శ్రీ మత్పరదేవతాయై నమః

బాలరామాయణము

— రాజశేఖర మహాకవి కృతికి తెనుఁగు —

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు

శతావధానులు

మూడవ కూర్పు — వెయ్యి ప్రతులు.

ప్రాప్తిస్థానము:

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి సన్సు,

వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్సు

కడియం P. O.

తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

1955

★

ఇందు వచ్చు పాత్రలు

సూత్రధారుడు
పారిపార్శ్వకుడు
శునశ్శేపుడు
రాక్షసుడు
రావణుడు
ప్రహస్తుడు
జనకుడు
శతానందుడు
భృంగిరిటుడు
నారదుడు
ప్రతీహారి
మాయామయుడు
పరశురాముడు
మాఠరుడు
ఋచీకుడు
పులస్త్యుడు
శిష్యులు
చిత్రశిఖండుడు
కోహలుడు
రాముడు
లక్ష్మణుడు
విశ్వామిత్రుడు
ఉపాధ్యాయుడు
దశరథుడు
మాతలి

మాల్యవంతుడు
ప్రభంజనికుడు
వామదేవుడు
సుమంత్రుడు
రత్నశిఖండుడు
సీత
చెలులు
పుష్పకము
సువేగ
హేమ
సౌదామిని
చామరగ్రాహిణి
సిందూరిక
శూర్పణఖ
కైకేయి
కౌసల్య
సుమిత్ర
గంగ
యమున
త్రిజట
వేత్రవతి
చారిణి
లంక
అలక
లోపాముద్ర

వైతాళికుడు
కర్పూరచండుడు
సుగ్రీవుడు
విభీషణుడు
హనుమంతుడు
సముద్రుడు
కపిత్థుడు
దథిత్థుడు
సింహనాదుడు
సముఖుడు
దుర్ముఖుడు
కరటకుడు
కంకాళకుడు
ఇంద్రజిత్తు
యమకింకరుడు
చిత్రగుప్తుడు
పురందరుడు
చారణుడు
రత్నశేఖరుడు
అగస్త్యుడు
వసిష్ఠుడు
భరతుడు
శత్రుఘ్నుడు
....
....

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

ప్రథమాంకము

1. వెలయు నిలన్ శ్రుతిప్రస్మృతి పేయమధుచ్యుతిపై రుచించు వ
స్తులకు మొద లక్షణాత్మకము సూక్తివిభూష్యము నుప్రసత్తికిన్
నెల వభిధేయకాయరమణీయము నైన వచోనిగుంభ మా
జలనిధిచంద్రతారకము సత్కవిగోపతిసేవ్యమానమై.

సూత్రధారుఁడు—(నాంద్యంతమందు సంరంభముతోఁ బరిక్రమించి సవినయముగఁ బుష్పదోసిలియొగ్గి) సకలకళాప్రవీణులగు నోసభాసదులారా! ఈగుణనిధి మీ కందఱకు నొక విన్నప మాచరించుచున్నాఁడు. నాట్యాచార్యుండగు ధూర్తిలుం డొనరించిన ప్రతిన తమ రంద ఱెఱింగినదియేకదా.

గీ. తలఁప వీరరసంబద్భుతరస మున్న
రూపకములందు మిగులఁ నేర్పుఁన జెలంగు
నతఁడె గేయంబునందు నృత్యంబునందు
వలఁతియగు నాకొమార్తకు వల్లభుఁడని.

అందుదక్షిణాపథమునుండివచ్చిన రంగవిద్యాధరుఁ డను భరతపుత్రుండు మీ చేతఁ బరీక్షితుఁడై నిర్వాహమందఁడయ్యెఁగదా! ఇఁక నన్నును బరీక్షింపుఁడు. (ఆకసముదెసకుఁ జెవియొగ్గి) ఏమనుచుంటిరి? విలక్షుండగునా కర్ణాటునటుండు, కర్ణాటకుల పౌరుషంబు లెందును వెనుదీయునవి కావుగాన, నిర్మర్యాదముగ నిట్లుపలికె;

గీ. ఎదుటఁ బరిణేత యుండుఁగా కేన దాని
నపహరించెద నిజముగా శపథ మిదియ
వెలఁది బన్నంబులను సైచుఁ విధముగల్గు
చదువులను దాక్షిణాత్యులు చదువలేదు.

అని యనుచుంటిరా? (దోసిలియొగ్గి) అయిన నాపల్కు పల్కులఁగూడ నవధరింపుడు. నేన పెండ్లియాడినయెడల

గీ. కడలి నడిమిటి తిన్నెకై కడఁగివాఁడు
తీసికొనిపోయినను నేను దిరిగి తేర
నపుడు, నర్ణవలంఘనం బనఁగ నెంత?
యనుఁగుఁ బెండ్లము నింకొక్కఁ డపహరింప.

ఏమంటిరి? అయిననిఁక నుపక్రమింపుమనియా? (ఆలోచించి యెదుటికిఁ జూచి) అదియేమి?

పారిపార్శ్వికుఁడు—(ప్రవేశించి) ఇదే అది.

సూత్ర—ఇదేమిటి?

పారి—సభాసదు లొసంగిన పత్రము. చదువుము.

సూత్ర—(స్వగతము) ఎండ కావలయువానికి మబ్బు తటస్థించినగతి నుపక్రమించి నది యొకటియుఁ దటస్థించినది. మఱియొకటియు నాయెఁగదా! (విచారముతో) సత్కార్యారంభములకు విఘ్నపుతుపర లడ్డుదగులుచుండును. (నిరూపణ ముతో) అవును. అనిర్వేదము కార్యసిద్ధికి మూలము (నిశ్చయించి) ఇట్ల వునుగాక, (ప్రకాశముగ) మారిషా? రసాంతర తిరస్కారముచే నాడెందము నకు స్వస్థత కానరాకున్నయది, కావున నీపత్రము నీవేచదువుము.

పారి—(తానేచదువుచున్నాఁడు.)

గీ. పూర్వకవులు రచించిన పుణ్యచరిత
మెద్దియేనియు రూపకం బెవరుగాని
మించుగతిదోఁప నాంధ్రీకరించిరేని
శ్రేష్ఠమగుఁగాన దాని దర్శింపవలయు.

సూత్ర—(విని, ఆలోచించి, స్మృతికిందెచ్చుకొని) దైవమనుకూలించిన నందఱికిని శుభము లాఁగలదు, సభాసదుల యానతియు నాతలంపును నేకీభవించుట త స్థించినది, మున్ను భుజస్తంభాలానితలక్ష్మీకరేణుండును రఘువంశైక భూషణంబును నగు మహేంద్రపాలమహారాజుచే నియోగింపఁబడిన సభాస దులయెదుటఁ బ్రదర్శింపఁబడినదియు రాజశేఖరకవికృతమునగు బాలరామా యణనాటకము తెన్గింపఁబడియున్నది, అయ్యదిప్రయోగించి యీసభాస్తారుల యుల్లంబులు రంజిల్లఁజేసెదనుగాక, (పరిక్రమించుచున్నాఁడు.)

పారి—బావా! బాలరామాయణ మాంధ్రీకరించినవా రెవరు?

సూత్ర—ఇంతదనుక నీవెఱుంగవాయేమి?

సీ. తనకు వేంకటశాస్త్రి తగిన సహాధ్యాయిగాఁ బాణినీయాబ్ధి కడచి, రెండు
భాషలలోఁ దత్కృపం గవియయ్యు ననేకముల్కృతలేఖినీకవిత్వ
తంత్రముల్ పెక్కుగ్రంథమ్ము లాతనిసహాయమునఁ గావించి యయ్యనఘుఁగూడి
శ్రీపోలవరపురీభూపాలుఁ డాంగ్లేయభాషాప్రవీణుండు బహుకళాధు

గీ. రంధరుఁ డతిశాంతుండు సరసుఁడునగు
రామచంద్ర వేంకటకృష్ణరాయచంద్రు
నొద్ద బుధుఁడును గవియు మాన్యుండునై చె
లంగుతిరుపతిశాస్త్రి తెలుంగుఁజేసె.

గారి—బావా: నీనుడివలన నిది గావించినవా రొకరో లేక యిరువురో నాకుఁ దెలియ
కున్నది గాన నేర్పఱచి చెప్పుము.

సూత్ర—ఎవరేదిరచించినను నాసహాధ్యాయు లిర్వురును రచించినట్లె గ్రంథాంత గద్యం
బునం దుదాహరించుకొందురు.

పారి—మున్నుమహర్షియగు వాల్మీకిరచించిన రామాయణముకంటె నీరాజశేఖరకవి
యీనాటకమునఁ బ్రదర్శించిన విశేషమేమి ?

సూత్ర—ఒక్కొకచో నొక్కనికి మిగులఁబౌఢిమ వాటిల్లుఁగాని యందఱకు నన్నిటి
యందును నేర్పుగలుగదు.

పారి—బావా! దివ్యదృష్టికతంబున నఖిలప్రాపంచికశబ్దార్థంబులు కరతలామలకంబులు
గానుంటు మహామునులకుఁ బెక్కువగా నీచర్మదృష్టియగు కవికిఁ దెలియునే ?

సూత్ర—మారిషా! అట్లుగాదు,

తే. గీ. కల్వరేకులచేత సంఘటితమైన
నేత్ర మబలలమొగముల న్నెలలయందుఁ
గాంలుగతి సుకవీంద్రుల రసనలందుఁ
దనరు సారస్వతంబు నేత్రంబొకండు.

అదియునుంగాక యీకవిమిగులఁ బ్రాజ్ఞుండు తుల్యవస్త్వంతరముల నతిక్రమించుటకదా ప్రజ్ఞాప్రకర్షము ; యీసూక్తిని మహామంత్రి పుత్రుఁడగు నాకవియే వక్కాణించె.

చ. పుడమికినాల్గుప్రక్కల సముద్రముహద్దు, సముద్రమన్న నా
వ.డలొకనూఱు, మింటిపరిమాణము గొల్చుచునుండు ద్వాదశా
త్ముఁడు దినమంతటం బఠిమపోలిక, నిట్లు సమస్తవస్తువుల్
పడయును మేర, సత్కవులప్రజ్ఞకుమాత్రము మేరలేదిలన్.

పారి—అట్లైన నమస్కరింపుము.

సూత్రి—ఆమహాకవియే నమస్కరించినాడు.

గీ. పుట్టఁబుట్టినవాఁడు ప్రభూతసుకవి
యగుచుఁ గావించినాఁడు రామాయణంబు
యోగి ఛందఃప్రణేత ప్రాచ్యుండుమౌని
చెలఁగుఁగావుత మెపుడుఁబ్రచేతసుండు

మఱియునమ్మహాకవి ప్రబంధారంభమున నిట్లుపలికినాఁడుఁ

చ. పనివిని చెప్పుచుంటిమొక వస్తువుమేలగు మీకు బ్రాహ్మణుల్ !
వినిగ్రహియింపుఁడయ్య ! యిదె వెట్టితి దోసిలి యోగ్యులార ! హా !
వినయములేలనాకుఁ? గృతివిన్ననువైనఁ దదుక్తిమాధురిన్
దనియకపోరు పండితులు దైన్యముఁదేదొకొ యాచ్ఞ యేరికిన్?

అన్నిభాషలును నేర్చిన యక్కవియే మఱియునిట్లువలికినాఁడు.

ఉ. వేలుపుబాస వీనులకు విందగుచుండు స్వభావమాధురీ
లాలితమల్ల ప్రాకృతము లాల్యము మిక్కిలి నూతభాషయున్
జాలికమున్నుగాఁ గలుగుసూక్తుల తోరివలు వేఱువేఱు; భా
షాలలితుండివన్నియును సత్కవిసత్కృతులందుఁ జేరుచున్.

వెండియు నేతత్ప్రబంధ గౌరవముంగుఱించి యతండ యిట్లువాకుర్చె.

చ. ఇదియొక పెద్దకబ్బమని యీరసమూదెదరేని. శయ్య యె
ట్టిది. రసమెట్టిదంచు నొకటేపలుకద్దెద; లెస్సయంటిరేఁ
జదువుఁడు షట్ప్రబంధముల చాడ్పునదీనిన్; చెట్టయంటిరే
నదుకులబొంత యిద్ది యడఁగాఱుత నట్టువునాల్కపట్టునన్.

పారి—బావా! నీకును మహేంద్రపాల మహారాజునకును గడువిశ్వాసపాత్రుఁడగు నిమ్మహాకవి యేగోత్రమందు జనించినవాఁడో?

సూత్రి—ఓరీ, తెలివితక్కువవాఁడా! గగనాలంకారమణియగు సూర్యునిగూర్చి కూడ నితఁడెవ్వరని యడుగుదువు కాఁబోలును.

గీ. మూర్తసద్గుణ గణమన మొదలఁ గాల
జలదుడాపై సురానందుఁడలఘుబుద్ధి
తరళ కవిరాజముఖు లనంతరము పుట్టు
వందెనకులంబు దనరు యాయావరంబు.

ప్ర థ మాం క ము

తత్కాల సంభవుండును నకాలజలదునకుఁ జతుర్థపురుషుండును మహారాష్ట్ర చూడామణియును శీలవతీమర్దుక తనయుండును నగునుపాధ్యాయ రాజశేఖరకవి యను నది గొప్పప్రతిష్ఠకాదా! (ఏదోవినినట్లభినయించి) ఆహా! కవి తనకుఁదా నాశీర్వదించు కొనిన యాశీర్వాద మెంతబాగుగనున్నది!

గీ॥ వేదవిద్యాలతలకెల్ల నాదికంద
మింకనాల్కపై ననిమేషదృష్టి కవుల
కెవ్వరేదికోరిన నదియిచ్చుదేవి
చెలఁగి వాఙ్మూర్తి ననుఁగటాక్షించుఁగాత.

మెండియు నిట్లుపలికినాఁడు

శా. భ్రాజిష్ణుండగు రాజశేఖరుఁడు నిర్వ్యాజంబుగా వేడెదన్
దేవీ! జిహ్వా! ధరియింపు నీవయిగుణప్రీతన్ వచోదేవతన్
రాజన్యుల్ నిజవంశశేఖరుని శ్రీరాముల్ ద్విషద్భీము నెం
తేఁజెప్పం దొరకొన్న మత్ప్రతిభ కుద్దీపించె సంకోచముల్.

పారి—ఇటులు ప్రార్థించినవాఁ డేల పొగడ్త కెక్కఁడు?

సూత్ర—పొగడ్తగాంచినాఁడుగదా యిట్లుదైవజ్ఞునిచే.

గీ. మొదట వాల్మీకి కవియయి పొల్పుగాంచె
భర్తృమేంతుఁడై పిదపఁబేర్వాసికెక్కె
నవలభవభూతియయ్యె నేయతఁ డతండె
రాజశేఖరుఁడై నేఁడు రాణకెక్కె.

మఱియు సభ్యుఁడగు శంకరవర్మ యతని వర్ణించిన వర్ణనము వినలేదా!

చ. శ్రుతులరసాయనంబు చవిచూడ, నదుక్తులకూర్పొనర్ప, న
ప్రతిహతయౌ రసాపగకుఁ బారముగన్గొన, జీవితాహ్వయ
క్షితిజపు సత్ఫలంబుల భుజింపఁ దలంపగునేని, చేయుఁడీ
జతనము రాజశేఖరుని సత్కవితల్ విన నార్యసోదరుల్!

శా. ఆపన్నార్తిహరుండు విక్రమధనుం డౌర్జిత్యవారాశి భూ
తాపాయుం డతిదాత సత్యజలధిప్రాలేయభానుండు స
ద్వ్యాపారుం డతనిన్ నుతింపఁ దరమౌనా? యేమిచెప్పంగవలెన్
భూపాలుండు మహేంద్రపాలుఁ డతనిం బూజించు శిష్యాకృతిన్,

(నేపథ్యమందు ధ్రువాగానముఁ జేయుచున్నారు.)

క. విధుమండలసాన్నిధ్యము బుధవిబుధోత్కరము విడిచిపుచ్చి మఱి తమో
విధురుఁడగు గగనమణిసన్నిధికేఁగి సముల్లిఖించె నింగిం గనుమా.

సూత్రి—సభాసదుల యానతి విని కుశలులగు కుశీలవు లుపక్రమించినట్లున్నది, లేనియెడల శునశ్శేపుని ప్రవేశసూచకంబగు ధ్రువయేలవినఁబడు (విమర్శించి) ధ్రువయనఁగా నాటకమునకుఁ దొలిప్రాణము.

గీ. వస్తుభూమిక లెల్లను వ్యక్తపఱచు
సభ్యులమనంబునకుఁ జేయు సంతసంబు
సకలరసములఁ గూర్చు నాటకములందు
ధ్రువకుఁజాలినగీతి లే దవనియందు.

మనమును ననంతర కర్తవ్యంబునకై యత్నింతము రమ్మ.

(ఇదిప్రస్తావన.)

(అంతట శునశ్శేపుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

శున—ప్రాతస్సవనమందు యజమానునిఁ జూడవలయునని తలచితిని. సంధ్యావందనముఁజేయుచుఁ గూరుచున్న నాకుఁ గాలాతిక్రమణంబు కాలేదుకదా ! (యాకసమువంకకుఁజూచి)

గీ. ముట్టగము మేడమొగసాల మొనయు హస్త
దీపికలు, పొద్దుఁబవడపుఁదీవెలేఁత
చిగురుటాకులు, పవలేగ్గుచెవుల కరుణ
చామరము లినకాంతులు కోమలములు,

గీ. ముందునడచుచు నాకసమందుఁ జెలఁగు
తేజమిదియే పురాణమూర్తి యగుతరణి
యాజ్ఞ్యవల్క్యుండు శిష్యుఁడీయనఘమూర్తి
కెతనిశిష్యుండు జనకుఁడు నృపుఁడు యోగి.

రాక్షసభీతిం దొలఁగించు మందగురామచంద్రుని వెంటంగొనిరా నయోధ్యకుం జనినవిశ్వామిత్రుండు తన్నుం జన్నంబునకుఁ బిలిచిన శ్రోత్రియ క్షత్రియుండును మిత్రుండును నగుజనకభూపాలుని సత్రసంపూర్తికై తనకుం బ్రతినిధినిగానన్నని చెప్పె. అధ్వరకాలంబున కవ్యవధిగాఁ బయనమైతి. నేటిపోవునాఁటి కవభృధంబు మిగులుంగాముండునేమో ! అవభృధపుసుస్నానమడిగియైనను గురువులదెస నపరాధంబుఁ జేయుఁబ వాఁడనవుదు. (పరిక్రమించుచున్నాఁడు.)

(అంతట విప్రవేషంబున నొకరాక్షసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

గీ. రాచపాఱుని వార్తనరయుమటంచు
మాల్యవంతుఁడు పంప సమ్మదముమీఱ
నేను పోనుంటి మిథిలకు నిమిపురంబు
నకు నయోధ్యకు రాఘవనగరమునకు.

కులధురంధరుండ ననికదా యేను నియోగింపఁబడితి. సీతయను నయోనిజాత యగుకన్యను జనకుండు గిరీశధనురారోపణంబు పణంబుగాఁ బెండ్లిసేయుదునని యొనర్చిన ప్రతిన దశాననుండు వినియె. అతనికి, మర్త్యలోకసంచారమున కానతి యీఁబడిన, శూర్పణఖ యనుచెలియ లనుదిన మిటువంటిరాచపనులు నెఱవేర్చుటకు వలంతి. అయ్యది యుచితత్వముగూడ నెఱిఁగినదియే. సేవకజనంబునకు ప్రభుచిత్తానువర్తనంబు సిద్ధవిద్యకదా. దశాననమహారాజును సీతకొఱకు మిథిలాపురికి రానున్నవాఁడు. వేయేల? గండముమీఁదఁ బిండిక జనించినగతి నొకయకార్యము సైతము జరగినది, పయనంబగుచున్న యన్నిశాచరచక్రవర్తి శివశిష్యుండును పార్వతీధర్మపుత్రుండును భగవంతుఁడునగు పరశురామునిగండ్రగొడ్డలి నపహరించుటకై మాయామయుండను రక్కసు నక్కడకుంబనిచెనఁట. ఇదిపనికిమాలినపని యని తలఁతును. ఏలనః—

ఉ. పౌరుషశాంతులన్ బఱపి పాలనతంత్రమునల్పు నేని చె
ల్వారును తేఁడు సిక్తతరువట్లు; బహూచ్ఛలముల్ ప్రభుత్వముల్
చారులు లేనివారల కసాధ్యములేల్బడు లెడ్డఁ, జంచలా
చారనృపాలలక్ష్మి మతిచాలనివానిని మోసగించెడిన్.

(ఆలోచించి) అమాత్యులమీఁద కార్యసిద్ధిని నిలుపని తేనిదగ్గఱ మంత్రిత్వము కొల్పనా?

గీ. ఏవియోకొన్ని దుష్కృతులెందుకొఱకొ
చేయుచుందురు తమయిచ్ఛఁ జెనఁటిరాజు
లకట యవి సవరింపఁగా నతకుతలయి
మంత్రు లెంతేని సంకటంపడవలయును.

గీ. కలుగనున్న యాపద దీర్పఁగడఁగుకంటెఁ
గలిగినట్టిదానిన తీర్పఁగడఁగవలయుఁ
గాన నేమొట్టమొదట సీతానిమిత్త
మునకె ప్రతికారమును జేయఁబూనవలయు.

మాల్యవంతుండు నన్నుం బిలిచి "భద్రముఖా! నీవు మేనకాకాముకుండును దిత్రిశంకుయాజియు క్షత్రియబ్రాహ్మణుండు నగువిశ్వామిత్రుని యుదంతంబు మాకుం దెలుప వలయు. అతండు సిద్ధాశ్రమమునుండి వెడలెనని వింటి. అతనికి జనకుండును దశరథుండును సమానమిత్రులే. దశరథునిం జూడ నేగిన యెడల నే నొకకపటంబుం బన్ని దశకంఠుని మిథిలానగరప్రయాణంబు మాన్పింతు. ఆవిశ్వామిత్రుండు రాక్షసులకు సహజవిరోధి. వ్రతచర్యకును వీరవ్రతచర్యకుంగూడఁ జాలినవాఁడు. దశరథుండును నట్టివాఁడే. యోగియగుజనకుండును శమదమాదిగుణసంపన్నుండు సుమీ. యని యానతిచ్చె. కావున నేనును ముందు మిథిలాపురంబున కేగి పదపడి రఘురాజధానికింబోయెద. (యాలోచించి) మునులదెసకుంబోవు చారుండును ముని యె కావలయునని యేనును గృతతాపసవేషుండనయ్యు ఋషులవలని భయంబునం గలఁగుచుంటిని. (ఎదుటకుం దృష్టిపఱపి) ఓహో! ఎవరో బ్రాహ్మణుఁడు! (గుర్తించి) విశ్వామిత్రధర్మపుత్రుండగు శునశ్శేపుండు కాఁబోలును. అగుఁగాత. ఇతనివలననె యవ్వార్తనరసెద. (వెనుకకుందిరిగి) భగవానుఁడా! నమస్కారము.

శున—నీమనోరథము సిద్ధించుఁగాత.

రాక్ష—సాప్తపదీనంసఖ్య మనువచనము నన్నుంబ్రేరేచుచున్నదిగాన, నేడియో యొక పిచ్చిమాటనుగుట కుద్యుక్తుఁడనయితి.

శున—అడుగుము.

రాక్ష—విద్యార్థివలెనున్నా విట్లు విద్యావిఘ్నంబుఁ జేసికొన నీకేమివచ్చె?

శున—మాగురువుగారియాదేశము.

రాక్ష—మీగురువెవ్వరు?

శున—భగవంతుం డగువిశ్వామిత్రుఁడు.

రాక్ష—(తనలో) అవుఁగాక యితనిం గోపింపఁజేయుదు. నిద్రయును మదమును గోపంబును జెందినవారి యింగితము సులభముగఁ దేటపడును.
(ప్రకాశముగా) విశ్వామిత్రుఁడనవెవరు?

శున—ద్వీపాంతరమునుండి వచ్చితివా యేమిరా? భగవంతుండగు విశ్వామిత్రుని పైత మెఱుఁగకున్నావు!

చ. జమునిదెసఁ జ మతొక్కఋషిస ప్తకముం దివి నవ్యతారకా
పముదయ మాహవిష్యము ద్యుసత్తతి మ్రిచ్చిలినట్టి యధ్వరాం
గములు వసిష్ఠశాప మడఁగార్చి త్రిశంకునికోస మొండు స్వ
ర్గమును రచించె నెవ్వఁడు సురప్రభునైనఁ దృణీకరించుచుఞ్.

చ. తపమునఁ బ్రాభవంబున నుదారమునీంద్రుల రాజచంద్రులన్
గృపణులఁ జేసె నెవ్వఁ, డిరుగేల సృచంబును విల్లుఁబూను భూ
మిపముని యెవ్వఁ, డాభువనమిత్రుని గాధిజుఁగాదె యవ్విరిం
చి పటుమతిన్ రచించె నల చిత్రశిఖండులయందు నొక్కనిన్.

జన్నంబొనర్పువాఁడై యమ్మహానుభావుఁ డనుపదంబు రాక్షసులవలని భయంబున రక్షకుఁడగు రామచంద్రునిఁ గొనిరా నయోధ్యాపురంబునకుంజనియె.

రాక్ష— (భయముతో) మహాత్మా! కోపింపకుము. బ్రహ్మచారిస్వభావసులభంబగు చాపలంబ యిట్టియపరాధం బొనరించెఁగాని యమ్మహానుభావు నెఱుఁగమి కాదు. రంభనుగూడ స్తంభింపఁజేసిన యయ్యనఘు నెఱుంగని వారెవరు? (తనలో) ఆ. చేయఁదగినది చేసితి, నింక చారవ్యాపారమునకుఁ దఱివచ్చినది (పైకి) మహాత్మా! ఒజ్జలపనుపు నిన్నెచటికిఁ బంపుచున్నదో?

శున— మిథిలానగరంబునకు.

రాక్ష— అచటంగల కార్యమేమి?

శున— ఉపాధ్యాయమిత్రంబగు సీరధ్వజుని జన్నంబునం దార్త్విజ్యము. మహాత్మా! పరదేశివలెనుంటి వెటనుండి యేతెంచుచున్నావు?

రాక్ష— (తనలో) ఇట్లగుఁగాక (ప్రకాశముగా) రోహణాచలపరిసరారణ్య భూషణంబగు నగస్త్యాశ్రమమునుండి వచ్చుచుంటిని.

శున— (కొంచెమనుశయముతో) అగస్త్యుఁడన నెవరు?

రాక్ష— (నవ్వి) మహాత్మా! ఏను జేసినదానికిఁ బ్రతిచేసితివి. తనపొడుపుననెల్ల యుదకంబులను స్వచ్ఛంబులుగఁ జేయునగస్త్యు నెఱుఁగనివారెవరు?

మ. గరువం బేదఁగఁజేసె వింధ్యగిరికిం, గండూషమాత్రంబ సా
గర మాచాంతముఁజేసె, నాపదకుఁ బాల్గావించె వాతాపి నె
వ్వ రగస్త్యుం డెలియంగఁబో రతఁడె లోపాముద్రకున్ భర్త వే
దరసంబుం జవిఁగొంచు రోహణముచెంతం గ్రాలు మౌనీంద్రుఁడై.

శున— అన్యోన్యగురుతిరస్కారంబునం జేసి యిరువురమును బ్రాయశ్చిత్తార్హులమైతిమి.

రాక్ష— అట్లైన నఘమర్షణబుగ్జపంబుకొఱకు నాకానతియిమ్ము.

శున— గురునానతి యొనర్చినపిదప నేనును బ్రాయశ్చిత్తార్థంబు యత్నింతుఁగాని యిపుడు నిన్నొకమా టడుగనుంటిని.

రాక్ష— ఆజ్ఞాపింపుము.

శున— లంకకు సమీపంబున నుండు మీయాశ్రమపదంబున దశకంఠునివృత్తాంత మేమియుం దెలియలేదుగదా.

రాక్ష— శివధనురారోపణంబొనర్చి యదియ పందెముగాఁగల సీతను బెండ్లియాడునని మాత్రము తెలిసినది.

శున— (తనలో) చులుకఁదనంబుగల మనంబున నింగితంబు వెలువరించు నితఁడు రక్కసుఁడై యుండునా! ఆఁ, రాక్షసుఁడే.

క. కడుపునఁబుట్టినికన్యం గడు జగములనెల్ల గెల్పుఁగాంచిన దశకం
ఠుఁడు పురహరుచాపం బెక్కిడి పెండ్లాడఁడొకొ యెట్టికీడు కటకటా.

(ప్రకాశముగా) ఏనింక మిథిలానగరంబునకుం బోయెద.

రాక్ష— నేను మత్కర్తవ్యంబు నిర్వర్తించి పిదప బ్రాయశ్చిత్తంబుఁ జేసికొనియెద.

(ఇర్వురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[ఇది శుద్ధవిష్కంభము.]

(పిదపఁ బుష్పకముతో రావణుఁడును బ్రహస్తుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ— శా. ఏవిల్లెక్కిడలేక తూలిరి ధరిత్రీశుల్ మదంబేది వీ
రావేశంబు లయోనిజాత యగుకన్యారత్నముంగోరు నా
కా విల్లెక్కిడఁగావలెం దొడిశరం, బాచేత మై వేడ్క ని
చ్చోవర్థిల్లుతఁ గన్నులిర్వదియు విచ్చుందమ్మిపూఁదోఁటయై.

ప్రహ— ఇదిగో దశాననమహారాజదర్శనాకాంక్షంజేసి వేల్పులమూఁక యాకసంబునం గిటకిటలాడుచున్నది. (ఆక్షేపముతో)

శా. నీరుం జిమ్ముచుఁ బోవుమబ్బుదరి కగ్నీ చేరుమా! వేఁడి చ
ల్లాఱున్, గ్రీష్మమ! యూష్మవాయు నట్లు పొమ్మా! శీతుతోఁగూడ నో
సూరా! నీవును నాడిఁజల్లనగు మిచ్చో నిర్వరాఁబోకు మౌ
రౌరా! వీరుఁడు రావణుండు పరుశౌర్యంబోర్చునే యెన్నఁడున్.

రావ— నభస్తరుపుష్పమా! పుష్పకమా! ఒకమాట:

శా. నాకైంకర్యము సేయవచ్చిన మరున్నానావిమానంబులున్
జీకాకై యెడమీయ వేగమున మచ్చిత్తంబు నిర్జించి సీ
తాకాంతాపురమై రిచాపములచేతన్ వింతవిందౌ నిమి
క్ష్మాకాంతాగ్రిణి రాజధానికి సముత్సాహంబుతో నేఁగుమా!

ప్రహ— ఆకసంబును సంభ్రమంబునం దిరుగు పుట్టియగు నీ విమానంబెక్కి యితండు

జనకునిపురంబుఁ జేరియు నేలొకో తొందరపడుచున్నాఁడు. అవుఁగాక యీతనిరాక సీరధ్వజున కెఱింగించెద. (బిగ్గరగా)

శా. శ్రీకంఠుం దగఁదన్నఁగాఁ బదితలల్ రెట్టించు పెంజుట్లతో
డాకేల్గుంపు పదింటఁబట్టుకొని వెంటన్ శస్త్రముల్ దాల్చి క
న్నాకై వర్తిలు లాఁతిచేతులు పదింటం గోయుచోఁ జేసె బ
ల్వీఁకన్ బాహుదశద్వయీదశముఖీవేషంబు లెవ్వానికిన్.

ఉ. అట్టిఁడు రావణుండు తనయంతన బల్మినిఁ బట్టువాఁడు నీ
పట్టిని బందెముం గెలిచి పట్టఁదలంచెడుఁ; గన్యనిచ్చుటం
బట్టి విదేహరాట్కులము పావనమౌ ధరయుండునంతకున్
బట్టపుదేవి నీయనుఁగువత్సయసుమ్ము విదేహభూపతీ.

(ఆకసమువంకఁజూచి) "పురాణబ్రహ్మవాదియు యాజ్ఞ్యవల్క్యశిష్యుండును రాజర్షియు నగుజనకుండు పురోహితుండగు శతానందునితోఁగూడ వచ్చుచుండెఁ గాన నందనుక నాస్థానమండప సమీపమునం గూరుచుండుఁ" డనుచున్నారాయేమి ?

(పిదప శతానందుఁడును జనకుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

జన— ఉ. యోజనసేయుచున్ శతపథోపనిషత్తులు దెల్పు బ్రహ్మమున్
రాఁజరియింతు మాకుశికరాట్సుతు నెమ్మది కేనియుం దురా
భోజికషాయపానపరిపూతమయైన సమాధి వీడి యి
ట్లోజ నటించు మామన మహో ! తగు గానము తోడులేకయున్.

శతా— సూర్యప్రశిష్యుండవగు రాజర్షీ ! మీగుర్వాశిషమ్ము లమోఘమ్ములు; ఏలన ! భగవంతుడగు విశ్వామిత్రుఁడును నీయందు వాత్సల్యంబు వాటించుచున్నాఁడు.

ప్రహ— (మరల వెనుకటి పద్యములు రెండును జదువుచున్నాఁడు.)

జన— అన్నా ! తపోధనులకుఁగూడ సుఖప్రత్యయము నిరాటంకముకాదుగదా ! ఏమన, సీతార్థియై దశకంఠుఁడుగూడ నగరికేతెంచుచున్నాఁడు !

శతా— ఆహాహా ! ఆశ్చర్యము ! ఒక్కటైనను గొప్పతప్పిదము గుణసముదాయమును పాడుచేయును : అంతేకదా !

సీ. ఎవనియాజ్ఞాపనం బెల్లవేల్పులనేలు దేవేంద్రుశిరమీఁది పూవుదండ
ఎవ్వానికాఁపురం బివ్వసుంధర సాటిచూఁపగారాని లంకాపురంబు
ఎవనిభక్తిపరత్వ మీశ్వరేశ్వరునందుఁ బార్వతీపతియందుఁ బాయకుండు
ఎవనికొప్పింగన్నులు వివిధశాస్త్రంబు, లుత్పత్తి వేనికి బ్రహ్మవంశమందు

గీ. వాఁడు వరుఁడౌట మెచ్చఁగావలయు నదియ,
కాని రావణుఁడనుమాట కానిమాట,
ఉర్విలో నెందునేఁగాని సర్వగుణము
లొక్కచోఁగూడియుండుట చిక్కదుగద!

జన— మహాత్మా! ఉతథ్యనందన! సీత నిమ్మనుచు నింటికివచ్చిన లంకేశ్వరున కేమి ప్రత్యుత్తరము సెప్పుదును?

శతా— ప్రత్యుత్తరమిచ్చి చిరకాలమాయెనుగదా!

జన— ఎవరిచ్చిరి?

శతా— ఈశ్వరుఁడు.

జన— ఏమని?

శతా— తనవిల్లని.

జన— (నిట్టూర్పు నిగుడించి)

క. హరువిల్లిత దెక్కుడు, బల్గిరిరాజం బతని దెత్తలేదే? యిది దు
ష్కరమే? నిముల కితని పొత్తురువేయని చిత్త మెఱియుచుండె మహాత్మా!

శతా— రాజర్షీ! విచారింపకుము. తనకేలంగలచాపము మనకుం బ్రసాదంబుగా నిచ్చినపార్వతీపతి కభిమతుఁడగు సీతావరుం డెవ్వఁడో యెఱుంగము. కాని దశకంఠుండయ్యనఘమనోరథంబున కన్యధాకరణంబుఁ గావింప నేరఁ డని మాత్రము చెప్పఁగలము. కనుక దుర్వృత్తుండయినను నామునిపుత్రుని సంభావింతము రమ్ము. (తిరుగుచున్నాఁడు.)

జన— (ఎదుటికింజూచి) మాయదృష్టంబునఁగదా పులస్త్యసంతానముం గనుఁగొనుట లభించె. లంకేశ్వరా! యిటురమ్ము. ఈపీఠం బలంకరింపుము.

శతా— లంకేశ్వరా! ఋషిపుత్రుండ వదియుంగాక దివ్యుండవు కావున నీకేతెఱఁగున నతిథిపూజ గావింతుము,

గీ. శ్రోత్రియుం డింటికేతెంచుచో వృషభము
నొండె మేఁకనొండెను గోయు టుచితమగును
దివ్యుఁ డేతేర సుర్భిసుగంధినిధియగు ని
వేదనము సేయఁదగు నిది విధిహితంబు.

రావ— బ్రహ్మర్షీ శతానంద! మాకీపని యొనర్చితిరే నిదియే యతిథిపూజ.

చ. సురుల గురుస్థిరాంశముల సూతివహించి, వసుంధరాసుతన్
పరిణయ మౌటకుం గ్రియధనం బయి, మున్ను ధరాత్మజాకుచాం

బరహారకర్షణక్రియల మాన్యత గాంచిన చేతులందు వ
త్సరములు వేయునున్న పురదాహకుచాపముఁ దేరఁబంపుఁడీ.

ప్రహ— అయోనిజాతయగు సీతతోఁగూడఁ దీసికొనిరండు.

రావ— మ. తొగ నిర్మాల్యముఁ టంబకచ్ఛవికిఁ గాంతుల్ మేనికింగోటఁ ట
త్త్రొగతేఁ దాననకింకరుండఁట జగచ్చోరుండు పౌలస్త్యుఁ డిం
పుగ నీకిర్వదిచేతులున్ మొగిడిచెంబో! చిత్తమా! యగ్గజేం
ద్రగతిన్ సీతను జూచువేళ నయనద్వారంబులం దుండుమా.

శతా— దశాననా! ఇదిగో! మహేశ్వరచాపంబుఁ దేరఁబంపుచున్నాము.

రావ— (మనమునుద్దేశించి) ఓమనమా! హరచాపం బావిర్భవించుచున్నదికాని మన్మథచాపంబు వచ్చుట కాన్పింపదు.

శతా— (విలాసముగఁజూచి)

మ. పవిచే నుగ్గగు పైడికొండ పొడితేవన్ మించు కాంతిచ్ఛటా
నివహంబుల్ నలుదిక్కులం గవిసి వన్నెందేఁగ ఘోరాత్మకం
బవు నీ ముమ్మొనవాలుదాల్పు ధనువాహా! నేఁడుగావించుఁ గాం
తివడిన్ లోకమువారి కన్నులకు దౌస్థిత్యప్రదానత్వముగా.

(తెరవంకఁజూచి) కంచుకులలో నెవఁడురా అక్కడ? కన్యాంతఃపురంబున కేగి జనక రాజకన్యకం దోడితెండు.

(తెరలో) ఇదిగో? వచ్చుచున్నది. వచ్చుచున్నది.

(పిదప సీతయు నిరువురు చెలులును ప్రవేశించుచున్నారు)

సీత— రక్కసుఁడని తెలిసి భయప్రమోదంబుల సందునఁబడి తందరఁజెందుచుంటిని.

ఒకచెలి— కుమారికా! రక్కసుఁడని వీనిం దిరస్కరింపకుము. రాక్షసచక్రవర్తిచుమీ.

సీత— అట్లయిన నెక్కువగా భయపడఁదగినవాఁడు.

రెండవది— ఏమి యాలోచించుచుంటిరి? ఇతం డిచటికి వచ్చినపనియేమి!

మొదటిది— శివునివిల్లెక్కుపెట్టుటకఁట.

రెండ— అట్లుచెప్పుము. సీతను పెండ్లిచేసికొనుటకా?

మొద— ఓసి! చంచలచిత్తురాలా! శంకరుఁడో శంకరప్రసాదపాత్రుఁడోతక్క నితరులం దాచాపం బెక్కుపెట్టువారలెవరే!

సీత— అమ్మయ్యో; బ్రతికితిని. మబ్బులేని వర్షమువంటి దీనిమాటచేత. (ఎదుటికిఁ జూచి) ఒకపీఁటమీఁదనే కూరుచున్నారు, వీరెందరో!

చెలులు— ఒక్కఁడే రక్కసుఁడమ్మా. వీనికిరువదిచేతులును బదితలలును గలవు.

సీత— శతానందులవారికి, నాయనగారికి నడుమగూర్చుందును.

రావ— (వేడుకతోఁ జూచి తనలో) మన్మథు నుజ్జీవింపఁజేయఁజాలు దీనిచక్కఁ దనము ముజ్జగంబుల నతిశయించుచున్నది. ఓహోహో!

చ. మసి యొడలెల్లఁ బూసికొనుమాడ్కి విధుండును, జింకమాడ్కి యుక్క
ససి విడివడ్డరీతి, నరుణత్వముఁ బాసినభాతి విద్రుమం
బు, సిరిఁదొరంగి నల్లఁబడుపోలిక బంగరు, నెమ్మిపింఛముల్
పసచెడిన, ట్లడంగుపడుభాతి పికధ్వని యయ్యె సీత రాన్.

తనచేసినపను లన్నిటియందును వివేచకుం డగుకర్త కేదియో యొకటి రుచించునుగాని యన్నియును రుచింపవు. ఏలన,

గీ. తనమదికిఁ దోఁచినట్ల విధాత యీ వి
శాలలోచనరూపు సంసారసార
కలితముగఁజేసి మదనుఁ బైగాఁపువెట్టఁ
బోలు; లేకున్న మరుఁడు న న్నేల యేఁచు.

శతా— పులస్త్యనందనా! చూడు మిదిహరునిచాపం బిది జనకునికూఁతురు.

రావ— ఆఁ, చూచితిని నిదిహరునిచాపంబు. నేరావణుండ, ఏమిది యసంభావనాగర్వముగా దశకంఠునికిం దగని పలుకాడితివి! చూడుము.

మ. హరుఁడుం దేవియు నేకదంతుఁడుఁ గుమారాదు ల్మహోక్షంబు భృం
గిరిటాదిప్రమథుల్ గలట్టి సభతోఁ గేళీగతిన్ వెండికొం
డ రయంబొప్పఁ గదల్చినట్టి దశకంఠస్వామికిం బ్రాఁతవి
ల్లిరుపే రావణుదోర్బలంబు గనుఁగో నూహింతువే దీనిచేన్.

ప్రహ— (తనలో) ఈవి ల్లిలపురాసురభంజనమునకుం దక్కఁ దక్కినజోదుల కనారోపణీయంబు (ప్రకాశంబుగా) మామహారాజుదోర్బలం బరయుటకు మహాదేవుండును సమర్థుండుకాఁడు.

గీ. సురలసారంబుఁదీసి యీహరుశరాస
నంబుఁ గావించె మున్ను వనజభవుండు
సురలు మాదేవునింటి కింకరులుగారె
యీశరాసన మెక్కుడు పేమిలెక్క.

రావ— (రోషముతో విల్లుకేలంబూని)

శా. వీఁకన్ నే బిగ లాగ నల్లెముడితో వేవంగు రెండంచులన్
బైకై నడ్మికి రెండుగా విరుగుచూపన్ మ్రోఁగు నీవిల్లు ఘో

రాకారుం డగుశూలిచే డమరునం బ్రాపించు రావంబునా
నాకౌకుల్ భయమందు టాంకృతుల దిఙ్మాళంబులన్ నిండుతన్.

శతా— (చాటుగాఁదిరిగి) అహో! అపూర్వంబులగు లంకానాథు గర్వాలాపంబులు విని రాజశేఖరచాపంబు దురారోపంబగుటయు రావణభుజంబు లనివార్యంబు లగుటయు నాలోచింపఁగ శతానందుడనగు నాకును భవిష్యత్కార్యంబు తోఁచకున్నది.

జన— (తనలో) భగవానుఁడా! పురారీ! నీచాపంబునం బ్రవేశించి నాకూఁతుం జనకకులాలంకరణంబుగ నొనర్పుము. జగజ్జేతయయ్యినను రావణుండల్లుఁడగు నేమో యని లజ్జించుచున్నాను.

సీత— (వినయముతో) తల్లీ భూదేవీ! అనుగ్రహించి సీతవిన్నపమాలించి ముందుఁగ నీలోనికిం గొంపొమ్ము పిదప రావణుఁడు ధనురారోపణంబుఁ జేయుఁగాత.

చెలు— భగవంతుఁడా! మారుఁడా! నీకు నమస్కారము, వలదు వలదు. సుకుమారునిమీఁదికింబలె నీరాకాసిపైఁగూడ మృదుప్రహరణంబులు ప్రయోగించుచున్నావేమి?

ప్రహ— సర్వదా యొకరీతిగఁ గాలమెవరికిని జరగదుకదా.

చ. కలతరణచ్చలద్వలయకం బగుడాపలిచేత గౌరియున్
వలయితసర్పమైన కుడిబాహున శూలియు లాగ సైఁచి, త
ట్టులిపుడు గాదు రావణుఁ డటుల్ రజతాద్రినదల్చినట్టి చే
తుల నినునెక్కువెట్టు నెటు తూలక తాళెదొ! చాపరాజమా.

అవునుగాక (ఆలోచించి) పాతాళచరులును దివిచరసంచారులును సావధానులు కావుటకై యత్నింతు.

చ. కదలకుమమ్మ భూమి! కడఁకన్ దలఁదాల్పుమ దీనిఁ గుండలీ!
బెదరక మోయుమిర్వురను వీపునఁగూర్మమ! వీరిమువ్వురన్
బదిలముగాఁగ మోయుఁడు సమంబుగ దిగ్గజవర్యులార! యీ
త్రిదశులనూడు నేఁడు హరదేవునికార్ముకమెక్కు పెట్టెడున్.

(ఆకసమువంకకుంజూచి)

ఉ. లాలనసేయుమీ హయములం దగఁ బిచ్చుకకుంట! నీవు స్వః
పాలక! తెల్లయేన్గు మెడపట్టునఁ గట్టిగఁ బట్టుకొమ్ము మీ
వ్రేళులఁ జొన్పుఁడీ సురలు! వీనుల; రావణపాణిపీడనో
చ్చాలనమాత్రభగ్నహరచాపరవంబు దివంబుఁ బర్వెడిన్.

రావ— ఆహా! దశాననునియాజ్ఞ, యీనాస్వావయవంబులకు సైత మిట్లు జితగగన చాటుకారంబగు వ్యాపారంబు సెల్లునే.

చ. అనుపమ మైనపట్టుదల యబ్బుటఁజేసి పరస్పరంబుఁ ద
ర్జన మొనరించుకొంచు నొకసారిగ వామభుజాదశాగ్రిముల్
ధనువుఁ బరిగ్రిహింపఁ బదితక్కినచేతులు నేననేన యం
చును దివిఁబెన్గులాడు పనిసుంత గుఱెంచియు నారి లాగఁగఁ.

(జుగుప్సాపశ్చాత్తాపాతిశయముతోఁ దనలో) ఏపనియేనియు నాలోచింపక చేయువానికిఁ బరాభవంబువచ్చును. పాకృతునివలె నపాకృతుఁడగు రావణుండును ధనురారోపణంబు పణంబుగా సీతం బెండ్లియాడుటకై యత్నింపఁ గూడదు.

(ప్రకాశముగా)

మ. రజతాద్రిం గదలించు టాత్మదశమూర్ధచ్ఛేదనం బచ్యుతా
గ్రిజుఁ గారాగృహబద్ధుఁజేయుట మొదల్గాఁ బెక్కుకార్యంబులన్
భుజశక్తిన్ బొనరించినట్టి దశకంఠుం దేవయానాపహా
రు జనంబెన్నునె పాృతవిల్లొకటి యారోపించినన్ ద్రుంచినన్.

(తిరస్కారంబభినయించుచుఁ జాపంబుఁ గ్రిందఁబడవేయుచున్నాఁడు)

చెలి— భర్తృదారికా! నీయదృష్టము మంచిది. భవత్పరిణయాశతోఁగూడ రావణుఁడు శివచాపంబు వదలినాఁడు.

సీత— హృదయమా! నీకు దైవంబును మన్మథుండును ననుకూలించినగతినున్నారు. శతాటలంకేశ్వరా! పరమశైవుండవైతి. విదియేమి కొనియాడుటకుందగని పనిజేసితివి!

జన— (కోపముతో లేచి)

మ. ఆపంజాలరు నామనంబు గురుఁడౌ నాయాజ్ఞవల్క్యుండు దు
ష్కోపావేశ విగర్హణంబు బహుళశ్రిత్యర్థవేత్తృత్వమున్
బాపంబౌ శివచాపధిక్కరణమోర్వన్ లేక యుద్రేకియై
చాపంబెత్తుదు శాపమిత్తునను హస్తం బీజరా జీర్ణతన్.

(ఆలోచించి తెరవంకకుంజూచి) ఎవఁడురా! అక్కడ. విల్లు విల్లు విల్లు. (పిదప నొకపురుషుఁడు ధనువిచ్చి మగుడిపోవుచున్నాఁడు. జనకుండును. నడికట్టు గట్టి గ్రిహించుచున్నాఁడు.)

రావ— (కోపహాసములతో)

శా. వ్రాలింగన్బొమ లెత్తి. జందెము భుజావస్థాయిఁ గావించుచున్,
గేలందాల్చిన యక్షమాల చెవిపైనింజుట్టి, చేలంబు దా

కేలం బట్టి పిఱుందుఁగప్పుచు నొగిన్ గేల్సాచి విల్వ్రాను శాం
త్యాలంబున్ జనకుఁ డా విరక్తుఁగని యాహా చెందితిన్ నేఁటికిన్.

శతా— ఆహా! మహాప్రభావుఁడగు మాయాజ్యాని ప్రభావము.

మ. ముదిమిన్ జెప్పినయట్లు రాఁదగని యీభూపాలుపాణిద్వయం
బుదితాహంకృతిఁ జాపమెత్తుటకు నుద్యోగింపఁగా మౌర్వి య
య్యదియే యంచులపైఁ దగుల్కొనె, శరంబా మధ్యముంజేరె; ని
య్యది తద్దివ్యతపఃప్రభావమవు నాహా! యెన్నఁగాశక్యమే.

సీత— హా! ఎంతకష్టము! ఎంతకష్టము! ఉపశమైకధనులగుతండ్రిగారు విల్వ్రానియుద్ధ
సన్నద్ధులగుట చంద్రికాంత మగ్ని నార్పఁబూనుటకదా!

ప్రహ— ఓవృథావృద్ధగుదుష్టక్షత్రియుఁడా! దశానను నుద్దేశించి చాపమెత్తుచున్నావు
నిన్ను రావణశస్త్రంబగు చంద్రహాసము సైరింపదు సుమీ.

రావ— (బిగ్గరగానవ్వి పరిహాసముగా)

గీ. శిథిలమై త్రుప్పువట్టిన శివునిప్రాఁత
ధనువు పఙ్క్తిముఖుఁడు దోర్మదమున విడిచె
జనకుఁ డిదిపైఁప కనికిఁజొచ్చునఁట! పోరు
తగదనుచు నవ్వఁ దొకపెట్ట మొగములార.

జన— పులస్త్యపుత్ర! శస్త్రంబు కరంబునంబూని రమ్ము. పరమశైవుండగు జనకుఁడు
నీయపరాధంబు సహింపఁడు.

రావ— ఆహా! సీతాస్నేహం బెంతగాఁ బీడించుచున్నదో! కాదేని దశవదనుం డెన్నఁ
డేని యిట్టివల్కులు సహించెనే!

ఆ॥ వె॥ సోమయాజి వృద్ధు మామయౌ వేదాంతి
యోగ్యుఁడన్న గుణము లొక్కటొకటె
నన్ను శాంతుఁజేయుచున్నవి చంద్రహా
సంబు దాల్పకుఁడు కరంబులార!

జన— రావణా! ఇటు మగుడుము. శరంబుఁ బ్రయోగించుచున్నాను. (అనిబాణంబు
సంధించుచుండఁగాఁ దెరలో)

శా. శాంతింజెందుము కోపఁమాగు జనకా! నన్యస్తశస్త్రిండ వీ
వంతంబే లలయాజ్ఞ్యవల్క్యుఁడు శమోపాధ్యాయుఁ డా నీవు దుః
ఖాంతంబుం బరిణామహీనమగుయుద్ధాటోపముం బూనెదే?
చింతంబాయుము చాపమున్ విడువుమా సిగ్గయ్యె నీచేఁతకున్.

జన— బాలర్షీ శునశ్శేఫ! నీ చెప్పినయట్ల శస్త్రంబు విడుచుచున్నాను. (అనిచాపంబును శరంబులును విడిచి) జగం బరాక్షసం బగుట కీశాపోదకంబులు విడుచుచున్నాను. (అని కమండలువు పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు.)

శతా— ఇదియేమి? సూర్యశిష్యుఁడును భగవంతుఁడునగు యాజ్ఞ్యవల్క్యునివలన సంప్రాప్తమయిన తత్త్వవిద్యను, నాజన్మసంభృతంబగుతపంబును వ్యయమొనరించుచున్నావు. (అని శాపోదక ముపసంహరించుచున్నాఁడు)

జన— భగవంతుఁడా: విశ్వామిత్రధర్మపుత్ర! కులగురూ! శతానందా!

గీ. హరశరాసనపరిభవ మాచరించె
నట్టె దుర్గర్వుఁడైన యీయసురరాజు
గురువు లిం దానతీ నెఱుంగుదురు తగవు
నాకు మీమాటజవదాఁట న్యాయ్యమగునె!

రావ— మిధిలేశ్వరా! ఎందుకీయాటోపము? రభసనిర్జితైరావణుండగు రావణుండు సుమీ వీఁడు!

గీ. తలలు తెగఁగోసికొని పురాంతఁకుని దృప్తి
పఱచినట్టిదశాస్యుని భక్తిబాహు
బలము లరసి మునుల్ భూమిపులుఁ దపములు
శస్త్రములు వంతురనుట కసంశయంబు.

నీవు సంబంధజ్యేష్ఠుండవనియు వేదాంతవిద్యావరిష్ఠుండవనియు సైరించితిని.

చెలు— చచ్చినవాఁడా! నీమాటలు మాజనకకులదేవతలు పరిహరింతురుగాక.

శతా— నిశాచరచక్రవర్తీ! మిన్నక పొగడుకొనకుము. హరధనురారోపణంబొనరించినవాని కీపొగడ్త శోభించును గాని నీకుశోభింపదు.

రావ— (కోపముతో) ఏమంటి వేమంటివి! హరధనురారోపణం బొనర్చినవానికే గాని నాకుశోభింపదా? (ఆలోచించి) ఏమిచేయుదు!

గీ. ఋషులసభ, రాజు ముదుసలి, యేను సీత
యందుబద్ధానురాగుఁడ; నంద ఱిచటి
వారు దోర్మదమత్తులై మీఱువార;
లైనను దశాస్యుఁ డేరీతి ననియొనర్చు?

(ఆటోపముతో) వినుండయ్యా నిశాచరపతి ప్రతిజ్ఞను.

చ. ధరణియు నింగియుం బగిలి దారుణమౌగతి ఢాంకరింపఁగా
హరునిశరాస మెక్కిడి ధరాత్మజ నెవ్వఁడుగొన్నఁగాని నేఁ

గరకరఁ దర్గళాస్థికలు గ్రంథియుఁ గోయఁగ మోప్రతమోప్రియు భీ
గురువగు చంద్రహాసమునకుం బలియిచ్చెద వానిరక్తమున్.

(నేపథ్యమందుఁ గలకలంబు పుట్టుచున్నది.)

రావ— ప్రహస్తా: విస్తీర్ణజలధరధ్వానతానవకారి యగునీరొద యేదెసనుండి వచ్చినదో కనుఁగొనుము.

ప్రహ— దేవరవారి ననుసరించుటకువచ్చిన మనరాణువల కోలాహలంబు.

(తెరలో వైతాళికుఁడుప్రవేశించి.)

జయజయ దశాననమహారాజా! మాధ్యందినసంధ్య దేవరకు సుఖమొనరించునుగాత.

సీ. చమరీమృగంబులు నెమరువేయుచు నమేరుల యాకుఁగొమ్మనీడలకుఁ జేరెఁ
జల్లఁదనమ్ముకోసము మంచిగందపుఁ జెట్టున ఫణి చుట్టచుట్టుకొనియె
ఖండితయగుకాంత ఘర్మితుండగుకాంతుఁగాంచి యీసునఁగౌఁగిలించుకొనియెఁ
గస్తూరిలేఁడి చక్కఁగఁ బిల్లకాల్వలోఁ జీరంబుద్రవ్వి భక్షింపఁదొడఁగెఁ

గీ. గాసరంబులు నదుల మున్కలువొనర్చెఁ,
గోటరంబులఁ దూఱెఁ బక్షులును, బాంథ
చయము చలివేంద్రవంకకుఁ జనియె నతుల
చండమార్తాండమండలచండిమమున.

రావ— అట్లైన మేమును నిసర్గరమణీయంబు లగు మిథిలాపురీ పరిసరారామంబుల కేగి క్రీడించుచు రెండుమూఁడుదినంబు లాత్మకు వినోద మాపాదించుకొనియెదము గాననో సైనికులారా?

మ. లవలీ నాగలతావృతక్రముకమూలప్రస్తరచ్ఛాయలన్
స్వవధూసంఘముతోడఁగూడి కదళీపత్రంపుఁ బాత్రంబులన్
దవులందాగ్రవుఁడు నారికేళజలముం దాత్యూహకేళీసము
ద్భవకోలాహలభాసురంబు లగు కాంతారప్రదేశంబులన్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వరప్రణీతంబగు నాంధ్రీకృత
బాలరామాయణ నాటకమునం
బ్రథమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

ద్వితీయాంకము

(అంతట భృంగిరిటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

భృంగి— (పరిక్రమించుచుఁ దనవంకఁ జూచికొని) అహో! వికృతరూపమునకు సైత మొక్కొకచోట నెక్కువసన్మానము సంప్రాప్తమగును. ఏలన:—

మ. నరముల్ పట్టుగ నున్న యెమ్ములగు నీనామేను చాముండికా
కరతాళంబుల నర్తనంబు లయగాఁ గావించుట ల్చూచి యీ
శ్వరుఁడుం దేవియుఁ బెండ్లివేళనె త్రపాసంకోచముల్ వీడి న
వ్వరి; దానం దయమానఁ డవ్విభుఁడు నాపేరెత్తినన్ నేఁటికిన్.

(మరలఁజూచికొని యెకసక్కెముగా) అహో: త్రిభువనాధిపతి యనుచరుండ నగు నాకీగొప్పవేషము.

గీ. గోచి యుత్తరీయంబు నొకొటియె వల్క-
లంబు రుద్రాక్షమాల జడలు సటలును
భస్మపుండ్రంబు నుదుటిపైఁ బాణి శూల
మిట్టివేషముగలవాఁడు భృంగిరిటుఁడు.

(ఆలోచించి) నాస్వామియగు నీశ్వరునకును నాకును వేసమం దిసుమంతయు విశేషంబు లేదు.

గీ. కట్టఁబుట్టంబు లేదు నాగములు నగలు
పాణిఁ బునుక గళంబునఁ బాదదండ
బూది మైపూఁత వార్వ మాఁబోతు హరుని
చరితమిది యిందుఁకతము విచార్యమెందు.

మఱియును లింగంబునం జనించె. భైరవాకారంబు వహించెఁ, దుంబురుం డయ్యెఁ, బార్వతిం బెండ్లియాడి యామె కర్ధశరీరంబొసంగెఁ, . జందమామనుదలపై ధరించె, యమునిఁ గ్రొవ్వడంచెఁ, గాలకూటంబుఁద్రావె, జంభారిభుజస్తంభనం బాచరించె, దక్షయాగధ్వంసంబుసేసె, మన్మథునిం దహించెఁ,ద్రిపురంబులుగాల్చె,

మఱియుం బెక్కు దుర్ఘటకార్యంబులొనర్చె నిట్టి పరమేశ్వరుని చరిత మిదమిత్థమని వచింపఁగ హరివిరించులు సైతము సమర్థులు గారిఁక భృంగిరిటుండన నెంతవాఁడు. అయినను నమ్మహాత్ముని యనంతకల్యాణగుణంబులలోఁ గొన్ని వక్కాణించెద.

ఉ. పుట్టముఁ గట్టఁ దట్టయిన మ్రొక్కుదురెల్లరు వేలుపుల్ జరీ
పట్టులుగట్టువారు; వృషభంబును నెక్కను నేన్గు నెక్కనా
జెట్టియె మ్రొక్కెడుః; నగలు చిల్వలెయైనను మెచ్చుశ్రీమఁడే
యిట్టులు గల్మిలేములకు నీశ్వరుఁడొక్కఁడె యీశ్వరుండహో!

అసమయమందేల యీస్తోత్రప్రపంచ మమ్మహాత్మునియానతి యొనర్చెదను గాక. (పరిక్రమించుచు నెదుటికిఁజూచి) ఓహోహో! నారదుఁడా: ఈమని కలహ కుతూహలిగదా!

గీ. ఎదురుగా వచ్చె నీతఁడు కదనమొకటి
యెవరితోనైననజరగు నిక్కవము నాకు
లింగముదయించునాఁడు పోరంగనయ్యె
ధాతకు హరికి నితనికతమునఁగాదె.

అవుఁగాక! ఇతనివలనన రామరావణులయుదంతంబు సాంతంబుగాఁ దెలిసికొనియెద. (పరిక్రమించుచున్నాఁడు)

(పిదప నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

నార— నిజము నిజము! ఎవ్వరికైనను సహజంబగు గుణంబు విడువదు.

గీ. పోరెనెవ్వం డెవండింకఁ బోరుచుండుఁ
బోరనున్నాఁడెవండను తీరుగల్గు
పోరుచింతతో నువ్విళులూరు నాకు
నేఁగె నేఁగుచుండెను గాల మేఁగనుండె.

మ. నరముల్ దెగ్రిళ్ళనవారువంబులుఁ గృపాణధ్మాతధారానికృ
త్తరణత్కుర్వదనేకపంబులు సదాధావత్కబంధోద్ధత
త్వరదాట్యంబులు గల్గు భీషణపుయుద్ధంబుల్ దివారాత్రముల్
సరిగాఁ జూచుటకై జగత్త్రితయసంచారంబుఁ గావించెదన్.

(ఆలోచించి) అందఱును దనకుఁ దనకుఁ బ్రియం బగుపని వర్ణించుచు లాఁతి పనుల నిరసింతురు.

క. యుద్ధంబ పరబ్రహ్మము యుద్ధంబ తపంబునాఁకు యుద్ధమ జపమౌ
యుద్ధమ యాగాదికమగు నుద్ధతయుద్ధంబ చూచుచుండెద నెపుడున్.

ఏదియో యొకదానియందు వ్యసనముగల మనజున కది తటస్థింపనియెడలఁ దత్ప్రతినిధియును వినోదకరంబగుఁ గావున నేనును:—

గీ. వీరయుద్ధంబు దొరకనివేళలందుఁ
జేతులాఁడగ గోరులఁ జెనకుకొనుచుఁ
గవిసి కామినులొనరించు సవతిపోరు
వినియుఁ గాంచియు నానందవిధముఁగొంతు.

మఱియును,

గీ. లావుకంబులు తీతువుల్ మహిషములును
గుక్కుటంబులు మేషముల్ గూర్చుపోరు
సంతతామోదకరముగా సంచరింతు
హరికి బ్రహ్మకుఁ బోర్వెట్టినట్టియేను.

గీ. వీరులకుఁ గత్తిపోట్లు చేకూరెనేని
కరులకును దంతములురాల విఱిగెనేని
బులులగోరులు వగిలి చేటొలసెనేని
సంతసముఁజెందుఁ గలహభోజనుఁడు మఱియు.

చ. హరిగనెఁ నాడురూపము, బురారి యడంచెఁ బ్రసూనబాణు, ని
ర్జరపతి పోరిలో నురుఁగు శస్త్రముగాఁ గొని వృత్రుఁజంపె, భూ
ధరనుత కాళినాఁ బరమదారుణరూపముఁ దాల్చెఁ బోర మే
ల్చిరమర గల్గు నారదునిచెయ్వు లివన్నియు నెంచిచూడగన్.

ఇప్పుడే నామనోరథసిద్ధి కాఁబోవుచున్న దని తలంచుచున్నాను. తనగండ్రిగొడ్డలి యాచించుటయుఁ బరమేశ్వరు నధిక్షేపించుటయు మున్నగు నకార్యంబులొనర్చిన దశకంఠు నెదిరి జయించుటకై పరశురాముండు మిథిలాపురంబున కరిగెనని యతని శిష్యుండగు మాతరుండు నాకుందెలిపె. (ఆలోచించి) కావున నేనును జనకపురంబునకేగి రామరావణుల కిర్వురకును నలుకలు రెట్టించి నామనోరథంబు సఫలీకరించుకొనియెద. (అని పరిక్రమించుచున్నాడు.)

భృంగి— (వేగముగాఁ గొన్నియడుగులు నడచి) సురమునియగు నారదునకు స్వాగతము.

నార— ఓహోహో ! మహాదేవానుచరుండగు భృంగిరిటుఁడా ? (ఒద్దకుఁబోయి) భృంగిరిటా ! నీకు శుభమగుఁగాక. ఎచటికిఁ బ్రయాణము ?

భృంగి— విక్రమాగ్రగణ్యులగు పరశురామరావణు లున్నయెడకు.

నార— ఓప్రిమధప్రిధమా! బాగుబాగు. మంచిమాట స్మరింపఁజేసితివి. పరాక్రిమమందు రామరావణులలో నెవ్వ రెక్కుడో చెప్పుము.

భృంగి— మునీంద్రా! హెచ్చులొచ్చులు చాలఁగలవు.

చ. ఇరువదియొక్కమాఱు ధరణీంద్రులగెల్చిన జెట్టి తాపసే
శ్వరుఁ డఖిలాగమంబులకుఁ జక్కనిభావముఁదెల్ప వీధికా
గురువు స్వమాతృఘాతకుఁడు కోరినమౌనికి భూమియెల్ల న
ధ్వరియయి యిచ్చినట్టి యతిదాత నుతింపఁగ రాముఁడల్పుఁడే.

నార— ఈశ్వరానుచరా! విక్రిమంబున రావణుండును లాఁతియోధులచే వంచింపఁదగినవాఁడు కాఁడు సుమీ.

ఉ. పుట్టిరి పుట్టఁబోవుదురు పుట్టియయుండిరి కోని యట్టిమే
ల్దటులు మూఁడులోకముల దబ్బఱ, రావణు మీఁ రెఱుంగరే
గట్టితపంబునందుఁ దనకంఠము లన్నియు నిచ్చినట్టి యా
జెట్టికి శూలి సుంతయని సిగ్గరె లోకము లన్ని యిచ్చియుఁన్.

భృంగి— మునీంద్రా! నీవనినమాట సత్యమేకాని —

శా. కైలాసంబుఁ గదిల్చెనొక్కఁ డొకఁడా క్రౌంచాద్రి భేదించి స్వః
పాలుం గెల్చె నొకండు హైహయునిఁ జల్పాఱించె నన్యుం డొకం
డాలంకంగొనె శ్రీదుగెల్చి యితరుం డాకొంకణంబందె మే
ల్మేలా యిర్వురకుం జయేందిరయు సామీప్యంబునం గ్రాలెడున్.

నార— (సంతసముతో హస్తంబెత్తి)

ఉ. కంటికివిందు నిర్జరతఁగ్గె కొన పెద్దశుభంబు ముత్తిపే
రింటికి దల్పులేనితెరు వేను ముదంబు వహించుభేషజం
బొంటరి రామరావణులయుద్ధము క్రొంబతులన్ వరించు వా
ల్గంటులతోడ వచ్చి సురలార! కనుంగొనుఁ డేను జెప్పెదన్.

భృంగి— యుద్ధైకరుచీ! నారద! ఊరక లేనిపోని సంతసముఁ జెందకుము. మహాదేవుండు తనవిల్లు నిరసించె ననియుం దలంపక రామరావణుల సంగరంబు మాన్పింపుఁడని ఋచీకపులస్త్యసహితంబుగా నన్నుం బనిచెఁ గావున నీమనోరథమునకు విఘ్నంబుకలిగె.

నార— (విషాదముతో తనలో) అయ్యో! అతికష్టముగ మొలచిన సంతోషవృక్షంబు వెనువెంటనే నశియించె. అవుఁగాక రావణున కీరామునితో పోరుట లేక పోయినను మఱియొకరామునితో నైనను గయ్యంబుఁ బురికొల్పెద కాదేని

యీరామునికి మఱియొకరామునితోనైనను జగడంబు వెట్టెనఁగాపున నిప్పుడే యయోధ్య కేగవలయును (ప్రకాశముగా) భృంగిరిటా! ముల్లోకంబులవారి కైనను శివుని యాజ్ఞ దాఁటరాదు. నేను మాతండ్రియింటికిఁ బోయెద.

భృంగి— నేనును బ్రస్తుతకార్యంబు నెఱవేర్చుటకై యత్నింతు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(పిదప రావణుఁడును బ్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ— చ. చిఱునగవున్నచో సుధ రుచింపదు, నెమ్మొగ మున్నచోట పెం
పఱు శశి, కన్ను లున్నఁ దొగ లందముఁ దక్కును, బల్కులున్న నే
ద్దెఱచెడుఁ దేనె, మేనిపస డించును బంగరుతేజు నిక్క మ
త్తెఱవ సృజించి ధాత సరితీరు సృజింపఁగ నేరఁడయ్యెడున్.

ప్రతీ— ఈదశాననుం డిప్పటికి నాగోదయందే యాచిత్తరుపేవ్రాయుచు గాఢాభి నివిష్టుండై యున్నాఁడు. మదనుండుమాత్ర మితనియెడ శతమన్యుపక్ష పాతంబున జూపించుచున్నాఁడు. ఓమన్మథా! సకలజననిందనీయుండ వగు నీవు దశాననుః కనుగ్రహంబురాఁదగిన సమయమందును నింద్రపక్షపాతంబువిడువక రావణునిం దాడించుచున్నావు. సీతపై దయఁబూనుచున్నావు. చాలుఁజాలు. ఇదినీకుం దగిన పనియే (ప్రకాశముగా) దేవా! మాయామయుఁడు ద్వారమందున్నాఁడు.

రావ— (వినక) ఓమదనా! యెంతదుర్మార్గుండ వైతివి.

గీ. నన్నుఁ బీడించుచుంటి వైనను సమస్త
సురలలో నాకు నీవ యిష్టుండ వో మృ
గాంకబాంధవ! రావణునం దమర్చు
బాణములు సీతపైఁగూడఁ బఱపుచుంటె?

ప్రతీ— దేవా! మాయామయుఁడు ద్వారమం దున్నాఁడు

రావ— (వినక) అయ్యో! మదనునిచెయ్వు లనేక విధంబులుగా నున్నవిగదా! ఏలన, నే నావైదేహినిఁ జూచినది మొదలు——

మ. వికసించు న్ముకుళించు నున్ముఖనుగున్ వీక్షించు మూయున్ నగుఁ
జికిలించు న్మరలుఁ భ్రమించుఁ గదలుఁ క్షేపించుఁ గుందుఁ సము
త్సుకమౌ మించు హరించుఁ బ్రేమలుదయించు న్నీరునించుం జలిం
పకయుండుఁ భ్రామలెత్తు లోచనము లవ్వైదేహిపైఁ బేరిమిఁ.

ప్రతీ— (తనలో) మండోదరీస్నేహంబును గూడ వదలిన యీతని యుల్లాపంబు లన్నియు సీతామయంబులుగా నున్నవి. అవుఁగాక, విసర్గదుస్సహం బగు

పరశురాముని పేరు తలంచి యాసీతావేశంబు మరల్చెద. (ప్రకాశము) దేవా! పరశురాముని యొద్దనుండి వచ్చినాఁడు.

రావ— మాయామయుఁడా? అట్లైన శీఘ్రముగఁ దీసికొని రమ్ము.

(అంతట మాయామయుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రావ— మాయామయా! గండ్రగొడ్డలి యడిగినఁ బరశురాముండేమి ప్రత్యుత్తరమిచ్చె

మాయా— ఓత్రైలోక్యమాణిక్యమా! రావణ! పరశురాముండు నిన్నుద్దేశించి నాతోడం బల్కిన పలుకు లాకర్ణింపుము.

చ. పరశువు గోరనంపితివి పల్మఱుఁ బేర్మి నటంచు మోదముఁ,
హరునిప్రసాద మీఁదగనిదంచు విచారముఁబుట్టె నాకు; భూ
సురులకు మున్నె యిచ్చితి వసుంధర; స్వర్గము నాగలోకముం
దిరముగ గెల్చి యిచ్చెదను నీ కవి కావలెనేని రావణా.

రావ— ఏమీ! పరశురాముఁడు రసాతలత్రిదివంబులు జయించి యిచ్చువాఁడును రావణుండు పరిగ్రహించువాఁడునా! తరువాత నీవేమంటివి?

మాయా— నక్తంచరచక్రవర్తీ! యిదె యిదె చెప్పుచున్నాను.

చ. హరునకు శిష్యుఁడైతి వటులైనను నిర్వదియొక్కమారు భూ
వరులజయించి తట్లయినఁ బల్కెదనొక్కటి విన్ము నీవు కం
ధరమున నీకుఠారమునె తాలిచి మాదశకంఠుమ్రోలకున్
గరములు మోడ్చి వచ్చుటది గాంచఁగలన్ భృగువర్ణిసత్తమా.

రావ— (అనుగ్రహముతో) మాయామయా! యిట్టిపల్కులు పల్కుటకు నిన్ను వదలిన మఱియెవ్వరు సమర్థులు. తరువాత తరువాత?

మాయా— (ఊరకొనుచున్నాడు)

రావ— ఒక రన్నపల్కులకు నీకింత సందేహమేల చెప్పుము.

మాయా— నోటికివచ్చినట్లు ప్రేలుట బ్రాహ్మణులకు నైజము. అట్టిమాట లుచ్చరింప రాని దైనను దేవరయానతింజేసి మనవిచేయుచున్నాను.

క. "ఈరానిదనక గొడ్డలి గోరితి పనికిం, బురారి గురుచాపతిర
స్కారముఁ జేసితివి పరశుధార నిను సహింప దోరి దశవదన యిఁకన్."

రావ— (కోపహాసములతో) గట్టివాఁడవు చక్కనిమాట చెప్పితివి. "ఇచ్చవచ్చినట్లు ప్రేలుదురు బ్రాహ్మణు" లని. క్షత్రియవిజయి యగు నయ్యధమ మునీంద్రుఁడిఁకఁ దనచాపల్యంబునకు ఫలం బనుభవించునులే.

మాయా— ముజ్జగంబులం దనకుం దగిన వీరుండు లేఁడని యాబ్రాహ్మణవీరుఁడు పొగరుకొని యున్నాఁడు.

రావ— ఎక్కడ నున్నాఁడవురా! బ్రహ్మవీర!

మాయా— (తనలో) మన ప్రభువుగారు కోపించుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. అవుఁ గాక. ప్రాణముపోయినను భృత్యు లనుచితాలాంపబు లాడఁగూడదు.

చ. క్రతువిధి బుత్విజుండయిన కాశ్యపమౌనికి భూమియెల్ల యి
చ్చి తివిరి చండమార్గణవిశీర్ణజలంబగు సాగరాంతర
క్షితి నలభార్గవుం డనఁటిచెట్టులు గొబ్బెరచెట్టులున్ ఫణి
ప్రతతులు పోఁకలేలకులుఁ బండెడుదేశమునందు నుండెడున్.

రావ— అటులేని మన మీ మిథిలనుండి లంకకుం బోవునపు డుత్తరమువైపునఁ దట స్థించును.

మాయా— సహజక్రోధుండగు నారేణుకాపుత్రుం డిచ్చటికే వచ్చినట్లు తోఁచుచున్నది.

రావ— అట్లయిన మిగులఁ బ్రియంబు, మిగులఁ బ్రియంబు.

(తెరలో)

చ. చిలువలతాల్పు దేవతకు శిష్యుఁడు భార్గవమౌని గండ్రగొ
డ్డలిమొన నిప్పుమంటల హుటాహుటి రాజులనెల్ల వేల్చి పే
ర్వెలసినవాఁడు వచ్చె గురువిల్ నిరసించె నటంచుఁ గిన్కమైఁ
గలఁగుచుః రావణుండెచటఁ గ్రాలెనొ పూనుతఁ జంద్రహాసముౘ.

రావ— (విననియ ట్లభినయించి) మాయామయా! హాస్యంబులకై యనుచుంటివాయేమిం?

మాయా— మహారాజా! అసత్యముగాదు.

రావ— మదనతాపంబున నసిమిరియెత్తిన యీభుజదండమండలమునకుఁ గొంత వినో దంబుఁ గావించునుగాక.

మాయా— ఇదిగో! పరశురాముఁడు సహహస్తాస్ఫాల్యమానమార్జనామనోహరంబగు రవంబుతో వచ్చుచున్నాఁడు.

(పిదపఁ జేత నమ్ము లాడించుకొనుచుఁ జాపధరుండగు పరశురాముఁడును శిష్యుండగు మాఠరుండును బ్రవేశించుచున్నారు)

మాఠ— (తనలో)

గీ. భృగుకులంబునఁ బుట్టి పెంపెనసినట్టి
యితఁడెపో పుణ్యమూర్తి యదేల యనిన

నుపనిషద్వేదవేద్యుఁడై న పరతేజ
బింబుమీఱఁగ నాచార్యకంబుసేసె.

మఱియును మహాత్ములు తమసత్వసంరంభమును బ్రకటింపనివారగుకతంబున భీషణంబును రమణీయంబునగు నాకారంబు కలవారు గదా.

గీ. సర్వరాజంబుగల క్షీరజలధిమాడ్కి
ఘర్మమునమండుచుండు భాస్కరునిపగిదిఁ
దాపసుండయ్యు వీరుఁడై తనరునితని
భవ్యరూపంబు ముదమును భయముఁజేయు.

(ఆలోచించి ప్రకాశముగా) భగవంతుఁడా! భార్గవ! చ్యవనాదిమునీంద్రవచశ్శృంఖలావిసంస్థులంబగు నుపక్రమం బుపక్రమించినా వేమి?

పర— (వినక మఱియొకవృత్తాంతము స్మృతికిం దెచ్చుకొని) ఆహా! గురుకులంబునఁ బార్వతి నాయందుపచరించిన వాత్సల్యము!

గీ. తండ్రి వలదన్న మానక తల్లి పెంచి
నట్టి కైశ్యంబు స్నాతకం బైనపిదప
హరునిసేవయు మాని భూధరకుమారి
జటలు గాకుండ వేణిగా సంతరించె.

మాత— ("భగవంతుఁడా! భార్గవ!" యనునది మరలఁ బఠించుచున్నాఁడు)

పర— మహాబ్రాహ్మణ! వీరవ్రతాచార మెఱుంగనివాఁడ వగుటచే నిట్లనుచుంటివి: ముక్తిమార్గ మెఱింగినవారికి వీరవ్రతమునందును బ్రహ్మానందము కలదు సుమీ! ఇట్టిసమయంబునను నేను వీరవ్రతం బనుష్ఠింపక యుంటినేని—

శా. తా విల్విద్దియ నేర్చునాఁడు కచబంధం బూడఁగాఁ గట్టఁ బ్రే
మావేశంబున గౌరి షణ్ముఖుఁ డసూయంజూడ: నాభార్గవుం
దేవెంటఁగనె పక్షికృతగుర్విష్వాసభంగం బనం
గా వింతౌనని యగ్గణంబులు నగంగా శూలి లజ్జింపఁడే.

మాత— అట్టి శిష్యానుగ్రహమే నన్నును బ్రేరించుచున్నది! అందుల కాచార్యులే ప్రమాణము.

పర— ("చిలువలతాల్పుదేవతకు") అనుపద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు"

రావ— ఓభార్గవా! బాగు! బాగు! నిజంబుగఁ బురారికి శిష్యుఁడవే యగుదువు.

ఉ. వారక యింద్రదంతికటభాగము నొయ్యన వ్రియ్యనేసి పెం
పారిన చంద్రహాసమునునైన గణింపక పోరవచ్చు బ

ల్వీరుని నిన్ను లోకనుతు విశ్రుతచిత్రచరిత్రుఁ గాంచుటన్
బేరిమి వీరమాతయని పేర్కొనఁగా నుచితంబ రేణుకన్.

పర— పులస్త్యగోత్రపత్యమా! విఫలీకృతకృతాంతకోపధహాసంబగు నీచంద్రహాసము మున్ను నీలకంఠసంతుష్టికై నీకంఠదశకంబుం దెగనరకుటంజేసి మాకతర్కిత వీరవ్రతప్రఖ్యాపకం బయినదోయీ.

రావ— అవును! జమదగ్నిపుత్ర! సహజకరాళం బగు నీకరవాలమేసుమీ భూర్భువస్సు వర్లోకములనుగూడ నాపాదపీఠికయందుం దొర్లుచున్నట్టుఁ జేసినది.

పర— నిజముగా నీచంద్రహాస మట్టిదే.

గీ. చంద్రహాసంబుఁ గన్గొన్న సమయమందు
మరలఁదెగఁగొట్టునని భ్రాంతిఁ గెరలిపడెడు
నీతలల కట్లు శాత్రవనికరమూర్థ
ములకు నైతము కంపంబు వొడముచుండు.

రావ— భార్గవా! భార్గవా! వలదిటువలదు. ఇప్పుడు ఏమన్న నేమున్నది. అతీతవ్యవహారంబులు సాక్షిప్రత్యయపరతంత్రములు గదా!

చ. రమణగఁ జంద్రహాసము శిరాతతి తన్నునాదుగా మెడల్
గుమిగ బుజంబుదాఁకఁ దెగఁగొట్టిననాఁ డొకకంఠమేనిఁ గ
న్గొమలను వంప దేవ్వదు కనుంగవకుం దడితేదు గద్గదిం
బ్రిమయదు నవ్వమానదు ప్రమాణము శర్వుఁడె దీనికంతకున్.

పర— అహో! ఆత్మహత్య పాతకములలో మొదటిది. దానికే నీవింతఁగాఁ బొగడు కొనుచున్నావు! నీకు శాస్త్రముల యందుం గలపాండిత్య మింతదని తేటపడినది.

గీ. సూర్యతేజంబులేని వసుర్యములన
కటికచీఁకట్లుగల్గు లోకములు గలవు
ఆత్మహత్యయొనర్చువా రందుఁజొత్తు
రనివచించుట యెఱుఁగవే యాప్తవాక్కు.

రావ— ఓరీక్షత్రియాపుత్ర! బ్రాహ్మణుండవుంబోలె వేదార్థము మీమాంసించుచు వేదత్రియమును బాడుచేయుచున్నావేమిరా! యీయపరాధంబునకై రాజగు రావణుఁడు నిన్ను దండించుఁజుమీ!

పర— (నవ్వి) అబ్బో! రాజుగారికింగలవర్ణాశ్రమధర్మవివేకము!

గీ. సకలలోకమువారికి జననిజాతి
తమకు ఘటియించు నంచు వేదములు సెప్పు;

నిగమవేత్తలు స్వాధ్యాయనిరతులునగు
తాపసులకెల్లను ఘటించుఁ దండ్రిజాతి.

రావ— నీవనినట్లయినఁ గావచ్చును.

పర— బడబానలంబునందుఁ గాష్ఠానలం బస్తమించు టాశ్చర్యమాయేమి?

చ. హరునికరంబునం దునికియైనకతంబునఁ బూతమైగజా
సురుని వధించె నెద్ది పరశుప్రవరం బది సర్వశక్తికా
గురువగు దానితేజమునకుఁగా సరిగాన జగానఁ గాన న
బ్బురముగఁ జంద్రహాసముఖముల్ తదురుప్రభ నస్తమించెడున్.

రావ— ఈకుఠారమా! మాచంద్రహాసంబునకు విలయంబుఁ జేయునది! భగవంతుండగు ఖండపరశుండు విరిగి ముక్కయిన యిది తనయొద్దనుండుట యమాంగల్యకరంబనియెంచి కదా నీకొసంగె. తపంబుఁ జేసికొనువాఁడవు గాన సమిత్కుశాదిహరణంబునకైన నుపయోగించునులే.

పర— ఔనురా! రావణ! భగవంతుండగుభర్గుని యనుగ్రహంబు స్మరింపం జేసితి వీకుఠారంబు తపంబుఁ జేసికొనుతఱి సమిత్కుశాదిహరణంబునకే కాదు యుద్ధం బొనర్చుతఱి దుర్మదరిపుకంఠకాండఖండనంబునకుం గూడ నుపయోగించును. చూడుము దీనిప్రతాపము.

రావ— శివునికరంబునం దున్నసమయమందు మాత్ర మీకుఠార మటువంటిదే. ముత్తెపుఁజిప్పయందుం బడిననీటిబిందువులు ముత్తెములుగా మాఱున ట్లాధారము ననుసరించి యాధేయమునకును గుణాధిక్యము లభించునులే.

పర— నిశాచరచక్రవర్తీ! నీవన్నమాట సార్వత్రికముగాదు. సలిలగర్భంబునం బ్రతిఫలించినను సూర్యమండలంబు దురాలోకం బగుగతిఁ బరశురాముని చేతంబడినను నీపరశువు సారవంతమే యనుకొనుము.

రావ— అట్లే యొప్పుకొనియెద. దుర్నిషేధము కాదేనిఁ దల్లియగు రేణుకాదేవి తల యెట్లు ఖండింపఁగలదు ఓరీ! బ్రహ్మబంధువా!

గీ. ధరణీధరపుత్రి సొబగుటద్దంబు దంతి
దైత్యమౌళిమణీశాతధారము నగు
గండ్రగొడ్డలి రేణుకాకంఠరుధిర
శాదితంబుగఁ గని యేరు జాలిపడరు?

కటకటా! చంద్రశేఖరస్వామీ! తనశౌర్యంబు తల్లియెడంగూడఁ జూపునీక్షత్రియధర్మం బితని కేగురు వుపదేశించె! భార్గవా! మాతృవధంబొనరించినను నీవు సర్వ

జనాదరణీయుండ వైతివి బోరా! లోకయాత్రయెంత స్వతంత్రమయినది! లేక దుర్మార్గులకేనియు సత్పురుషసేవ యెంత ఫలప్రదము!

గీ. అమరవందితచరణాబ్జుఁ డైనచంద్ర
శేఖరుఁడు గౌరవము దయసేయకున్న
బ్రహ్మవర్చసవంతులు పజ్జనైన
నుండఁగానీరు పరశురాముండ! నిన్ను.

ఐనను నీతో నిట్లు పల్కుచున్నాను.

మ. ధనురాచార్యుఁగ నప్పురాసురనిహంతం జేరి, తత్కార్తవీ
ర్యుని జక్కాడితి. వుంటి వమ్ములను నీరుంజిమ్మి మున్నీటిభూ
మి నిదెల్లన్ శుభమైన రేణుకతలం బీడించి తాగంటుఁజెం
దిన నీగొడ్డలితోడఁ బోరు త్రపగాదే చంద్రహాసాసికిన్.

పర— నిసర్గదుస్సహంబగుపరశురాముని కుఠారముతోడ మార్కొంటకుఁ దలపెట్టిన నీచంద్రహాసంబునకు సిగ్గెక్కడిది?

శా. రేవాతీర్థమునందు నైకవిధనారీహస్తయంత్రోజ్ఝితాం
భోవల్లీతతినాడు హైహయుఁడు నిన్ను న్నేమిగావించెనో
యావార్తల్ స్మరియింతె? రామభుజవాహ్యాం బీకుఠారంబు త
ద్గ్రీవాబాహువు లేమిచేసె నదియెంతే కైకసీపుత్రికా?

ప్రతీ— (తనలో) రాక్షసులకుఁగూడ రాక్షసుఁ డున్నాఁడనుట యిదియే కాఁబోలును.

రావ— (నవ్వి) మనుజుండు రావణునకుఁ బరాభవంబుసేయువాఁ డనుటమాత్రము చాల దొడ్డమాట. ప్రతీహారీ! ఋచీకపౌత్రుండగు పరశురాముఁడు యుద్ధముఁ జేయఁదగినవాఁడుగాని వృథాదోషంబు లారోపింపఁదగినవాఁడు కాఁడు (ఆలోచించి) శాత్రవులు దండమునకుం దగినవారుగాని సామముఁ బ్రయోగింపఁ దగినవారు కారు (చేయెత్తి) భార్గవా! భార్గవా! నిశాచర చక్రవర్తి యస్త్రములు దాల్పనివారిపై బాణము విడువఁడు. వీరవ్రతచరి త్రోత్కర్ష కంత రాయంబు లేదేని—

ఆ. వె, కరమునందు ఖండపరశుపరశ్వధం
బేని హరిశరాసమేని యిపుడు
తాల్పు; మంతదనుకఁ దాల్పదు నాచేయి
చంద్రహాస మోయి జామదగ్న్య!

పర— ఏమిది: సముద్రోదక పానంబునకై బడబానలంబుం బ్రార్థించునట్లు పరశురాముఁడు నైతమిట్లు వచింపఁబడుచున్నాఁడు.

మ. అమరుల్ వజ్రియు వెండికొండతలపైయం జెక్కి దర్శింప మ
ధ్యమునం భర్గుఁడు పుత్త్రశిష్యకుల యుద్ధౌచిత్యముంజూడ దం
తిముఖుండుం బ్రమధుల్ సహాయులగువానిన్ స్కందు నోడించిన
ట్టి మహావీరునితోడఁ ద్వాదృశు లనిం దీకొందురే రావణా.

రావ— ఇయ్యది గురువున కొసంగందగిన గురుదక్షిణ గురుపుత్త్రున కొసంగితివి! గురువునందుంబలె గురుపుత్త్రునియెడ నడచుకొనవలయు ననునీతిఁ జక్కఁగాఁ జదివితివి కాఁబోలును.

పర— నీవెఱిఁగినట్లు శ్రుత్యర్థ మితరులెఱుఁగరు. గురువునందుంబలె గురుపుత్త్రుని యందుఁ బ్రవృత్తి నీకేకలదు, మేము శాస్త్రవాసన లేనివారము. మాపలుకిట్టిది.

ఉ. నీవును రాజరాజువలెనే నలకూబరుతండ్రివౌదు, రం
భావనతాంగి కీవు నలకాధిపుఁడుంబలె మామవౌదు; విం
కావలిమాట నాకు హృదయంబున నుండియు బైటరాదు పా
పావహమౌట నిట్టు లనినందులకే శివు సంస్మరించెదన్.

రావ— ఒరులవిక్రమంబుసహింపలేనివా రేదియోయొకయపవాదమెదిరిపై మోపుచుందురు

గీ. గజముఖుండును నందియుఁ గమలవైరి
యును సహాయులుగాఁ గలరని కుమారుఁ
డకట నినుఁ దండ్రిశిష్యుండ వనియు వదలి
నంతనే నీవు విజయంబునందితోయి.

పర— దశకంఠా! అన్నా! పరశురామునివాక్కులయందును సత్యా సత్యవిచారము సేయుచున్నావు! నీకుభేదింపని వస్తువులును దురాత్ములదూషింపని మహాత్ములునులేరు.

గీ. హరుఁడు జనకుండు జనయిత్రి గిరికుమారి
వారితో నేమి మద్బాణదారితాగ్ర
చంద్రికంబగు నెమ్మిపింఛంబు బర్హి
వాహనుం డోడె ననుట కిప్పటికి సాక్షి.

రావ— ప్రత్యక్షప్రమాణమునే పరిగణింపని బుద్ధిమంతున కనుమానప్రమాణమున నా యాదరముండును! (కరమునందు ఖండపరశుపరశ్వధం బను పద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు)

పర— అపకారంబు సేయఁదలఁచియు నుపకారంబే యొనర్చితి; వేలన నీసంగతి స్మృతికి వచ్చినది.

మ. పతిచాపంబుఁ దిరస్కరించితని కోపస్వాంతయై యున్నపా
ర్వతివక్త్రింబున నైజకాంతి మగుడం బర్వంగఁ దచ్చాపధి
క్కృతిఁ గావింపఁగ మేటియైన కరమేదీ తెల్పు మీ గొడ్డటః
గ్రితుభుగ్బందిక లందఱున్ బొగడఁగా ఖండించెదన్ రావణా.

అట్లుఁగాదేని యొక్కఁడపచారంబు సేసినఁ దత్సహచారు లందఱును నపచారంబు సేసినవారే కావున—

శా. కైలాసాచలచాలకంబులును సంగ్రామస్ఫురచ్చందప్రహా
సాలంబంబులు యుద్ధసంచకితరంభాలింగనానందధా
రాళంబుల్ భవదీయబాహులు కుఠారచ్ఛిన్నహస్తాగ్రముల్
గాలించుం దనువల్లి నిష్కమలనాళంబై నసీరేజినిన్.

రావ— అక్లేని నిన్నుం జేరఁదీసిన ప్రమథనాథుండు దిక్కుమాలినవాఁడు కాఁడు భవానియు నవమానంబుచే వంచినతల నిఁక నెత్తగలదు. (ఆలోచించి)

ఉ. యక్షపతిం జయించి సురయానముఁ దెచ్చినజెట్టి దేవతా
ధ్యక్షుని బందిపెట్టిన మహాభుజుఁ డమ్ములసంచి వల్కలం
బక్షపుమాల గొడ్డలి శరాసనముం గల మౌనితోడనే
కక్షవహించెనా యని పకాలున నవ్వు దశాననంబులున్.

పర— బలివధూపరీక్షితపరాక్రముండ వగునీవు మావంటివారలను మౌనులని యుపేక్షింపవలసినదే.

మ. మునుపాతాళమువంక కేగుతఱి నాముం బాపఁగా నవ్విరో
చనుకోదండుప్రిరు వేడ్క నీతలలపైఁ జప్పట్లు వాయించుచుః
నిను నాడించిరి చేతులంద వికసన్నీలోత్పలాకారలో
చనలై జ్ఞప్తికివచ్చునే యిపుడు తత్సందర్భముల్ రావణా.

రావ— ఆఁ. అంతయును యథార్థమే. భార్గవునిపగిది రావణుఁ డాఁడువాండ్రపై భుజశక్తిఁ గనఁబఱచువాఁడు కాఁడు.

పర— రావణునిపగిదిఁ బరశురాముఁడును జతుష్పాజ్జంతువులపైఁ బౌరుషంబుఁ జూపఁజాలినవాఁడు కాఁడు.

ఉ. కోఁతిగదా సురాధిపునకుం దనుజాంధగువాలి చంకలో
నీతలలన్నియుం దిగిచి నీరధు లన్నిటియందు వార్చునాఁ

డూఁతములేక యూర్పెడల కుక్కురిబిక్కురియౌ మొగాలతో
నేతడవుంటివోరి రజనీచర యెవ్వరెఱుంగ రింతయున్.

రావ— (క్రోధహాసములతో) మూఢబుద్ధులు చెప్పినసంగతియే తెలిసికొనలేరిఁక సత్యాసత్యము లెట్లు వివేచింపఁగలరు.

క. సగమాఁడుది సగము మగండగు శంభునివిల్లె విఱచు టనభిమతం బీ
జగతీవీరున కింక వడుగుపయి వానరముపయిఁ బడునె యంపగముల్.

పర— దశాననా! యిట్టి యద్వాతద్వావాక్యంబులతో నేమిప్రయోజనము! భార్గవుండు వీరులవిషయమై జాతిపరీక్ష సేయఁడు.

క. పురుషునకెపుడుఁ బ్రతిష్ఠాకర ముత్తమచరిత మగునుగాని కులముగా
దరయుము కుంభభవుఁడు సాగర మాచమనంబుసేసి కనఁడేకీర్తిన్.

రావ— ఓరీ! దుర్ముఖ బ్రహ్మచారీ! వైఖానసపక్షీ! ప్రతారితపురాంతకాచార్య! పరశుధారానికృత్తజననీకంఠసీమా! మూర్ధాభిషిక్తమూర్ధరుధిరజలనివాపాంజలి తర్పితపితృకా! క్షత్రియాగర్భపాతనమహాపాతకీ! ఇదిగో! దశాననుండ స్వదోర్దండసామర్థ్యముం జూపించుచున్నాఁడు.

గీ. మాతఁ జంపినయట్టి నీమస్తకంబుఁ
దూఁడు నఱికినరీతిగా నూడనఱకి
నికృతిఁ గావించుకొను మరున్నేతృమౌళి
శాతధారము చంద్రహాసము కడంగి.

చ. కలితజయాంకవర్ణములుగా సురదంతిశిరంబునందు యే
టులిడిన చంద్రహాసము వటున్ నిను పాఱుని జంపునే? యటు
ల్నిలుపుము వామపంచకకనిష్ఠకలాంగుళులం గనిష్ఠికాం
గుళినఖమే భవచ్ఛిరముఁ గూల్చు రణన్నిగమంబు వంచకా.

పర— రేరేపునరుక్తాకార! దురాచార! నిశాచరాధమ! విరించికులకలంక! లంకోపపతీ! కుబేరశాత్రవా! పాతకీభూతకరాసీ! అభిలషితరంభాపరీరంభా! దాక్షాయణీప్రణామపరిహారీ! ఏదీ నీదోర్దండమండలీ సామర్థ్యముఁ జూపుము.

రావ— (నవ్వి) భార్గవుఁడు రావణునిబలంబును దనబలమువంటిదే యనుకొనుచున్నాఁడు కాఁబోలును (తెరవంకఁజూచి) పుష్పకమా! యిటురమ్ము

పుష్పకము— (ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చితిని

రావ— (సగమెక్కియు సగమెక్కనిగతి నభినయించుచు) ఆహాహా! వీరులకు ధర్మము గాని యాచారము నవలంబించుచున్నావే! (అని దిగఁబోవుచున్నాఁడు.)

పర—

ఉ. ఈయన పాదచారి యయియే యనిసేయఁగ నే నిటుండుటల్
న్యాయముగా దటంచు సురయానము డిగ్గకుమో దశాస్య! క
ర్ణాయతనేత్రి లప్సరస లందఱుఁ గ్రిందికిఁ బైకిఁ గ్రిందికిన్
దాయ శరంబులం గని ముదంబువహించుచు నుందుర్గిగావుత క్షా.

రావ—నీకు యుద్ధ మభ్య స్తమైనదిగాదని యిట్లు రాదలఁచితినిగాని వేతొండుగాదు

పర— పశుపతియు ననుగ్రహింపనినన్ను నీ వనుగ్రహించెద వేమి, నీకరుణ! నా కభ్యాసములేదని యేల నుడివెదవు.

గీ. నీవు నేర్చినకొలఁదిగ నీశరంబు
లేగు నంతకు హెచ్చుగా నేగలేవు
హరునిశిష్యుండ నైన నాయంబకముల
సకల దిక్కుల కేగు నిస్సంశయంబు.

రావ— అట్లైన యుద్ధంబుసేయుతఱిఁ బురారి నీకుసాహాయ్యం బొనర్చును గాఁబోలు! చేయనీ. (ఇరువురును శరములు ప్రయోగించుటకు నుద్యుక్తులగుచున్నారు. అంతట సశిష్యులగు ఋచీకపులస్త్యులతో భృంగిరిటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

శిష్యు— (ఎదుటఁజూచి) అఖండపిండితశిఖా సంఘాతచండీకృతచిత్రభానుబింబంబులను దక్షణోపనతదాహోత్తరణతారతరజాత్య కాంచనమయకేతుదండంబులను నమందస్వచ్ఛందసంపతితజటిలజ్వాలావళీ ప్రక్షాలన సవిశేషసముజ్జ్వల దగ్ని రాశిచయసంస్థితధ్వజపటాడంబరంబులును విబిడోష్మపాగ్ర్భారభారపరిగమంబునందును నమ్లాయమానసరసోత్పలావిచ్ఛిన్న కోకనదపరికరంబుచే విరాజమానంబులు నగువిమానంబు లట్టిటుసంచరించుచున్నవి! ఇది యేమివింత!

ఋచీ— నాయనా! దాక్షాయణ!

చ. గగనము సర్వమున్ మెఱుపుగచ్ఛోనరించినభాతి నుండె నిం
పుగ మణిదేవయానముల మోసల మేల్కిటికీలలో మెడ
ల్దగిలిచి చూచుచుండిరి బుధప్రమదల్ మనకుట్టు లిర్వురుః
జగడములోన నగ్నిమయశస్త్రములం బరఁగించిరేమొకో.

పుల— (బాగుగఁజూచి) సఖా! ఋచీక! నాయూహాయు నీయూహనే యనుసరించినది.

చ. ఒలసెడు నొక్కచో నొకఁ డిఁకొక్కయెడం బడి, యిట్లులోకము
ల్గలఁచుచు నేకమై పదునొకండు ధనుర్ధ్వను లాలికించితే

కలనువొనర్ప రామదశకంఠులు చొచ్చిరటంచు నెంతుఁ బే
శలకుశనిర్ఝరీకుచ కచగ్రహచంగములైన చేతులన్.

శిష్య— అమందసిందూరసుందరిత కుంభస్థలప్రాగ్భారభాసురంబులును బ్రచండముం డమండలీమండితశుండాదండ డంబరోడ్డామరంబులును బ్రివృత్తమదధారాధోరణీ నిరుద్ధరేణురమణీయమార్గంబులును గళగుహానికుంజపుంజితనిర్జితజలదజాల స్తనితవిస్తారంబులును నగుగజసముదాయంబు లట్టిటు సంచరించుచున్నవి.

భృంగి— భద్రి! దాక్షాయణ! బాగుగ నిరూపించితివి! రావణుండు వారణాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించినాఁడు. ఏలన!

చ. గులగులలాడు పెంగళపుఁగూఁతలు మ్రోఁగఁగ డిండిమధ్వనిం
దలఁకుచు దర్పహేలలు సదా చెలువారఁగ మావటీండ్రతో
మొలయుచు నంకుశద్విగుణమూర్ధములం దనరారు దంతిప
జ్యాలొదవె లోలకేతువులతో జలశీకరపూరితాశలై.

శిష్య— ఉత్తుంగలాంగూలాగ్రసమాలింగిత గగనోత్సంగంబులును ఘనఘోణఘురఘురాఘోషఘర్ఘరితగళగుహాకుహరస్ఫారఫుల్లగల్ల వ్యతికరంబులునువిద్యుత్పింజపింజరితదృష్టిచ్ఛటా కటాక్ష దుష్ప్రేక్షంబులును నగుసింగంబు లివిగో వచ్చు చున్నవి.

పుల— వారణాస్త్రప్రతిద్వంద్వియగు పంచాననాస్త్రమును భార్గవుండు ప్రయోగించె నని తోఁచుచున్నది.

చ. గురిజపుఁగాంతి కన్గవలకుం జెలువీఁగ సటాచయంబు గం
ధరముపయి న్నటింప మెయి నాణెపుఁబింగళకాంతి మీఱ ఘు
ర్ఘురఘుర మ్రోఁగు పెన్రొదలకుజ్ జగమూఁగఁగవచ్చుచుండె భీ
కరనఖరాళితో గజహకాండము నిండుచు నంతరిక్షమున్.

(భావగర్భితముగా నందఱును) ఇట్టిటు రండు! వీరాగ్రగణ్యులగు నీవీరుల యిరువుర మధ్యమున వసింతము.

ఆ. వె. విండ్లు పదియుఁగూడ విడువు మోదశకంఠ?
దురము మానుమయ్య పరశురామ!
యుద్ధభూమి మీర లొండొరుల్మారొక్కంట
కొదఁబడఁగఁబోఁడు చూఁడు పురారి.

రావ— అక్కటా! యిది దహించుచున్న దావాగ్నికి వానజడి గదా.

గీ. భార్గవుం డనియును దళవదనుఁ డనియు
రెండు తెఱఁగులఁ బాఱు కీర్తిప్రవాహ
మేకముఖముగఁజేయ నేనీహ సేయఁ
జంద్రఖండధరుం డెటుసమ్మతించు?

పర— (తిరస్కారముతో)

మ. గురుచాపంబుఁ దిరస్కరించె ననుచుం గోపంబురామాన దీ
శ్వరుఁడే నందిముఖంబునం దురము మాన్పంగా నియోగించె మ
త్కరణీయం బిఁక నేది? నీయెడకు మార్గం బిచ్చి కొంపోఁగదే
ధరణీ! గొడ్డలి నన్నుఁగాల్పుము మహాత్మా! కాలవైశ్వానరా!

రావ— ఈశ్వరనియోగంబునంజేసి మనము మిత్రులమైతిమి. కావున మహాత్మా! సెలవొసంగుము.

(తెరలో)

భగవంతుఁడా! భార్గవ! పరబ్రహ్మధ్యానము సేయుచున్న పూజ్యురాలగు నాతేత్రియితోడను లోకయాత్రాపరతంత్రాత్మయగు కాత్యాయనితోడను సూర్యశిష్యుండు విన్నట్లు ప్రార్థించుచున్నాఁడు.

గీ. హరునిశిష్యుండ! మాయింటి కతిథివైతి
దారలును మేము నగ్ని లేదాఁపునంద
గాఁపురంబుంటిమయ్య! రాఁగదవె వటుచ
యంబునకు నేఁ డనధ్యయనంబుగాఁగ

పర— సూర్యాంతేవాసి యానతిచ్చినట్లే యొనర్చెద.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇ ది

శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం

బగునాంధ్రీకృత బాలరామాయణమునందుం

ద్వి తీ యాం క ము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

తృతీయాంకము

(పిదప సువేగా చిత్రశిఖండులను గృధ్రమిధునము ప్రవేశించుచున్నది)

చిత్ర— ప్రియురాలా! సువేగా! భగవంతుఁడగు తామరకంటికి సిడంబును బాములకుఁ బగవాఁడును సుధాహరణవిదితపరాక్రముండును బతత్రికులసార్వభౌముండును మనకుఁ గూటస్థుండునగు వైనతేయుని యేల్బడికి లోఁబడిన పక్షికొలంబులలో నెక్కుడ యశంబు నిక్కువంబుగా గాంచఁదగువానిఁ గుమారునిఁ గడుపున భరియించి యుంటినిగానఁ దదనుకూలంబుగ రక్కసుల పొలయును నెత్తురును నీకు దోహదం బగుసమయంబు తటస్థించినది.

సువే— ఓచిత్రశిఖండా! ముల్లోకంబులు జయించి మించుచున్న రక్కసులఱేఁడగు దశకంధరుండు జీవించియుండగానే నా!

చిత్ర— అది దొరకుట సామాన్య మయినపనియా! ఏమి! నిజముగా నతనిపేరే రావణుఁడు.

ఉ. ఆఁడుదియంచు హైమవతికైన నెవండు నమస్కరింపఁడే
రేడుజగంబు లెవ్వనియహీనవిభూతికి సాక్ష్యమిచ్చు నె
వ్వాఁడు జగద్విధాతయగు బ్రహ్మకు ముమ్మనుమండఁ జేరి నో
రాడును వాని నెన్నియుఁ దదన్యుల నెన్నుటకై పతత్రిణీ.

ముత్తెంబులు లతలయం దుదయించు ననుకాలము గతించి యాలిచిప్పలయం దుదయించు ననుకాలము తటస్థించినది! ఏలన, రామభద్రుండు, తాటకనుసంహరించెనని వినియు నాదశాననుం డింకను దనబాహుమదంబునకుం దగిన పను లాచరించుచునే యున్నాఁడు.

సువే— పతత్రికులాలంకారమా! రామచంద్రుం డాసుంచసుందరి నెట్లు వధించెనో యాయుదంతము రవంత చెప్పుము.

చిత్ర— ప్రియురాలా! ఒకానొకనాఁడు విశ్వమిత్రుండగు విశ్వామిత్రుండు మఖ

సంరక్షణార్థంబుగా దశరథకుమారులగు రామలక్ష్మణులను సాకేతపురినుండి సిద్ధాశ్రమమునకుంగొంపోయి యొకవంక నుద్గాత సామవేదపారాయణం బొనర్చుచుండ నొకచెంత హోత హోమం బాచరింప నొకవంక నధ్వర్యుఁడు సప్తతంతువిధానంబు నెఱవేర్ప నొకయోర యజమానుఁడు యాజమాన్యంబు లచ్చరింప నొకదెస బ్రహ్మ కర్మలోపంబు గాకుండఁ బరీక్షించుచుండ జన్నం బొనర్చునప్పుడు సూర్యాచంద్రమోవీతిహోత్రరమ్మదవ్యతి రిక్తంబగు నొక పెనుమంట పుట్టినది.

సువే— ఏమివింత యేమివింత ! తరువాతఁ దరువాత ?

చిత్ర— పుత్రమిత్రకళత్రంబుతోఁ బెక్కుదెసలనుండి వచ్చినజడదారు లిదియేమి యనుభయంబునఁ బాఱిపోవ నచ్చటిజను లిట్లు ఘోషించిరి.

సీ. పొలదిండివేళను సెలవుల జాఱిననెత్తురు కెడల ఘనీభవింప
గండదేశవ్యతికరమున మిగులు ఫీత్కారంబుచేత జగంబు లదరఁ
జిఱుతలగతి రెండుచేతుల మోగించుశవమాలరొద చటచ్చటని వెడలఁ
గండనంజుడు నోటఁగఱచి మెసవువేళఁదల్పులగతిఁ కాకుదములు కదల

గీ. ఘటితదంష్ట్రాంకురచ్ఛటాకషణజనిత
రణరణత్కారభయదసంరావముఖర
తాళవృక్షోపమాకార తాటకాఖ్య
దానవక్కసి చనుదెంచె దండకదిగొ.

సువే— హా ! హా ! ఈవచ్చినది భయంకరులకుఁగూడ భయంకర యనవలయు.
తరువాతఁ దరువాత ?

చిత్ర— అట్లు చనుదెంచిన తాటకం గాంచి విశ్వామిత్రుండు దానిం జంపుటకై రామభద్రునే వియోగించెను.

సువే— అయ్యో ! భగవంతుఁడయ్యు విశ్వామిత్రుఁడు చేయరానిపని చేసెను గదా.

చిత్ర— పిదప రామచంద్రుండును స్త్రీవధంబునకై సంశయించుచు నమ్మునిచంద్రున కిట్లనియె.

చ. ననుఁ గరుణింపుమా ! కుశికనందన ; దాఁసుద నాఁడువాండ్రఁ జం
పను శరమెత్తికోలు రఘువంశ్యుల ధర్మము గాదు; మంత్రవే
దివి జడదారి నొక్కని సతీర్థజలాక్షతపాణి విందుఁ బం
పిన వతఁ దేపుమాపు నడపీనుఁగురక్కసి నొక్కవ్రేల్మిడిన్.

సుపే— ఏమి! ఈరఘువంశకుమారుని యౌచిత్యము!

చిత్ర— ఇట్లు నుడివిన రామభద్రునిం గని శిరంబు మూర్కొని చిబుకంబెత్తి ముద్దు వెట్టుకొని రాచపాఱుం డిట్లుపదేశించె.

గీ. కాలమునఁగాని ఘోరంపుఁగాళరాత్రి
గాని యాఁడుదిగా దాళగంబుఁదొడిగి
సంశయింపక నాతండ్రి! చంపుమయ్య
ముజ్జగంబులు సంతోషమునను బొంగ

చిత్ర— పిదప మునివచనంబులు తోఁపియలేక జగదేకవీరుండగు నారఘువంశాం కూరంబు క్రూరంబగు నాళగంబు వింటం బూంచి పడఁపినంతట సౌమిత్రి రామున కిట్లనియె!

గీ. ధ్వస్తహస్తంబు దళితాంత్రతంత్రచయము
గళితరక్తంబు ఖండితకాలఖండ
మగుచు ధరఁగూలె జడదారు లద్భుతపడఁ
దాటకాదేహ మార్యసంతాడితంబు.

సుపే— పసితనమైనను బిడుదుఁదనపురాఘవుం డొనరింపఁదగిన పనిచేసెను రామ భద్రుఁడు! తరువాత?

చిత్ర— పదంపడి త్రిశంకుశోకశంకుపరిహర్త సుందాసురసుందరీ వధంబున కాశ్చర్యపడి—

గీ. తనకుమున్ను కృశాశ్వుఁడత్యంతమోద
మొదవనిడిన ధనుర్వేదమది సమంత్ర
కములుగా వెల్గు జృంభకాస్త్రములతోడఁ
గరుణనప్పుడు రామలక్ష్మణుల కొసఁగె.

సుపే— దేశకాలపాత్రంబు లెఱిఁగి తగినకార్య మొనర్చుటకు నీభరతమాతామహా నకే తగును.

చిత్ర— తాటకం జంపినకతంబునం దేటతెల్లంబయిన పరాక్రమంబుగల రాఘవునకుఁ దనధనుర్వేదమంతయు నుపదేశించిన యాకుశికతలాజనకుండు జన్నంబు యథోక్తముగా నిర్వర్తించి హరుశరాసనంబు గూడ విఱిపించి సీతం బెండ్లి చేయింపఁ దలంచి యానిసువుల నిరువురఁ దోడ్కొని మిథిలాపురంబున కరిగె.

సుపే— తరువాతఁ దరువాత.

చిత్ర—ఇట్లమ్మువ్వురును మిథిలాపురంబున కరుగుచుండ మధ్యేమార్గంబునఁ దాటక కొడుకులు మారీచసుబాహులనువారడ్డంబువచ్చి యుద్ధంబునకుండబడిరి.

సువే— దుష్టులగునాతాటకేయులు మంచివానితో వైరంబు పూనిరిలే పదంపడి వారికి జరిగిన మహోత్సవ మేమిటి?

చిత్రి— తల్లికిజరిగిన మహోత్సవమే జరిగెను.

క. పదితేరులదొరకొమరుఁడు వదలినశర మాసుబాహు వ్రక్కలుసేసెన్
దదనుజు మారీచునిఁ బడఁబొడిచెన్ దనపక్షవాతముల సక్కడలిఁగా.

సువే— ఇఁక రామ యనునక్షరంబులు రాక్షసవినాశకరము లనవలయు.

చిత్రి— ఆహారం దొరకిననెత్తురును బొలయు నీకు దోహదం బగుఁగాత.

సువే— నాథా! ఇట్లుపలాలింపుచు మదీప్సితం బొదఁగూర్చుచున్న నీవలన సకల పతత్రి సీమంతినీమాననీయ సౌభాగ్యగౌరవ నయితినిగాని నామది నొండొక సంశయంబు బాయకున్నది.

చిత్రి— ప్రియురాలా! ఆజ్ఞాపింపుము.

సువే— దశాననుం డిట్టిరాక్షసావమానంబు సైఁచి యెట్లున్నాఁడో!

చిత్రి— పతత్రిణీమణీ! సీతావిషయికం బగువిరహంబు వానిం బట్టుకొని పీడించుచున్నది. లేకున్న నెన్నఁడును సర్వావమాని యగురావణుం డిట్లూరకుండఁడు మంచులేకున్న సూర్యుండు చల్లఁబడునే.

సువే— అట్లైన వాఁడాసీతావిరహదుఃఖంబు బాపుకొన నేమేమి వినోదోపాయము లాచరించుచున్నాఁడో?

చిత్రి— త్రికూట పర్వతమునం గలపక్షులకు రాజై సర్వదా లంకయందుండు నీ మఱఁది యగురత్నశిఖండుఁడు నిన్ననేకదా చెప్పిపోయెను.

సువే— ఏమి చెప్పిపోయెనో నేను వినలేదు.

చిత్ర— అట్లైనఁ జెప్పెద నాలింపుము.

చ. అవనిజమోముతోడ సరియైన శశాంకుఁ డొకండు సీతక
న్గవ కెనయైన యుత్పల మొకండును మైథిలి నవ్వుతో సమం
బవుబిసజాల మొండును దశానను నూరడఁబల్కుఁ దత్తరు
ణ్యవయవసామ్య మందినపదార్థము లన్నియు వేయు నేటికిన్.

మఱియును సీతావిరహపీడితుల మగుమాకు వినోదాంతరమిదియొకటి యిపుడు లభించినది. భగవంతుఁడగు దేవేంద్రుని యానతిచొప్పున భరతాచార్యులవారు సీతాస్వయంవరకథాసంబంధిగా నొకనాటకమును గ్రొత్తరచించిరట. దేవసభలో దానియాటకూడ జరిగినదట! అదితెలిసి రావణుఁడు మాకుఁగూడ దానిఁ జూపవల

సినదని యాజ్ఞాపింపఁగా భరతాచార్యులవారు తమ పుత్రుల నూర్వరనుగూడ నప్స రసలతో లంకకుఁ బంపిరి.

సుపే— అట్లైన రమ్ము. మనమును మనరాజధానియగు వింధ్యగిరికింబోయి యట సురక్షితంబగు నీడంబునం బ్రవేశించి మఱియును దోహదము సంపాదించు కొందము. (యాగృధ్రమిథునము నిష్క్రమించును.)

(పిదప రావణుఁడును బ్రహస్తుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ— (విరహతాపం బభినయించుచు) హృదయమా! నీయదృష్టము మంచిది. సీతాప్రతిబింబ విలోకనం బైనను నీకుఁ దటస్థించినది.

(తెరలో) త్రిజగత్పతీ మహారాజ! దశానన! నీకు జయము. నీకుజయము. సాయంసంధ్య దేవరకు సుఖప్రద మగుఁగాత.

మ. ఎఱు పద్దించిన పట్టునూలువలె నెంతే మీఱు నుసాంద్రితో
నెఱసంజం గుదిగూర్చుకొంచుఁగనుఁగొంచే పూష యస్తాద్రిపెం
జఱియఁగా వ్రాలె నొకింతమున్గెఁబయిఁ దేజంబాఱ వారాశి గ్రి
చ్చఱ వాత్యాదళితాంబుజాతజరజశ్చక్రాయమాణాకృతిన్.

రావ— నాపుణ్యవశంబున నేఁటికిఁ బవలు గడచినది! ఓప్రహస్తా! భరతాచార్య పుత్రులను నాటక ప్రదర్శనంబునకై రప్పింపుము.

ప్రహ-(తెరవంకంజూచి) ఓభరతపుత్రులారా! నాటకముఁ గనుంగొన మా చక్రవర్తి గారు సన్నద్ధులైనవారు గాన వేగ రండు.

కోహలుఁడు— (ప్రవేశించి)

గీ. మండిపోయియుఁ గర్పూరఖండమట్టు
జనులయందెల్ల నెవఁడు వాసనలుగొల్పు
నతని శృంగారరసమున కాదికార
ణం బయినవానిఁ గుసుమధన్వునుదలంతు.

రావ— ఇది నాంది. ఇంకఁ బ్రస్తావింపగలఁడు.

కోహ— పూజ్యుఁడగు విధాత మానససంభవులలో మొట్టమొదటివాఁడగు భరతా చార్యుండు రచించిన సీతాస్వయంవరమను నూతననాటకముం బ్రయోగించు చున్నారము! పరమేష్ఠివలన నాట్యవేదంబును స్వపౌరుషసంతోషితుం డగు హరునివలన లాస్యతాండవంబులను నేర్చుకొనిన దేవర మానృత్యాభినయం బులు చక్కఁగ నవధరింపుగాక యని వేఁడుకొనుచున్నారము.

క. వినఁబెక్కు చెవులుఁ, జూడ న్గనులెన్నో వలయునట్టి నాటకమిది చే
సెను భరతుఁడు దేవరకొలఁకనియే మే మెల్లఁ దలఁపనగు దశవదనా.

రావ— ఏమిది! అసంబద్ధప్రలాపములాడెదవు! రావణుఁడిక్కడ నుండఁగా నింక
సీతను బెండ్లియాడువాఁడు వేఱొకఁడెవ్వఁడురా. (ఆలోచించి)
కానీ! కవివాక్కులు నిరంకుశంబులు.

కోహ— (అంతటఁజూచి) ఔరా! రాక్షసచక్రవర్తిప్రాభవము త్రిభువనశిరశ్శోభ
రాయమాణమై ప్రకాశించుచున్నది.

సీ. రిక్కమొత్తము తేజరిల్లుచొండొంటితో ముత్యాలజాలలై పొల్చెనిచట
నిల్వుటద్దంబులై విల్చిరిం దందందు ద్వాదశాదిత్యుల్లు తైక్ష్ణ్యముడిగి
చంద్రమోబింబంబు చలువలల్లార్చుచు నుల్లాభమైమీఁదనొప్పుచుండె
సంజకెంజాయలు సాంద్రసిందూరరేఖలఁ దీర్చుచుండెరంగస్థలమున

గీ. మందపవనంబులెల్లెడ మలసి మలసి
శ్రమజలంబెల్ల నల్లంతఁజల్లనార్చు
గొప్పతాలవృతంబులై యొప్పుచుండె
బాగురేపాఁగు రావణేశ్వరునిబాగు!

ఓరావణసభాసదులారా! పూజ్యుఁ డగుభరతాచార్యుం డిట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

శా. మాధుర్యంబును గర్ణపేయముగ నిర్మాణించు వైదర్భియున్
సాధుస్వాంతమనోహరం బగుకథం జాటించుసూక్తుల్ రసా
ర్ణోధిన్ నించెదుసుప్రసాదగుణచంద్రుండుం జెలంగం బ్రమో
దాధారం బగుకైత శారదకు నిత్యావాసమై యొప్పదే.

క. శ్రవణంబునకుం దగినది సువర్ణబద్ధంబు కలితసుచ్ఛాయం బీ
కవనము దా ముత్తెపుజంపువిధంబునఁ బ్రమద మొసఁగు బుధులకు నెందుఁగా.

(తెరలోఁ బాడుచున్నారు.)

క. ప్రకటితరామాబ్జము కౌశికవంతము లక్ష్మణప్రసిద్ధంబుఁ బురాం
తకచాపదమనకారణ మకలంకము వచ్చె శరద మతిసుఖమొదవన్.

ఇదిగో, రామలక్ష్మణసహితవిశ్వామిత్రప్రవేశసూచకంబగుధ్రువాగానము చేయు
చున్నారు గాననేనును దక్కినపనులకై యత్నింతు (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(ఇ ది ప్ర స్తా వ న.)

(పిదప రామలక్ష్మణులతో విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

విశ్వా— ఆహా! జనకునిమనంబు సర్వదా పరబ్రహ్మానుసంధానమే చేయుచున్నది. ఇది యంతయు యాజ్ఞ్యవల్క్యుని సామర్థ్యము. నెలతాలు కరంగెననుటకుఁ గారణము చందురునిసామర్థ్యముగాని యన్యంబు గాదు గదా.

రామలక్ష్మణులు— భగవంతుఁడా! ఉపాధ్యాయ! ఇతఁడేనా జనకమహారాజు? సూర్య శిష్యునివలన శుక్లయజుర్వేదము సైతముఁ జదువుకొని విరక్తుండయ్యును నేల వనమునకుఁ బోలేదో

విశ్వా— నాయనా రామచంద్ర! తండ్రీలక్ష్మణ! రాజ్యాశ్రమమహాముని యాతఁడు దీని నిట్లు సమర్థించుకొనుచున్నాఁడు.

చ. అడవులనుండఁగావలె మృగాదులతోడఁ జరింపగావలెన్
గుడువవలెన్ ఫలాదులను గొండలనీళులు గ్రోలఁగావలెన్
బడుకొనఁగావలెన్ గఱుకుబండలఁ గామములూడ్వఁగోరువా
రుడిగినవారి కిల్లయిన నొక్కటె కాననమైన నొక్కటే.

రామ— ఇది నిజమే. ఇట్టివారుగాని యట్టిరహస్యమును దెలిసికొనలేరు.

రావ— (సాక్షేపముగా) వీఁడె! దశరథపుత్రుఁడు రాముఁడు! వీఁడు తాటకను, దాటక కొడుకులను జంపినవాఁడు! (మునివంకఁజూచి) అన్నా! ఈరాచపాఱుని యభిచారచాతుర్యము! అస్మత్పరిజనులందుఁగూడ సాగింపఁ దొడరినాఁడే! అవురా! యీరాచకుఱ్ఱఁడు గూడనా! ఏమి! వీని కుఱ్ఱవనపుఁ బొగరు!

లక్ష్మ— ఇదిగో! హరశరాసనము. అప్పుడే సీతాస్వయంవరమండపములోనికి వచ్చినాము.

ఉ. బంగరుమువ్వ లెల్లెడ నభంగుర మౌగతి మ్రోఁగ గోపురో
త్తుంగవిచిత్రరత్నరుచితోఁ దులఁదూఁగుచు వేల్పు టేనివి
ల్బ్రుంగిఁ జెలంగి నింగి సురలం గనుఁదమ్ములు వ్రాల్చునట్లు చే
యంగల మంచసౌధములయందు వసించిరి రాజపుంగవుల్.

విశ్వా— (అన్నివంకలకుం జూచి)

గీ. దేవదేవునివిల్లిది త్రిపురవిజయి
యితఁడు జనకుండు భోగి యోగీశ్వరుండు
నితఁడు జనక పురోహితుం డీవెలంది
పుణ్యయజనసముద్భవ పుడమికొన్న.

(అంతటఁ బురోహితునితో జనకుండును జెలులతోసీతయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

శతా— ఓ సీరధ్వజా! నేఁడు తాటకావిపాటనుండగు రామభద్రునిం జూచిన నతని తండ్రి బాల్యావస్థ స్మృతికి వచ్చుచున్నది సుమీ! ఏలన నాదశరథుండును,

గీ. గడ్డమును మీసలును రానికాలమంద
పవిధరుండగు దేవతావల్లభునకుఁ
జెలి యగుచు దానవులనెల్లఁ జెండి దైవ
తంబు రాజ్యంబు నిష్కంటకంబు సేసె.

జన— అవును! ఇక్ష్వాకులవిక్రమంబులు వయఃప్రక్రమంబుల నపేక్షించునవి కావు.

శతా— హేమప్రభా! స్వయంవరసమయ మాసన్నమగుచున్నది గాన జానకిని హర శరాసనసమీపమునం గూర్చుండఁ బెట్టుము.

(అంత హేమప్రభ యట్లు చేయుచున్నది.)

విశ్వా— వత్సా! లక్ష్మణ! అదిగో జనకునిసమీపమునం గలమంచముపై రామభద్రు నెక్కించి నీవును గూర్చుండుము.

(అంత సౌమిత్రి యట్లు చేయుచున్నాఁడు)

రామ— (తనలో) పుడమి తల్లియు యాగస్థలంబుపుట్టిల్లును శివధనుర్భంగం బోలియు, గాఁగల కన్యక యీమెయే కాఁబోలును.

చ. నలుదెసఁ బూ_ర్తిగానురమునం గుచయుగ్మము నిండలేదు, క
న్నుల కొకవింత పుట్టియుఁ గనుంగొనుదాఁకన యుండ దౌ, పిఱుం
దులును నితంబలక్ష్మి నెదుర్కొనుచున్నటు లున్న విప్పుడే
యలముచునుండెఁగా ప్రథమయౌవన మీచిగురాకుఁబోఁడికిన్.

(ఆలోచించి) హృదయమా! ఇఁక మన్మథుం డస్ఖలితశాసనుండు కాఁగలఁడు.

గీ. ఇం చయిననేమి వెదురైననేమి చాప
మాయసము లైననేమి పూలైననేమి
తూపు లీముజ్జగములందుఁ దుంటవింటి
వాఁడె విల్కాడు సీతకు వయసు వచ్చె.

(బాగుగ నాలోచించి) మాతనాలంకారరచనావిలాసవ్యగ్రభావయగు నీలతాంగియే జవ్వనము నలంకరించుచున్న దని తలంచుచున్నాను.

మ. కబరీపాశము దిద్దునేర్పులును వక్త్రంబుల్ కురుల్ తిన్నఁగాఁ
గ బనాయించు తెఱంగు దంతచయముం గై సేయుసామగ్రి వ
ల్కాబహూకారము పీవిపన్న హనముల్ మున్నైనచెయ్దంబు లీ
యబలల్ నేర్తురుగాదె శైశవము పోనైయున్న కాలంబునన్.

రావ— ఇదిగో ! నాహృదయతాపముం బాపుమందు ! ఈలతాంగి నిరువదికన్నులతోఁ గూడనొక్కసారి చూచెద. (చిరకాలమామెవంకకుంజూచి కన్నులనుద్దేశించి)

సీ. కటికిచీకటివంటి కబరికాభారంబుఁ దఱపివెన్నెలవంటి చిఱుతనగవు
నతివిశాలాకారమైన కన్నుందోయిఁ గడుఁగుటిలములైన కన్నుబొమలుఁ
బురిగదించినపాశములఁ బోలువీనులు నరచందురుఁడుఁబోని యలికతలముఁ
గరఁగించినట్టి బంగరుఁబోలుకంఠమ్ము సాచీకృతంబు వక్షస్థలంబు

గీ. జక్కవకవను బురణించు చన్నుదోయిఁ
గొండచఱివంటి జఘనపుమండలంబుఁ
గవకవలుగాఁగ మిగులు నైక్యంబు గల్గి
కనుఁగొనుం డాసదీఱఁగఁ గన్నులార !

(ఆకసమువంకకుం జూచి సీతను దలంచుకొని)

సీ. నల్లగల్వలసొరు నశియించి పోఁగాక గుల్కుఁజూపులు చిమ్ము కోమలాంగి
పగడంబునకు వెల్లఁబాటు చేకుఱుఁగాక గెమ్మోవి ప్రకటించు మెమ్మెలాఁడి
బంగారమున కున్నవన్నెతగ్గునుగాక మైలీల వెలిపుచ్చు మోలతాంగి
వింటఁ జంద్రియుగంబు విభ్రాజిలునుగాక మొగము పైకెత్తు మో ముద్దుగుమ్మ

గీ. పంచదారకుఁ జేఁదు చొప్పడునుగాక
గొనబుమాటల నించు మోవనజగంధి
రామణీయకశాలి యీరావణుండు
మనవి గావించుకొనుమాట వినుము తరుణి.

ప్రతీ— అహా ! సహజసౌందర్యవతుల సహాయ్యకంబునం దుంటవిలుకాఁడీబొజుంగు రాయల నెంతగా నెల్లిదము చేయుచున్నాఁడో ?

సీ. మధురంబుగ నొకండుమాటాడునొక్కఁడుసొగియింపఁగాఁజూచునగునొకండు
నునుఁదమ్మిఁ గేలఁద్రిప్పు నొకండు మెడలోరహించుహారంబులాడించునొక్కఁ
డంగభంగము లీల నాచరించు నొకండు చేత గల్లంబు స్పృశించు నొకఁడు
లలితసంగీత మాలాపించు నొక్కఁడు మించుఁబూదండలెక్కించు నొకఁడు.

గీ. చిట్టమిడుచు నొకండు కెంజేతినడుమఁ
దలఁ గదల్చుచు నొకఁడు వర్థిలెడుకోర్కి
కనుగుణంబుగ నిరుగేల నభినయించుఁ
గాముకుల నేమిచేయఁగఁ గారు చెలులు.

(కొంచెము దగ్గరగా)

గీ. రాజులందఱు వినుఁడయ్య రావణుండు
విరువఁజాలని ముక్కంటివిల్లు విఱుచు
టోలిగాఁగ విదేహభూపాలు మెప్పు
వడయువానికళత్రి మీపుడమికొమ్మ.

రావ— (క్రోధహాసములతో) ఓరీ! మూర్ఖ! కైలాసాద్రి నిట్టట్టుఁ గదల్చినదశకంఠునీ చేతులకటరా, ముక్కంటివిల్లు విఱువఁజాలనివను నపప్రతిష్ఠ!

అయినను—

మ. రజతాద్రింగదలించు టాత్మదశమూర్ధచ్ఛేదనం బచ్యుతా
గ్రజుఁ గారాగృహబద్ధుఁజేయుట మొదల్గాఁ బెక్కుకార్యంబులన్
భుజశక్తిం బొనరించినట్టిదశకంఠుం దేవయానాపహా
రు జనం బెన్నునె పాత్రిత విల్లొకటి యారోపించినన్ ద్రుంచినన్.

హేమ— చెలీ! జానకి! రాజు లందఱును హరశరాసనం బెక్కిడుట కారంభించు చున్నారు. నీసౌందర్యమును నిర్మించిన విధాతపరిశ్రమంబు సఫలంబగుఁగాక. తుంటవిలుకాని ధనుర్విద్యాపరిశ్రమంబుగూడ సఫలంబగుఁగాక.

ప్రతీ— (తనలో) ఓహో! ముందుగా నరకాసురుఁడే ధనుర్భంగంబునకు సన్నద్ధుం డగుచున్నాఁడె (ప్రకాశముగా)

మ. అమరస్త్రీలు సుగంధిగంధహరణవ్యాలోలకృష్ణాగరు
ద్రుమమూలంబులఁ బాడుచుం ద్రైవనికీర్తుల్ నాఁడు భూమీకళ
త్రమునం దాదికిటీంద్ర మెవ్వని గనెం బ్రాగ్జ్యోతిషాధీశ్వర
త్వముఁ గైకొన్నతఁ డెవ్వఁ డానరకుఁ డీతండే సుమీ జానకీ.

హేమ— చెలీ! జితఖంజరీటంబులను దులితబాలతమాలంబులు నగు క్రీగంటి చూపులఁ జూడుము.

సీత— సురవిరోధి యసురుఁడే కాఁడు?

హేమ— చెలీ! విచారింపకుము! శంకరశరాసనము రక్కసు లెక్కిడ దగినది కాదులే.

ప్రతీ— ఏమీ! ముక్కంటివింటి దిట్టతనము! జగజెట్టియగు నరకుండును—

క. ముక్కంటిచావ మిదియని వెక్కసముం బడుచుఁ బోయి విఱుచుటయును న
మ్మెక్కిడుటయు నటులుండఁగ జిక్కికిఁ జనలేక మరలి చతికిలఁబడియెన్.

రావ— ఛీ ఛీ వసుంధరాకుమార! ఇసీ! నీయభిమానము కాల్పనా! ఆరంభించిన కార్యము సమాప్తి నొందింపకపోవుట యపయశస్సు కాదా.

ప్రహ— అందఱును రావణాసుర లగుదురా యేమి!

ప్రతీ— (మఱియొక వంకకుఁజూచి తనలో) ఇదిగో! ఇఁకఁ బాండ్యరాజుగారు బయలు దేఱినారు (ప్రకాశముగా)

ఉ. గంధపుఁగొండ నెత్తముల గంధపుమోకల నుండుసర్పపుం
జందనగంధు లందఱకు సారెకు బోయెత లేగి విన్నవిం
పం దమతేని నిండుసభ వారు యదీయయశంబు నెంతు రా
నందమయాత్ముఁ డాధరణినాథుఁడు పాండ్యుఁ డితండు వచ్చెడున్.

సీ. ఎవనిపుట్టువుకల్మి నెసకంబు నసమును నధిగమించె మదన్వదన్వయంబు
వేల్పుటావుంబోలి వెలలేసముత్యాలధన మెవ్వనికొసంగుఁ దామ్రపర్ణి
యెవనిపో రప్సరోయువతీమణులకెల్లఁ గ్రొంగ్రొత్తమగలను గూర్చుజాణ
యందకత్తెలకెల్ల నరుమపుట్టించు దివ్యౌషధి యెవ్వాని యొడలిసాము

గీ. హస్తచేయంబు లెవ్వానియశము లతఁడు
పాండ్యభూపాలకుఁడు నుతింపందగండె
ధనము సర్వము నిచ్చుచోఁ దనకుఁ బాత్ర
తయు నపాత్రతయును లేనిదాత గాని.

హేమ— కపోలకాంతిజితముగ్ధమధూకకుసుమచ్ఛవీ! నెచ్చెలీ! యితఁడు పాండీఁడు. తుమ్మెదబారులఁ దూలించుకటాక్షంబు లితని మోమునమ్మిపైఁ జిమ్ముము.

సీత— ద్రవిడచూడామణి గదా!

ప్రతీ— (ఎవరికిని దెలియకుండ నవ్వి)

గీ. విఱుచువానివిధంబున వేగఁబోయి
చేతఁజేకొని యల్లంత సిగ్గువడుచు
మస్తకము వంచి విల్లు నమస్కరించి
వీడుచున్నాఁడు పాండ్యపృథ్వీవరుండు.

రావ— (నవ్వి) ఆహా! యీపాండీఁడు విఱువలేక విడుమటకు మఱియొక కారణమును సూచించుచున్నాఁడే! ఏమీ! చాకచక్యము!

ప్రతీ— (మఱియొకవంకకుఁజూచి) ఇతఁడు మాహిష్మతీనాథుండగు శతుప్రింతపుఁడు (ప్రకాశముగా)

ఉ. హైహయవంశ మొప్పుఁగద యత్రివిలోచనశుక్తిమౌక్తికం
బౌహిమరశ్మి వంశకరుఁడై తగః నందు జనించె నర్మదన్
బాహుల నాచిపట్టి తలవంపులొనర్చెఁ బులస్త్యసూతికిన్
వాహవ! యర్జునాహ్వయుఁడు వాని కుమారుఁ డితండు వచ్చెడున్.

క. మును తండ్రి దశాననుగెల్చి నిజావాసంబునందుఁ జెఱపెట్టెను గా
వున నింద్రజిత్తుఁ దత్తనయుని నితఁడోడింపఁ దలఁచుచుండు బళారేః

రావ— ఓరి ముసలిరాచబంటాః యిట్టిదురుక్తులాడిన నిన్నొకవేళ రావణుఁడు సహించి
నను నీయింద్రజిద్దూషణోక్తులను జంద్రహాసము సహింపదు సుమీః

ప్రహ— దేవా? ఇది యడవినుండు జడదారులు చెప్పినదృశ్యప్రబంధము. కోపమున
కిది పనికాదు.

ప్రతీ— గీ. నర్మదానదిచుట్టు నేనగరికుండు
నోజగల చుర్యులకు నేది రాజధాని
నెచట వీతేంధనం బగ్నియెసఁగు నితని
కాఁపురం బల్లమాహిష్మతీపురంబు.

గీ. గుఱ్ఱపుందండు డెక్కటాఁకులకుఁ బుడమి
రేఁగుబూడిద కన్నుల మూఁగకుండ
మూసికొనుఁ జేత సీతనిపోర వేడ్క
కొఱకు వచ్చిన తెఱగంటి తెఱవగుంపు.

హేమ— గురుజనశిక్షిత వినయనర్మదాః యితండు నర్మదావలయితం బగు మాహిష్మ
తీనగరికి రాజుగాన నితనిపైఁ దరళపక్ష్మళంబులును ధవళంబులు నగు నేత్రాం
చలంబులు పఱపుము.

సీత— క్షత్రియకుమారుఁడయ్యుఁ బరశురాముని నెదుర్కొనఁదలఁచినవాఁడేకాఁడు?

ప్రతీ— ఏమీః ఈకృతవీర్యపౌత్రునిగర్వము.

క. బుజములతీటం బురహరు నజగవముకా విఱువఁ దలఁచి యంతనె మరలకా
గజిబిజియై యెక్కిడుపనిఁ ద్యజియించెం గార్తవీర్యతనయుఁడు బళిరా.

ప్రహ— మోఱకాః వేల్పుతేఁడుమాత్రము నీకు మ్రొక్కుఁడుగాని దశవదనునంతవాఁడ
వగుదువురా.

ప్రతీ— (మఱియొకవైపునకుం జూచి) ఇదిగోః చేదిపతిగారు దయచేయుచున్నారు.
(ప్రకాశముగా)

గీ. తొల్లి యీసీతపెండ్లిహేతువగువిల్లు
దాల్చి భవుఁడు పురమ్ములు గాల్చువేళ
పుడమి నొకముక్క త్రిపురినాఁ బడియెఁజెదరి
దానిఁ బాలించు చైద్యుఁడీతండు చూవె.

చ. కరమను మానికన్ వకుళకంబులతావులు కొల్చునట్టినే
ర్పరియును దంపతిప్రణయభంగులపొంగుల లెక్కవెట్టు నే
ర్పరియును బందువెన్నెలఁ గరంబులఁ బుక్కిటఁబట్టితాగు నే
ర్పరియు గణింపఁజాలును సరాసరి సీతనికీర్తిసంపదల్.

హేమ— చెలీ! యీతఁడు దశార్ణదేశాధిపతి. ఇతనిఁ దిర్యగ్దర్శననిలీనకాలిమంబు లును దులితచంద్రఖండపాండిమంబులు నగుకటాక్షంబుల వీక్షింపుము.

సీత— దశార్ణదేశ మనఁగా నర్మదప్రవహించినదేశమేకాదు?

ప్రతీ— క. మాని సుమా యీతండీశానుధనువుమీఁద దృష్టిసారించియుఁ దో
ర్దోనిమురుకొనెఁగా నిభృతంబౌనటు తనభుజవిజృంభితానత ముఖమున్

ప్రతీ— (మఱియొక్క ప్రక్కకుఁ జూచి తనలో) ఇదెసింహశేంద్రమహారాజు వచ్చు చున్నాఁడు (ప్రకాశముగా)

క. వననిధియు రోహణాద్రియు ధనగృహములు వచనములు మదనమంత్రము ల
య్యానురోధనగరి కాఁపుర మినసముఁ డగుసింహశేంద్రుఁ డీతండవురా!

చ. ఎవని కరాసి శత్రుధరణీంద్రశిరంబులు గోయ నప్పరో
యువతులతో క్షణంబునకె యుప్పరమందుఁ జెలంగువార ల
య్యవనిని గూలకుండ నడయాడెదు నాత్మకబంధరాశిపైఁ
బువుజడి నొల్కుచుం దగఁడెపో యితఁ డద్భుతదోర్బలుం డనిశా.

హేమ— అసమగ్రయౌవనారంభ యగువైదేహీ! క్షణవికచకమలచ్ఛవికరంబితంబు లగువిలోచనాంచలంబుల నాలోకింపు మితండు రోహణగిరిపరమేశ్వరుండు.

సీత— కౌస్తుభవంశజాతంబు లగురత్నంబులఁ దలఁ దాల్చువాఁడే కాఁడు?

ప్రతీ— (తనలో) ఇతఁడు మందబుద్ధివలె నున్నాఁడే! ఏపనికిని మనంబుఁ జొరనీ కున్నాఁడు.

గీ. చండికానాథు మేటికోదండమందుఁ
దనభుజాదండమందును దారుమారు
గాఁగ నూరేసిసార్లు గతాగతంబు
లాచరించుచున్నవి వీనిలోచనములు.

రావ— సింహశేంద్రా! ఏమి సందియపడెదవు? సంశయగ్రస్తు లెన్నండును వీర వ్రతంబు నిర్వహింపఁ జాలరు.

ప్రతీ— (ఒకప్రక్కకుంజూచి తనలో) ఇతఁడే మధురాపురమహారాజు బయలు దేఱినాఁడు.

గీ. కంసముఖులైన దుష్టరాక్షసుల నెల్ల
జన్మ మెచ్చట వహియించి శార్ఙ్గపాణి
మాపఁగలఁడంచుఁ దొల్లిటిమౌనివరులు
వ్రాసి రప్పీదు మధురకు రాజితండు.

చ. కలనులపైన మాఁగఁ బువుకల్మల నీపములూఁగ నెమ్మి కే
కలు చెలరేఁగ లేమొగులు కన్నులకుం దివిఁదోఁచినంతనే
కలకలలాఁడుచుం చ్రుటితకంచుకబంధములైన సంబరం
బులఁ దిలకింతు రీతని రిపుప్రమదల్ చెలికాండ్రకాంతలున్.

హేమ— నిసర్గసర్వాంగసుందరీ! జానకీ! ఇతఁడు మధురాపురమహారాజు, సాటిలేని చక్కఁదనముఁ జూడఁ దలంచినచో నితనినే చూడవలయుఁ జుమీ.

సీత— బృందావనవిహారదుర్లలితుఁడేకాఁడు?

ప్రతీ— అధిగతకోదండపాండిత్యుఁడయ్యు నీతఁడూరకున్నాఁడేమి?

గీ. శశధరునిచాప మెక్కిడఁజాలుఁ గాక
చాలకయపోవుఁగాక యీనేల తేని
బుజములందలి జ్యాకిణంబుల పసందు
తెలుపుచున్నది విల్కాఁడనిదీమసంబు.

రావ— మహాధన్వియయ్యు మధురాధిపతియీశ్వరచాపారోపణమున నేల యప్రయోజకుఁడయ్యెను!

ప్రతీ— (మఱియొకవంకకుం జూచి తనలో) అవంతీరాజగు సత్యవ్రతుండు వచ్చుచున్నాఁడు (ప్రకాశముగా)

చ. శమితమనస్కుఁడైన పురశాసనుఁడుం బహువిభ్రమోపదే
శ మరుఁడు వైరముల్ వదలి శీప్ర యనంజనునే అగత్తగాఁ
గ మనము వించు నేనగరి కాఁపుర ముండిరి యిర్వు రేకపీ
ఠము ఘటియించి దానిఁ బ్రికటక్రముఁడీతఁడు ప్రోచుచుండెడున్.

సీ. వీరలక్ష్మికిఁ గ్రొత్తవేణికాబంధంబు భుజపణాధర రాజమునకుఁ బడగ
ప్రేతాధినాథచమూతటినికి వీచి పొగరుఁబోతులకుసుభ్రూపతాక
యమరకాంతాకటాక్షములకు సంకెల గడితంపుసిరికిఁ గ్రీఁగంటిచూపు
నరకామినీతతి కస్రప్రవాహంబు తొలఁకుకోపాగ్నికి ధూమవర్తి

గీ. యగుచు నెవ్వనితరవారి పగఱ నెన్ని
సమరములయందు నోడించి జయముగాంచు

నతని నుతియింపఁ దరమె సమస్తనృపతి
వందితశ్రీసనాథు నవంతినాథు.

హేమ— చెలీ ! యితఁడు విశాలాపురీనాథుఁ, డితనియెడ నీ కటాక్షపాండిత్యమును దేటపఱచుము.

లత— మహాకాళుఁ డనునామముగల యీశ్వరుఁ డున్న పట్టణమునకు రాజే కాఁడు?

ప్రతీ— (తనలో) విల్లెక్కిడకయే యూరకున్నాఁ డేమో ? (ప్రకాశముగా)

గీ. కంటిలోని తృతీయభాగమ్ముచేత
హరిశరాసనమును జూచి యంతమరలి
యవలిమో మయి చెలికానియందు దృష్టి
పఱపి మాటాడుచున్నాఁ డవంతిరాజు.

రావ— ఓయీ ! అవంతీనాథ ! పురాతనశీర్ణశంకరశరాసనారోపణంబునకుఁ గూడ నాలోచించుచున్నావేమి ?

ప్రతీ— (మఱియొకవంకకుఁ జూచి తనలో) ఇతఁడె ! క్రథకైశికాధిపతి వచ్చుచున్నాఁడు (ప్రకాశముగా)

గీ. సరసమగుకైత కేవీడు జన్మభూమి
యేపురము తుంటవిలుకాని కాఁపురంబు
రాజమార్గచరద్రమణీజనంబు
కుండినం బది యేలు నితండు సీత,

ఉ. రూపసి జాణ వేత్త చతురుండు మనోహరుఁ డిక్షుధన్వకుం
గా పపవర్గి యీనృపశిఖామణి పేర్విని శత్రువుల్ మృతిం
జేపడుటన్ సురత్వమును జెందర దాన సురాంగనల్ వృథా
రూపులు దిద్దుటయ్యెనఁట క్రొత్తవరుల్ లభియింపకుండుటన్.

హేమ— స్నిగ్ధశ్యామలకుటిలకుంతళా ! జానకి ! యితండు కుంతలేశ్వరుం డితనిం జూచి చేరలఁగొల్వం దగునీనేత్రనిర్మాణమును సార్థకమును జేసికొనుము.

సీత— మహారాష్ట్రచూడామణియే కాఁడు ?

ప్రతీ— (తనలో) ఇతనిచరిత్ర ప్రకృతిపరాధీన మనితోఁచుచున్నది (ప్రకాశముగా)

గీ. రెండు విల్లెక్కిడుండని రెంక లంద
తేపుకల్పించి తన్ను బ్రేరేపుచుండఁ
దనదురూపంబుతోడ శత్రుప్రభావ
మెన్నుకొనుచుండె నీకుంతళేశ్వరుండు.

రావ— ఈతఁడు చాలఁ బిల్లతనపుఁజేష్ట చేసినాఁడుసుమీ!

ప్రతీ— (మఱియొక వంకకుం జూచి తనలో) ఇదిగోఁ గాంచీపురపరమేశ్వరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు (ప్రకాశముగా) ఓ విదేహరాజనందనీ! యిటుఁజూడుము.

ఆ. కంతువైరి చిచ్చుకంట జన్మించిన
కొలమువాఁ డితండు కొమరుఁ డితని
కీర్తు లఖిలభువనకీర్తనీయంబులు
కాఁపురంబు కాంచికాపురంబు.

మ. పగగొంచుం బలవంతు నీతని నన్నిం బాటింప కత్యద్భుతం
బుగఁ బోరన్ సురలంద తెవ్వరిపయిం బూలొల్కిరో వారిలో
విగతాసుత్వముఁజెందువారు సుగలై వింటం బ్రవేశించి యిం
పుగ శేషించినవారి ముంతురు యథాపూర్వంబుగాఁ బూవులన్.

హేమ— నవకాంచనకాంచీదామాలంకృతకాంచీమండలయగు జానకీ! ఇతండు కాంచీపురీపరమేశ్వరుం, డితనివదనచంద్రికల భవన్నయనచకోరంబు లానుఁగాక.

సీత— చంద్రశేఖరవరప్రసాదీకృతమును కులక్రమాగతమునగు వృషభలాంఛనము గలవాఁడే కాఁడు?

ప్రతీ— (తనలో) ఇంద్రాణీశాపమును లెక్కచేయనట్లున్నాఁడే (ప్రకాశముగా)

ఆ. వె. హరునివిల్లు విఱువ కట్టిట్టుగదలక
యీతఁడూరకుండెనేమి యిట్లు
ఉదయదరుణరుచుల నొప్పారుచూపులఁ
గనలి లాఁతినృపులు గాంచుచుండ.

రావ— ఓరీ! మర్యాదహీనుఁడా! విల్లువిఱువకపోయిన నీవు కాంచీపురాధీశ్వరుండవు కావు. (అని యాలోచించి సిగ్గుతో) అగుదువు, ఇదిగో! ఉంటివిగదా!

ప్రహ— (నవ్వి)

చ. అవనికుమారి పెండ్లికత యందును గొంటుగతిం జరించు నీ
యవనిపతిం జలత్పులకితాంగుని జూచి దశాననుండు కో
పవశముఁజెందియుం దననెపంబునఁ జూపఱకెల్ల లోచనో
త్సవము శమించునేమొ యని శాంతముదాఁలిచి యుండె నెంతయున్.

ప్రతీ— (తనలో) శృంగారవీరరసలంపటుం డగులాటేశ్వరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా)

ఆ. వే. జగమునే స్తకాఁడు జలజాతభవుఁడు మున్
సందెవార్చునాఁడు జలముఁ జులుక
ముగనొనర్ప నందుఁ బొడమెఁ జులుక్యుఁ డా
తనికులంబువాఁ డితఁడు కుమారి.

ఉ. వేరముఁ బూనినట్టి బృథివీపతులం దుృటిలోన గెల్చి య
వ్వారలయిండ్లకేగ వెలభామలు మౌక్తికకంధరాచల
ద్ధారలు చూతు రీతనిముదంబున నంచులయందు షట్పద
శ్రీరహిమించు లేమొగలితేకుల తేకుమదంచు చూపులన్,

హేమ— అష్టమీచంద్రసదృశలలాట యగు జానకీ! ఇతండు లాటేశ్వరుండు
శ్యామలధవళంబు లగుకటాక్షంబుల సీతని నిరీక్షింపుము.

సీత— అనుదినముఁ దన్నలంకరించుటతోనే కాలము గడపువాఁడే కాఁడు ?

ప్రతీ— ఇతఁడు సహజముగా మాయావి (ప్రకాశముగా)

గీ. చాపపుంద్రిప్పు దుడిచెడురూపుదోఁపఁ
జేయిసారించునే కాని చేతఁబట్టి
వింటి నెత్తను నెత్తఁడు తొంటిచోటు
చేరనైననురాఁడేమి చిత్రమితఁడు.

రావ— నిజము, వీఁడు శృంగారలంపటుఁడే కాని వీరపదమునకుఁ దగఁడు.

ప్రతీ— (తనలో) ఇదిగో! కుశస్థలీనాథుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా)

సీ. నాటించె నెవఁడు సేనానీముఖంబుగా నసపుఁగంబములు దిగంతరములఁ
గావించెనెవ్వండు కరుణతో ధూతామయంబైన వైద్యశాస్త్రామృతంబుఁ
ఎవనివంశమునకుద్భవము బాపఁడు కాకమున్న విశ్వామిత్రమునివరుండు
వహియించె నెవ్వఁ డాబాలగోపాలంబుఁ దెలియు సుశ్రుతుఁడను కలికిపేరు

గీ. చేసె నెవ్వఁడు మేటిదక్షిణలతోడ
రాజసూయాదికక్రతురాజములను
సకలరాజన్యవినుతప్రశస్తియితఁడు
సల్లలితుఁడు కుశస్థలీవల్లభుండు.

చ. గురిజపుఁబేర్లు నేరెటిచిగుళ్ళను గప్పినయప్పిఱుందు లం
బరముచెఱంగునందు ముడుపంబడు జేగుఱురాలు నొదలన్
దుటిమిన నెమ్మిపింఛములునుం గలవేసము నొక్కయింతలోఁ
గఱుతురు కాన నేతదరికాంతులు చెంతలఁ నేర్పఁజెంచెతల్

హేమ— ముష్టిగ్రాహ్యమధ్యయగు వైదేహీ! ఇతఁడు మధ్యదేశనరేంద్రుం డితని గుతూహలవికసితనయనజలజవై చూడుము.

సీత— ఇతఁడేనా! మందరాద్రిచేతం దఱువంబడిన పాల్కడలియందుం బొడమిన ధన్వంతరికిఁ జరమావతారం బగుదివోదాసుని ప్రథమశిష్యుడగు సుశ్రుతుఁడు.

ప్రీతి— క. ఎడమకరంబున విల్లొని కుడికేలం ద్రాడు లాగికోఁజాలక వి ల్విడనాడఁడు వంపం డీతఁడు పదుగురు రేండ్లుచూచి తనునవ్వంగన్.

రావ— ఓహో, కుశస్థలీనాథ! నీవాయుర్వేదమున సుశ్రుతుఁడవైనను ధనుర్వేద మున కుశ్రుతుండవే. అన్నిరోగములకుం దగినయౌషధ మెఱుంగుదువు గాని హరచాపారోపణమునకుం దగినయౌషధ మెఱుంగవు.

ప్రీతి— (తనలో) వీరే! రాజు లనేకులు హరధనురారోపణంబునకై గుంపుగుంపు లుగఁ దయచేయుచున్నారు (ప్రకాశముగా)

సీ. చండాసిరశ్మి యోధుగ్రిందీతఁ డీతఁడే మగధభూమీభర్త మాన్యయశుఁడు
కాంభోజవిభుఁడు విఖ్యాతాన్వయుండీతఁ డీతఁడే సౌరాష్ట్రభూతలపతి
సకలకలావేత్త శకనృపాలకుఁడీతఁ డీతఁడే నేపాలనృపవరేణ్యుఁ
డఖిలభోగాన్వితుం డంధ్రేశ్వరుం డీతఁ డీతఁడే కర్ణాటనృపవరుండు

గీ. ఇల్లిదే యెల్లభూపాలు రేగుఁదెంచి,
రిందుమౌళిధనుస్సుపై, నిందువదన
గోముపైఁ. గుతూహలమును, బ్రేమభరము
మెండుకొనఁగా రసస్ఫూర్తి నిండుకొనఁగ

హేమ— హారలతాలంకృత ఘనస్తనీ! ఘనస్తనితప్రచండగంభీరభీషణభాషణులును, సకలమహీమండలమండనైకపరాక్రములునగు మహీపతులు వీరుగో! వచ్చు చున్నారు. నిండుఁదమ్మితేకుదొప్పలంబోనితెలిగన్నులు విప్పారవీరిఁబరికింపుము

సీతా— ఏలాకో యీనరపాలురు సకలక్షత్రియమానఖండన మగు ఖండపరశు చాపా రోపణమున బింకములు వెలార్చుచున్నారు!

క. ఏకాగ్రమైనమనమున నీకార్ముక మర్చనీయమే యెల్లరకుం
గాక మతేమనుచు నమోవాకంబులఁ గేలుమోడ్చువా రదె వారల్!

క. కొందఱు రాజులు చేతులయందుం బురహరునిచాప మాఁపమి నట వా
రందఱు నవ్వఁగ నిలపైముందఱ బోరగిలఁబడఁగఁబోయిరి కట్టా.

రావ— ఓహో! ఏ రందఱును నొక స్మరహరుచాపమే యారోపింపఁజాలకపోలేదు. తమపేరులఁగూడ ప్రవీరులలెక్కలో నారోపింపఁజాలకపోయినారు.

ప్రతీ— ఈక్షత్రియు లందఱును క్షత్రియులు చేయందగినచాపారోపణరూపకార్యంబున నోపమిఁజూపుచున్నారేమి? ఇఁక నిందు వికర్తనకులకుమారుండగు రాముఁడు మాత్రము మిగిలియున్నాఁడు (పెదవులు విఱిచికొని) ఈకుఱ్ఱడు మాత్ర మేమి చేయఁగలఁడు.

ఆ. వె. దేనిరజము రాల్పఁ దివిరి లోహపుసూది
వాఁడిమొనలకేని గోడుచెడునొ
యట్టివజ్రమునకు నక్కటా బోటుల
గోటిగీటు లెంతపాటి తలఁప.

(ఆలోచించి) అయినను నితనిఁ గొనియాడెదము. వీరులసారంబు గుర్తింపఁదరము కాదు. అందులోవిశేషించి సూర్యవంశపురాజుల పరాక్రమంబులు బొత్తిగాఁ దెలియవు.

రావ— లంకాధిపతినగు నే సీచాప మలక్ష్యభావముచేత విఱువమానితి; నీరాజులందఱును విఱువనసమర్థులైరి వృషధ్వజాయితము విజృంభించినదన్నమాట సుమా! (చాపమునుద్దేశించి) ఓపాఁతవెదురుబద్దా! హరశరాసనమా!

గీ. నాఁడువిఱువక దిగద్రావినాఁడటంచు
ద్రిఢిమ గర్వంబు మానుము, తాఁదలఁచినఁ
జిమ్రిపుగఁ జేయఁజాలు ముంజేతిలావు
గల్గువాఁడు సుమీ దశకంఠుఁ డనఁగ. (లేపుచున్నాఁడు)

ప్రహ— దేవా! ఇది హరకార్ముకము గాదు. ఈమె సీతయునుగాదు.
రావ— ఏమిటి?
ప్రహ— నాటకము.

ప్రతీ— ఆ. వె. నీరు పుట్టినిల్లు నిశ లగ్నిహోత్రంబు
తనువునందు రుచులు దాఁచువాఁడు
చదలితొడవు నిశలఁ జందమామ వెలుంగు
నైన సూర్యునకు జోహారు సేతు.

అట్టివికర్తన కులంబునందు మను వుదయించె; నామనువు వంశంబునం దుదయించి నవా రనేకులు గల రందు.

క. అంగజులవలన సాగరముం గావింపించె సగరభూపాలుఁడు ద్యో
గంగం దెచ్చి యవనిపూతంగావించెను భగీరథక్ష్మాపతిమున్.

క. వారికులంబునఁ గలిగినవారల నధికుండు భరతవంశీయసదా
చారుండు వీరుఁడుం బదితేరులదొర యాజి యాజిధీరుం డలరెన్.

చ. ఎగుభుజముల్ విశాలలలితేక్షణముల్ గలయందగాఁడు, మె
ప్పుగనినవాఁడు సద్గుణసమూహముచేత నయోధ్యలో, ధను
ర్నిగమము గాధిసంభవుఁడు నేర్పిన నేర్చినవాఁడు, రాముఁడన్
సొగసగుపేరుదాలిచిన శూరుఁ డితం డిదె యేఁగుదెంచెడుఞ్.

రామ— తమ్ముఁడా! లక్ష్మణ! ఏమిది. ఇతఁడు నాపేరెత్తుచున్నాఁడు? (అనిలేచుచున్నాడు)
లక్ష్మ— ఇదిగో! నేనును లేచుచున్నాఁడను. (లేచి ఇరువురును మంచముదిగిరి)
వ్రతీ— బాగు! రామభద్ర! బాగు! నిజముగా సూర్యకులాలంకారాంకూరమ వని
పించుకొంటివి.
రావ— ఓరీ! క్షత్రియపోత! అభిమాన మనిన నీకే కలదురా! అధ్యవసాయమన్న నీవే
యెఱుఁగుదువురా! మనుష్యస్త్రీలయందు నీతల్లియె పుత్రవతి!
జనక— విశ్వా-ఈతఁడు దిలీపదశరథుల నతిక్రమింపఁగల పనిచేయఁబూనినవాఁడు!
హేమ— రామచంద్రునకు వయసుననే చిన్నతనము. నడవడి నన్ననో అఖిల రాజ
మండలమున కంటెఁబెద్దఱికమున్నది.
శతా— ఓసూర్యశిష్యాంతేవాసీ! యీబాలుఁ డతిసాహసివలె నున్నాఁడు! ఏలన:—

క. చాపం బీశ్వరుని దనియు, భూపాలురు విఱువలేకపోయిరనియు నీ
పాపఁడు లెక్కింపఁడు బలె! బాపురె! సూర్యాన్వయంబు పాటికెనెక్కెన్.

వ్రతీ— క. కంపముఁ గనఁబో కాదిమదంపతుల కెఱంగి విఱువఁ దలపెట్టెను బల్
తెంపు గలిగి యింపగునో కంపగునో బుడుతవాని కర్మంబు కటా.

హేమ— భగవంతుఁడు దాశరథియణీవల్లభుఁ డేమిచేసెనో అదియే చేయఁగలఁడు! నిం
గంపుఁగొదమలవంటి ముంజేతులుగల యీబాలురకు భుజదండమండనీయ
మగుకార్యంబున దుష్కరత యెట్టుండును!
రామ— (చాపంబునకు నమస్కరించి)

క. పురములు పూర్వము కాలిచి సురసారమయంబ వైతిచూ; వైదేహీ
వరకారణమైతిపుడో హరచాపమ! నీకు నే జోహా రొనరింతుఞ్.

(వేగముగాఁ గోదండముఁ గేలం గొని లక్ష్మణు నుద్దేశించి)

గీ. వత్స! లక్ష్మణా! తగఁ గనువైచికాంచు
చుండుమా మద్భుజాకాండయుగ్మ మార్భ

టింప హరచాపమదియె పడేలుమనునొ
ఎక్కిడఁగరాక త్రిదె పుటుక్కుమనునొ.

రావ— ఇదిగదా యాటగాండ్రియార్భాటము॥

లక్ష్మ— ఆర్యవర్యా! హరకరాకర్షణంబు సైతము సహించిన యీవిల్లు విఱుగుట సంభావ్యముకాదుసుమా!

రామ— అయిన నిదిగో! ఎక్కుపెట్టుచున్నాను.

రావ— ఇదియును నటబిభీషికయే.

ప్రతీ— (అంతటఁజూచి)

గీ. చాపకోటికై యెంతెంత సాగుచుండె
నారి రామానుబంధమ్మునను గ్రిషముగ
నంతకంతకు సర్వనరాధిపులయు
వెడమొగమ్ములు వెస నల్లఁబడుచునుండె॥

లక్ష్మ— ఈరాజు లందఱకును గేవలము మొగంబులు నల్లఁబడుటయే గాదు.

మ. నగుచుం ద్రిశ్శిరిముందు జేండ్లు నగమున్ జాపంబుఁ బైకెత్తనెం
చఁగ. నారిం బురిగొల్పి లాగఁ దలఁపం జప్పట్లు వాయించి, రిం
పుగ వారిం గొనఁ గూర్చఁబోవఁగ మొగంబుల్ వాల్చిఁ రాకర్షితం
బుగఁజేయుం దమ యున్నగద్దియలపై మూర్ఛిల్లి రెంతేనియున్.

ప్రతీ— (హఠాత్తుగాఁ జూచి) ఆకర్షితంబే కాదు విఱిగిపోయినది. (బిగ్గరగా)

మ. మును పెన్నండును నేరిచేతను బరాభూతంబు గాకున్న భ
ర్గుని యీవి ల్విఱిగెఁగా రఘుప్రవరుఁ డారోపింప రాజన్యనా
శనదీక్షాచరణప్రచారునకు క్రౌంచక్ష్మాధరద్వేషికిన్
ధనురామ్నాయనిబోధనప్రవణమన్నా! యెంతయాశ్చర్యమో!

రావ— ఇదియును గల్లనుగూడ నిజ మనిపించు కవివచనరచనయే.

విశ్వా— సఖా! సీరధ్వజ! రామచంద్రునియందలి మాధనుర్వేదము నేఁటికిఫలించినది.

శా. చేతోరాముఁడు రాముఁ డీహరధనుశ్శింజాచ్యుతిం జేయఁ ద
జ్జాతారావము మ్రోగెఁ వేలుపు లవిశ్వస్తభ్రమోపేతులై
కాతర్యంబు వహింప దిక్కరిఘటాగండస్థలం బెండఁగాఁ
బాతాళంబులు నేడు భీతిఁ జలియింపన్ దిక్కు లేకంబుగన్.

సీతా— ఏమివింత! ఏమివింత! రామచంద్రునిచరిత్రము ముక్కంటికన్న మిన్నగా నున్నదే

సీ. జగము లన్నియుఁ బ్రోవఁ జదివినతొలిపల్కుకళ కావిఁబల్కునోంకారమనఁగ
బగఱ దెందంబులు వగుల నార్చిన యమునాసోదరుని బిట్టున వ్వనంగఁ

లజ్జపెంపున నొదలలు వంచు జేండ్లకీర్తిని బాఱఁదోలు భేరిరవ మనఁగఁ
దనకీర్తిమహిమ కెంతయుఁ బొగడయొనర్చు వందిమాగధుల కైవార మనఁగఁ

గీ. దనరు టంకారమునన రోదఃకటాహ
మదురిన ముక్కంటిచాపంబుఁ జిదురిపలుగ నొ
నర్చినట్టి వికర్తనాన్వయకుమారుఁ
డనుఁగుఁబెండిలికొడుకయ్యె జనక! నీకు.

జన— భగవంతుండగు నీలలోహితునియనుగ్రహము.

గీ. ఏనరేశ్వరులును జేయలేని గొప్ప
పనియొనర్చిన పనివాఁడు మనకనుంగు,
బెండ్లికొడుకంచు మోదంబుఁ విఱిగిపోయె
నభవువిల్లని మఱియుఁ బెల్లడరు దోఁచె.

సీత— సకియా! హేమప్రభా! హరదేవధనుర్భంగము జరగెను గదా.

హేమ— అంతేకాదు. మాసఖురాలికిఁ బరిణయముఁ గూడ జరగనై యున్నది.

రామ— (పెద్దనవ్వి) ప్రజ్ఞావంతులచూపు గొప్పమనసుగలవారి తెలివితేటలమీఁదఁ బాఱుచుండును.

ఉ. తా నొకపెద్దగాఁ దెలివితక్కువవాఁడగురాముఁ డీమహే
శానుని ప్రాఁతవింటిని బిసప్రతిమానముఁ ద్రుంచినంతమా
త్రానన ముజ్జగంబుల బరాబరి కీర్తుల సోఁకు జేసికిన్
మానికి నిర్జితాగ్రజవిమానికి మానము తగ్గిపోవునే.

రామ— (గద్గదస్వరముతో)

శా. ఆరోపించితి శైవచాపలత విశ్వామిత్రువాక్యంబునం
దోరాస్ఫాలన సైఁప కయ్యదియు మంతుండెచ్చె రెండౌచు; ఆ
జ్ఞారూఢవనుఁడయ్యె దాన జనకక్ష్మాభర్త; యే ముత్తరం
బారంభించునొకో క్షమాపణకునై యద్దేవుతో విత్తుఁడీ?

లక్ష్మ— లోకంబునం బౌరుషంబులకుఁజాల భేదము గలదు.

ఆ. హరునికార్ముకంబు విఱుచుటఁ గని మాదృశులకునెల్ల మేను పులకరింప
గద్గదస్వరంబుగాఁ జూపు నాసాగ్రమందు నిలిపి యార్యుఁ డందుఁగుందు.

విశ్వా— శతానందా! దిలీపకులాలంకారంబగు దశరథునికుమారుఁడగు రాముఁడిట్టి ఘన యొనర్చె ననుట కబ్బురమేమి!

శతా— మహారాజ! జనకచక్రవర్తీ! యిఁక ముం దొనరింపఁదగిన కృత్యంబు లొనర్చి రామచంద్రునకు సీతను బెండ్లిచేయుము.

జన— (మంచము దిగి కొంత నడిచి)

క. ఖండితచండీశధను ర్దండభుజాదండనిర్జితన్ మత్పుత్రిన్
బెండిలి గమ్మిఁక రాఘవ! యుండుంగా కింకఁగమలయుం గమలమునన్.

(అని రామభద్రునిచే సీతాపాణిగ్రహణము చేయించుచున్నాఁడు)

ప్రహ— (నవ్వి తనలో)

చ. నటజనకుండు నాటకమున న్నటమైథిలి రామమూర్తికిన్
నటున కొసంగఁగాఁ దలఁచినం గని సత్యమకా తలంచినం
తట నరుణమ్ములయ్యెఁ గనుఁదమ్ములుఁ గత్తులువూనెఁ జేతులున్
బటపటలాడె దంష్ట్రలును బండ్లును మాదశకంఠభర్తకున్.

(ప్రకాశముగా) రాక్షసపతీ! నాటకము సమాప్తికావచ్చుచున్నది. కావున నర్తకుల యభినయచాతుర్యమును రసవృద్ధియుఁ జక్కఁగఁ బరిశీలింపుము.

రావ— (సిగ్గుతోఁదనలో) ఇదినాటకమా! నిజమనుకొని వ్యర్థముగాఁ గోపపడితిని సఖా! ప్రహస్త! యేను మున్నొనరించినప్రతిజ్ఞ మఱచిపోలేదు గద!

ప్రహ— మఱచి పోలేదు (అని మొదటియంకములోని "ధరణియు నింగియుం బగిలి" అనుపద్యము చదువుచున్నాడు.)

రావ— తప్పక యీపని చేయుదును.

(రెండవతెరలో వైతాళికుడుప్రవేశించి) మహారాజ ! నీకు జయము నీకు జయము సాయంసంధ్య యల్లుఁ డగురామభద్రునితోఁ గూడ దేవరకుసుఖప్రదమగుఁగాక

మ. ముకుళీభావము తమ్మిపూవుల కొగిం బోధించి యస్త్రాద్రిచెం
తకు మార్తాండుఁడు వోవుదెంచెఁ బరిశాంతంబై ననీతెండతో
నకవోష్ణంబులు నైన దీధితులముం దందందఁ జీఁకట్లు మే
చకనీరేజసనాళకుట్మలసమచ్ఛాయం బ్రవర్తిల్లఁగన్.

గీ. సంధ్యకును వాసరమునకు జరగుచున్న
పరిణయములోని హోమాగ్నిభాతిఁదనరె
భానుబింబంబు; లాజల భాతిఁ జెలఁగెఁ
దరళతరళంబులై నట్టి తారకలును.

(మరలఁదెరలో) దేవరా! దేవు లిట్లు విన్నవించుచున్నారు.

గీ. అంతిపురివాడు చనుదెంచి రతిశుభప్రి
దము వివాహముహూర్తంబుఁ దానువచ్చెఁ
గూఁతుతోఁగూడఁ బెండిలికొడుకు రాముఁ
బరిణయపుదీక్షఁ గై కొనఁ బనుపు జనక.

జన— ఇదిగో! పంపుచున్నాను. నేనును బోవుచున్నాను. (అని ప్రతీహారి చెవిలో నేమేమో చెప్పుచున్నాఁడు.)

ప్రతీ— (కాంచెముబిగ్గరగా)

క. ఈపుణ్యసభకు వచ్చిన భూపాలకులార! జనకభూపాలుఁడు వి
జ్ఞాపింపుమనియె మత్పురగోపురములనుండి పూజ గొనవలె ననుచున్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ఇది సీతాస్వయంవర మనుపేరుగల గర్భాంకము.)

రావ— (ఆలోచించి)

ఉ. రాజులకొల్వునందు రఘురామునకున్ యశమబ్బలేదు భ
ర్గాజగవంబు భంగమును నందనులే దిదియెల్లఁ గల్ల గా
నీ జగజెట్టియైన రజనీచరనాథునియల్కకుం గటా
యాజికుమారుఁ డొక్కరుఁడ యగ్గలమాయెను వేయు నేటికిన్.

(సీతనుదలఁచుకొని) "చిఱునగవున్నచో"-అనిపఠించును)

ప్రహ— దేవా! దేవతానాటకము సమాప్తమాయెను గావున భరతాచార్యపుత్రుల కిఁక సెలవిమ్ము. దేవరయు నంతఃపురమునకు విచ్చేయుఁడు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

— గ ద్య —

ఇది.... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్రీకృత
బాలరామాయణ నాటకమున తృతీయాంకము

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

చతుర్థాంకము

(పిదప నుపాధ్యాయుఁడును శిష్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు)

శిష్య— ఓయుపాధ్యాయా! తమయొద్దఁ జదువుకొనుటకు వచ్చినవాఁడను నాపేరు భవభూతి సాష్టాంగపాతముగా నమస్కరించుచున్నాను.

ఉపా— విద్యావంతుడవు కమ్ము! నాయనా! భవభూతీ! నీ కుపనయనాదిసంస్కారము లాచరించినవా రెవరు? నీ వెటనుండి యిటకు వచ్చితివి?

శిష్య— భగవంతుం డగుపరశురాముఁడు. వారియాశ్రమమునుండియే వచ్చితిని.

ఉపా— భగవానుఁ డగుపరశురాముఁ డీశ్వరునివలన ధనుర్వేదమును జతుర్దశవిద్యలనుగూడ జదివినమహానుభావుఁడు గదా! అయ్యనఘుని వదలి మఱియొకని యొద్దఁ జదువుకొనుటకుఁ గారణ మేమి?

శిష్య— ఓయుపాధ్యాయుఁడా! దృష్టమున ననుపపత్తి యుండదుగదా!

ఉపా— దృష్ట మేమి?

శిష్య— మహర్షి యయ్యును సమరసమారంభదురాగ్రహము వదలినవాఁడు కాఁడు?

ఉపా— అతనికిఁ దల్లిపోలికవలనఁ గలిగిన సమరవాంఛాపిశాచము యావజ్జీవమును వదలదు.

శిష్య— ఈభల్లంబులు వినిహతరిపుగజఘటాపార్శ్వవ్యాసక్తశల్యంబులనియు నీక్షురప్రంబులు విదారితవైరిదర్పంబు లనియు నీ నారాచంబు లసమసమరసమారంభప్రవర్తితవైరివీరరుధిరధారాప్రవాహంబులనియు నీబాణంబులు సకలక్షత్రియగోత్రనిర్దళనదుర్లలితంబులనియు సర్వదా యింత యమ్ములకట్టను మోయించుచుండు నాపరశురామునివలన నొక్కముక్కయుఁ జదువుకొనుట లేమిగదా తుండువలె నుండువాఁడను సైతముఁ జిక్కిపోతిని. నిన్నటి సాయంకాలము దశరథునిరాముఁడు నీలకంఠుని శరాసనము విఱిచెనని యతనితో యుద్ధంబునకుం బోవువాఁడై యిన్నిబాణంబులు కట్టగట్టి నానెత్తిమీఁదఁబెట్టెను. నేనవి మోయలేక భయంపడి రాత్రివేళఁ గాళ్ళచప్పుడులేకుండఁ గదలి పాఱిపోయి

వచ్చి యుపాధ్యాయులుగా మీకాళ్ళఁ బడితిని గావున నన్ననుగ్రహించి విద్యార్థిగాఁ బరిగ్రహింపుఁడు. నే నతనియొద్దఁ జదువుకొననులేను. ఈయమ్ముల కట్ట మోయను లేను.

ఉపా— ఈవిషయమునే స్వర్గగమనపరిభావము గల్గిన మున్యతిథులవలన వింటి. వారు పురందరుఁడు కూడ భార్గవసమరసంరంభమును విని దశరథు నటకుం బిలిపించుకొని సత్కరించిపంపె ననికూడఁజెప్పిరి (ఆలోచించి) ఏండ్లుగడచిన వాఁడును బదుగురజయించినవాఁడునునగు పరశురాముండెక్కడ ! పసితనపు మిసిమినొప్పారు ముద్దుమోమువాఁ డారాచగున్నయెక్కడ : ఇద్దఱకు నంతర మెంతోయున్నది. (విమర్శించి) ఒకసారియే చూచితిని. అయినను నారామ భద్రుండు సర్వదా నాకన్నులఁ గట్టినట్లే కనిపించుచుండును.

(అని యాకసమువంకకుఁ జూచి) కటకటా! పరశురామ!

చ. ధరణిభృదన్వయంబునకు దాయ పురాతనధన్వి వీనులన్
నరసినయట్టి పెన్ముసలి నవ్వులచేటిది; తాటకాంతకుఁ
గరమున విల్లుదాలిచినకందునుమాననివాని క్షీరకం
ధరు నెదిరించి పోరునఁట తా జమదగ్నిజుఁ డేలకొంకఁడో.

శిష్య— ఉపాధ్యాయా! ఇట్టిపరాక్రమము గలపరశురాముఁ డల గిరీశశరాసనంబే లారోపింప లేదో.

ఉపా— ధనుర్విద్యావిశారదుఁడాతఁడు సబ్రహ్మచారు లెంతప్రేరించినను పలుదడవ లిట్లు బదులు చెప్పియూరకుండెను.

శా. నాయాచార్యులవారు వా, రెపుడుఁ దన్నామాక్షరోచ్చారమేఁ
జేయఁరా దఖిలాస్త్రవేదమును దచ్ఛిష్యుండనై నేర్చితిన్;
బ్రియంబుం జనెఁదాల్చితిన్ మఱియిటుల్ పై ఖానసత్వంబు, నా
చే యావిల్లెటులెత్తు సీతకయి యిస్సీ యెంతలావుండినన్?

శిష్య— ఉపాధ్యాయా! యీపరశురామరఘురాముల సమరసంరంభమున జయ మెవరికిఁ జెందునని మీరు తలఁతురు?

ఉపా— (ఆలోచించి) భవభూతీ! యిరువుర పరాక్రమంబు నెఱింగిన వాఁడఁ గాఁ నేనెటును నిశ్చయింపఁజాలకున్నాఁడను.

చ. హరుఁడు గనుంగొనం దురమునందుఁ గుమారు జయించె నొక్కఁ, డా
హరునిశరాస మొక్కఁడు లతాంతముఁ ద్రుంచినరీతిఁ ద్రుంచె, ని

ర్వురు సరిలేనిలావుగలపోటరు; లిందుఁజయంబు హెచ్చు శం
కరకరుణాకటాక్షములు గల్గినవానిది గాఁగనంబడున్.

(తెరలో)

క. కుండినపులహవిభండక శాండిల్యప్రముఖవిబుధసంయములారా
రండు కనుంగొం దని రాకుండిన నారదుఁడు తిట్టకుండఁడు సుండీ.

సీ. రాఘవుం డెదిరి భార్గవుతోడఁ దలఁపడు గనుఁగొనుఁడయ్య దిక్పాలురార
రామపరశురామరణము కంటికివిందు దయచేయుఁడయ్య గంధర్వులార
దశరథాత్మజజామదగ్న్యులయనిఁ జూడఁ బదుఁడయ్య కిన్నరస్వాములార
పార్వతీనాథవిశ్వామిత్రశిష్యులకత్త గన్గొనుఁడయ్య యక్షులార.
గీ. వేగ రావయ్య వెనకయ్యవెనుక వాఁడ
యూఁతఁ గొని రాఁగదయ్య లంబోదరయ్య
చంద్రభాస్కరులార! యీసమరమునకుఁ
గోరి దయచేయవలెఁ జూడ మీరుఁ గూడ.

శా. రా రంభా! వెసరా ఘృతాచి! భ్రమరీ! రా, సుందరీ రా, సుకం
ఠీరత్నప్రభలార! రండు, కలకంఠీ! రమ్ము! రావే, సుధీ
రా! రామా నెదుసుమ్ము చిత్రలతరో! రావమ్మ సౌదామినీ!
చేరంబోఁదగు నేఁడు మీకుఁ బతిఁగా శ్రీరాముఁడో రాముఁడో.

ఉపా— నాయనా! భవభూతీ! కలహకుతూహలి యగునారదుం డాగ్రహోను గ్రహములతోనందఱను సంగరంబునకుఁ బిలుచుచున్నాఁడు! మనముఁ గూడ నాతనితోఁ బోదము రమ్ము (అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

(పిదప మాతలిసారథికందగు రథంబుతోఁ జామరవాహినియగు సౌదామినియుం దశరథమహారాజును బ్రవేశించుచున్నారు.)

దశ— (అంతటఁ గలయంజూచి) ఆహాహా! వికసించిన పారిభద్రపుఁబూలగుత్తివలె రమణీయమగు నరుణసంధ్యారాగముగల యీయంతరిక్షమం దుంటిమి. గగనగర్భమున ప్రాతఃకాలరామణీయకం బెంతవింత గొల్పుచున్నది!

ఉ. పైకిని గ్రిందికిం గలయఁ బ్రాఁకెడు బాలవివస్వదంశువుల్
చీఁకటులం దివిన్ భువిఁ గ్రసింపఁగ సాగె సమంబుగాఁగ మం
దాకినిలోఁ బ్రభాతసమయంబునయందును లేఁతతమ్మిపూ
రేకులకున్ వికాస మలరెం గడునాకులభావ మొప్పఁగన్.

చ. తెలతెలవాఱఁ దా బయలుదేఱినయప్పుడు మ్రోగుడిండిమం
బుల వినువీధి హెచ్చరికఁబొందుచు ముందటి మావటీళ్ళు దం
తుల నొదిఁగింప దేవధుని తోయములో మునుఁగంగ వచ్చె వే
ల్పుల తెలియేన్గు ధూతతటలూనశిలాదశనాగ్రభాగమై

(స్మరణమభినయించి) ఆర్యా! మాతలీ! ఇరుబుజంబుల వ్రేలాడు సంతాన కుసుమమాల్యంబులు సురసుందరీ కరాందోళితచారుచామరాగ్ర చుంబ్యమానంబులై కదలుచుండ ననేకంబులగు పోఁకుమూఁకలం గీటడఁగించిన శచీనాథుండు "మిత్రమా! దశరథ! నీవు వేగమ మిథిలాపురంబున కరుగుము. భూలోకసంచారంబునకు ముదల యీఁబడిన మాచారణవారు లోకవార్త నేఁడు మాతోఁ జెప్పిరి మిథిలాపురంబున హర శరాసనంబు పణంబుగా నిశ్చయింపఁబడిన సీతాస్వయంవరమునకు వచ్చినరాజు లంద ఱాశరాసన మారోపింపలేమిఁగుందుచు లజ్జామాత్సర్యరూఞనసులై చూచుచుండఁగా —

చ. చిలువల ఱేఁడు తాఁడు సరసీరుహలోచనుఁ డమ్ము పైఁడిగు
బ్బలియెకిమీఁడు గాత్రము క్షపాకరమౌళి ధనుర్ధరుండుఁగా
వెలసిన దివ్యవైభవపువింటిని దా నలవోకఁ దాల్చి దో
ర్బలమున రామచంద్రుఁడట భగ్నముఁజేసెనఁ టొక్క వ్రేల్మిడిఁ జా.

తరువాత గురుచాపంబువిఱిచెనని పరశురాముండు కోపించి రామభద్రునితో యుద్ధంబొనరింపఁబోయెనఁట నీవునుదత్ప్రతీకారంబొనర్చి వధూవరుల నయోధ్యకు నంపించి పిదప సురకార్యశేషంబు నిర్వర్తింతువుగాక" యని యానతిచ్చె.

మాత— అయిన వేగముగా రథము పోనిచ్చెదను.

దశ— మాతలీ! మనదేవేంద్రుఁడుగారికిఁ బరశురామునియెడం గలుగుగౌరవ మెట్టు వంటితో యెఱుఁగుదువా.

మాత— చాలగౌరవము కలదు వినవలతురేని వినిపించెద.

గీ. నందనమునందు దేవయానంబునందుఁ
గూర్కుటింటను దమకొల్వుకూటమందు
రేణుకాసుతుచిత్రచరిత్రలెల్లఁ
జిత్రరచనచేయించి వీక్షించుచుండు.

ఎక్కడనో యేల మన మెక్కినయీరథము నాల్గుప్రక్కలయందును దచ్చరి త్రచిత్రములే చిత్రింపఁబడియున్నవి. (వ్రేలజూపించుచు) ఇది పురారివలనధనుర్వేద మభ్యసించినచరిత్రము.

దశ— ఇదిగో! ఇక్కడఁబెద్దతాబు గల్గినకొండ యున్నది. హిమానీసముపేతంబు లగు దీనినెత్తమ్ములు చూచిన మంచుంగొండ యని తోఁచుచున్నది.

మాత- చ. ఇది హిమవద్గిరీంద్రమె మహేశ్వరుఁడుం గిరిపుత్రియున్ వసిం
చుదు రిట, దీనినెత్తముల జూదములాడుచు వేల్పుటాండ్రు రె
న్నుదురు భవచ్చరిత్ర, మదనుం దనుమంతునిఁ జూచినట్లు చె
ప్పుదు రిటవారు మూలికలమూలమునం పరిభూతమృత్యువుల్.

చ. ఇతఁడు మహేశ్వరుండు త్రిదశేశ్వరవంద్యపదుండు శిష్యసం
తతికి శరాసనాగమవిధానముఁ జక్కఁగనేర్పుచున్నవాఁ
డితఁడు గజాననుండు గుహుఁ డీతఁడు తక్కినవారు వీరు సు
వ్రితులగు భార్గవాదులు కరంబులు మోడ్చుచునున్నవారొగిన్.

దశ— మాతలీ! ఏమి! ఈభార్గవునియదృష్టము! భగవంతుండగు చంద్రయౌళియే యిమ్మ
నుజమునీందున్రి కాచార్యకంబు సేయుచున్నాఁడు.

సౌదా— ధనుర్వేద మభ్యసించియు సాము నేర్చుకొనుచున్న శిష్యు లిచ్చటనే యున్నారు.
దవ్వులకుం బోవుటయు గుఱివాయమియు గాటముగాఁ దగులుటయు మున్నగు
రామబాణముల విశేషము లిచ్చటఁజిత్రింపఁబడియున్నవి.

మాత— ఆహా! ప్రతిభాప్రకర్షకుఁజాల హెచ్చుతగ్గులు గలవు ఏలన—

చ. హరుఁడు సమంబుగా పటువు లందఱకుఁ విలువిద్య నేర్పె. న
గ్గురుకృప శిష్యులంద ఱొకకూడికగా నదియెల్ల నభ్యసిం
చి, రయిన నందు బుద్ధిసవిశేషుఁ డనందగె భార్గవుండు; లో
నరసిన సత్క్రియావిధుల నొఁగద పవి్త్రయె యజ్ఞసూత్రముల్.

(ముందుఁజూచి) దేవా! యిటుఁజూడుము. పినాకివాత్సల్యము.

గీ. తనయులు గుహుండు గణపతి వెనుకొనినను
జేకొనక, ప్రజ్ఞమెచ్చి పినాకపాణి
సతతధృతనాగమైన హస్తంబుచేత
భార్గవుని వీపు తట్టు సేబా సటంచు॥

(మరల ముందుఁజూచి) మహారాజ! దశరథ! యిచట ఖురళీకలహంబునకుం
జొరఁబడిన త్రినయనాంతేవాసుల కలహము ప్రారంభింపఁబడినది! అచటఁ గోదండ
పాండిత్యంబునకుం దగినకలహము మొదలిడిరి.

దశ— ఇది యట్టిదే—

చ. అదురుఁ గనుంబొమల్ నిటలమం దలుకం గురిపింప భార్గవుం
డదరుచు వింటితాృడు మిళితాంగుళికంబగుకేల లాగ నా

రౌదకు షడాననుండు గడు రోయుచు వీనులు మూఁడునాల్గులుం
జెదరఁగ ఖిన్నుఁడయ్యె నిరుచేతులచే నవి మూయఁజాలమిన్.

సౌదా— ఇచ్చటఁ గైలాసశైలాగ్రంబునందుండి చండికానాథుండు నంది మొదలగు ప్రమథపరివారము తోడం బార్వతియుం దానును గుమార లంబోదరులు పరశు రాముతో నొనర్చు సంగరం బాలోకించుచున్నాఁడు.

మాత— కేవలము చూచుటయే కాదు. తా నుపదేశించిన ధనుర్వేదోపనిషద్విశేషములు చూపించు శిష్యునివాకచక్యమునకు మెచ్చుచున్నాఁడు.

మ. సరసాటోపవినీతిరీతులు ధనుష్పాండిత్య మందింత కి
ర్వరలోనెవ్వరు ముల్లుసూపఁగలవారో యంచు శీతాంశుశే
ఖరుఁ డద్రీంద్రకుమారి కేలుగొని యిక్కైలాసశైలాధిరా
ట్శిరమందుండి కుమారభార్గవుల వీక్షించున్ సముద్గ్రీవుఁడై.

దశ— మిగుల సంతసించుచున్నాఁడు: ఏలన—

ఉ. నంది ముదంబుఁజెంద గణనాథుఁడు నవ్వుచుఁ గేరుచుండఁగాఁ
జందురుఁ డిట్టిటు ల్దిరుఁగ చండుఁడు జండచరిత్ర చూప నా
నందముతోడ భృంగిరిటి నాట్యమునల్పఁ బురారి గౌరితో
నందనుకంటె శిష్యుఁ గరుణాపరుఁడై కనుచుండెఁ గంటివే.

మాత— మహారాజా! యిట్టిటుఁ జూడుము. హాస్యాద్భుతరసంబు లొక్కయెడ నావిర్భ వించుచున్నవి.

చ. కరమున గొప్పవిల్లుఁ గొని కాండపరంపరలెత్తి వైచుచుఁ
బరశువు తొండపుంజివరఁ బట్టి లసద్దశనాగ్రఘట్టన
స్థిరముగ విక్రమించుచును జేటచెవుల్ మొగమందుఁ గప్పుచున్
దొరలుచు గుజ్జువేల్పు రణధూర్వహుఁడై యనిఁ దేజరిల్లెడుఁ.

క. కరిచేష్టలు నరచేష్టలు, పరిహృతరుద్రాంబకప్రభావంతములై
గరువం బొడఁగూర్పఁగ నచ్చెరువొనరించుం గజాస్యచేష్టలు గంటే.

సౌదా— గజవదన సమరజనిత దురాగ్రహగ్రస్తుఁడగు పరశురాముండు సమరరంగం బంతయు గణశూన్యంబొనరింపఁ దలంచినట్లు తోఁచుచున్నది.

దశ— సేబాసు సౌదామినీ? సేబాసు: నీ వనినమాట నిజమే.

చ. గణములు భీతిఁ గాల్కొలఁదిగాఁ బరువెత్తిరి వెండికొండకున్
గణపతి నందియున్ భయమునన్ విడనాడిరి విండ్లతోడ మా

ర్గణముల సంచు; లిట్లడరుగా బల మోహటిలంగ౯ గొఱ్ఱించదా
రణు౯ దొక౯డే యెదుర్కొనియె రాముని నవ్వుచు వా౯డియమ్ములన్.

(ముందు౯జూచి) పరశురాముని యెదుట నేవియో యక్షరము లున్నట్లున్నవే (అని చదువుచున్నా౯డు)

శా. అంతేవాసిని నేను బుత్రికు౯డ వీ: వర్ధేందుకోటీరు సు
స్వాంతం బొక్కనిపై విశిష్టమగు ప్రే౯ మాధారవైశిష్టి నా
యంత న్నా కగునంటివేని వినురా! యాధేయవై శిష్య మీ
చెంతం గల్గు౯ గుమారః రార యని నీచేలావు చూపించురా.

మాత— మహారాజ దశరథః పురోభాగం బవలోకింపుము. కుమారు నెదుర్కొను పరశు రాముం గని లంబోదరుం డడ్డుపడ నాతనిపై జ్యోతిశ్ఛటాచ్ఛాదిత రోదఃకటా హంబగు పాశుపతాస్త్రముం బ్రియోగించుచున్నా౯డు.

దశ— ఇదిగో! ఇచట నొకయక్షరపఙ్క్తి కలదు (అనిచదువుచున్నా౯డు.)

ఉ. వచ్చినయల్కకుం గురులవాకిలిగాచి పరిశ్రమింప౯గా
వచ్చిన విద్యకున్ బ్రిబలబాహుబలంబునకుం బినాకికి౯
నచ్చినయట్టి శిష్యత కనర్హముకాని శరంబుచేత నీ
పొచ్చెమడంతు నోరిగణముఖ్య! భపత్సహజుండు చూడ౯గన్.

మాత— ఇంతలో మఱియొకచిత్రము జరగినది.

ఉ. కోపకషాయితుండయి భృగుప్రవరుండు గజాస్యు నొంచ౯గా౯
జాపమునందు౯ బాశుపతశస్త్రము వే౯ దొడునంతలో రణ
న్నూపురయై భవాని మొలనూలిమణుల్ దిగజాఱ౯ బై౯టయుం
బైపయి జాఱ నడ్డుపడె భర్గు౯డు నవ్వుచు౯ జూచుచుండ౯గ౯.

దశ— (ముందు౯జూచి) ఆహా! స్వభావముచే నుద్ధతుండగు పరశురామున కీవినయా తిశయము! దీననే యితనిచరితంబు ముల్లోకంబులచే౯ గొనియాడ౯ దగినదిగా నున్నది.

శా. చాలుంజాలుర రామ! శస్త్రమరివో౯జాలించురా యంచు నా
ప్రాలేయాద్రికుమారి యడ్డుపడి చేరంబోవ౯గా బాణ ము
న్మూలించె౯ విలు పాఱవై చె౯ జరణాంభోజమ్ములందుం బడెన్
లోలంబైన జటాచయంబు మునుముందుం గాళ్ళపై వ్రాల౯గన్.

సౌదా— ముక్కంటి కీమునిపై౯ గల కూర్మి యనిర్వచనీయము.

దశ— (చూచి)

ఉ. చెంగట నొదలన్ మొగుపుచేతులు దాలిచి నమ్రుఁడై నయా
సంగరభీము రాముఁ గని సంతసమందుచుఁ జంద్రమౌళి మున్
బంగరుఁగొండ సానువుల భగ్నమొనర్చెడివేళ ఖండమై
తుంగిన గండ్రగొడ్డలిని దోకొనుమంచు ననుగ్రహించెడున్.

క. ఆనందమంది విద్యాస్థానంబులు పదియునాల్గతని కంతట నీ
శానుండు నేర్పె; నిల నెన్నైన శుభములిడునుగా మహాత్ములకూర్మల్.

సౌదా— నాఁటఁగోలె రాముఁడు పరశురాముఁడాయెనని తలంచెద.

మాత— మహారాజ! ఇటు చూడుము.

చ. అనుదినముం బ్రిపాతమునకై గురుసన్నిధికేఁగకుండఁదో
వనడఁచి క్రౌంచపర్వతము పైకొనఁగాఁ గని యొక్కవాఁడియ
మ్మున నొనరించెఁ బెద్దబిలముం ధనరాకకుఁ బోక; కట్టితో
వన యొనరించు నేఁటికి సుపర్వసరోగతి రాజహంసముల్.

దీనికేమి, యిటుచూడుము! ఒకదెసఁబితృభక్తియు నొకదెసమాతృహత్యయుఁ గూడ జరగుచున్నది.

దశ— పాపము శమించునుగాక! జమదగ్నిసుతుండును బొరపడుచున్నాఁడేమాతలీ

గీ. తండ్రికంటెను బదిరెట్లు తల్లి గౌర
వమ్మునం దెక్కువనుటది సమ్మతంబు
తండ్రియెడ భక్తిచూపింపఁదలఁచి తల్లి
శిరము నఱకునె కటకటా పరశుధరుఁడు

ఆలోచించిన నీప్రమాదము జమదగ్నిదికాని పరశురామునిది కాదు. (ఆలోచించి) భృగువంశమందుఁ బుట్టియు భృగునీతిచదివియు నితఁడిట్టి పితృభక్తిచూపించుచున్నాఁడే! స్మృతి చెప్పుచున్నదిగదా!

గీ. చేయఁదగినట్టికార్యంబు చేయఁదగని
యట్టికార్యం బెఱుంగక యాతతాయి
వడువున నమార్గమున్న జనువాని గురువిఁ
దండ్రినైనను వదలుట ధర్మమగును.

సౌదా— (చెవులు మూసికొని) భగవంతుఁడు పరశురాముఁడెట్లు దీనిఁ జెవులతో వినెను! వినెఁగాక యెట్లు పనిగొనెను?

మాత— మహారాజ! యిటుచూడుము,

దశ— ఔరా! ఈపరశురాముని తల్లికి మరలఁ బ్రాణమువచ్చినది

క. తనచేసినపని కలరిన జనకునివలనన్ వరంబు జనని పునర్జీ
వినిగా భృగుతిలకుఁడు కోరినయంతన మొందె మతికె రేణుకతలతోన్.

సౌదా— చంపియుమరల బ్రతికింపసమర్థుండగు నీపరశురామునకు జననీశిరశ్ఛేదంబును శోభాకరంబుగానే యున్నది.

దశ— ఆర్యా సౌదామినీ!

చ. జననినిజంపెఁ దాతపరశక్తిని, దా బ్రతికించెనిట్లు పే
ర్చినభృగురాము సద్భుతచరిత్రము సన్నుతిచేయఁదగ్గద
య్యును నుతియింప సిగ్గుపడుచుంటిమి; పెద్దల నెన్నఁబూనఁగా
మనసగుకంటెఁ దామొక నమస్కృతిచేయుట యుక్తమేరికిఁజా.

మాత— మహారాజ! ఇది చూడఁ దగినవిచిత్రము.

దశ— ఇతఁడు వేయిచేతులుగలవాఁడని మనమువినుచున్న కార్తవీర్యార్జునుఁడేకాఁడు

మాత— ఆఁ! అగును! ఈచిత్రమవలోకింపుము.

ఉ. పావనపావనంబు మునిపల్లియ కల్లదెవచ్చె హైహయుం
డావల భార్గవుం డతని కర్ష్యవిధానము లాచరించె నీ
తోవన రాజు హోమగవిదూడను బల్మిహరించె దాన నా
హావడి పోరుపోరి జమదగ్నియుఁ బ్రాణముఁ బాసెనల్లదే!

సౌదా— వేయిచేతులుగల యీ పుడమితేఁడు రాచకొలమునకుందగని పనిఁజేసెను. సమరభూమింబడియున్న మగనిం బ్రతికించుటకయి పయింబడియేడ్చుచున్న పతివ్రతాశిరోమణిని రేణుకమ్మం దలపట్టి యీడ్చి కృపాణధారలం దాడించుచున్నాఁడు.

దశ— గొప్పవారుగూడఁ బ్రమాదముల పాలగుదురేల! సంసారభోగము లనురాగముల రేఁగఁగొట్టునన్నమాట గదా!

మాత— మహారాజ! ఇచట మహావీరుండును బృష్ఠభాగలంబమానతూణీరుండును బరమేశ్వరోపదిష్టధర్ముండును సన్నద్ధీకృతకార్ముకకర్ముండును బరశుధారారోచిరుజ్జృంభమాణడామరుండును సమరపరితోషితామరుండును సమరాభిరాముండునగు పరశురాముఁడు సకలారణ్యకనివేదితవృత్తాంతుండై సాక్షాత్కృతాంతుండునుంబోలె సమరసంరంభవేషంబుతో నిటుకదలి చనుదెంచుచున్నాఁడు.

మీ! ఇది యక్షరపఙ్క్తి! (అని చదువుచున్నాఁడు.)

శా. ఓరీదుష్టనృపాల! వృద్ధుని సతీయుక్తున్ సదాచారు వి
ద్యారాశిన్ బుతశీలు షజ్జనకు సత్యజ్ఞానసంపన్ను ని

ల్లేరా! కీర్త్యవశేషఁజేసితివి యిస్సీ! కాల్పనా నీదు పా
పారంభంబులు వేయిచేతులు దురంతా. యెంతదుశ్చింతరా!

శా. మమ్మం జీరికిఁగొక హోమగవికై మాతండ్రి గూలార్చె. జీ
వమ్మాశించుచు మూర్ఛనున్నపతిపైవ్రాలంగ ముమ్మాఱు మా
యమ్మంగొట్టితిగాని నిన్మోదల సంహారంబుగావించి తూ
ర్ణమ్మింకిర్వదియొక్కమాఱు భువి నీరాజమ్ముగావించెదన్.

ఓతపోధనులారా! నాకోప ముపశమింపంగల యుపాయంబువెదకి కావి
షఁడు. నాకోపము నాకు వశముగాకున్నయది.

ఉ. పుట్టితి భార్గవాన్వయముపొంపిరివో, విఖనోవ్రతంబు చే
పట్టితి. మన్మథాంతకుకృపన్ శుచివర్తనగల్గి విద్యలున్
నెట్టన సర్వభూతదయ నేర్చితి. నిట్టిఁడనైన నాకునుం
బెట్టిదమైనయుల్క ప్రభవించెను మాతృపరాభవంబునన్.

మాత— పరశురాముని ప్రతినయెన్నఁడును నసత్యముకానేరదు.

శా. త్రాటంగట్టినయట్టినాఁ దలపులస్త్యద్రిహ్మ వేఁడంగ మో
మోటంబుంబడి రావణున్ విడచె నేభూనేత వానిన్ నిరా
ఘాటప్రక్రియ వేయిచేతులను గిన్కన్ గండ్రగొడ్డంట ను
త్పాటించెన్ భృగువర్ణి మొండెము యశస్తంభంబుగాఁగంటివే.

సౌదా— నిజముగా భార్గవుఁడు భైరవాకారుండగు భర్గుని శిష్యుఁడుకాని శాంతాకారుం
డగు సదాశివుని శిష్యుఁడుకాఁడు. అయినచో సహస్రభుజుండగు నీకార్తవీర్య
భూభుజునిం గసిమసంగునంతటి పరాక్రమ మేలకల్గును.

దశ— సౌదామినీ! నీవనినమాటయే నిజము.

చ. ఇరువదియొక్కమాఱు ధరణీంద్రులఁ జంపినవీరమౌళి, యు
ర్వర నొకజన్మమందు విధిపౌత్రునకిచ్చిన దాత. నేఁటికిం
దిరముగనున్న రాఁబులఁగు నెత్తురుబావులఁ దానమాడి సా
దరముగ రక్తతర్పణముఁ దండ్రికిఁ జేసినధన్యుఁ డల్పుఁడే.

(ముందుచూచి) ఆహా! యీపరశురాముని పరాక్రమాతిశయమున రాజులంద
ఱకును నిప్పుడీయవస్థ తటస్థించినది.

సీ. వతిభిక్షపెట్టుమో పరశురామయటంచు గృహిణులచే నడిగించువారు
గాజులు ముంజేతఁ గలిగిఁ స్త్రీలవలె నంతఃపురంబులలోన దాఁగువారు

సన్యాసివేష మాసాదించి యింటింటి యరుఁగులపైఁబడి దొరలువారు
కంఠంబుపైనున్న గండ్రిగొడ్డలిగాంచి శరణంచుఁ గాళ్ళపై కొరుగువారు

గీ. ప్రోవఁజేయుము భోమహాదేవయనుచు
దేశికుండగుశివునిఁ బ్రార్థించువారు
నైరి రాజులు కార్తవీర్యాపరాధ
భవగురుక్రోధుఁడైన భార్గవునియెదుట.

మాత— మహారాజ! పరమేశ్వరశిష్యుఁడగు పరశురాముని కట్టకడపటి యద్భుతచరిత్ర చిత్రమిది యాలోకింపుము.

చ. పుడమిసమస్త మర్థియగు భూసురమౌళి కొసంగి, యమ్ములన్
గడలిఁదొలంగఁజేసి యటఁగాఁపురముండి శమప్రధానతం
బెడిదపు గండ్రగొడ్డలి సమిత్కుశలావముగాఁగ భర్గశి
ష్యుఁడు తపమాచరించుకొనుచుండెఁ గనుంగొనుమయ్య రాఘవా.

దశ— మాతలీ! ఇంకేమికావలయు మొదలనుండి చివరవఱకుఁ దనప్రతాపము నొక్కరీతిగా నిర్వహించుకొనినవాఁడీ భార్గవుఁడొక్కఁడేసుమీ.

సౌదా— మహారాజ, చండీశకోదండవిద్యారహస్యపారంగతుండగు నీపరశురాముండును నీలలోహితఫాలలోచనోల్లాసియగు హుతవహుండును నీయిరువురే యప్రతిహతప్రతాపముగలవారు.

దశ— (అంతటఁగలయఁజూచి) మాతలీ! మహావీరుఁడగుభార్గవుని చరిత్ర చూచుచుఁ బరవశమైన నాచిత్తంబున కన్యం బేదియును దోఁచకున్నయది. మనమిప్పుడీయంతరిక్షంబున నెచ్చోటికి వచ్చితిమో చెప్పుము.

మాత— పురందరనగరంబునుండి యాఱువాయుమార్గము లతిక్రమించి యేడవవాయుమార్గంబున సంచరించుచున్నాము. భూభువనం బిచటికి సమీపములోనే యున్నది. కొలఁదికాలములోనఁ జేరుదుము. (అని రథవేగము నిరూపించి) ఇదిగో మిథిలానగరం, బిదియే జనకునిమందిరము గావున మహారాజుగారు రథము డిగి నాకును సౌదామినికిని సెలవిండు వాఁడె! విదేహభూపతిగారి ప్రతీహారి మిమ్ము గుర్తించుచున్నాఁడు.

దశ— (రథముడిగి) ఆర్యా, మాతలీ! ఆర్యా, సౌదామినీ! మీ రింద్రనగరంబునకుం దయచేయుఁడు. నేనును జనకుని మందిరంబులోనికింబోయెద. (అని వారిని బంపుచున్నాఁడు.

ప్రతీ— (ప్రవేశించి నమస్కరించి) ఇటుదయచేయుఁడు (దారిచూపుచున్నాఁడు)

దశ— ఓజనకపుత్రీహారీ ! మాారామభద్రుని వివాహమహోత్సవము జరగెనా ?

హ్రీతి— జరుగుటయేకాదు, సాకేతంబునకుం బ్రయాణమగుచున్నాఁరందులకై యిప్పుడు మారాజుగారును విశ్వామిత్రులవారును శతానందులవారును రామలక్ష్మణులును సీతాహేమప్రభలును సభామండపమున నివసించియున్నారు.

దశ— హృదయమా ! తొందరపడకుము. కొడుకును గోడలిని శీఘ్రకాలములోఁ జూచెదవుగాక (అని లోనికిఁ బ్రవేశించు చున్నాఁడు)

(పిదప జనకాదు లందఱును బ్రవేశించుచున్నారు.)

శతా— (సీతవంకకుఁ జూచి)

ఉ. పెంచినవాఁడు రాజఋషి విశ్వధురంధరశీల నేల నిన్
గాంచినతల్లి నీకుఁ బెఱకన్నెలకుంబలెఁ జెప్పనేల ? సే
వించుము సాధుధర్మములు పెన్మిటియే కులదైవమంచు భా
వించుము నీడవోలె రఘువీరునిఁ బాయకుమమ్మ జానకీ.

జన— అమ్మాయా ! జానకి ! చెప్పఁదగినదంతయు కులగురులగు తాతశతానందులవారె చెప్పినను నీయందలి ప్రేమ నన్నును నొకింత చెప్పించుచున్నది.

చ. పతిచనుదేర లేచి భయభక్తులు సూపుట పల్కరింపఁగా
హితమితవాక్యముల్ బలుకు టిష్టసపర్యలు సల్పు టాసన
స్థితిఁ దనచూడ్కిఁ బాదములచేరువ నిల్పుట యెందు భర్తయే
గతి యనినమ్మియుంట కులకామిని ధర్మము లందు రమ్మరో !

శతా— అమ్మ ! విదేహనందని ! మాటలవెంబడి నింకొకమాట చెప్పుచున్నాను.

సీ. ప్రాణేశుపట్లఁ గాపట్య మూనకుమమ్మ యాఁడుబిడ్డలఁ గూడిమాడుమమ్మ
గురుజనంబులచిత్త మరసి వర్తిలుమమ్మ చుట్టాలపైఁ బేర్మిఁ జూపుమమ్మ
దాసీజనంబుపై దయను దప్పకుమమ్మ సవతాండ్రఁ గణఁకువ సలుపుమమ్మ
పతిమిత్రులను గౌరవమ్ముతోఁ గనుమమ్మ పతిశత్రువులకంటఁ బడకుమమ్మ

గీ. నగరివారికిఁ దలలోని నాల్కవోలె
దయకుఁ బాత్రమపై మంచితనము గల్గి
సాధ్వులందఱ కేలికసాని వగుచు
రవ్వయును రట్టు లేకుండ బ్రతుకుమమ్మ,

సీత— (గద్గదస్వరముతో లజ్జామిశితంబుగ నేడ్చుచున్నది.)

జన— తల్లి ! ఉభయకులపావనీ ! (అని బుజ్జగింపుచుఁ జూబుకమెత్తి.)

చ. ఎఱుఁగవు గోల వేడువకు మీవిటు లేడ్చిన నామనంబు త
త్తఱపడు శోక మాఁగదు వృథా గురునానతి జ్ఞానివయ్యు సం
సరణముఁ బూనితిం గుశికనందనుముందును సిగ్గులేక దు
స్తరగతి బాష్పవారి కనుదమ్ముల నొల్కఁగసాగెఁ బుత్రికా॥

శతా— మహారాజ॥ విశ్వామిత్రునిఁ జూచిన నీకు సిగ్గేల.

క. తనయావియోగదుఃఖంబున నీవచియించువచనముల నిటు విని నం
తన విశ్వామిత్రమహామునికిని నశ్రుద్రవంబు మొదలిడెఁ గనుమా.

రాము— (తనలో) ఈముగుద కేడు పెందుకో॥ (అనియాలోచించి)

ఉ. ఈపరిపూర్ణచంద్రముఖి యెంతయుఁ గన్నుల జాఱునశ్రువుల్
లోపల నాఁపలేమి జలలోచనయై కనుఱెప్ప లాపమిం
బైపయిఁ గొల్కులందుఁ బడి పర్వతదీయయురంబు గండభా
గోపరిలగ్నమైన వలితోద్గతకంధరయయ్యె నక్కటా.

(మరల నాలోచించి) ఈముగుద యేడ్పుమండియు సంతసింపఁజేయుచునే యున్నది. మనోహరము లైనయాకారముల కెట్టిసమయంబులయందైనను సంతసింపఁజేయుట సహజమే॥

సీత— తండ్రీ॥ నాతో మనయూర్మిళామాండవీశ్రుతకీర్తులు రారా యేమిటి.

విశ్వా— నీతో రారు, నీవలెఁ గ్రమముగా వారును నత్తింటికిఁ బోవువారే.

హేమ— చెలీ॥ తాతగారు చెప్పినమాటలు వింటివా.

(ప్రతీహారి తొందరగాఁ బ్రవేశించి)

క. మీతోడ వియ్యమందిన రాతలమానికము పఙ్క్తిరథుఁ డేతెంచెన్
మాతలిరథమున నర్ప్యసమేతముగా నెదురువోవుమీ జనకనృపా.

(అందఱును యథోక్తమాచరించి యుపవసించుచున్నారు)

జన— పురందరమిత్రమా॥ బాంధవశిఖామణీ॥ దశరథ॥

గీ. ఈరు రాకుండఁ గొమరున కిచటఁ బెండ్లి
చేసినా మని కోపంబుఁ జెందవలవ
దుభయులకుఁ గూర్చువాఁడు నెయ్యుండు మౌని
రాచపాఱుండు మధ్యస్థుఁడాచరించె,

(తెరలో)

చ. అసమయమంద లోకముల నన్నిటినొక్కపరిఁ జ్వరంబుచేఁ
గసిమసఁగించు చంద్రధరుకంటనుబుట్టిన నిప్పువోలె వ

ల్లిసలకు బంగరుంబొడివలెన్ దనతేజముఁ బర్వఁజేయు తా
పసుఁ డొకఁడేగుదెంచెఁ గనువారలకున్ మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్.

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. అమ్ములసంచిలోపల శరాసము గొడ్డలి పెట్టి, నాలుగే
నమ్ములు స్ఫాటికాక్షవలయంబును జేతులఁ దాల్చి కోపపూ
ర్ణమ్ముగ వచ్చెడుం బరశురాముఁడు కావలె : లేకయున్న న
బ్రహ్మగ వీరశాంతరసరాజము లెవ్వనిపట్ల నిట్లగున్.

జనదశ — భగవంతుఁడా ! శతానందుఁడ ! భార్గవుండు చనుదెంచుచున్నవాఁడఁట. కావునఁ బూజాద్రవ్యంబు లాయత్తపఱుపుము.

శతా— సమరశాద్ధంబున కతిథి యగుచున్నాఁడా యేమి ?

రామ— అబ్బాయీ ! లక్ష్మణ ! కర్ణాకర్ణికగాఁ జిరకాలమునుండి మనము వినుచున్న పరశురామభగవానులు వచ్చినారఁట చూచి నమస్కరింతము రా.

లక్ష్మ— చూచి నమస్కరింపఁ దగినవాఁడే కాఁడు. ఎదురుకొని యొకచేయి చూడఁ దగినవాఁడును.

రామ— పరశురాము నెదుర్కొనుటకు మన మెంతవారము.

సీత— హేమప్రభా ! యీపరశురాముఁడు శివశిష్యుఁడనియు సకలక్షత్రియాంతకుఁ డనియును గూడ విని నామనంబు సంతసంబును విచారంబును గూడఁ బొందుచున్నది.

హేమ— భార్గవదర్శనమున సంతోషపడవలసినదే కాని హరశరాసనమును విఱిచిన రఘురామమూర్తి మనయొద్దనుండఁగా భయంపడవలసిన దేమున్నది.

(పిదప రోషముతోఁ బరశురాముఁడు ప్రవేశించి)

పర— నిబిడకడకడాత్కారపూరితరోదసీకందరోదర మేదురం బగునినాదం బకాలమునంద వినఁబడుచున్న దేమిది ! (అని యాకసమువంకకు జెవియొగ్గి) దశరథకుమారుఁడగు రాముఁడు హరశరాసన మారోపించి లాగి విఱిచె ; దాని వలనం బుట్టిన టాంకార మనుచున్నారా ! యేమి ! (దుఃఖముతో)

చ. త్రిదశుల గెల్చునాఁటి పవిదెబ్బలమచ్చఁబుగ్గలు చేతు లి
ర్వదియును నేశరాసనముపట్ల దశానను నప్రతిష్ఠకుం
గుదురుగఁ జేసె, నట్టివిల్లుఁ గుఱ్ఱఁడు భగ్నముఁ జేసె రాముఁడన్
గొదవ తటస్థమయ్యె నిఁక గొడ్డలి యేటికి రుద్రుఁ డేటికిన్.

(ఆలోచించి తన్నుఁ జూచికొనుచు) పరశురాముఁడు సత్యసంగరుఁడు, గురువులయెడఁగూడఁ బ్రతిజ్ఞాతార్థము నిర్వర్తించువాఁడు. గుణదోషము లొక్కదాని

దెసఁదటస్థించిన నందు గొప్పదాని విషయమై ప్రయత్నింపవలయునని పెద్దలు చెప్పు దురు. (అని యాకసమువంకఁజూచి)

ఉ. నానుడి యాదరింపుఁడు మనంబుల నోచ్యవనాదులార ! మీ
యానతి దాఁటకుండవలె నన్నను భర్గుని భగ్నమైన వి
ల్లేను గనుంగొనన్వలసె నిర్వదిరెండవమాఱుఁగూడ నీ
పీనుఁగు రాచవంగడము పీఁచమడంచెద సమ్మతింపరే.

(అని గిఱ్ఱునఁదిరిగి భగ్నధనుర్దర్శనము నటించుచు) హా! శంకర శరాందో శనదుర్లలితమా ! హా ! త్రిపురదహనహఠకర్మకర్మఠమా ! హా ! గీర్వాణసాకపర మాణు నిర్మాణమా ! హా ! దుర్జనజనకసదనదుర్నిక్షేపమా ! హా! నుతసకలనాకమా ! పినాకమా ! లూతాతంతువులచే మదగజంబు బంధింపఁబడినట్లు సూదిమొనచేత వజ్రము భేదింపఁబడినట్లు నీకీదుర్బాలకునిచే నిట్టిపాటు తటస్థించినదా !

చ. ఒకపరినే పురత్రయము నొయ్యన మున్ను దహించె నెద్ది నా
యకుసిశరాస మంచు నచలాత్మజ మన్ననచే యుదేని వా
సుకికుబుసంబుచేఁ బయిముసుంగిడె నందియు దేని కట్టి దే
శికుని ధనుస్సు ముక్కలుగ శిష్యుఁడు రాముఁడు చూచి సైఁచునే.

(క్రోధగర్వములతో నంతటఁ గలయంజూచి) పరశురాముఁడు పరదేశమునకు లేచిపోయెనని తలంచు నోవీరమ్మన్యులారా యించుక యిటు వినుండు—

ఉ. పంచశిఖాసమేతుఁ డగుబాలకుఁ డెక్కడ ! వాఁడియమ్మునం
గ్రౌంచధరాధరంబునకు రంధ్రమొనర్చినమౌని యేడ ! ప్రే
మించి స్వయంవరంబునకు మెచ్చుచువచ్చిన రాజులార ? కో
పించెను భార్గవుండు పసివీరునిఁ బ్రోవుఁడు ప్రోవగల్గినన్.

(ఆకసమునకుఁ జెవియొగ్గి) అగ్నియే యగ్నికి మందన్నట్లు రాముని రక్షించు వాఁడు రాముఁడె. రఘువంశ మొరులచే రక్షింపదగినది కాదనుచున్నారా యేమి ? (ఆలోచించి) నీలలోహితాంతేవాసి యగురాముఁ డెదిరియై యుండ రాచకులమును రక్షించువారున్నారా ! (మరల నాలోచించి) ఎంత దుష్కాలము వచ్చినది. వినరాని మాటలు వినుచున్నాను. కనరానిపనులు గాంచుచున్నాను. (దుఃఖముతో) ఇదియే మనమునసహింపరాని తిరస్కారము (అని చేతులాడించుకొనుచుఁ దన్నుద్దేశించికొని)

గీ. అమ్ముచే గుహునెమ్మిఫించమ్ముఁ ద్రుంచి
నట్టి నీగండ్రగొడ్డలి నవమతించి

శిశు వొకఁడు నీకు గలపేరు చెఱిచె ; నింత
పనికిమాలిన బ్రతుకేల పరశురామ.

(ఆకాశమందు చెవియొగ్గి) దాశరథి యొనర్చిన హరశరాసనభంగమును సతించి యబ్బురపడనివా రెవరనుచున్నారామేమి ! ఏమంటిరి ! దాశరథియొనర్చిన హరశరాసనభంగము నతించి యబ్బురపడనివాతెవరా ? అట్లైనవినుడు. (కోపముతో)

ఉ. ఎవ్వఁడు చాపముం విఱిచె నెవ్వఁడు దానికి సమ్మతించె నిం
కెవ్వఁడు దానిఁజూచె మఱియెవ్వఁడు దానికి సన్నుతించె నా
క్రొవ్వఁ దొలంగఁజేయ నిదిగోఁబయికెత్తిన గండ్రగొడ్డటం
గవ్వలగుత్తులట్ల తలకాయలు వారివి నేలఁ గూల్చెదన్.

(రభసముగాఁ దిరిగి) ఓజనకశుద్ధాంతసంచారులగు కుబ్జవామనకిరాతవర్షవర సౌవిదల్లులారా యాదశరథరాముఁ డెచటనున్నాఁడో పరశురాముఁడు వచ్చెనని చెప్పుఁడు.

శా. కృత్తక్షత్రియకంఠమండలగళత్కీలాలధారాసర
స్వత్తీర్థంబునఁ బైతృకక్రియల నేపాఱుండు గావించె- వాఁ
డెత్తెం గొడ్డలి భార్గవుం డలికనేత్రేష్వాసనసంహారు ను
న్మత్తున్ రాము సపత్ననాము మొనపై నాట్యంబుచేయింపఁగన్.

రాము— తమ్ముఁడ! లక్ష్మణా! ఈబ్రాహ్మణుఁడు మనమెంతవినయముగా నుండవలయు నని తలంచినసుమహారభసంబుతో నెచ్చుతగ్గుమాటలాడుచున్నట్లుతోఁచుచున్నది.

(భార్గవుఁడు మరల వెనుకటిపద్యమునే చదువుచున్నాఁడు)

రాము— (సరభసముగాఁ బ్రవేశించి) భగవంతుఁడా! భార్గవ! అనుగ్రహింపుము, దయ యుంచుము- సముదాచారమని దాశరథి నమస్కరింపఁగోరుచున్నాఁడు

పర— (నవ్వి) రేణుకాసూనుఁడు నమస్కారమునం బ్రసన్నుఁడు కాఁడు. గురుధను ర్భంగరూపమైన యపరాధము చాలఁబెద్దది.

క. ఏలా వినవో కంఠేకాలునిఁ గాలునకుఁగూడఁ గాలుని శశిచూ
డాలుని దచ్ఛిష్యుని దుర్లాలిత్యాసహనుఁ బరశురాముని నన్నున్.

గీ. మాగురునివిల్లు రాజులమధ్యమున థ
రించలేకాక తట్టనఁద్రుంచె నెవఁడు
వాని భుజదండబల మిట వఱలుచున్న
పరశురాముని పయిఁగూడఁ బరగుఁగాక !

రాము— (వినయముతో) తపోరాశీ! భార్గవ! పుత్రిసదృశులమును ముగ్ధబుద్ధులమును నగు మాదృశులయెడ నంత కోపమేల?

గీ. భుజబలం బింతయైన జూపుటకుమున్న
పాతఁత గిల్లిన హరువిల్లు భంగపడియె
బాలచాపల మిది క్షమింపగదవయ్య
కుఱ్ఱచెయ్వులు రుచిగావె గురువులకును.

పర— ఓరీ! నిదర్శితలాఘవా! రాఘవా! నేను తపోరాశినిగాని శౌర్యరాశినిగాను కానురా! ఆత్మస్తవముఁ జాలఁ జేసికొనుచున్నావులే. ఇట్టి దుర్గర్వాటోపుని నిన్ను నే నేమిచేసెదనో వినుము చెప్పెద.

క. భేదింపఁబడిననాళ్కన్ లేఁదూములనుండి పచ్చినెత్తురు కారన్
భేదింతు శంభుచాపలతాదళనపటిష్ఠ మూఢ తావకశిరమున్.

రాము— (వినయముతో దోసిలియొగ్గి)

గీ. నీకు వశమగుగొడ్డంట నీ కఠిన
మైన రామునితల భవదభిమతముగఁ
జేయఁగదవయ్య నీచేయు చేఁత కెవ్వఁ
డౌనుగా దనిపల్కువాఁ డవనియందు.

పర— ఎవ్వఁడా, యమునియింటి కతిథికాఁగోరువాఁ డెవ్వఁడో వాఁడు.

రాము— (అంజలిపట్టి) బ్రాహ్మణోత్తమా!

ఉ. మానుము కోప మీవనుచు మాటికి రాముఁడు వేఁడు నిన్ననూ
చానుని భార్గవా! మనము శాంతముఁ జేయఁగదయ్య మ్రొక్కెదన్
నేను భవత్కుఠారకవనీకృతకంఠుఁడ నయ్యుఁ గోపముం
బూనను; మాకొలంబునకు భూసురులే యిలువేల్పు లెవ్వఁడున్.

పర— (నవ్వి)

ఉ. గౌరికి ధర్మపుత్త్రుఁడను గ్రౌంచగిరీంద్రవిదారకుండ భూ
దారకమారకుండ క్షితిదానముఁ జేసినవాఁడ నబ్ధిలోఁ
జేరినభాగముం బయలుచేసి వసించినవాఁడ నాజి దు
ర్వారుఁడ బ్రాహ్మణుండనఁటరా! హరశిష్యుఁడ రైణుకేయుఁడన్,

శతా— వీరవర్గవరిష్ఠుం డగుభార్గవుం డేమేమో యనుచున్నాఁడే.

పర— ఇఁక యుద్ధయాత్రిచాలించి యూరకుండ మనుకొన్నమ నీరాచనిసు వేమేమో

మాటలాడి మరల నాయుధము పట్టఁజేయుచున్నాఁడు. పడగయెత్తి బుసకొట్టుచున్న దాఁచుఁబామును బరికింపనితప్పిదము. వానిదే.

గీ. పలుకఁబాఱిన కపురంపుఁబలుకు నుఱుచు
పగిది సీతఁడు మూఁడింటి నగడుపఱచె
భార్గవునిలజ్జయును ఖండపరశువిల్లు
చిన్నతనముననే తనజీవితంబు.

జన— సన్యస్తశస్త్రగ్రహణుండ నయ్యును నాకు మరలశస్త్రగ్రహణాపేక్ష! ఏమిది (అని తెరవంకంజూచి) ఎవఁడురా యక్కడ? విల్లు! విల్లు! (ఒకఁడు ప్రవేశించి ధనుస్సు నిచ్చిపోవుచున్నాఁడు)

జన. (విల్లుఁగొని) గీ. హరునిబాణాసనంబు పే రవమతించి
పఙ్క్తికంఠుఁడు నిన్నుఁ జేపట్టఁజేసెఁ
బరశురామునివలన నీబాలుఁబోవఁ
బట్టితిఁగదమ్మ మరలఁ జాపంబ నిన్ను.

గీ. పెద్దవాఁడను బోరుఁ గావింపలేను
సన్నిధియొనర్పుమీ వింట శస్త్రవిద్య
రామభద్రు నెదుర్కొనె రాముఁడకట
వందనము నీకు జనకభూపతిని నేను.

దశ— బావా! జనకమహారాజ! కార్ముకముఁ జేతఁబట్టి చేయవలసినదిచేసితి వింకం జాలుఁ జాలుఁ; బ్రకటితసాహసుం డగునల్లునిమాత్రము వమానపఱచకుము.

ఉ. మిత్రునివంశమందుఁ బొడమెం గుశికాత్మభవుండు దివ్యచా
రిత్రుఁడు శస్త్రవంతు నొనరించె మహేశ్వరచాపభంగచా
రిత్రము బాహుశక్తి వివరించెఁగదా విను మట్టివాఁడు మ
త్పుత్రుఁడు భార్గవుం డెదిరి పోరఁ బరాభవ మేలచెందునో.

విశ్వా— మహారాజ! సీరధ్వజా! దశరథునిమాట సత్యమే (అని చాపము లాగికొని పరశురాము నుద్దేశించి)

చ. చెలియలిపుత్రిపుత్రుఁడవు శిష్యుఁడు నీవును మాకు రాముఁడున్
గలుగునె కార్యభేద మెడఁగాంచినఁ జేతులు రెంటిలోపలన్
దెలిపితి మేను భర్గుఁడును దివ్యశరంబులు మీకుఁ గావునన్
దొలఁగుము కోపమున్; విడుము తొందర; చెందుము సాధుపద్ధతిన్.

పర— ఓమాతృమాతులా! భవానీవల్లభుం డగునీశ్వరునకును నీకును, సకలక్షత్త్రియాంతకుండనగు నాకును క్షత్త్రియకీటంబగు రామునకు భేదము లేదుగా!

విశ్వా— భార్గవుని వాక్ప్రవాహమున కడ్డులేదు. గురువులయెడల నైనను వినయపుమాట యెఱుంగఁడు.

పర— స్వభుజోపార్జితబ్రహ్మభావా? విశ్వామిత్త్రా! శస్త్రగ్రహణాధికారము సంబంధము ననుసరింపదు.

రామ— బ్రహ్మర్షి! భార్గవ! ఏమియీశస్త్రగ్రహణాధికారము! గురులయెడఁ గూడఁ దిరస్కారమా!

పర— (కనుబొమలముడితో) ఓరీ క్షత్త్రియాధమా! ఎంత వాచాలుండవురా!

గీ. విఱిగిపోయిన ముక్కంటి వింటిముక్క
తెగఁబడిన నీదు పుఱ్ఱెలోఁ దిగిచి చేతఁ
దాల్చి కాపాలికవ్రతధర్మమూని
యే నలకపాలి నర్చింపనేఁగువాఁడ.

రాము— భగవంతుఁడా! భార్గవ! సర్వంకషంబులగు నీరోషవచనములేల?

శా. సర్వత్యాగివి సప్తముండవు విరించస్వామికిన్ శిష్యతన్
నిర్వాహించితి పితనొద్దనని నే నిన్నింత మన్నించితిన్.
గర్వోక్తుల్ విడుమయ్య వీరసరణిన్ గైకొందు నాకిందు ని
న్నోర్వన్ రా: దిఁక నూరకుండిన గురుండున్నాఁ డిదే సిగ్గిలున్.

పర— వీరసరణిగాని యేమిచేయఁగలవు?

రాము— ఏమిచేయఁగలనా, ఇది.

చ. ఎవనికిఁ జేసె గౌరవము నీశ్వరుఁ డెవ్వఁడుఁ బ్రహ్మచారియై
బవరమునందుఁ బట్టి గురుపట్టిని గుట్టెడలించె నట్టివాఁ
డవుదువుగాన నీదుధనురాగమసంగతి చూచుఁగాని యీ
రవికులసంభవుండయిన రాముఁడు దాల్పఁడు ముందు చాపమున్.

పర— ఓరీ క్షత్త్రియకీటమా! బాగు. బాగు! మాతృమాతులశిష్యా! బాగు! బాగు! తాడితతాటకాకుటుంబక! బాగు! బాగు! భగ్నభార్గవశరాసనా! బాగు! బాగు! శైలుకేయరణరసికా! బాగు! బాగు!

గీ. భర్గచిరభుక్తమైన యాప్రాఁతవిల్లు
భంగపఱచినమాత్ర గర్వంబు తగునె

మొక్కవోనిది విష్ణుకార్ముకము దీని
నెక్కు వెట్టుము బలముండెనేని రామ.

(అని ధనువుఁ జేతికిఁగా నెదురువోయి లక్ష్మణుఁడు పుచ్చుకొనుచున్నాఁడు)

లక్ష్మ— ఆర్యా! సీతావివాహపణంబు గావున శంకరశరాసనము దేవర పిటిచితిరిగాని దోర్దండబలపరీక్షార్థంబగు నీవైష్ణవచాపారోపంబుతో దేవరకుఁ బనియేమి. తమ భృత్యపరమాణువు లక్ష్మణుండు సిద్ధముగా నున్నాఁడు.

సీత— (తనలో) లక్ష్మణా! చాలయోగ్యుఁడవు, రఘుకులోచితంబు లగునుగుణంబులు నీయందును గలవు.

విశ్వా— అబ్బాయీ! లక్ష్మణా! మీయన్న శంకరధనురారోపణంబుం గావించెఁ గావున నీవు నారాయణధనుర్భంగంబుఁ చేయుటయునుచిత మే.

(లక్ష్మణుఁ డారోపించుచుండఁగా శతానందుఁడు సంతసముతో)

శా. జ్యాటంకారము దిక్కులం దొరయఁగా సౌమిత్రి కేలన్ నిరా
ఘాటప్రక్రియ విష్ణుచాపముఁ జమత్కారంబుతో లాగన
స్ఫాటల్ భార్గవరాము వక్త్రశశిపై భాసిల్లె చిహ్నంబొగిన్
బాటిల్లెన్ రఘురాము వక్త్రశశిపైఁ బర్వేందుకాంతిచ్ఛటల్.

విశ్వా— యోగీ, జనక! మిత్రమా, దశరథ, ఇక్ష్వాకుకులచంద్రుండగు నీలక్ష్మణుఁడు రామమూర్తికిఁ దమ్ముఁడగుట నిర్వహించుకొనెను.

చ. పెటపెట రెండు దండలును బిక్కటిలన్ ధనువెత్తిపట్టి, పి
డ్కిటనడుమూర్చి, నారిని ఫటీలన నిట్టటు సాగలాగి, యె
క్కటి జగదండభాండము నగల్చు తెఱంగున లక్ష్మణుండదే
చటులపయోదఘోషణ మెసంగఁ దటుక్కననెక్కువెట్టెడిన్.

ఉ. చండభుజాప్రకాండ బలసారము మీఱఁగ నెక్కువెట్టి బ్ర
హ్మాండమువీలునోయన మహాధ్వను లుప్పతిలంగ విష్ణుకో
దండము లక్ష్మణుండు తుత్రిటితంబొనరించెను పెల్చెఁదధ్వనుల్
మెండుగ రాఘవప్రతిభమెచ్చు నృపాలురమెప్పులోయనన్.

హేమ— సఖీ! జానకీ! నీమఱఁదిగారి పరాక్రమ మాలోకింపుము. నీభర్తకుఁ దీసిపోవువాఁడు కాఁడు. విశ్వామిత్రునిమాట కడుసరసముగానున్నది.

జన— (సంతోషముతో విశ్వామిత్రునివంకఁ జూచి)

క. అవనిజ పసదన మాయెన్ భవధనురారోపమునకుఁ బద్మాక్షధను
ర్వ్యవసాయంబున కూర్మిళ యవనిజకుం దోడికోడలాఁగాక సఖా.

సంబంధీ ? దశరథ! నారాయణశరాసనారోపమున కూర్మిళను మీఁచిన్న కుమారునకుం గానుకగా నిచ్చెద.

దశ— అగుఁగాత. తథాస్తు.

విశ్వా— మహారాజ! సీరధ్వజా! మీతమ్ముని కుమార్తలగు మాండవీశ్రుతకీర్తు లిరువురును దాశరథులగు భరతశత్రుఘ్నులకు ధర్మపత్నులగుదురు గాత.

శతా— శుభము మీఁద శుభము. శుభము మీఁద శుభము.

పర— దశరథడింభకు లిరువురును బొగరుకొని యున్నారు కావున మఱియొకవిల్లుఁగొని సమరక్షమ యగు మిథిలాపురపరిసరక్షమకుం బోయి యుద్ధంబు గావించెద (అని తెరవంకంజూచి) ఎవఁడురా. ధనుస్సు!

(ఒకపురుషుఁడు తెచ్చి యిచ్చినం బుచ్చుకొని పరశురాముఁడు కోపముతో)

చ. అమృతము జాఱు నిర్జరలతాంతసరంబులు మీఁద వేయ స
య్యమరులు క్రమ్మఱం బ్రతికినట్టి మదీయశరాగ్రిదారితాం
గములగు రాచపీనుఁగులఁ గన్గొని క్రొత్తలుగామి కేడ్చుచుం
దమతల మోఁదుకోఁ గరముఁ దద్వలయంబులు మ్రోగుఁ గావుతన్.

గీ. మహి నరామంబుగా నలక్ష్మణము గాఁగఁ
జేసి చూపఱు మెచ్చి పేబాసనంగ
దర్పకాంతకు దివ్యపాదముల దరికిఁ
జేరి దేశికఋణము క్తిఁ జేయువాఁడ.

రాము— భగవంతుఁడా. భార్గవ!

గీ. విల్లు భుజమూలమందునే వెలయుచుండ
నమ్ము లమ్ములపొదిలోన యలరుచుండ
జేతఁగా కిట్టిసారకాయకోఁత లేల
రాఁదలంచితివేని వే రమ్ముపోర.

(అని తిరిగి యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

— గద్య —

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర ప్రణీతంబైన యాంధ్రబాలరామాయణనాటకమునఁ జతుర్థాంకము.

బాలరామాయణము

పంచమాంకము

(మాయామయుఁడు ప్రవేశించి తిరిగి తిరస్కార బుద్ధితో) హా ! హా ! నిసర్గని ర్గళచరిత్రైక నిబంధన ! విధీ ! ఇదిగో నిన్నునిందించుచున్నాను. నీకిదేమి బుద్ధి ! రత్నాకరమును క్షారోదకపూరితముఁ గావించితివి. చంద్రునియందుఁ గళంక మారోపించితివి ; మహారాజరావణున కిట్టియవస్థ తెచ్చిపెట్టితివి. ఆరాక్షసరాజు, రఘుకుల రాజధానికిఁ బోయి ముక్కంటివిల్లు విఱిచి చక్కనికన్యం బెండ్లియాడిన రఘురాము నితో నామాటలుగా నీమాటలు చెప్పుమని నా కానతిచ్చె.

ఆ. వె. హరునివిల్లు విఱిచినట్టివానిది సీత
యనుట మొట్టమొదట నగునుగాత
జగములెల్ల నేలుజగజెట్టి దశకంఠుఁ
డగుట నతఁడ దానిమగఁడు రామ.

ఓరీ ! రాజపోతా ! రాక్షసరాజు పట్టిన ప్రతిన వినలేదా.

చ. ధరణియు నింగియుంబగిలి దారుణ మౌగతి డాంకరింపఁగా
హరునిశరాస మెక్కిడి ధరాత్మజ నెవ్వఁడు గొన్నఁగాని నేఁ
గరకరఁ దద్గళాస్థికలుఁ గంధరముం దెగఁగోయు మ్రోఁగు భీ
గురువగు చంద్రహాసమునకుం బలియిచ్చెద వానిర క్తముఁగా,

మఱియు నాతోనిట్లనియె, భద్ర ! మాయామయా ! ఈమాటలు చెప్పిన నతఁడు భయంపడి యాసీతను నాకర్పించును. ఇట్లు సమర్పింపఁబడిన యాజానకియు,

చ. జగముల నన్నిటిం గెలువఁజాలిన మద్భుజశక్తి నీవు చె
ప్పఁగ వినిసంతసించి యిటువంటిమగండు లభించెనంచుఁ బ్రి
యగని నిరాకరించి నను మన్ననఁ గైకొను : నుత్తరోత్తరం
బుగ గుణవంతులందుఁ బువుఁబోఁడులచిత్తము లెక్కటబ్రిమే.

(ఆలోచించి) రాక్షసులకు నిసర్గవిరోధియు వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాది మహర్షిన నాథుండును నగురామునితో నీమాట లెట్లు చెప్పుదు ! ఇట్లుచెప్పుట కాలకూటము మ్రింగుటయు యమునిదంష్ట్రిలు పెఱుకుటయుఁ గాని వేఱొండుగాదు (ఆలోచించి)

అగుఁగాక. యీరావణుని తెలివితక్కువ యాలోచనమును బుద్ధికౌశలమెంతుండగు మాల్యవంతునితో విన్నవించెద. అతఁడు మతినౌకావిప్లవంబునకుఁ గర్ణధారుఁడు (కొంచెమాలోచించి) వీఁడుగో! మాల్యవంతుఁడు లేఖహస్తుండై యేమేమో యాలోచించుచున్నాఁడు. ఇతఁడును రావణుని తెలివితక్కువకొఱకై యాలోచించుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. రవికిరణాపాతము తక్క నల్లగల్వలకు వేఱొక వ్యాధి కలుగ నేరదు.

ఆ. కావ్యతంత్రవిధులఁ గవికుల బ్రహ్మలు మంత్రతంత్రవిధుల మంత్రివరులు
నొరులదుఃఖమొందె నొరులసుఖంబొందెఁ దారు ననుభవించువారు నిజము

(పిదప లేఖహస్తుఁడై మాల్యవంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

మాల్య— మిధిలాపురవాసియగు చారుండొకయుత్తరముఁ బంపించె నిపుడదివెదను (విప్పి చదువును) "శ్రీలంకాపురరాజ్యమంత్రియగు మాల్యవంతునకు మిథిలాపురవాసి యగుచారుండు వ్రాసికొను మనవి. సీతాస్వయంవరకాలమందు శ్రీరాముఁడు శంకరశరాసనమును విఱిచె ననియు నదివిని సైఁపక శివశిష్యుఁడగు పరశురాముఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడై మిథిలాపురి కరుగుదెంచెననియు దేవరపేర నింతకుఁబూర్వము వ్రాసికొంటి. ప్రస్తుతవృత్తాంత మేమన. నా శ్రీరామ పరశురాములకు శరనికరవర్షణంబును భూతలనిఘర్షణంబును సుభటధర్షణంబును గాతరమనఃకర్షణంబును బరస్పరప్రతిఘాతామర్షణంబును లోమహర్షణంబునునగు తుముల యుద్ధంబు జరగినది. ఆసమయమున—

చ. దశరథసూతి రాజకసుధానిధి భాస్కరవంశమౌళియున్
గుశికసుతాప్తవిద్యుఁడగు కుఱ్ఱడు రాముఁడు వృద్ధ రాజఘున్
శశధరమౌళిశిష్యుఁ జ్యవన ప్రవరాన్వయజాతు రాము దో
ర్వశుఁనిగఁచేసి యెంతయుఁ బరాజితుఁజేసెను దెంపుపెంపునన్."

(ఆలోచించి) అట్టివాని భార్యపైఁగూడ రావణుండనురక్తుఁడయ్యె ననుట మాత్రము సుఖోదర్కముగాఁ దోఁచకున్నది.

మాయా— (ఎదుటఁ జూచి) మాల్యవంతుండు కమ్మచదువుటఁ జాలించినట్లు తోఁచుచున్నది. (సమీపించి) ఓ కనిష్ఠమాతామహా; మాయామయుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

మాల్య— కుశలమా, మాయామయా! మనరావణమహారాజేమి చేయుచున్నాఁడో యెఱుంగుదువా?

మాయా— బ్రాహ్మణేతరుఁడు చేయవలసినపని చేయుచున్నాఁడు.

మాల్య— ఏమది ?

మాయా— (రావణుఁడు రామునితో జెప్పుమనినమాటలు మరలఁ జదువుచున్నాఁడు)

మాల్య— వృద్ధబుద్ధి యెప్పుడును ఆరంభమందే కార్యావసానము నాకలించును. ఏమన?— నేను రావణుఁడు శివధనురధిక్షేప మాచరించినదిమొదలు సీత నపహరించుననియే యెంచుచున్నాను.

మాయా— తరువాతఁ దరువాత ?

మాల్య— తరువాత నేను మందోదరి తండ్రియు మాయావంతులలో నగ్రగణ్యుండు నునగు మయుని శిష్యులలో నొకటివాఁడగు విశారదుఁడను యంత్రకారునిచే సీత ప్రతికృతి యొకటి చేయించితిని. వాఁడును సీతాప్రతికృతి నిర్మించి యిట్లు చెప్పెను.

గీ. దారుమయగాత్రి యొకసూత్రధారుఁ డవలఁ
దగుగతిఁ గదల్ప మొగమునఁ దాఁపియున్న
శారికయ మాటలాడ రాక్షసకులేంద్రు
చేతము హరించు నీయంత్రసీత నిజము.

మాయా— గీ. చోద్యమెట్టిదొ నీచేతఁ జూడఁబడెనె
దారుమయభూమిపుత్రి మాతామహుండ ?

మాల్య— యేమిచెప్పుదు నిక్క మాభూమిపుత్రి
యనుచుఁదోఁచెను నాకు మాయామయుండ.

వానిచేతనే సీతదాదియగు సిందూరిక ప్రతికృతికూడ నట్లనే చేయించితి. తల లనన్నిటిని దడవి దేవరకు శిథిలాగమనము విఘ్నకలితమగుట సీతావచనము చేతనే యొప్పించుట మంచిది. కనుక మనకృతకసంవిధానముచే నిరంతర ప్రేమోపార్జనము నమ్మఁజేయుట కిట్లు నిశాచరపతితోఁ జెప్పవలెను.

"దేవా ! ఆజానికి యొకఁడు పెండ్లాడినది కదా !

గీ. అఖిలభువనంబులు జయించినట్టి నీదు
చిత్రకథచేత రంజింపఁజేయఁబడియు
నా కనిష్ఠంబయిన పరిణయము నేను
జేసికోనని సిగ్గుచే శిరమువంచె" అని.

మాయా— ఇట్లు చెప్పిన దశాననుండు నమ్మునా ?

మాల్య— మాటచే నమ్మినను మనసుచే నమ్మడు. (అని యిద్దఱును నవ్వుచున్నారు) అట్లు నమ్మినపిదప నీప్రతికృతిని జూపింపవలయు.

మాయా— అట్లు చూపించిననేమి జరగును?

మాల్య— ఏమి జరగునా, యిది జరగును. ఈసీతాప్రతికృతినిఁ జూచిన దశాననుఁడు లోభపడును. లోభపడినఁగొంతకాలహరణమగును. అట్టి కాలహరణము వలనఁ గర్తవ్యానుసంధానమున కవకాశము కలుగును. దానిచేఁ గార్యసిద్ధి తప్పక యగును.

మాయా— తమరు చెప్పినమాట చక్కగా నున్నది.

మాల్య— అట్లైన నీవు నీచనుచోటికిఁ బొమ్ము. నేను మంత్రిమండపమునం దుండెద

(అని యిరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(పిదప రావణుఁడును బ్రహస్తుఁడును జామరగ్రాహిణియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రావ— మ. తలలంగోసి తపోగ్ని కిచ్చి పురహర్తం దన్పునాఁడైన వే
ల్పులతేనిం దనయింటిద్వారమునఁ గాళ్ళుం గట్టునాఁ డైన న
య్యలకాధీశ్వరు గెల్చి పుష్పకము తోడై వచ్చునాఁ డైన సోఁ
కులరాయండు గనండు జానకిని గన్గొన్నైనసంతోషమున్.

(ఆలోచించి) ఓహృదయమా!

చ. ఉపవనమేగ దిందురుచియుఙ్ బరికింపదు మేడపై భయ
మ్మపరిమితంబు ద్వారమునయందును భీతిలుఁ జిత్రగేహమున్
రపరప లాడుచుంగనుఁ బరాకు మనోగతిఁ దోఁచు నీనుడిం
జప మొనరించుఁ బద్మదళశయ్యపయింబడి మాటిమాటికిఙ్.

అని మాయామయుఁడు చెప్పిన సీతావృత్తాంతమును మఱచిపొమ్ము! ఓప్రహస్తా! నీవువేగము పోయి యాజానకి నిటకుం దీసికొనిరమ్ము; లెమ్ము పొమ్ము ప్రియాసమాగమమహోత్సవములు కాలహరణము నపేక్షింపవు.

(ప్రహస్తుఁడు వెడలిపోయిసీతాసిందూరికామాయామయులతోఁగూడఁబ్రవేశించును.)

మాయా— మహారాజ! ఈమె సీత.

రావ— ఇది సీతయే? ఇదిసీతయే? (ఆలోచించి)

శా. నీటంబుట్టని విచ్చుఁజెంగలువ లీనేత్రంబు లాచంద్రునిం
దాఁటుఙ్ మోమును గాము తోరణరుచిన్ గ్రాలుఙ్ బలే కన్బొమల్
మాటాడించినఁ గోకిలాకలవచోమాధుర్య ముచ్చిష్ట మీ
బోటిం జేసినధాత తెల్వి యపురాభూతంబుఁ జిత్రం బొగిఙ్.

సిందూ— దేవ! దశాననా! శివధనురారోపణకాలమునఁ జూచియుఁ జూడని నీ మొగంబులు పదింటిని మాజానకి యిప్పుడు మరల స్పష్టముగాఁ జూచుచున్నది.

రావ— పింగళప్రియురాలా! మదనాగ్నిచేఁ దపింపఁజేయఁబడువారి నూఱడించుట చక్కఁగా నెఱుఁగుదువు!

సింధూ— రాక్షసచక్రవర్తి వగునీ యెదుట మఱియొకవిధముగాఁ జెప్పుదునా.

రావ— (ఉల్లాసముతో) చెప్పుము చెప్పుము శ్రోత్రామృతము నీయిరువదింటిచేత నొక్కసారిగ ననుభవింతును.

సింధూ— ఇదిగో మనవిచేయుచున్నాను.

చ. సొగసగు వెన్నెలం గనులఁ జూడక చేల ముసుంగువెట్టు ను
బ్బఁగను స్వకంధరధ్వనికిఁ గోకిలపంచమనాద మంచు మం
దుఁ బయివారు కూడదనిచెప్పిన నీకథలే వినుఁ భవ
ద్గుణములే నుతించు నలతొయ్యలి నేమని యెంచికొందువో.

రావ— ఆపిమ్మటఁ దరువాత?

సింధూ— చ. చెలి విరహాతాప మేమనుచుఁ జెప్పుదు నెచ్చెలిగుంపు కూడఁ దొ
య్యలి మొద లింతసోఁకఁగ భయంపడుఁ గాలు నటంచు నీళ్ళకుం
గలుగును వేఁడి చందనము క్రాఁగి తటాత్కృతిసేయు హారమం
దణువులెల్లఁ బేలలవిధంబునఁ బేలును ఫెల్లుఫెల్లునన్.

రావ— ఓసీతాధాత్రేయీ! అట్లైన నేలమీచెలి నన్నుఁజూచి మొగ మడ్డముగాఁ ద్రిప్పుకొన్నది?

సింధూ— ఆయపరాధము నూతనానురాగజన్యము గాని మాజానకిది కాదు.

గీ. ఎంతయనురాగ మున్న మ ఱెంత పేర్మి
గల్గినను ముగ్ధ లైనట్టికాంత లెల్ల
నూతనప్రియునికటమందున శిరంబు
వక్రితాంసంబుగాఁ జేసి వంచుకొందుర్.

రావ— ఏమంటివి? సీతకుఁ బ్రియసఖివి గావున నట్లు సమర్థించితివి. మొగలిపూవు లుంచిన వసనంబునకుఁ గూడ సువాసన కల్గు టబ్బురము కాదు (అని సీత వంకకుం జూచి) జానకీ! కుశలమా!

సీత— (సింధూరికచెవిలో నేమేమో చెప్పుచున్నది)

సింధూ— మందోదరీప్రాణవల్లభదర్శనమున సుఖముగానే యున్నామని మాజానకి నెచ్చెలిమొగంబున విన్నవించుచున్నది.

రావ— (తనలో) ఈముగుద నన్ను మిగుల వలచినది. స్త్రీలపలుకు సవతులయందలి యీర్ష్యయే చెప్పును. (అని నవ్వి ప్రకాశముగా) జానకీప్రాణవల్లభదర్శన

ముచే నని చెప్పవలసినది. (సంతోషముతో) హృదయమా ! నీవు సర్వమనో
రథంబులకును మీఁద నున్నావు: ఏలన:—

గీ. కాముకుల పేర్మి యిరుదెసఁ గలిగెనేని
నెమ్మిపించెంబువలె రమణీయ మగును
శ్యామపృష్ఠకబర్హిణచ్ఛదమువోలె
హేయమగు నొక్కదెస గాటమాయెనేని.

సీత— (చెలిచెవిలో మరల నేమేమో చెప్పును.)

సిందూ— సఖీ: సిగ్గువదలి నీవే చెప్పుము. దూతికలలో స్వయందూతికయే మంచిది.

సీత— (కొంచెము సిగ్గువదలి చెలివంకకుఁ దిరిగి) లంకేశ్వరుఁడు చక్కఁగా సమ
ర్థించెను గాని యావిషయమయి నావచనములుకూడ వినుండు.

గీ. శ్యామపృష్ఠకబర్హిణచ్ఛదమువోలె
నొక్కదెస నున్నకూర్మియు నొప్పిదంబ
నెమిలిపించెంబువలె రమణీయమైన
యిరుదెసలకూర్మి కడు నుతియింపవలయు.

రావ— అట్లైన రావణుఁడు ఘననిబిడ ప్రేమము కలవాఁడై యున్నాఁడు

సీత— మిగుల ఘననిబిడప్రేమము కలవాఁడని చెప్పవలయు

గీ. తగినప్రేమంబు రూపంబు తగినదియును
దగినప్రాయంబు చెయ్వులు తగినవియును
గలిగి సుఖదుఃఖములు తుల్యములుగఁ జెలఁగు
నాల్మగలపొందు పూర్వపుణ్యమునఁ గలుగు.

రావ— ఆహా! జనకతనయ మాటలసొంపు.

ఉ. రూపమునైనఁ గోరక మరుండు గురుండుగ రుచ్యమై సుసం
దీపిత మైనకూరిమికి నిచ్చలు మేలగుఁగాత! దేనిపే
రేపున నాల్మగల్ చెలియపేక్షయు లేని మనోహరోక్తులుం
గోపకషాయితోక్తులును గొందొరకగంటకె నూఱుసార్లుగన్.

ఓసీరధ్వజరాజపుత్రీ! దేవి! ఈనాయొకవిన్నప మవధరింపుము.

చ. ఇరువదికన్ను లున్నవి సితేక్షణ జూపులకోపుఁ గోరితే
నిరువదిచేతు లున్నవి గృహేందిర కౌఁగిలిబాగుఁ గోరితే
నిరువదిమోవు లున్నవి మదీశ్వరి ముద్దులముద్దుఁ గోరితే
సరియగు నెట్లు రాముఁ డుపచారమునం దశకంఠనేతకున్.

మఱియు లంకారాజపత్నివే యయినయెడల—

గీ. మద్భుజాదండకాండతిగ్మప్రతాప
విహతపతిదేవతాకామినీశిరముల
జానకీదేవి నీదివ్యచరణనఖర
రేఖ లవతంసమై సంస్కరించుఁగాత.

సీత— దశానవా! పురంధ్రులనఁగా నీవంటి పురుషమౌళిసమాగమం బనుభవించిన వారే చుమీ.

రావ— (కొంచెము సమీపించి) సుందరీ! సందియమేల? దగ్గఱకు రమ్ము.

ఉ. చుక్కల రిక్కరాయఁడును జుట్టుసునున్న పసిండికొండకు
న్మక్కువమెక్కెనో సురవనంబున నుండగఁ గోర్కెపుట్టెనో
విక్కముదీర్తుఁ జెప్పు రమణీ! యొడలంతయుఁ బుల్కరింపఁగా
నిక్కిన గుబ్బచన్నుఁగవ నీటుగ గ్రుచ్చి కవుఁగిలింపవే

(కవుంగిలించుకొనఁబోయి చమత్కారముగా) అయ్యో! ఆడుదానిం దాఁకినట్లు లేదే!

గీ. రమణి మైతాఁకుఁ జూడఁగ రాయిగాని
దేవతాస్త్రీలు గూడ నీదృశులుగారు
వనుఁ బరీక్షింపఁగోరి యీనాతి నిట్లు
పడసెఁగాఁబోలు జనకభూపాలకుండు.

(మరల విరూపించి) అయ్యో! శారిక మొగమందమర్పఁబడిన సీతాప్రతికృతి యంత్రముగాని యిది నిక్కపుసీతగాదు. మాయామయా సీతాప్రతికృతిని నీకొసఁగి నన్ను వంచించిరి. నీమతియు నీమాయయు నెచటి కేగెనో తెలియదు. దీనిం గొంపోయి మద్వినోదార్థముగాఁ బడకటింటం బెట్టుము,

(సీతాసిందూరికామాయామయులు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రావ— (మదనావస్థ నమభవించుచు) ప్రభంజనికా! లీలోద్యానమునకుం దారిచూపుము. రాత్రిందివంబులును జంద్రసూర్యోదయంబులును షడృతువులును గూడ నొక్కకాలంబునంగలిగి విలసిల్లు నాలీలోద్యానమున సీతా విరహదుఃఖమును బోఁగొట్టుకొందును. ఓప్రహస్తా! నీవు ముందుఁబోయి శిశిరపదార్థంబులన్నియు సమకూర్చి యితరపదార్థంబులు దూరంబునం బాఱవేయుము.

ప్రహస్తుఁడు— (పరిక్రమించుచు)

చ. ఎవఁడవురోరి చంద్ర! మరుఁ డెంతటివాఁడు దశాస్య నేఁచ, మా
ధవుఁడన నెంత? నోపరభృతంబ! మరల్పుము పంచమంబు, హొ

మ్మవలకు మందమారుతమ! యక్కట మీభుజశక్తి వజ్రిము
న్నవు తెలిగంట్లపైవలె దశాననుపైఁ బఱపింప శక్యమే. (నిష్క్రమించును)

(తెరలో) ఉ. పావకునార్పుమా వరుణ! భాస్కరు మ్రింగుము సైంహికేయ! మీ
చేవ నిదాఘదర్పహతిఁ జేయుఁడు మేఘములార! శీతధా
మా! వలిగుబ్బలీ! శిశిరమా! కలశాంబుధి! వేల్పుటేఱ! మా
దేవరవారియింటి కడుదెం డుపచారముఁజేయ వేళకున్.

ప్రతి— దేవా! ఈమార్గంబున రమ్మిదియే లీలోద్యానము.

రావ— మంగళప్రదురాలా! సకలర్తుసమావేశము గల యీయుద్యానవనభాగముల
నన్నింటిని జూపుము.

ప్రతీ— అట్లైన నిటురమ్ము.

రావ— (పరిక్రమించుచున్నాఁడు.)

ప్రతీ— ఇదిగో! ఇది నీరెండిపోయి తూఁడులు బయల్పడిన పుండరీకంబులతోఁ
గూడి నీటిచేఁ దడుపంబడిన వీవనలచే సేవింపంబడు యువతుల శరీరపరీరంభ
మాచరించు కాముకులకు మాత్రము చల్లనగుగ్రీష్మఋతువు.

రావ— ఆఁ! ఇదిగ్రీష్మమా! ఈఋతువునందు—

చ. అరుణుఁడు తమ్మిమొగ్గ లుదయంబుననే పరిపూర్తిగా వికి
స్వరములు చేయు. విచ్చుఁ గలువల్ నడితేయికిఁ గాని కోరినం
దొరకవు. తాలవృంతములతోఁ బడుచుండు నిషేచనక్రియా
పరపరిచారికాజన మపారపరిశ్రమ మెండవేఁడికిన్.

మఱియును—

చ. కచభరమందు మల్లియలు కర్ణములందు శిరీషపుష్పముల్
కుచములఁ జందనంబు మెడఁ గుంకుమ పాటలపుష్పమాలికా
నిచయముమై బిసంబులును నేత్రములం బలికజ్జలంబులున్
విచికిలగంధు లందఱకు వేసఁగివేసము లిట్టులొప్పగున్.

(తాపాతిరేక మభినయించుచు.)

గీ. చల్లచల్లనిశైత్యోపచారములనె
యొందఁదగు నాకు నివిరెండు నోర్వరాని
విపుడు నడిమింట మంటలయెండకాల
మొకటి మఱినెయ్యురాలి వియోగమొకటి.

కావున మఱియొకప్రదేశమునకుం దీసికొనిపొమ్ము.

ప్రతీ— దేవా! ఇది బాంధవుల నింటికిం జేర్చి పథికమార్గంబులు పాదొనర్చి లాంగలీకుసుమంబు లొడఁగూర్చి వికసించి రాలిపోయిన ముసలికేసరంబులతో వెడవింటివాని విక్రమం బవక్రమంబుగ నొనర్చు వర్షాకాలము.

రావ— ఆఁ! ఇదివర్షర్తువా! యీఋతువునందు—

శా. ముల్లోకంబుల నేడిపించు మదనుం బూజించు జేగంట కే
క్యుల్లాసప్రదమంగళధ్వని విదూరోపాంతరత్న ప్రసూ
వల్లద్రావము రాజహంసముల లేవం గొట్టు చేడప్పు వి
ద్యుల్లీలాలలితాంబుదధ్వనము రోదోభాగముల్ నిండెడున్.

మఱియు—

మ. నలఁగంగొట్టిన జీలకఱ్ఱవలె రమ్యంబై నకింజల్కమం
డలితో దోనెలవోలె మూఁడుదళముల్ నల్వొంద తేకెత్త క
మ్మలకుం దుమ్మెద లట్టిటుల్ తిరుగ నామోదంబు పైఁ జిమ్ముచున్.
జెలియా! చూడుము కేతకమ్మ వికసించెఁ హాయి నాకిచ్చుచున్.

(వేడుకతో) శా. చాలుంజాలుఁ బయోదకాలమ! యిఁకం జాలింపుమా మేము నీ
మేలుంగోరెద మైన భృత్యులగునీ మేఘంబులయ్యో, యస
చ్ఛీలంబుల్ సుఖినైన దుఃఖినయినం దండ్రించిపీడించు నే
కాలంబుం గనుఁగోవు చూడవు వియోగంబుం బ్రియాయోగముఁ

ప్రతీహారీ! మఱియొకచోటికిం గొంపొమ్ము.

(ప్రభంజనిక యడుగుదూరంబుననుండి) ఇదిగో నిది శరదృతువు! కరండీకుసుమంబులు వికసింపఁ గలువపూవుందోఁటలు హసింప నింద్రచాపంబు బంధూకకుసుమంబుఁబోలె విగతచ్ఛాయంబై కాన్పింప మొగలిపూవులతావులునశింపఁదటాకంబులకుఁ గాంతి యతిశయింపఁజేయుచున్నది.

రావ— ఆఁ! ఇదిశరదృతువా! యీఋతువునందు—

క. వికసితకుంకుమకింజల్కకృతవతంసంబు వచ్చెఁగా శరదృతువుం
బ్రకటనదీపులినంబుల కకటా చనుదెంచె రాజహంసకులంబుల్.

చ. తెలితొగలందుఁ జెన్నలరుతేనియ నోడ్చుచు హంసమండలీ
గళకలకూజితంబులకుఁ గాంతియొసంగుచు విచ్చుతమ్మిపూ
వలపులతోడ నేకమయి వచ్చెనశిప్రకరంబు ముట్టఁ జెం
గలువలు నల్లగల్వలుఁ బ్రకాసిల శారదవాతపోతముల్.

గీ. నీటఁగల్వలు దివియందు నీరజారి
నాపగలయందుఁ బులినముల్ హంసకులముఁ
జూడఁజూడఁగ మాసీత సుందరావ
యవములను జూపు నీఋతువంచుఁ దోఁచు.

(తాపమభినయించుచు) ప్రిభంజనికా; దీనిపేరుమాత్రము శరదృతువుగాని నిక్కముగానిది గ్రీష్మఋతువే. కావున నింకొకచోటికిఁ బోదమురమ్మ.

ప్రతీ— మహారాజ! ఇది వివర్జితజలక్రీడంబును లోధ్రరజఃపుంజకింజల్కిత దశదిశా వలయంబుననియంత్రితసారసారావకలితదిశాసీమాంతంబునగు హేమంతము.

రావ— ఆఁ! హేమంతమా! దీనియందు——

మ. పరమానందము రల్లకంబులు వహింపఁ భూర్జచర్మంబులున్
దొరలం గస్తురిలేళ్ళనేస్తమున సంస్తుత్యంబులై కుంతలీ
వరణీయంబులునైన హైమనమరుద్వారంబు లేతెంచె దు
ర్వరలంపాకవధూశిరోరుహవిహార ప్రీయమాణంబులై,

(తాపమభినయించుచు.) గీ. అకటకట చూడ సర్వావయవములందు
రగులుచున్నది మదనాగ్ని యగణితముగ
నాదు పాలిటి కివి హైమనములు కావు
తవిలివచ్చిన వేడివాయువులుగాని.

ప్రతీ— మహారాజా! ఇది హిమపరిపుష్టదమనకంబును సతతశైత్యసులభయువతీ స్వయంగ్రహాలింగనంబును నవతంసీకృతరవికిరణ ప్రసారంబును బురాణ దర్పణ విచ్ఛాయచంద్రబింబంబు నగు శిశిరఋతువు.

రావ— ఆఁ! శిశిరఋతువా! యీఋతువునందు——

చ. చలి భరియింపలేక రవి సత్వరుఁడై చనుఁ బావకాశకుఁ
జ్వలనుఁడు నీరువోలెఁ గడుఁజల్లనివాఁ డయియుండుఁ బూవు మొ
గ్గలు వికసించు నామరువకంబులయంద హిమానికిం దినం
బులు భయమందెనో యనఁగఁ బొల్పఱు రాత్రులు వృద్ధిజెందఁగన్.

ఉ. వాసనకోన మొక్కప్రసవంబును లేక సుపాణిదండఁ గై
నేసినకొప్పులుం బయలుఁజేసి శరీరమునిండఁ గుంకుమం
బూసినచన్నుదోయి గల ముద్దులగుమ్మలతోఁ గవాటముల్
మూసినయిండ్లలోని సుఖముల్ సుకృతాత్ములపాలిభాగ్యముల్.

గీ. హిమమయములైన వాతపోతములకు గజ
కుంభములఁ బోలు జానకికుచములకును
నాకరంబులకును నీదినంబులందుఁ
జేరికలు లేవు కాఁబోలు శిశిరఋతువ!

ప్రతీ— (అడుగుదూరము నడచి) దేవా! ఇది పండిన ప్రియంగువృక్షంబులును జిగిరించిన కంకేళినగంబులును గలగానంబొనరించు కోకిలదంపతులును నల్లిబిల్లిగ నల్లుకొనినపున్నాగలతలునుగలిగిన విరహిజనకృతాంతంబగువసంతము.

రావ— ఆఁ! వసంతమా! యీఋతురాజము—

శా. పాలం బోలినపూలు మల్లికల కాపాదించె భృంగీకుల
వ్యాలోలంబులఁ జేసెఁ గింశుకములన్ బాహ్లీకకాంతాధర
శ్రీలింపొందెడు కెంజిగుళ్ళనలరించెన్ బెల్లశోకంబులన్
బాలార్కద్యుతి నొప్పుమొగ్గలను సన్మానించె నప్పాటలిన్.

గీ. విరహవతులను నిఁకముందు వేఁచునమచుఁ
గనికరముదోఁప వారలకలికిచెలులు
తెలియకుండఁగ మామిడితీవ పసరుఁ
బూపమొగ్గలు కేలఁ ద్రుంపుదురు నేఁడు.

(లెస్సగఁజూచి) ప్రభంజనికా! సీతావయవసౌందర్యముకలుగుకతన నియ్యామనియందు నాకుఁ బ్రీతి యధికమగుచున్నది. ఎట్లన—

ఉ. మైజిగి కిప్పపూలు సరి మల్లెలు పల్గమి కీడు పాటలం
బోజగుమోవికిం గలువ లుద్ది కనుంగవకుం బరీమళ
శ్రీజత కేసరంబులు విచిత్రము నీదుచరిత్ర చైత్రమా!
నీజననంబు గణ్య మవనీసుతకున్ సరివచ్చుటంగదా.

ప్రభం— మహారాజా! దీనితో నేమి! యిది యుత్కంఠకుం బెట్టినపేరు.

రావ— (ఉత్కంఠ నభినయించుచు) గీ. మధుఋతువు నేఁచుమమ్మ గ్రీష్మంబనీవు
(అడుగుదూరము నడచి) గ్రీష్మము నడంపుమా వర్షఋతువ నీవు
(మరల నుత్కంఠతో) శరదృతువ వాన రూపమేచంగదమ్మ
(మరల నడుగుదూరమునడచి) శిశిర హేమంత మీర్మాపుఁడు శరదృతువు.

ప్రభం— దేవా! సకలర్తుచక్రముం గనుగొంటివి గాన నిఁక నీమృదితదర్పణసమాకారంబగు శిలాతలంబునఁ గూరుచుండి కొండొక విశ్రమింపుము.

రావ— ప్రభంజనికా! నీచెప్పినట్ల విశ్రమించెదను (కూర్చుండి దుఃఖముతో)

చ. ఇది శశిమఁజెందె నవ్వే నిది యియ్యది వెల్వలఁబాఱెఁ బాడె ని
య్యది యిది పుల్కరించె నిది యట్టిటులం బడె నూరకుండె ని
య్యది యిది యావులించె నిది యబ్బిముగాఁ బ్రిలపించె నేడ్చె ని
య్యది యిటు లయ్యె సీత విరహంబున నాపదిమోములుం గటా!

ప్రభం— మహాత్మా! మదన! మారాజు నేమిచేయనున్నావో! దేవా! ఇదిగో రతనంపుంగోళ్ళ పట్టెమంచ మిందు విశ్రమింపుము,

రావ— (తనలో కోపముతో)

శా. దానిం గొట్టుము మార? నన్విడిచి చాఁ దప్పింపుమీ యిర్వురన్
(దయతో) దానిం గొట్టఁగఁ బూను బాణములచే నన్నేనిఁ దాడింపుమా
(ప్రేమతో) దానిఁ నన్నును గూడఁ గొట్టు మొకచేతఁ రెండుబాణంబులన్
దానంజేసి విదేహరాజతనయాతాదాత్మ్యముం జెందెదన్.

(ప్రభంజనికవంకఁజూచి) ప్రభంజనికా! శిశిరోపచారసామగ్రి వేగఁ దెప్పింపుము.

ప్రభం— దేవా! ఇంతకుమున్న దేవతలచేఁ దెప్పించియే యుంచితి మఱియు నానతిండు.

రావ— గీ. మంచు మలయాలిచేతఁ దెప్పించు మివము
నీళ్ళఁ దేఁబంపు మందర నీరజాక్షి
మంచిగంధముఁ దెచ్చులే మలయలలన
వ్యజనమున వీచుఁగాత నేపాళపాళి.

ఓపర్వతకళత్రింబులారా! మీసేవఁ జాలింపుడు (యవ్వలిదెసకుంజూచి)

ఉ. వేఁడివెలుంగువేల్పు వెఱవిల్తునిఁ జంపినచిచ్చుకన్ను నీ
శ్వాడినచేడె లందఱును నావలి కేగుడు; రండు లచ్చితోఁ
గూడ శశాంకుతోడ సుధకున్ సహజన్మతఁ గాంచినట్టి యో
చేడియలార! దగ్గఱ వసింపుఁడు చేయుఁడు నానియోగముఁ.

శా. ఓరంభా కడుఁజల్లఁగా విసరు రంభోద్యద్దళాగ్రింబులన్
దారా! పూయుము చందనంబు మెయి నిండం దారకారాణ్ముఖీ
హారా! తామరతూండ్లు గప్పుము సమన్యాసంబుగా మేనకా
వే ర మ్మిమ్మెయిఁ బైపయి న్నిముర మీవే కాని వల్దొండొరుల్.

(మరల దాపాతిరేక మభినయించుచు) ఓయచ్చరలారా! మీపతులను నిర్జించి మిము విరహిణులఁజేసిన నాకు మీరుపచారమునకుం బనికిరారు లేచిపొండు,

ఉ. ఉపచారక్రియ చేయలేవురతి ! వేతొక్కండు గావింపు మీ
వెపుడుఁ ముప్పదిరెండుచేతుల భవానీ ! వీవనల్వేయుమీ
యపచారంబగు సూర్యపత్ని విడు మీ వంభోజముల్ చేతులం
గృపతోఁ బంపఁగదయ్య సన్నిధికి నీయిల్లాండ్రఁ బాథోనిధీ.

చ. విసరుము రేవ ! రొమ్ముపయి వెట్టుము కేల్మురళా ! పదంబులం
బిసుకుముఁతామ్రపర్ణి ! పదవే బిసమాలిక గ్రుచ్చ గౌతమీ !
విసుగక తెమ్ము గందముఁ గవేరజరో : పయిజిమ్ము యంత్రిపున్
రసములుతాపిరో ! కడు విరాళి సురారికిఁగల్గె సీతకై.

(మరలఁ దాపముతో) వీరుగూడ నాశరీరతాపము తాఁకి తపించుచున్నారే (అని కోపముతో) ప్రభంజనికా ? నాయనుగ్రహముఁ గోరువారుకూడ నామాట వినకున్నారు. వేగమ భటుల నిటుఁబిల్వుము. ఓభటులారా !

ఉ. తావిని రెండుమూఁడు పెడతాపులు తన్నుఁడు వాతపోతముం
జావఁగఁగొట్టి కాళులకు సంకెల వేయుఁడుఁ బందెవెట్టుఁడీ
ప్రోవక పంచమస్వరముఁ బూర్ణశశాంకుని బిండిచేయుఁడీ
రావణుమీఁదనా తమపరాక్రమ మీగతిఁ జూపుచుండుటల్.

(గుమ్మమువంకకుం జూచి) ప్రభంజనికా ! వారెవరు ?

ప్రభం— దేవా ! వారుణియు లక్ష్మియు సరస్వతియుఁ జనుదెంచినారు.

రావ— (తిరస్కార మభినయించుచు)

ఉ. వారుణి వచ్చినట్ల నడువందగు రత్నములేల మాకుఁ బో
మ్మో రమ ! సొమ్ము హెచ్చగునయో నినుఁగాంచిన మాకుఁ దాపమో
శారద ! నీపురాణములు సాగవు దగ్గఱ నుండఁబోకుమా
యేరునుమీరు సంతసము నీ నసమర్థులు సీత తక్కఁగాఁ.

(మిన్నువంకఁజూచి తనలో) ఇట్లగునుగాక (ప్రకాశముగా)ఓదేవతలారా ! శీతోపచారములు చేయుమనిన నుష్ణోపచారములు చేయుచున్నారుకారు ! కానిండు దశకంఠుఁ డీమాట మఱచిపోఁడుచుఁడీ (ఆలోచించి) అట్లు చేయరు. సర్వదా నా యనుగ్రహముఁ గోరువారేకదా ! అయినను నొక్కొకరిం బిలిచి నియోగించెద. (పెద్ద యెలుంగుతో)

చ. విసరక లేచిపో తఱపివెన్నెల వీవన లీవు చంద్రి ! పై
మసలకు పాలతోడికొను మన్మథవహ్నికిఁ బాలవెల్లి ! ప

ద్మసరములార ! మీవలనఁ దాపము హెచ్చును లేచిపొందు నా
దెసకిటురాకు మంచునుల ! తెల్లము నీహిమచేష్ట తమ్మికిన్.

ప్రభం— ఏమీ ! మదనునిదౌర్మార్గ్యము ! అన్నా? విధిప్రాతికూల్యము ! అందమైనవి కూడఁ గురూపముగాను జల్లనిదికూడ నుష్ణముగాను గన్పట్టుచున్నది దేవా ! శాంతింపుము.

రావ— (దైన్యగర్వములతో)

ఉ. ఆమనిగాలి మ్రింగవలెనయ్య ఫణీశ్వర ! వేయిమోముల
న్నోమునితోడ మ్రింగవలెఁజు మ్మలచంద్రికఁగూడ రాహువా !
కాముని జూఁడుమా మరలఁ గ్రిచ్చుఱ చిచ్చుఱకంట నీశ్వరా !
సోముఁడ ! సూర్యుఁడా ! తొగలసొంపునుఁ దమ్ములసొంపుఁ ద్రుంపుడీ.

(తనలో) అన్నా ! నాకీతాపమెట్లు శాంతించును. (ప్రకాశముగా) ఇట్లగునుగాత.

చ. పెనువడగండ్లవాన లడపింపుఁడు మేఘములార నాపయిం
గునుకువిధంబుగా నెగురఁగొట్టుఁడు కల్పమరుత్తులార నా
కనువుగ నాటజావి వగుమయ్య కరంగి హిమాచలంబ ! లే
కునికి దశాస్య నీమనసిజోగ్రమహాగ్నులు చల్లవాఱునే.
(విశేషతాపముతో మిన్నువంకఁజూచి)

గీ. చంద్రికిరణంబు లనుసూత్రసమితిలోన
రిక్కలనుముత్యములు గూర్చి యొక్కకొ్రత్త
దండ దయసేయుఁడయ్య సీతావియోగ
రాగమగ్నాత్ముఁ డైన యీరావణునకు.

చీ చీ యీశుద్రనక్షత్రమణిస్యూతం బగుదండ నాకేల.

గీ. పార్వికేందుని నిరుఁగేలఁ బట్టి పిడువ
జాఱినట్టి సుధారసస్రవము చేత
నొడలుబ్రామినఁ జల్లనై యుండుఁగాన
నాకు వైద్యంబు నేన యొనర్చుకొందు,

ప్రభం— అట్లు సేసికొనుట మంచిదే కాని యిఁక లోకమునకుఁ జంద్రుఁడో ?

రావ— పోనీ యితని విడచెదను. సీతావదనబంధువగు నీతనితో నేమిపని (దయతో)

గీ. అమృతమూర్తివి భూమిసుతాననంబు
దొరయువాఁడవు గానఁ బంధువుఁడవీవు

మిగులఁ జల్లనివాఁడవు మేలుఁ గోరు
వాఁడవును గాన బ్రీతికినవాఁడ వైతి.

(మదన వేదన నభినయించుచు)

గీ. మదన ! శరములు నాపయి వదలుచుంటి
మఱచితివె పక్తి్రకంఠు నమరవిరోధి
నకట ! రాఘవపక్షపాతకుఁడ వీవు
మఱచినను నిన్ను నాకత్తి మఱవ దోరి.

ప్రభం— సకలవిటమానసనివాసియు విభ్రమోపదేశియు నగుమదనుం జంపనెంచిన నింక సురతవిశేషవిజ్ఞానమ్మునకుఁ గూడ జలాంజలియీవలసినదే.

రావ— (విరసముగా నవ్వి) వల దనినను నన్నుంగొట్టుమన్నావుగా ! నీమదిఁ గల తలంపు నాకుం దెలిసినదిలే.

గీ. అలుగుఁగా కేమి నన్నుఁ జేయంగలాఁడు
పక్తి్రకంఠుండు వానికృపాణమునకు
గోచరుండనుగా ననుకొనకు మోయ
నంగ ! రావణునకు నసాధ్యంబుగలదె.

(ఆలోచించి) మదనుగ్రహాకాంక్షియుఁ దపస్వియు నగు నీతని యీమొదటి తప్పు క్షమించెద (అని మిన్నువంకకుంజూచి)

గీ. అబ్దములు వదలు ముర ! బలారి నీవు
నికటమును బాపు మోగుహ ! నీహయంబు
మరలుపన్వలె మెఱపులో మఘవ ! వృష్టి
నైఁపఁజాలడుచుమ్ము రాక్షసవిభుండు.

(ముందుఁజూచి) ప్రభంజనికా ! ఎవరువారు ?

ప్రభం— దేవరసేవనిమిత్తము వచ్చిన పన్నగములు.

రావ— గీ. పన్నగములార మీస్వరూపంబు విషమ
యంబగుటఁజేసి చంపనాయత్త పడియు
జానకీదేవిజడతోడ సమము గాన
మరల నాచంద్రహాసంబు మరలుచుండె.

(మరల ముందుఁజూచి) ఇదిగో ; కేలికమలిని (అని కేలంగొని)

గీ. కుట్మలంబులఁ దూండ్ల తేకులను సీత
కన్నుఁగవ కిరుకేలికిఁ జన్నుఁగవకు

మాదిరివగుటను నీకు నమస్కరింతు
నమ్మ పద్మిని కన్నుల నద్దుకొనుచు.

(మఱియొకవంకకుం జూచి) ఇదిగో! పితామహుని తేరిరాయంచ లివి సీతా గమనసమగమనంబున నామనంబునకుం బ్రీతి పుట్టించుచున్నవి (అని యాక్షేపణముతో) పాలు నీరును వేఱుపఱచువిద్య నేర్చిన యోరాజహంసములారా! మీరీ దొంగతన మెచ్చట నేర్చితిరి. అగుఁగాత మాతాతగారినే యడిగి తెలిసికొనియెద.

గీ. సీతనడ దొంగిలించె నిస్సీ విధాత
మందలింపుము నీహంసమండలమును
నీవు శిక్షయొనర్పఁగ నేర వేని
సెల వొసంగుము నేన శిక్షించువాఁడ.

నాభయంబునం ద్వరగా నడచు నీయంచలు సీతాగతిస్తేయమును మానిన వని తోఁచుచున్నది. కావున శిక్షింపను! తెలియక యొకసారి దుష్కార్యముఁ జేసినను దరువాత మానినవారు నిర్దుష్టులే, (మఱియొకవంకకుం జూచి) ఓరీ! పురందరా! నాయెదుటనే సీతను గౌఁగిలించుకొనుచున్నా వఁటరా! మునిభార్యయగు నహల్య యనుకొంటివా యేమి! ఓచంద్రహాసమా! ఇటురమ్ము. నిన్నీపురందరహతకునిపైఁ బ్రయోగించవలె.

ప్రిభం— దేవా! ఇచట దేవేంద్రుఁడును లేఁడు సీతయును లేదు.

రావ— (సరిగాఁ జూచి) అయ్యో! సాదృశ్యముచే వంచింపఁబడితిని. విరహోపశాంతికై నల్లగల్వలు తెచ్చిన భటుఁడుగాని వీఁడు సహస్రలోచనుఁడు కాఁడు. తరగలచేఁ బొడుగుగాఁ జేయఁబడిన జలప్రతిబింబితమైన చంద్రబింబముగాని సీతయుఁ గాదు.

ప్రిభం— మఱియొకచోటికిం గొంపోయి యీపిచ్చిమాటలు మాన్పించెద.

రావ— ఓపన్నగములారా! మాసీతం బాతాళమున కెత్తుకొని పోవుచున్నారా. ఓపక్షిరాజా; ఈసర్పముల నివారింపుము. అక్కటా! రావణుఁడుగూడ సాహాయ్యము గోరుచున్నాఁడే (లేచి పట్టుకొనఁబోవును)

ప్రిభం— దేవా! ఇచటఁ బన్నగములునులేవు జానకియులేదు గరుత్మంతుఁడునులేఁడు

రావ— అక్కటా! ఊరక భ్రాంతివడితి.

గీ. నీటిసుడి గాని యిది సర్పవాటి గాదు
భంగములుగాని యివియు సర్పములు గావు

కొప్పుగా దిది తుమ్మెదకొలము గాని
ధరణిజాస్యంబు గాదిది తమ్మిగాని.

(ఆలోచించి) ఇవిగో! క్రీడార్థంబులైన సారంగము పికము నలినము గంధగజమును నిటనున్నవి.

గీ. చూడ్కిఁ బల్కులఁ దావిని సొగసునడల
శిష్యులరు గానఁ దెలుపుఁడీ సీత నెచటఁ
గాంచితిరొ? లేటి నీవు పికంబ నీవు
సారసమ నీవు గంధగజమ్మ నీవు

(మరల ముందుఁజూచి) నాభయముచే నివియుఁ దలయెత్తలేకున్నయవి, యొక యైరావతము మాత్రము ఘీంకరించుచున్నది. ప్రియురాలి సొత్తేదియో యిది దొంగి లించియె యుండును.

చ. అవనికుమారినుందొడలయందముఁ జన్నులసొరు గండసొ
ష్ఠవము గతిప్రవృత్తియు నిజంబుగ నీకరకుంభదంతమం
దవలిత ముల్ హరించిన వదంతి వినంబడె; నామె యున్నకం
దువ నిజ మీవు తెల్పుము నినుం గరుణింతును దంతిరాజమా!

అన్నా! ఈయైరావతము నామాట యాదరింపక తనప్రియురాలగు నభ్రముతోఁ గలియుచున్నది. (కోపముతో) ఓసీ! చండికాసింహపోతమా! దీని మందలింపుము.

గీ. కంధరంబునఁ బెదత్రాడుఁ గాళ్ళసంక
లియలు నిరుదెసనుం దగిలించి యిచట
ద్వారమునఁ గట్టఁబడియున్న దంతికకట
శిక్ష వేఱ విధించుట సిగ్గుగాదె.

(మఱియొకవంకకుఁ జూచి) అపర్వమందు వసుమతిపైఁ జంద్రగ్రహణము పట్టుచున్నది.

ప్రభం— దేవా! కృష్ణపక్షమునఁ జంద్రగ్రహణ మేమిటి?
రావ— ప్రభంజనికా! నిజ మంటివి (అని నవ్వుచు)

చ. చెలి నవనీతరమ్యమగుసీతశరీరముగాని కాదు వె
న్నెల, నెలకాఁడు వీఁడు రమణీయ తదాస్యము గాని, నల్లగ
ల్వలగమి కాని భూతనయ వారనిచూడ్కులు కావు, పాముగా
దలమిథిలాత్మజాత జడయందము గాని భ్రమంబుఁ జెందితిన్.

(ఆలోచించి) ఇచట సీతయైనను లేదే! ఆఁ తెలిసినది, సీతావిషయికనిరంతర ధ్యాన మట్లు చేయుచున్నది (అని మఱియొకదెసకుఁ జూచి) ఇదిగో! క్రీడాసారంగము (ఆలోచించి) ఇది సమీరకురంగము గాని మన క్రీడామృగముకాదు
(వాయువు నుద్దేశించి) గీ. కలికి కన్గవసొగసు తెక్కలితనంబుఁ
జేసె నీలేటి గాన శిక్షింపవలయు
మారుతమ నిన్ను; నొడయలఁ జేరుఁగాదె
భృత్యులొనరించినట్టి తప్పిదము లెందు.

(ముందుఁజూచి) ఓసరీసృపచక్రవర్తీ! నీ వీసమీరమును మ్రింగుము (అని నెలవంకఁజూచి) గీ. హరిణమును వీడు మోహరిణాంక నీవు
మైథిలీనేత్రములకు విరోధి కాన
నీమొగముఁజూడ నింక నోనీరజారి
దాని వదలవయేని తథ్యంబు వినుము.

రాహువా! రాహువా! యీచంద్రు నొక్కకబలముగా మ్రింగుము.
ప్రభం— పరిపక్వకర్పూరపిండపాండురచ్ఛవియుఁ గేళీకమలినీవిలాసప్రదుఁడు నగు నీచంద్రుని జంపించిన నిఁక మానినీమానభంగోపాయమును వెదకికొనవలయు
రావ— ప్రభంజనికా! మాటిమాటికి నీవు నివారించినకొలఁది నీదురాత్ముండు మిట్టి పడుచున్నాఁడు గావున నొకసారి వీని శిక్షింపవలయు.

గీ. వదలుముర చంద్ర! లేడి రావణునియాన
సేయుముర నీకు రెండింటఁ జెందు శుభము
పక్షికంఠున కర్మిలివాఁడ వౌదు
కందఱిన నీదుబింబంబు కాంతిఁజెందు.

(తాపముతో) జానకీ! జానకీ! నీకేమి యెగ్గొనరించితి?
ప్రభం— దేవా! యిచట జానకి లేదు.
రావ— ఇదిగో, నిదిగో! (బాగుగఁజూచి) కాదు, కాదెంత నిర్భాగ్యుఁడనైతిని
క. ఇది యొకపువుఁదీవ తతచ్ఛద మీపూవులకు ముసరె షట్పదములు ని
య్యది గని భ్రమఁజెందితి నీలదుకూలముఁ గప్పుకొనిన లలనామణిగన్.

(ముందుఁజూచి) ఇవిగో వెన్నెలతిండి తిను చకోరములు (వానినుద్దేశించి)
గీ. ఓచకోరములార యీజ్యోత్స్ననకట
వేఁచి నిశ్శేషముగ మ్రింగివేయుఁడమ్మ

కాంతికి దరిద్రుఁడగుచు నీకమలవైరి
విరహిణులపాలివేరంబు విడుచు నిజము.

గీ. సీత నెచటనో కంటిరి చెప్పుఁ డో చ
కోరహతకంబులార యీతూరి నిజము
లేకయుండిన నామెమైలీలవంటి
వెన్నెలలతిండి కేల యపేక్ష మీకు.

(అంతట ఛిన్ననాస యగుశూర్పణఖ పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి)

హాభగినీవత్సలా! శూరాగ్రేసరా! చూడుము, నీచెలియలి కపకార మొనరించి యొక్కఁడు తక్షకచూడామణి నపహరించె, దావాగ్ని నార్పఁబూనె.

రావ— (కోపముతోఁ గనుబొమ్మ లదర లేచి)

మ. "పతిభిక్షాంమమదేహి" యంచు నెవనిం బ్రార్థించెఁ బౌలోమి ము
న్నతఁ డాసీతకునై మనోజవిజితుం డైయున్న రంధ్రంబు వే
చి తదీయానుజ పైననీకు నొనరించెం గీడు సేబాసు వి
స్మృతికిన్ వచ్చెనె చంద్రహాస మసమీచీభూత మవ్వానికిన్.

శూర్ప— (తనలో) నేను రామలక్ష్మణుల బొందఁగోరి చేరఁబోయిన వారొల్లక నాకీ యపకారమొనరించిరని పెద్దయన్నగారితోనెట్లుచెప్పుదు. అయిన నిట్లగునుగాత. (ప్రకాశముగా) దేవా! అయోధ్యయందు రాముఁ డనురాజ కుమారుఁ డొక్కఁ డున్నాఁడు.

రావ— (తనలో) ఆహాహా! వానిం జంపించుటకు సీతయే కాక శూర్పణఖయు మృత్యువైనది (ప్రకాశముగా) శివచాపము విఱిచి పరశురాముని భంగపఱచిన వాఁడే కాఁడు?

గీ, కల్పకాలికపటపటాత్కారచండ
ఖండపరశుప్రదంష్ట్రాక్రకచమువోలె
రావణునిచంద్రహాస మారామచంద్రుఁ
గఱకఱ గళంబునం దెగనఱకుఁగాక.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

— గ ద్య —

ఇది....శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్ర
బాలరామాయణ నాటకమునందుం బంచమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

షష్ఠాంకము

(తరువాత శూర్పణఖయు మాయామయుఁడును బ్రవేశింతురు.)

శూర్ప— మాయామయా! తాతగారి తెలివితేటలు నీకుఁ దెలిసినవికద. తానుజేయఁబూనినకార్యము మనయిరువురవలనంగాని నెఱవేఱదని మనల నియోగించినాఁడు.

మాయా— శూర్పణఖా! తాతగారి మతిచాకచక్యము నీవునాకుఁ జెప్పవలయునా! చంద్రుఁడు చల్లనివాఁడని యెవరికిఁ దెలియదు.

గీ. తగునుపాయంబునుం, జలత్వంబులేని
ప్రాభవంబును రెండుకారణము లనుచు
నీతిశాస్త్రంబునందు వర్ణింపఁబడియెఁ
జేయఁదలఁచినకార్యంబు సిద్ధిఁజెంద.

కావున మనము మాల్యవంతునియొద్దకే పోదమురా,

శూర్ప— అట్లే చేయుదము (అని యిరువురును బరిక్రమింతురు)

మాయా— గీ. రావణుఁడు చేయుచున్నకార్యములయెడల
మంచిచెడ్డలు గుర్తించి మనుచుకొఱకు
మాల్యవంతుఁడె యున్నాఁడు మనుమనియెడ
దయగలాడు కనిష్ఠమాతామహుండు.

(అంతట మాల్యవంతుఁడు ప్రవేశించును)

మాల్య— (స్మృతి నభినయించి) చెలియలికిం జేసిన యపకారమువలన మండిపడుచున్న దశాననుఁడు, సీత చారులచే నీకీరీతి వార్త నంపించెనని చెప్పి, సాకేతపురీయాత్రనుండి మరలింపఁబడెను.

గీ. "నీకు నాయందుఁ గలపేర్మి నిక్క మరయ
నపుడు పన్నితి మెదుట నాయంత్ర మొకటి

రేఫా యెల్లుటనో నిజరూపుతోడ
నీదరికిఁ దప్ప కేతెంతు నోదళాస్య."

గీ. ఇటులు పంపిన యాసీత కుటిలవచన
ములకుఁ జెలియలియెగ్గైనఁ దలఁప కతఁడు
దానిఁ గవఁగూడఁదలఁచు డెందమున నుండె;
వెడవిలుతుఁ డన్నియును మఱపించుఁగాదె.

(స్మృతినభినయించుచు) కైకేయీదశరథుల వృత్తాంత మేమైనదో తెలియనే లేదు. (నలుదిక్కులుఁ గలయంజూచుచుండ శూర్పణఖామాయామయులు ప్రవేశింతురు)

మాయా— ఆర్యా ! జయము జయము.

శూర్ప— కనిష్ఠమాతామహా ! జయము జయము.

మాల్య— వత్సలారా ! కుశలమా ! మీపోయినకార్య మేమాయెను.

మాయా— దేవర సెలవిచ్చినట్లే జరగెను.

మాల్య— సవిస్తరముగాఁ జెప్పుఁడు.

మాయా— ఆర్యా ! వినుము. ఒకనాఁడు దశరథుఁడు కైకేయితో దేవేంద్రునికి సాహాయ్యము చేయుటకై యసురవిజయంబున కమరావతీపురి కేగఁగాఁజూచి, రాముని వంచించి యయోధ్యనుండి తరలించుటకై శూర్పణఖయు నేనును గైకేయీదశరథుల రూపంబుతో నమరావతినుండి వచ్చినట్లయోధ్యాపురి కేగఁగా నపుడు బృందారకవందివేషముతో నొక నిశాచరుఁడిట్లు స్వాగతోద్ఘోషము చేసెను.

చ. అసురుల నెల్లఁ బేర్మిగులున ట్లనిలోఁ బరిమార్చి చక్కఁగా
దెసలు పదింటియం దసపుఁదీవలు ప్రాఁకఁగఁ జేసి దేవతా
బిసరుహనేత్రు లందఱకు వేడుక మోములఁ నిండఁగాఁ గళ
త్రసహితుఁ డౌచు నీదశరథక్షితిపాలుఁడు వచ్చెఁ బ్రోలికిన్.

మాల్య— తరువాతఁ దరువాత.

శూర్ప— తరువాత నోతాతా ! వందివచనములు విని పురమునల్గడలఁ దూర్యములు వాయించిరి. వారాంగన లాడిరి. తోరణము లలంకరించిరి. జెండాలు కట్టిరి, పరిమళచూర్ణములు వెదఁజల్లిరి.

మాల్య— తరువాతఁ దరువాత.

మాయా— తరువాత మాయాకైకేయీ దశరథులమైన మేమిరువురమును యథాస్థానములకుం బోతిమి. పిదప మనశూర్పణఖచే బోధింపఁబడి మంధర యను

కైకేయీపరిచారిక రూపుదాల్చిన యిరమ్మద నాసమీపమునకు వచ్చి కైకేయి వచనములుగా నిట్లనియె.

క. వరములు రెండొసఁగితి రంబరమార్గమునందుఁ బోవుపట్టున రథతూ
బర మూడిపడిన నే తూబరమునకుంబదులు వ్రేలు పన్నినవేడ్కన్.

క. అం దొకటఁ జేయఁదగు నానందనునకుఁ బట్టబంధనము, కౌసల్యా
నందను నరణ్యమున కంపందగుఁ బదునాలుగేండ్లు మఱియింకొకటన్.

మాల్య— తరువాతఁ దరువాత,

శూర్ప— అప్పుడు మనమాయామయుఁడు నిజముగ దశరథుఁడువలెనే, వినిన జెట్లును పుట్టలును రాళ్ళును రప్పలును గూడ నేడ్చుపగిది నతికరుణముగా నేడ్చెనఁట

మాల్య— మాయామయా! తక్కినవృత్తాంత మంతయు నీవే చెప్పుము. కవిముఖముగా వినినంతసంతస మితరులవలన వినినఁ గలుగదు.

మాయా— (నవ్వి)

క. కుడియెడమపక్కలం బడి వెడలెడు కన్నీరు యమునవిధమున మిన్నే
ర్వడువునఁ బ్రవహింపఁగ నే నడలితి నిజమైనకరుణ మనుకొనుపగిదిన్.

మాల్య— స్వామిభక్తి గలవారికిఁ జేయరానిపనియును మతిమంతుల కసాధ్యమగు కార్యంబును లేవుగదా! తరువాతఁ దరువాత,

మాయా— ఎట్టకేల కంగీకారమ్ముం జూపి నట్లభినయించుచుఁ దుట్టతుదకు రాముని యరణ్యగమనము స్థిరపఱచితి, నతఁడును బోవుటకుఁ బ్రియత్నించెను.

శూర్ప— అతఁ డొక్కఁడే కాఁడు, సీతతో లక్ష్మణునితోఁగూడఁ బోనెంచెను.

మాయా— ఆర్యా! పగవారినైనను మహాత్ములను వంచించునప్పుడు దుర్మార్గులకైనను దుఃఖము రాకమానదుసుమీ.

గీ. క్రూరజాతిగదా దైత్యకులము మొదట
నందులోఁ గార్యపరుడనై యరిగితిఁగద
తండ్రియానతి రాముండు దాఁటకుండ
నడవికేఁగుట చూడ నా కడుపుపగిలె.

దశకంఠమాతామహా! ఇంకొక విచిత్రమైన విశేష మాలకింపుము.

గీ. ఇల్లు వాకిలి విభవంబు లెల్ల విడిచి
తండ్రిపనుపున నుగ్రకాంతారములకుఁ
బోవునాఁడును కనుమాయఁబోక రాము
మొగముపున్నమజాబిల్లిపగిది నుండె.

తరువాత మే మిరువురమును సత్యదశరథుఁడు వచ్చునేమో యని సందియ పడుచు మామాయారూపంబులు విడిచి యేమి కాఁబోవునో చూత మని యాపౌరులలో నొకరులమై యచటనే యుంటిమి. పిదప నెవరో మాయాకైకేయీదశరథ రూపంబులతో రామభద్రుని వంచించిరని పెద్దకోలాహలంబు పురము నాల్గుప్రక్కల నిండె.

మాల్య— తరువాతఁ దరువాత.

మాయా— తరువాత వామదేవప్రభృతు లందఱు రామభద్రుఁ డడవికిఁ బోవుదారి కడ్డమై జరగినవృత్తాంతముఁ జెప్పి కాళ్ళను గడుపును బట్టుకొని బతిమాలిన నతఁ డిట్లుత్తరముఁ జెప్పెను.

చ. జనకుఁ డటంచు నే నతనిశాసన మౌదలఁ దాల్చినాఁడఁ బ
త్తనమున కింక రాజు భరతప్రభువే పదునాలుగేఁడులుం;
జనకుఁడు గాక వాఁ డొకనిశాచరుఁడే యగుఁగాక యక్షుఁ డై
నను నగుఁగాక నే మరల: నమ్ముఁడు మీకు జోహారు చేసెదన్,

అని చెప్పి యడవికి జానకీసౌమిత్రులతోఁగూడఁ బోయెను. మేమును దేవర పాదమూలమునకు వచ్చితి మింకఁ జేయందగిన పనుల భార మంతయు మీతలనే యున్నది. (మాయామయుఁడును శూర్పణఖయు నిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభము.)

(తరువాత మాతలిసారథికం బగురథంబుతో దశరథుండును గైకేయియుఁ బ్రవేశింతురు)

దశ— ఆర్యా. మాతలీ ! ఇంకను రఘురాజధాని యెంతదూరమున నున్నది.

మాత— మహారాజ, అదిగో సరయూనది ! దానిచేఁ జుట్టికోఁబడిన ప్రాకారము కలదే సాకేతపురము (అని రథము వేగముగాఁ దోలును)

కైక— ఓసరయూనదీ ! భగవతీ ! తల్లీ ! నమస్కారు; మేము ప్రవాస మేగివచ్చినప్పుడు ముందుగా మానేత్రములకుఁ బ్రథమామృతకబల మగుసాకేతపురము నేఁడేలొకో కాలకూటకబళముగాఁ గానుపించుచున్నది. అయోధ్యఁ జూచుటయం దిన్నాళ్ళవలెఁ గాక నాడెందము వ్యాకుల మగుచున్నది. నాకొడుకులను గోడండ్రను సుఖముగాఁ జూచెదనా. చెప్పుము.

దశ— ఓప్రియురాలా !

సీ. శ్రాంతచిత్రములయ్యె చత్వరభాగమ్ము లేలొకో వందులు మేలుకొనరు
వినరాదు మార్దంగికనినాద మదియేమి సంగీతగోష్ఠులు సాగవేల

చదువ రేలోకొ బ్రహ్మచారు లాగమములు ఘనపదక్రమజటాఘనలతోడ
క్రీడాసమస్య పూర్తియొనర్ప కూరకే సుకవీంద్రు లేలొకొ స్రుక్కవడిరి

గీ. అధికవిద్వద్వివాదము లడఁగెనేల
యఖిలశుభములఁ గలకలలాడుచుండు
నవ్యరీతుల సాకేతనగరలక్ష్మి
మూఁగనో మేలొకోనేఁడు పూనియుండె.

(అని రథావతరణ మభినయించును)

మాత— మహారాజ! తొందరపడక విచారింపుము. నేను దేవేంద్రునిపాలికిం బోయెద
(అని నిష్క్రమించును)

దశ— (దిగి లోనికిం బోయి) ఎవడురా! అచట.
(తెరలో) అయ్యా నేను కాంపిల్యుఁడను సౌవిదల్లుఁడను.

దశ— సుమంత్రుని వామదేవుని ద్వరఁగాఁ బిలువుము (సౌవిదల్లుఁడు పోయి వామదేవునితోఁ బ్రవేశించును.)

వామ— దశరథమహారాజ! నేను వామదేవుఁడను; సుమంత్రుండును వచ్చుచున్నాఁడు.

దశ— (వినక "శాంతచిత్రములయ్యె" అనుపద్యమును మరలఁ జదువును)

వామ—మ. జననీ! మూకునిఁ జేయుమా నను నమస్కారంబు మద్వాణి!

(దంపతులనిరువురనుద్దేశించి)

చె, ప్పినచో నిల్వవు మీకుఁ బ్రాణములు దేవీ దేవరా పోవ్రుఁడీ

(దంపతులిరువురు నాకులపడుచు నడుగుదురు)

వనవాసంబున కేగె రాఘవుఁడు సవ్యాజంబుగా నేఁడు మీ
తనువుల్ దాల్చిన మాయకాండ్రనువ సీతాలక్ష్మణోపేతుఁ డై.

(హారామ హాలక్ష్మణ హాసీత యని దంపతు లిరువురును మూర్ఛవోదురు)

వామ— దేవా! ఊరడిలుము. తల్లీ! ఊరడిలుము!

దశ— (మూర్ఛనుండి లేచి) వామదేవా! కారణమేమి?

వామ— కేకయకులమునకుఁ బెద్దదుర్యశముఁ దెచ్చుకారణము.

కైక— మాపిల్లఁడు భరతుఁ డొనరించిన దుశ్చేష్టలు కావుగదా (ఆలోచించి) అది యెట్లు? దశరథమహారాజుగారు మానాయనకుఁ దండ్రిగారుగదా!

వామ— తల్లీ! శాంతియగుఁగాత. చంద్రుఁ డెండకాయునా.

దశ— త్వరగాఁ జెప్పుము, నాడెందము మిగులఁ దొందరపడుచున్నది.

వామ— గీ. రెండువరములు మిమ్ముఁ గోరెనఁట కైక
యొసఁగితిరఁ టీరు నా వరయుగ్మకంబు.

దశ— ఆఁ ! ఔను, కోరినదియు నిజమే యిచ్చినదియు నిజమే.

వామ— భరతునకు రాజ్య మందొక్కవరముచేత
రాము వనవాస మొక్కవరంబుచేత.

కైక— అయ్యో ! ఎంతనిర్భాగ్యురాలనైతిని

దశ— అక్కటా యెంతకష్టము సంప్రాప్తించినది

చ. ముదుసలిగాన లేఁజిగురుబోఁడికి వశ్యుఁ డటంచు నన్నుః ని
ట్టి దురిత మెట్లు చేసెనొకొ డెందము రాయిగ నంచుఁ గైక, ని
య్యది తనకిష్టమే యనుచు నామెకుమారుని గూడ లోకు లె
న్న దినకరాన్వయమ్మునకు నల్పులిఖించిన శిల్పియెవ్వఁడో !

(వామదేవునివంకకుఁదిరిగి) వామదేవా, ఆకైకేయీ దశరథులిప్పు డెక్కడనున్నారో

వామ— రామభద్రు నడవికిఁ బంపించినవెంటనే లేచిపోయిరి.

కైక— యథార్థముఁ దెలిసినపిదప మరలించి రామభద్రు నేలతోడ్కొని రాలేదు ?

వామ— వృత్తాంత మంతయుఁ చెప్పి యెంతబతిమాలినను నీమాటలే చెప్పిరాక పోయెను (అని జనకుడటంచు అను పద్యమును మరలఁ జదువును.)

దశ— నాయనా ! రామభద్రా ! యెంత తెలివితక్కువ వాఁడవోయి ? నీవును పెద్దల మాట లతిక్రమించుచున్నావఁటోయీ ?

కైక— అయ్యో నిర్భాగ్యురాలా, కైకేయీ ! ఏచవితినాఁటి చందురునిఁ చూచితివే. (అని నేలంబడి) ఓతల్లి ! వదినా, రామభద్రుని యత్తా ! సీతాజననీ ! వసుంధరా ! నీవియ్యపురాలిని నీలోనికిం గొంపొమ్ము కోదండప్రయాక్షేపణలకింక నేఁబ్రాణములు నిల్పఁజాల. తండ్రీ ! భరతా ! ఇట్టి నిరాపనిందను బొంది మరల నీకెట్లు మొగముఁ చూపింతును. నీ మొగ మెట్లుచూతును. దుఃఖము లనుభవించుటకే పుట్టితివా కొడుకా ? ఓ తల్లీ కేకయరాజధర్మపత్నీ ! నావలన నీవును బరిహాస పాత్రురాల వైతివి; ఓకౌసల్యాదేవీ ! నీయెడలంతయు శూలములచే గ్రుచ్చితిని, ఓ సుమిత్రా ! నిన్ను జీవచ్ఛవమును జేసితిని (అని యేడ్చుచుండఁగాఁ గౌసల్యాసుమిత్రలు ప్రవేశింతురు)

కౌస— సఖి ! సుమిత్రా ! మనరామభద్రుఁడు సూర్యవంశమందుఁ బుట్టినవాఁడేకద ! కావుననే జనకుని కుశాసనమునైనను జవదాఁటలేకపోయె. పిల్లవాఁడైనను వానికిఁ గలబుద్ధి యే పెద్దవారికినిలేదు.

సుమి— లేని ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని నవ్వఁబోవుచున్న యోకౌసల్యాదేవీ ! వేయి మాటలేల. రాకరాక మొదటనే పెద్దదుఃఖమువచ్చి వివశుఁడైయున్న భర్త నైనను గాపాడుకొందమురా .

దశ— ఓహృదయమా ! యింద్రియములతోఁగూడ విలయమందుము. కౌసల్యా సుమిత్రలు వచ్చుచున్నారు. వారి మొగము లెట్లు జూడఁగలవు.

కైక— హృదయమునఁ బెద్దశల్యము నాటిన యోకౌసల్యాదేవీ ! రాము ననుసరించిన పుత్రునిచేఁ బవిత్రురాలవగు సుమిత్రా ! రాఘవు నడవి కంపించి భరతునకుఁ బెద్దదుర్యశముఁ దెచ్చి పెట్టిన పాపాత్మురా లిదిగో నిచ్చటనేయున్నది.

దశ— వామదేవా ! ఆమాట విని వత్స లక్ష్మణుఁ డేమనెనో ?

వామ— దేవరయానతి గాన విన్నవించుకొనుచున్నాను. లక్ష్మణుని పలుకులు తలచుకొనిన హృదయ మెండుపిడక కాలిపోయినట్లు కాలిపోవును.

చ. తగనిప్రియంబుగన్నఖుదు తాతయుఁ బూజ్యుఁడుకాఁడు, కైక యి
ప్పగిదిని దుశ్చరిత్ర మగపర్చిన సీయని రోయువాఁడఁ, దా
నుగ భరతుండు నిర్మలమనుక్షితిపాలకులంబునం గళం
కు గదియఁ జేసె నేని నిదిగో విలు సజ్యముఁజేసి యుంచితిన్.

సుమి— ఇదిమాయామయశూర్పణఖలు పన్నినపన్నుదలయని వత్సలక్ష్మణుఁ డెఱుఁగఁడా యేమి,

దశ— ఆలక్ష్మణునిమాటలు విని రామభద్రుఁడేమనెను ?

వామ— ఇదిగోఁ జెప్పుచున్నాను.

చ. వనమునఁ దండ్రియానతి నివాసముసేయుట కష్టమేమి ! శాం
తనిధులు గొప్పగొప్ప జడదారుల సేవ లభించుఁ, గొండలన్
వననిధిఁగట్ట శక్తిగలవాఁడ నొకండనె యందు దండ్రి దీ
వనయును నానయుణ్ణా మిగుల బాసటగాఁగ నశక్యమున్నదే,

కైక— ప్రకృతిసుకుమారిక యగు మారఘుకులవధూరత్న మేమనియునో ?

వామ— "తల్లీ ! జానకీ ! పుట్టింటనొండె, నత్తింటనొండె, సీయభిమతమగుచోట రామభద్రుండు మరలి వచ్చువఱకు నుండుము. వింధ్యాచలకాననభూములు సీవంటి యాగర్భైశ్వర్యవంతురాండ్రు సంచరింపఁ దగినవి కావు" అని చెప్పి నను నామెచెప్పిన యుత్తర మీపత్రమునందు వ్రాసియున్నది. విస్తరించిన శోకంబుచే డగ్గుత్తికవడి నేను జెప్పలేకుంటిని (పత్రిక దశరథుని చేతికిచ్చి తాను బోరున నేడ్చును)

దశ— (చదువుచున్నాఁడు)

చ- జనకుఁడు సర్వరాజనతచారుపదుండగుఁగాక, మామగా
రును దెఱగంటి తేని సభ రూఢివహింతురుగాక. రామచం
ద్రుని చరణారవిందములు నోముచుఁ గానలలోఁ జరించు నా
మనమున కున్నసంతసము మామలుఁదండ్రులుఁ జేయనేర్తురే.

కౌస— (అతిప్రియత్వమున దుఃఖమాఁపుకొని)

గీ. తమ్ముఁగూడుకొని తోడురాఁ దరుణితోడ
జనకు నానతి నడవికి జనిన పుత్త్రు
కథకు ముదమందవలసినకాల ముష్ణ
జలముజార్చునె పాపిలోచనము లకట.

(ఆలోచించి దైన్యసంతోషములతో)

ఉ. పావనమయ్యె రాఘవులవంశము రామునిచేత నిట్లు ము
న్నీవరుసన్ సిరిన్ విడిచి యేగిరె తండ్రులయానఁ గానకుం:
గేవలుఁ డిట్టివాఁడు కులకీర్తులువర్ధిలఁ జాలఁడే! ప్రసూ
యావనభంగకారులగు నాత్మజు లేలొకొ వేవురేనియున్.

దశ— మారామభద్రుఁడు రాజచిహ్నములు విడిచి తాపసవేషముఁగూడ ధరించెనా
యేమి.

వామ— పితృభక్తిపారీణుండగు మనరామచంద్రుఁడు -

చ. జడలుగఁ జేసె నిచ్చటఁ గచంబులు, పూలు విదిర్చె నిచ్చటన్

దశ— ఓపాడుహృదయమా! ఇంకనుసిగ్గులేక వినుచున్నావు

వామ— తడయక పైడివల్వ విడి తాల్చెను వల్కలయుగ్మ మిచ్చటన్

కైక— పద్మరాగమణికిఁ గాంచనబంధము వదలి కాచబంధము తటస్థించినది.

వామ— బుడుతఁడు లక్ష్మణుం డతనిపోలికి వేసముఁబూనె నివ్వొటన్.

దశ— వత్సలక్ష్మణా; నీకథనామదికి విషాదప్రసాదంబులు గలుగఁజేయుచున్నదోయి!

వామ— పడసెను భర్తతో నడవిపాలితవేసము సీత యిచ్చటన్.

దశ— తాపసాకారములు వహించినపిదప నాముఖ్వురు నేమిచేసిరి?

వామ— గీ. తల్లులకు మ్రొక్కి రిర్వురు దాశరథులు,
నెఱఁగె సీతయుఁ దనయత్తలిర్వురకును

కైక— గీ. వరుసఁ దాపసులైన దంపతుల నతులు
పడయనేరని నేను నిర్భాగ్యురాల.

వామ— వీనికేమి గాని యీకార్యమొక్కటి తలఁచుకొనిన సంతోషదుఃఖములు వెల్లువలగుచున్నవి.

గీ. దయితుఁడెవ్వంటియేఁగు సీతమ్మనట్టె
యరయుచును దాను దనవిభు ననుగమింపఁ
జూచునూర్మిళ బొమముడింజూచి నిలిపె
లజ్జఁదలవాంచి గురులొద్ద లక్ష్మణుండు.

దళ— వేయునేల, యోగ్యతయందు మనలక్ష్మణుఁడును రామభద్రునకు శిష్యుఁడే! తరువాతఁ దరువాత.

వామ— క. కమ్మలు వలయమ్ములు హారమ్ములు మేఖలయు నూపురమ్ములువిడి మూ
ర్ధమ్మున గురుజనకారుణ్యమ్మని యొకమణియె జానకమ్మ ధరించెన్.

తరువాత.

సీ. స్మరణీయవైతింక చక్రవాకవధూటిః సారసాంగనః నమస్కారమమ్మ
ఇదియె నీకునునాకుఁ దుదిచూపు సితికంఠ? నీచిన్నె మఱపురాదే చకోరిః
శారికాః మాటలు చాలింపు మిఁకనైన రండు నాతోఁ బావురమ్ములారః
దయయుంచు నామీఁద దాత్యూహిః నీకు నాయాశ లేదింక లీలాశుకంబః

గీ. యనుచుఁ బ్రత్యేక మరిగి పెంచినసమస్త
పక్షులను జేతనిమురుచు బైనమునకు
సెలవుగోరిన సీతపల్కులు సమస్త
పౌరజనములగుండియ ల్పగులఁజేసె.

కైక— మాజానకికిఁ గేలీశకుంతములన్న నెంతో యాదరము.

వామ— దానికేమి, యీమాట వినుఁడు.

చ. అడుగులనంటి వచ్చుప్రియహంసకుఁ జూపెను బంజరంబు; వెం
బడిఁ జనుదెంచులేడి బతిమాలి మరల్చెను, జిల్కమాటకుం
బెడచెవియొగ్గె నన్నుఁ బృథివీసుతచర్యలు విన్నఁ గన్న నె
వ్వఁడు జయపెట్టఁ డెవ్వఁడు కృపాపరుఁడై కుయివెట్టఁ డిప్పుడున్.

దళ— తరువాతఁ దరువాత?

వామ— దేవాః యీమాటలకేమి, యీమాటలు చెప్పిఁ బుండుమీఁదఁ గారముఁ జల్లినట్లుండునని యేఁ జెప్ప సంశయించుచుంటిని.

శా. క్రీడోద్యానమః నీకుమంగళము, నిన్నీర్తింతు నోడోలికాః
క్రీడాగారమః నీకు భద్రి, మనురక్తింజూపు మేనాఁటికిం

గీ్రిడావాపిక! నీవు; మిమ్ముల నిఁకేరిం జూచునో చూడదో
కీ్రిడావస్తువులార! మర్వకుఁడు పేర్మిం జూచి మీజానకిఁ.

దశ— హా! రఘుకులభద్రి రామభద్రి! అట్టి దిలీపవంశమున కేలయీవిపరీతచరిత్రము!

ఆ. వసుధ యేలుచుండె వహ్వారే! దశరథక్ష్మాధవుండు మూఁడు గాళ్ళముసలి
క్షీరకంఠుఁడైన శ్రీరామచంద్రుండు కానకేగుచుండెఁ గాంతతోడ.

వామ— సఖా! భూదేవేంద్ర! మీమాట లటుండ మనపౌరులకు రామచంద్రి ప్రవాస దుఃఖ మెట్లు చల్లార్పఁగలము!

ఉ. అక్కడఁ బౌరకాంతల సమాజము తొమ్ములు బాఁదుకో వడిన్
ముక్కలుగాఁగ హారముల ముత్తెము లూడుచు బాష్పపఙ్క్తితో
నొక్కటిగాఁగ, నేడ్చు మెడలొప్పుగ తెక్కలఁ దూర్చి వీథిన
ల్ప్రక్కల నున్న పంజరపుఁ బక్షులు నెక్కువవంత నేడ్వఁగన్.

దశ— (నిట్టూర్పు నిగిడించి)

ఆ. అడవికేగురాము ననుసరింపఁగఁబొండు ముసలిదశరథేశు నసువులార!
(సంతాపమభినయించుచు) ఓరామజననీ! కౌసల్యా!
జౌనె చంద్రికాంత మరుణోపలము రామచందనంబు నాకు జ్వలనమయ్యె.

(వామదేవునివంకఁ జూచి) సఖా! తరువాత దరువాత?

వామ— నేనుగూడ వెంటవత్తునని పట్టుపట్టిన భరతునకు నిజపాదుకాయుగళ మిచ్చి నందిగ్రామమున నీవు పూజించు చుండుమని యానతిచ్చె. భవత్పాలిత రాజ్యరక్షణంబునకై చిన్నతమ్ముని సహాయునిగా నుండుమని యాజ్ఞాపించి, సుమంత్రుని వెంటఁదీసికొని సీతాలక్ష్మణులతో నీకొడు కడవికిఁ బోయెను

(పిదప సుమంత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సుమం— ఆర్యావర్తదేశ మతిక్రమించి దక్షిణదిశకుం బోవు రామభద్రునిచేఁ బ్రతి పదంబునను మరలింపఁబడుచున్నవాఁడ నయ్యుఁ జాలదూరము తీర్థయాత్రి గావించి మరల నయోధ్యాపురముం బ్రవేశించితిని. దశరథమహారాజుగారు స్వర్గమునుండి మరలి వచ్చిరో లేదో (ఆలోచించి రాజప్రవేశమును గుర్తించి) ఆ! దేవేంద్రసఖుఁడు వచ్చియే యున్నాఁడు (సమీపించి) మహారాజా! జయము జయము. దుస్తరకాంతారసంచారి యగు రామభద్రుఁడు సుమంత్రుని ద్వారమున నమస్కరించుచున్నాఁడు.

దశ— (నోటమాటరాక మాన్పడి) నాపిల్లవానికి వనవాసవ్రతము సంపూర్ణమగుఁగాక

రాజభార్యలు— సీతాలక్ష్మణసమేతుఁడగు మారామభద్రునకుఁ గుశలమా?

సుమం— ఎవరిచరిత్రము జనుల కాశీర్వచనము లగునో వారికుశల మడుగవలెనా.
దశ— సఖా ! సుమంత్రి ! వత్సలవనవాస చరిత్రము రవంత తెల్పుము.
సుమం— దేవా ! అయోధ్య వదలినది మొదలుకొని చెప్పుదునా ? ఆకర్ణింపుము.

చ. నడ కలవాటుగా నడచు నాతిగతిం బురిదాపునందె నా
ల్గడుగులు వోయి యింక మన మావలఁ బోఁదగుదూర మెంతయం
చడిగిన యాశిరీషమృదులాకృతి భూమికుమారి ముందు రా
మునఁడు తనకంట నీరు వలపోయుటకుం గతమయ్యె భూవరా !

రాజభార్యలు— తల్లీ ! జానకీ ! మణికుట్టిమంబు లగు లీలాభవనాంగణంబు లందును నడచుట కలసట పడుదానవు, పామరస్త్రీలు నడువఁదగిన వనభూములపాలై పోయితివా ?

దశ— వారి ననవలసినపనియేమి ? దైవము నిర్దయుఁడు. తరువాత ?
సుమం— పురసమీప ప్రదేశమతిక్రమించి పోయిన పిదప.

ఆ. దర్భమయములైనదారుల నుస్సంచుఁ బుడమికొన్ని కష్టపడుచు నడువ
నొప్పుకొనని యన్న నొప్పించి యారాత్రి లక్ష్మణుఁడు కుశస్థలమున నిలిపె.

కైక— ఎటులైనను లక్ష్మణుఁ డవసర మెఱిఁగినవాఁడు.
సుమం— మఱునాఁడుదయమున నాకుశస్థలమునుండి నడువనారంభింపఁగా.

ఆ. కుశపథంబు చూచికొని మెల్లనడువుము, పైనఁగప్పికొనుము పైటకొంగు
యెండ ప్రబలునంచు నేడ్చుచు నేర్పిరి పథికసతులు సతికిబాటనడక.

ఇట్లు కొన్నిదినంబులు నడిచి క్రమముగా గంగాతీరమునకుఁ జేరితిమని నిశ్చయించు కొనుచుండ మార్గాయాసపరిశ్రాంతయగుసీత యచ్చటనున్న చేలకాపరులగు కన్యకలంజూచి స్త్రీస్వభావసులభంబగు చాపల్యంబునఁ ద్రోవయడిగిన వారిట్లనిరి.

ఉ. అల్లవె పంటచేల్చిలుక లవ్వరివెన్నులపైనవ్రాలఁ, బై
నల్లసితాబ్జ మొక్కచెఱువున్నది నాఁగెటి నిల్వుచాలులం
దెల్లెడఁ దుంగతావు లొలయించు పొలంబులు కొన్నిదాఁటఁగాఁ
దల్లి సమస్తభక్తజనతాపనివారిణి గంగ గన్పడుఁ.

రాజభార్యలు— మాపురాణశ్వశురుం డగు భగీరథుని కీర్తిపతాక యగు గంగ వృత్తాంతము ముసలిజడదారులు చెప్పఁగా వినుటయే గాని మే మెన్నడును జూడలేదు. ఇప్పుడు మారఘుకుటుంబ మాగంగాతీరమున నున్నదా ? తరువాతఁ దరువాత ?

సుమం— తరువాతఁ బ్రొద్దుగ్రుంకువేళకు గంగయొద్దునకుం జేరి దాఁటుటకై నావయెక్కిరి.

కైక— భగవతి! తల్లిభాగీరథీ! భగీరథునిపేరు తలఁచుకొనియైనఁ బుట్టింటివైపు వారిని సుఖముగా నవ్వలియొడ్డుఁ జేర్పుము.

దశ— (త్వొందరతో) సుమంత్రా! నావకుఁ గర్ణధారుఁ డున్నాఁడా లేఁడా?

సుమం— దానికేమిలోపము! మనలక్ష్మణునకు మిత్రుఁడును నిషాదాధిపతియు నగు గుహుఁడే కర్ణధారుఁడు.

కౌస— తరువాతఁ దరువాత?

సుమం- ఉ. అంబుధరంబు స్వర్గవసుధాతలలోకము లాక్రమింపఁగా
నంబుజవైరియున్న మదనారిశిరంబున నాటలాడు లో
కాంబ నఘాపహంత్రి నమలాత్మ నమర్త్యధునిం దరించి బా
ష్పాంబువు గ్రమ్మఁ దాపసుల యాశ్రమభూములు చేరి రందఱున్.

రాజభార్యలు— అమ్మయ్య! ఇప్పటికి మంచిచోటికిఁ జేరిరి. తరువాత?

సుమం— పిదపఁ బ్రయాగకుఁ బడమటవైపుననుండి పోవుచు నొకరాత్రి గడపి వేగి యమునానదిని దాఁటి చిత్రకూట పర్వతమునకుఁ జేరితిమి.

దశ— దేవీ! కౌసల్యా! చిత్రకూటారణ్యము సుకుమారురాండ్రగు మనసీతవంటి వారు నడువఁదగినది కాదు సుమీ!

సుమం— గీ. పచ్చియులపంబు నేసినపర్ణశాల, యందు సౌమిత్రినీతఫలాదికంబు
లారగించుచుఁ గొన్నినాళ్లటవసించి, రితరగోష్ఠులఁజుట్టాలనెల్లమఱచి

మఱియును నచ్చట——

ఉ. నారలు కట్టుచీర, లశనంబులు దుంపలు మంచిపండ్లు ప
ళ్యారము, లిట్టితోళ్ళు శయనంబులు, కొండగుహ ల్నరేశ్వరా
గారము, లద్రిభూములును గాననభూములు నాటచోట్లు మీ
వీరవరాగ్రపూర్తి కటవీగృహవర్తికి రామమూర్తికిన్.

కౌస— ఆర్యా! ఎంతపుణ్యమో! మాసీత వనములయందును గృహిణియై కాఁపురము చేయుచున్నది!

సుమం— ఇదిగో. నింకొకమాట చెప్పుచున్నాను.

ఉ. మంచిఫలంబు లేఱి యజమానికి ముందుగ విందొసంగి శే
షించినపండ్లు లక్ష్మణునిచేత భుజింపు మటంచుఁ బెట్టి గా
లించుచుఁ బచ్చిపండ్లు రుచిలేనిఫలంబులు కొన్నితాను భ
క్షించుచు నారితేఱిన సుశీలయన న్వనినుండె సీతయున్.

కౌస— మహారాజు కడుపునఁబుట్టి యీదరిద్రసంసారకృత్యము లెన్నడు నేర్చుకొంటివమ్మా కోడలా!

దశ— దేవీ! ఒకరు నేర్పనేల? అన్నియు దైవమే నేర్పును.

సుమం— ఈమాట యాలకింపుఁడు. హృదయము కరీషమువలెఁ గాలిపోవును. మార్గాయాసకరములగు ప్రయాణములయందు

ఉ. వేఁటకుఁబోయి బిట్టలసి వేచనుదెంచిన నాథుఁజూచుచుం
బైఁట చెఱంగు జాఱఁగ గుబాలున లేచి బుజంబుమీఁది వి
ల్లీలు నందిపుచ్చుకొని యేఁకటఁ గొమ్మలకుం దగిల్చి తా
బోఁటియొనర్చు సేవ తలపోసిన నబ్రమొనర్చు నేరికిన్.

దశ— తరువాత ?

సుమం— జానకి నపహరింపఁ దలఁచిన విరాధప్రముఖులఁ జంపియు, సీతశరీరము ను ముక్కుచేఁ జీఱినకాకి నేకాక్షిం జేసియు నాయాశ్రమభూములు నిష్కంటకములుగాఁ జేసి దక్షిణదండకారణ్యమునంబడి పోయిరి.

దశ— సుమంత్రా! క్రొత్తకోడలు సీతయొక్కయుఁ గుఱ్ఱవాఁడు లక్ష్మణుని యొక్కయు బ్రథమపథికత్వము నామదిని వివశముగాఁ జేయుచున్నది.

సుమం— వివశునిగాఁ జేయక యానందపఱచునా యేమి?

గీ. అలసి కూర్చుండుతఱి నాథుఁ డవనిజాత
యలసియును దాను విసరుఁ బైఁటాంచలమున
వత్సలక్ష్మణుఁ డంఘ్రిసంవాహనంబు
వరుసఁగావించు నలసటవడక తాను.

రాజభార్యలు— దేవా! ఆగర్భశ్రీమంతులగు నీసీతాలక్ష్మణుల కీపథికజనయోగ్యమగు గురుజనశుశ్రూష యెట్లలవడినదో!

సుమం— మహాభాగులకు మంచిపనులు నేర్చుకొన నక్కఱలేదు.

దశ— మారామభద్రునకు జానకికంటె లక్ష్మణునియందే యెక్కుడు దయ

సుమం— దేవర సెలవిచ్చినమాట నిజమే.

గీ. ఘోరకాంతారములలోని దారులందుఁ
బుడమికానుపుతోఁగూడ నడచునపుడు
బాష్పసంరోధయత్నసంపాతియైన
రాఘవునిదృష్టి భ్రాతపై వ్రాలుచుండు.

కాని, నాకీవ్యాపారము దలఁచిన రామునిమీఁద మిక్కిలి కోపమువచ్చును.

చ. నగములపొంత దారిఁజనునాఁడు కుమారుఁడు ముందుఁ గొన్ని లేఁ
జిగురులు రాల్చుచు న్నడువ సీతయుఁ బాదములందు నల్ల చి
మ్మఁగ నుసురుస్సురంచుఁ దనమాటునరాఁ దెగదిప్పరాముఁ డొ
క్కఁగడియ నిల్వనీక మొనగాఁడగుచుం బవలంతయు న్వనిౕ.

తరువాత నిట్లు నడచుచుఁ బోయిపోయి.

గీ. అజగరశ్వాసభీతమృగాంగణంబు హరినఖధ్వస్తదంతావళారవంబు
నశనకందార్థశబరఖాతాచలంబు వింధ్యగిరిఁజేరె రాఘవోర్వీధవుండు.

కౌస— కపింజలపక్షులనైన నాడించుటకు భయపడు మాకోడలు భయంకరములగు కోఁతికూఁతలును, గిరాతులచేఁ జంపఁబడిన మృగముల నెత్తురనుభ్రాంతిచే నాలుకలుచాఁచి కేసరికిశోరములచే నాకఁబడు పద్మరాగమణులును గల వింధ్యారణ్యమున నడచుచున్నదా ! హా ! హతదైవమా ! చాలుఁ జాలు లేయనఁటి బోదెకు గజతుండాఘాతమటరా! రాఘవకుటుంబమును వనములోఁ గాపాడుము

దశ— గవ్వకైన మారనివాఁడను నేనేమిచేయఁగలను ? మాలతీపుష్పమాల దర్భచే గుచ్చఁబడుచున్నది.

సుమం— మహారాజ ! వనములలో నిట్లు కష్టములపాలగుచున్న జానకియు

ఉ. కొండలుచూచి భీతిపడి కొంతవడిం గనుదోయి మూయుఁ,నో
రెండి భరింపలే కలసి యెచ్చటినీళ్ళను ద్రావఁబోవుఁ గూ
ర్చుండఁగ జెట్టుచెట్టుకడ కొయ్యనఁ జేరుచు నిల్చుఁ గాఁపురం
బుండఁదలంచు రమ్యముగ నున్నవనంబుల నెల్లచోటులన్.

దేవా ! కష్టతరమగు నింకొకమాట విన్నవించుచున్నాను.

ఉ. నీళులు లేనిచోట ధరణీసుత దప్పిక మూర్ఛవోవ శో
కాలసచిత్తుఁడైన తనయన్నను వల్దని చెప్పి మాలుదా
నీలతయాకులందిగిచి నేర్పున దొన్నెలుగుట్టి తమ్ముఁడే
వేళను నీటిచోట్లు కనిపెట్టి జలంబులు దెచ్చునచ్చుగౕ.

(అందఱును నిట్టూర్పు నిగిడించుచున్నారు)

కౌస— నాయనా ! లక్ష్మణా ! ఇచ్చటికిరమ్ము. నీపాదపద్మములు శిరసావహింతును.

కైక— సఖి ! కౌసల్యా ! రాముఁడెక్కడ ! సుమంత్రుఁ డెక్కడనో జరగిన కథను జెప్పుచున్నాఁడు.

దశ— నాకిపేమియుఁ దెలియవు, విషాదసముద్రములో మునిఁగిపోవుచున్నాను.

కౌస— రఘువంశమునఁబుట్టి మీవలె నెవ్వరు వింధ్యారణ్యనివాససుఃఖ మనుభవించి రిరా కొడుకా ?

సుమి— అయ్యో వెఱ్ఱిదానవు, వారందఱు రామభద్రులఁటమ్మా !

కైక— కైకమాత్రము ప్రతినగరములో నున్నది. అందఱి నోళ్ళలోఁబడినది.

కౌస— తరువాతఁ దరువాత ?

సుమం— తరువాత.

మ. అరుణద్యోతము పక్వతాళదలతుల్యంబైన కాలంబునం
గిరినేరేటిపొదం దళీపుటమున న్నీరంబు నిండించి ము
వ్వరుస న్లేఁ జిగురాకులంబఱచి యాపాదించె సౌమిత్రి యా
దరమొప్పారఁగఁ బూలపాన్పొకటి సీతారాఘవార్థంబుగన్.

దశ— (విశేషకరుణముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుమం— ఇట్లు కొంతకాలమేగిన పిదప.

గీ. కదలి దేవేరి పీయూషకరుని బిడ్డ
గిరులకుఁ బతాక శ్రీవింధ్యగిరికిఁ గరము
కరిఘటాలుంఠితాపంబు కానిపించె
నర్మదానది దినకరాన్వయుల కచట

దశ— ఆర్యావర్తదక్షిణాపథములకుఁ బొలిమేర యగునది యిదియేనా ?

సుమం— తరువాత నన్నచటినుండి మరలి పొమ్మనిరి. నేపోనని కోపగించినను మీ మీఁద నొట్టుబెట్టుకొని బలాత్కారముగా మరలించిరి.

క. మాతండ్రికి వందనమని. చేతులు మొగిడించి ముందు చెప్పుమనియెఁ ద
ర్వాత నొక యేఱుగట్టఁగ. సీతనుజాతుండు కంటనీరము వెట్టెన్.

కౌస— ఆర్యా, రామునివదలి వచ్చితివా యేమి ?

సుమం— తల్లీ, మనలనందఱను రాముఁడే వదలెను.

కౌస— తరువాతఁ దరువాత ?

సుమం— ఉ. తీరతలంబునం దిసుముతిన్నెల నేరెటి చెట్ల తోఁపులం
దీరములందుఁ బట్టపవలెల్లను బిచ్చుకగూళ్ళయాటచే
జాఱిచి పిచ్చిలోపల విసంస్థుల దుష్పథనర్మదాప గో
త్తారణ మాచరించె వసుధాసుత చూపఱులెల్ల నేడ్వఁగన్

సుమి— ఆర్యా ! నీకెట్లు దెలిసెను ?

సుమం— నేను వారల నవలోకించుచు నీవలయొడ్డుననే యుండి యారాత్రి గడపితిని. వారును నదిదాఁటి యవ్వలియొడ్డున నారాత్రిగడపి మఱునాఁడుదయమున——

చ. కడవలఁ బోసినట్లు కడగన్నుల నీరము జార్చునన్ను నా
యెడయును జూచుచుం జనిరి యింపగుమాటలు చెప్పుకొంచుఁ గా
ల్నడ నలదక్షిణాటవికి నర్మదయావలి యొడ్డునుండి నే
నడలుచుఁ జూపు చూచువఱ కాదెసవంకకుఁ గాంచివచ్చితిన్.

దశ— నాయనా! రామభద్రా! నాకుఁ బ్రియమిత్రమును మలయాచలవాసియుఁ పక్షిరాజునగు జటాయువునుగూడ నన్నేడిపించినట్లే యేడిపింతువుగాఁబోలును.

(తరువాత నాకసమునుండి దిగుచు రత్నశిఖండుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

రత్న— గీ. చంద్రహాసాసి దెబ్బచేఁ జావుదప్పి
మేలుకొంటిని మింటితెమ్మెరలచేత

దశ— సుమంత్రా! ఇంతకు మనపిల్లలకు మార్గమంతయు శుభప్రదముగా నున్నది గదా! సీతకేమియు శకునలోపమురాలేదుగద ?

సుమం— దేవా; మనరామచంద్రుఁడే యందఱికిని శుభశకునము. జడదారిముత్తైదువు లందఱు వచ్చి ముద్దువెట్టుకొని దయాకౌతుకములతో మనసీత కిట్లుపదేశించిరి "కూఁతురా! విదేహరాజనందనీ! పతివ్రతాశిరోమణి! అరణ్యప్రదేశములు కొంచెముజాగ్రత్తగా నడువఁదగినవి. కాళ్ళునొప్పివెట్టినను రామచంద్రు ననుసరించియే నడువుముగాని విడువకుము.

ఉ. కొండలనుండు నేన్గు. లెలుఁగు ల్గుహలోఁ, బొదరిండ్ల సింగపుం
దండములుండు. బెబ్బులులదండులు మేఖలనుండుఁ, జెట్లయం
దుండును గొండముచ్చులు మదోద్ధతవాతులభిల్లమండలం
బుండెడిచోట్లు పెక్కులు: వనోర్వి కఠోరముగాక యుండునే.

ఓసీరధ్వజసువాసినీ! ఇంతియెకాదు—

ఉ. తందరమాని ముండ్లపొదదారులఁ బయ్యెద వ్రేలనీక ము
న్ముందఱ రాతిగొప్పలు కనుంగొనుమా, విటపంబు లడ్డమై
నం దలవంచుమా, యడవినాగులపుట్టలు చూచిపోవుమా
సుందరి! దావవహ్ని గలచోట్లను గుచ్చెల లీడ్వఁబోకుమా

రత్న— గీ. వ్యోమమార్గమ్ము నుండి వాయుగతిచేత
దివిరి దిగుచుంటి రెక్కలు తెగియునేఁడు

(ఆలోచించి) ఇట్టివాఁడనయ్యు—

గీ. నీరెడపకుండు తామ్రపర్ణీజలంబు
లందు రెక్కలు దడిపి గతాహిపాశ

ములుగఁ జందనధాత్రిజముల నొనర్చి
పక్షిరథుఁజేరితి జటాయుపనుపుఁజేసి

కావునఁ బూజ్యుఁడగు దశరథుం జూచెదను- (అనియెదుటఁజూచి) ఇతడే దశరథమహారాజు ! ఎవఁడురా యక్కడ ?

గీ. బాల్యమిత్రుండు గృధ్రాధిపతియు నగు జ
టాయునకు సేవకుం డాజటాయు వనుప
వచ్చెరత్నశిఖండుఁ డన్పక్షి యనుచు
దశరథున కెఱిఁగింపుఁడు త్వరితముగను.

సుమం— ఇటు రమ్మిటు రమ్ము ?

రత్న— (ఆకాశావతరణ మభినయించుచు) మహారాజ జయము జయము !

దశ— అస్మన్మిత్ర మగుజటాయువు సుఖముగా నున్నాఁడా ?

రత్న— మిత్రోపకారరూపమున బ్రతియున్నాఁడుగాని స్వరూపమునలేఁడు.

దశ— నాయనా ! కూర్చుండి సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము. నీమాటచేఁ జాల వ్యాకుల పడుచుంటిని.

రత్న— ఒకనాఁటి యుదయమునఁ గాననభ్రమణార్థముగ బైలువెడలిన పక్షులన్నియుఁ గన్నీరు కాల్వలుగట్టగా నేడ్చుచు నేలికయగు జటాయువు నొద్దకు వచ్చి యిట్లు విన్నవించినవి— ప్రాతస్సంధ్యావందన మాచరెంచుకొని జానకీ లక్ష్మణులతో నుటజద్వారంబున రామచంద్రుఁడున్న సమయమున—

ఉ. దేహ మొకండుదాల్చి చనుదెంచిన యింద్రునిచాపమో చల
ద్రోహణగోత్రమో యని కుతూహలదత్తమనస్కులౌచు సం
దేహము చెంది తాపససతీమణు లందఱు గుంపుగూడి కో
లాహలమాచరింపగఁ జెలంగెను బంగరులేడి ముందరన్.

రామచంద్రుండును జానకితో "నేత్రములను సంతుష్టిపఱుపుము, దీనిం జూడుము చూడుమని" యామృగముం జూపి యిట్లనియె—

ఉ. కోవలు తీర్చి రత్నములు గ్రుచ్చినభంగి శరీరకాంతి న
ల్కేవల నింద్రచాపరుచిలీలలు విస్తరిలంగఁ జేయుచుం
ద్రోవల వెంటవెంటఁబడి తోలుచుఁ దాపసబాలు రందఱుం
బోవఁగ మింటమంటఁ బడిపోవు కురంగముఁ జూడు మంగనా.

తరువాత దానింజూచి లక్ష్మణుఁడు నిట్లనియె— తల్లీ ! జానకీ ! చూడఁదగిన దగును, చూడుము—

గీ. మరకతమయంబు పార్శ్వయుగ్మంబు, కాళ్ళు
పల్లవంబులు, ముత్యాలబంతి ముట్టె,
కనులు వైడూర్యమయములు కనుము దీని
చర్య మనలను మిగుల నాశ్చర్యపఱచు.

కౌస— తరువాతఁ దరువాత ?

రత్న— విచిత్రరచనగల యాయిఱ్ఱిఁదోలునం దభిలాష వొడమియున్న సీతయింగితం బెఱింగి రామచంద్రుండును దత్సంరక్షణార్థము సౌమిత్రినుంచి తాను దాని వెంటఁ బోయె. కొన్ని నిమిషంబుల కనంతర మన్న రాకుండుటఁ గాంచి యాయద్భుతభూతమువలన నేమియపాయము వచ్చెనో యని సౌమిత్రియు వధూనికం దాపసకాంతల కప్పగించి రాము నన్వేషింపఁబోయెను.

కౌస— నాయనా ! లక్ష్మణ ! మాణిక్యకురంగముకొఱకు సీతనొక్కతెను కాంతారమున వదలి పోకుమా !

సుమ— దేవీ ! యిది జరిగినవృత్తాంతముగాని జరుగుచున్నది కాదు.

దశ— తరువాతఁ దరువాత ?

రత్న— క. ఆకర్ణాకృష్టగుణంబౌ కోదండమున బాణ మమరిచి రాముం
డాకాంతారంబున మాయాకృతియగు లేడివెంట నరుగుచునుండన్.

దశ— (ఆకులభావముతో) అప్పుడేమి జరగెను ?

రత్న— క. సురవనితల నెందఱనో చెఱగొని పలుతిట్లువడియు సీతాదేవిం
దరలించెఁ బుష్పకంబున సురవైరి దశాననుండు సురమార్గమునన్.

దశ— చాపమురా చాపమురా !

క. అతిరాక్షసఖండనపండితములు నాయంపగములు నేఁడాలంకా
పతి పదితలలును వింశతిశతములు గావించుఁగాక శక్తిదలిర్పన్.

(అని లేవఁబోవును)

సుమ— దేవా ! ఇది యతిక్రాంతచరిత్రము గాని బాణప్రయోగకాలమా !

దశ— (కూర్చుండి) అయ్యో యెంతకష్టము ! రఘురాజకుటుంబమున కింకొక కళంకముగూడఁ దటస్థించినదా యేమి ; (ఆలోచించి) ఆమాయామృగముగూడ మాయామయుఁడేయై యుండును.

క. ఆమాయలేడికడుపున రాముం బెట్టెదనో లేక రామవికలత్ర
నామతి నిర్భాగ్యంబై యీమెయిఁ దలపోయునో యనేకవిపత్తుల్.

సుమి— జానకీ! అడవిలోనైన సుఖముగా నుండక రాక్షసులచే హరింపఁబడితివా? మాలనైన మింతకుమునుపే హాలాహలము మ్రింగియున్న మాకడుపుల మఱింతచిచ్చు వెట్టైనా!

కైక— కైకేయీదుర్యశోంకురమునకు రెండవ యాకు గూడ బయలుదేఱినది.

దశ— (తెలతెలవోవుచు) తరువాతఁ దరువాత?

రత్న— ఈవృత్తాంతమంతయుఁ దనభృత్యులవలన విని జటాయువు గృధ్రకపోత సైన్యములతో రావణున కడ్డపడం దలంచి మలయాద్రినుండి బైలువెడలె.

దశ— బాగు బాగు చెలికాఁడా! స్నేహము నిలిపితివి. నీకోడలైన నొకటియు నా కోడలైన నొకటియునా!

రత్న— గీ. ఏవి మూసిన రవికాంతులెనయు దిక్కు-
లేవి విప్పినఁ జీఁకటు లెసఁగు దెసల
నట్టి తెక్కలు పుడమియు నాకసంబుఁ
గప్పఁగ జటాయు వాదశకంతుఁ దాఁకె.

దశ— సంపాతికి సహోదరుండును నాకుఁ జెలియు ననూరునికొడుకునగు జటాయువు పరాక్రమము నాకుఁ జెప్పవలయునా.

రత్న— ఇట్లు తాఁకి గృధ్రరా జభిమానోర్జితముగ నిట్లనియె:—

ఉ. వచ్చితినోరి! నే మలయవాసిని నన్ను జటాయువండ్రు నీ
మచ్చుమడంతు లే దిఁకనుమానము తాల్పుము చంద్రహాస మే
దెచ్చట నున్న దీపులుఁగు లెల్లను మాంసముమీఁది యాసచే
నచ్చుగనేఁడు నీతలలయందలిరత్నము లేఱు రావణా!

దశ— ఓహోహో! సాటిలేనిబలమే చూపించెను?

కౌస— భగవతి జయలక్ష్మీ! మాజటాయువునం దభిమానముంచుము,

రత్న— పిదప ననూరుగరుడులవంశమునయం దుదయించిన మే మందఱమును దాత జటాయువున కడ్డపడితిమి. యుద్ధము బ్రారంభమాయెను.

మ. కనులుం గర్ణములు న్లలాటములు వక్షంబుం దల ల్మన్నుగా
దనుజాధీశునిమేను పక్షిపతి వాఁతం జీరుచుండంగ వెం
టనె తన్మాంసము ముక్కముక్కలుగ నోటంగుచ్చి భక్షింపసా
గెను గృథ్రంబులు రాపులుంగు లతిభక్తిన్ తేని నగ్గించుచున్.

పిదప సమస్తపక్షులచేతను నాకులీకృతుండగు రాక్షసరాజు చంద్రహాసము ధరించి పక్కలనెల్ల నుక్కడంపఁ జొచ్చిన జటాయువును విజృంభించి యోహటింప కుఁడని తలపడె నంతట నాపతత్రిదానవనాథాన్యోన్యసంగరమునందు—

గీ. పంక్తికంఠుని కత్తిచే వాటుపడని
చోటు తిలయంత పక్షిరాజునకులేదు
పక్షిపతిముక్కుచేఁ బోటుపడనిచోటు
నావగింజంతలేదు దశాననునకు.

కౌస— భగవతీ సంగ్రామలక్ష్మీ! మాసీతను బందియనుండి వదలించుము.

దశ— తరువాతఁ దరువాత?

రత్న— తరువాత మాయొడయండగు జటాయువు—

గీ. చంద్రహాసక్షతికినైన జడియ కప్పు
డాకసంబున కెగసి యల్లాడు చుండి
దిగ్గజాంకుశములతోడ దీఁటు వచ్చు
గోరులుపదింటఁ బదితల ల్చీరివైచె.

దశ— బాగు బాగు గరుడాగ్రజా! మేలు మేలు సూర్యసారథీ! రత్నమువంటి కొడుకును జటాయువును గంటివి! తరువాతఁ దరువాత?

కౌస— పక్షిరాజును జెలికానికోడలి నొకఁ డపహరించుచున్నపుడు చేయవలసిన సాహాయ్యమంతయుఁ జేసెను. ఇంక నేమిచేయఁగలఁడు!

రత్న— తరువాత.

గీ. కత్తివేటునఁ దననాసికాపుటంబు
తెగియుఁ గత్తిని మొక్కవోవఁగ నొనర్ప
నదియె మెడనాళ్ళదుర్రింపఁగ నవనిఁ బడియె
నంతట జటాయు వీషన్మితాయువగుచు.

పిమ్మట కంఠగతప్రాణుండగు నీచెలికాఁ డీయపశ్చిమం బగువార్త నంపించె.

"సఖా! దశరథమహారాజ!

గీ. అరుణతనుజుండు సంపాతికనుజుఁ డన్న
యశము చెడకుండ మైత్రికి ననుగుణముగఁ
బోరి నఖరాయుధుఁడు దశముఖునిచేత
జీవముం బాసె నీవు లజ్జింపకుండ"

కౌస— దేవా! రాఘవకుటుంబమునకే కాక యడవులలోనున్న మిత్రులకుఁగూడ ద్రోహము చేసితివి.

సుమి— అడవిలోనుండువారికే కాదు. జగమందఱకు నని చెప్పవలయును.

రత్న— దేవా! నాకు సెలవిమ్ము. నిజకుల కులాయమునకుం బోయెద.

దశ— మంచిది పొమ్ము.

రత్న— (పరిక్రమించి నిష్క్రమించును)

కైక— ఓయుత్తరకోసలనరేశ్వరా : ఇంక రాఘవవంశ మేమికావలసినది ?

దశ— (విచారముతో) ఏమి కావలసినదో నాకుఁదెలియదు. నామనస్సుమాత్రము—

గీ. మేచకోత్పలరుచిమీఱు మిహిరపుత్రి
జలము గంగోదకముల నెచ్చటను గలసె
నట్టిపుణ్య తీర్థంబునఁ బ్రాణిఁబాసి
యందఁగాఁగోరు వాసవార్ధాసనంబు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

— గద్య —

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర కవిప్రణీతంబైన యాంధ్ర
బాలరామాయణ నాటకమున షష్ఠాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బా ల రా మా య ణ ము

స ప్త మాం క ము

(పిదప వైతాళికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

వైతా— (నాల్గుదెసలు పరికించి తెరవంకకుఁజూచి) ఓరీ ! చందనచండా ! తెల్లవాఱ నదిరా ! నిద్రలెమ్ము. పర్ణశాలవిడువుము.

చ. తగరపుఁగాంతి తారసిలఁ దారకలెల్లను నల్పసంఖ్యగా
మగిసెను, దివ్వెలుం బసుపుమోటికలో యననొప్పెఁ జందురుం
డగపడెఁ బారదీయఘుటికాకృతిఁ దూఱుపుమింటిచాయయుం
దగియెఁ బురాణమద్యసమతామధురం బగుడాలుపెంపునన్.

(తెరలో)— ఆర్యాకర్పూరచండ ; ఇదిగో నిద్రమెలఁకువవచ్చినది. లేచుచున్నాను

కర్పూ— ఔరా ! ఏమినీయుత్సాహము ! మంత్రశక్తిలేని రాజును లాఁతికబ్బములు చూడని కవియుఁ గైవారముచేయని వందియు నెందులకును బనికిరారుసుమీ

(తెరలో) అట్లయిన నీపక్కనుండి లేవకయే కన్నులు మూసికొని కైవారము చేసెదను.

కర్పూ— ఇది నీయందింకొకవిశేషము.

(తెరలో)—ఔను సత్యమే. సరస్వతీప్రసాదమును బ్రత్యక్షము చేయఁగల బ్రాహ్మ ముహూర్తముగదా ?

గీ. దీప్తిదొలఁగెను నంతఃప్రదీపములకు
వికసనముఁదప్పెఁ గాఢతుష్టింపినకలువయు
నాలసాలలు జనరవవ్యాకులమ్ము
లినుఁడు కైసేయుఁ బ్రాగ్దిశ నింక వేగ.

కర్పూ— ప్రాతఃకాలవర్ణనముతోఁ బనియేమి ! శ్రీరామచంద్రుని నుతింతము. ప్రభు ప్రోత్రపాఠమే కదా వైతాళికులకు వ్రతము—

చ. దినమణివంశమౌళి జగతీత్రయికి న్మణిపూస గాధిభూ
మునికి వటుండు తాటకను మొత్తినవాఁ డలకోసలాత్మజా

మనమునకుం బ్రమోదము రమాపతి మూఁటమూర్తి కీర్తికిం
గని యగుఁగాత రాఘవుఁ డకారణమిత్రుఁడు భక్తకోటికిన్.

(తెరలో)— సఖా ! కౌసల్యాగర్భవారాశిరాకానిశాకరయండగురామచంద్రుఁడు—

గీ. ఎవని ముక్కంటి సెగ హరియించె మదను
బ్రహ్మమూర్ధము గోసె నెవ్వనికరంబు
వానివిలు పాఁపరానారితోన విటిచి
నట్టిరాచ నేఁటికైనఁ జల్లాఱలేదు.

కర్పూ— (సంతోషముతో) రామునుద్దేశించికొని

క. అని జంభునిఁ జంపిన యింద్రుని గెల్చిన యామినీచరునిఁ దనవిల్త్రా
టను గట్టిన యర్జునుద్రుంచినరాముని గెల్చితీవ శ్రీరఘురామా.

(తెరలో)— గీ. వీణవలె నీవు పార్వతీవిభుని వింటి
నారి మీటంగ వెడలిన యారవమునఁ
బ్రాణమెడసిరి మున్న ఖరాదులెల్లఁ
బివపఁ దావకశరములు పృథివిఁ గూల్చె.

కర్పూ— గీ. ధాత సృజియింపనేల నేత్రములు మాకుఁ
బుట్టుగ్రుడ్డులఁ జేసినఁ బోవునంచు
నీరు విడిచిరి కనులకై నీవు మాయ
లేడి నేసినతటిఁ జూడలేని సురలు.

మఱియును, గీ. త్వత్కృతకబంధదారణోత్సవముఁజూచి
రెవరు వారికి మనముల నెలమిచెడదు
కనుల ఱెప్పలు వ్రాలవు గండముల జ
నించు పులకమ్ములును బోవు నేఁటికైన.

(తెరలో)— క. గిరిశాట్టహాసరాశి స్ఫురణముగల వాలికీర్తి సుడివడిపోవం
జరణాగ్రంబున దుందుభిశరీరమును మీటితీవ క్షణమాత్రమునన్.

మఱియును, క. లీల భవదేకశరమునఁ దాళములేడింటికేడు దరములుగా వా
తూలము త్రితిగా లోకు లవేలభవద్యశముఁ బరిఢవింపరె రామా ?

కర్పూ— చ. కపులకుఁ జక్రవర్తి. సురకాంతునకుం గొమరుండు, రావణుం
డ్రిపవడఁ జంకలో నిఱికి నాలుగువార్ధుల ముంచినాఁడు, శ
ర్మపటుఁడు, వాలి, హైమనల మాలి సహోదరుతోడఁ బోరునాఁ
డపగతజీవుఁజేయ నొకయమ్మునఁ గూల్చితి వీవు రాఘవా !

(తెరలో)— క. ఒనరిచితి వింధ్యమందరకనకనగకలిందమలయకైలాసకస
హ్యానగముల నుండువానరులను సుగ్రీవాధినాథులను శ్రీరామా.

కర్పూ- చ. హనుమ పయోధి దాఁటి దనుజాధిపుపోలున నున్నజానకిం
గనుఁగొని యామె కీ విడినకానుక నిచ్చి యశోకభూమిరు
ద్వనమును బాడుచేసి బలవంతుని నక్షునిఁ జంపి క్రమ్మఱ
న్నినుఁ గనెఁగాదె దానికిని నీమహిమంటె కతంబు రాఘవా!

(తెరలో)- చ. ఇతర విరాధముఖ్యదనుజేంద్రవిదారణముం గణింప కీ
కతయొకఁ డెంతు, మాదనుజకాంతలుతొమ్ములుబాఁదుకొంచుఁ బే
ర్లుతెగి ధరాతలింబడ నలోయని యేడ్పులువెట్టసాగి ర
బ్ధితటమునందు నీవు శరధింగొని యున్నపుడే రఘూద్వహా.

కర్పూ— శా. లంకారాజ్యము గట్టె రాఘవుఁడు హేలం బెక్కు-రగ్గింప నే
శంకం జెందక యావిభీషణునకు న్సమ్యక్ప్రతిజ్ఞావిధిన్;
లంకానాథుని మోములన్నియు నవేలశ్వాసధూతంబులై
యుంకింపించెను గోపవహ్ని రుధిరవ్యూహంబునుం గన్నులన్.

ప్రతీహారి— (పటాక్షేపముగాఁ బ్రవేశించి) ఓరీ యలీకవైతాళిక ! ఎందులకురా యీ కలకలము !

కర్పూ— ఆర్యా ! మారామదేవుని శౌర్యగుణసంపదలు కొనియాడుకొనుచుంటిమి

ప్రతీ— దశరథమహారాజుగారి మరణము వినినదిమొదలు రామచంద్రుఁడు "నే రావణునిఁ జంపువఱకు నన్నెవ్వరు నుతింపకుఁ" డని నిషేధించెఁ గాదా?

కర్పూ— నేను విభీషణుని వైతాళికుఁడను పరదేశిని గావున నాయానతి యెఱుంగక నుతించితిని. క్షమింపుము, (అని వినయముతో) తండ్రిమరణవార్త వినియు రాముఁడిట్లు యుద్ధసముత్సాహమునం బ్రవర్తించుచున్నాఁడేమి ?

ప్రతీ— (నవ్వి) ఓరీ తెలివితక్కు-వవాఁడా ! నీవు సత్పురుషులలో మెలఁగినవాఁడవు కావు. కావున వారి చరిత్రములు నీకుఁ దెలియవు.

గీ. ఆపదలు వచ్చెనేనియు ననుభవింత్రు
చెలఁగి కర్తవ్యములు గూడఁ జేయుచుందు్రు
సజ్జనులు వారికెవ్వరు సాటిరారు
వారికింగలధైర్య మెవ్వరికి రాదు.

ర్పూ— ఆర్య ! కోపింపకుము, తెలియక యడిగితిని. కాని రామభద్రుఁ డిపు డేమి చేయుచున్నాఁడు ?

ప్రతీ— సముద్రతీరమునం దిసుముతిన్నెమీఁదఁ గుశప్రస్తరముపై నుపవిష్టుండై నిట్రిండి భగవంతుండగు భాగీరథీవల్లభుని ధ్యానించుచున్నాఁడు

ఉ. రావణుమీఁద నల్క జలరాశిపయిం గ్రుధ వింట మోదముం
బావనిమీఁద నచ్చెరువు పాపి శశాంకునిపై నసూయ సు
గ్రీవుని మీఁదఁ బేర్మియు లగింపఁగఁ జేయు విలోకనంబులం
గేవలమేగె రాత్రి నరకేసరి కారఘురామమూర్తికిన్.

కర్పూ— ఆర్య! యిట్లున్నను సముద్రునకుఁ దెల్వి రాలేదా?

ప్రతీ— అతనిపేరే జడనిధిగదా!

కర్పూ— అట్టి సముద్రుని విషయమై రామభద్రుఁ డేమనెనో?

ప్రతీ— ఇట్లనెను. వినుము చెప్పుచున్నాను— ఓరత్నాకరా!

క. రాముఁడు నీయొద్దునఁగడు నేమంబున దర్భశయ్య నిట్రిండంగా
రామానెదు దలఁపుము తోడ్తోమది సగరుని భగీరథుని మద్దనువున్.

కర్పూ— అంతకోపమే వచ్చిన గోష్పదమునువలె సముద్రమును దాఁటినవాఁడె.

ప్రతీ— (నలువంకలఁ బరికించి) ఓప్లవంగయూథపతులార! ఓగోలాంగూలసేనా నాధులార! ఓయచ్ఛభల్లసేనానులార! వీరులు చేయఁదగినపని మీరలు చేయుటలేదు. సముద్రప్రాంతవనంబులం దాటలాడుచు నడుగులు లెక్క వెట్టుకొనుచునా నడువవలసినది!

కర్పూ— (చూచి) ఈవానరులు నిజకులాచారములు లెక్కింపమి యటుండ నీమాట గూడ లెక్కింపకున్నారు.

ప్రతీ— ఇదిగో నిందఅను దోలుకొనివత్తును. కోఁతిమూఁక గదా! ఓ వానరయోధులార!

చ. కనుఁగొని పూర్వమొక్కచులుకంబుగఁ ద్రావె నగస్త్యుఁ డీపయో
ధిని బడబానలంబున కిదేకద! తిండి యడంగి పొంగుచుం
డును బొలిమేర దాఁట దెపుడుం బ్రళయాంతమునం దరాకృతిం
గను మనవారు త్రవ్వినదిగా యిది దీనికిఁ జింతయేటికిన్.

చ. చెలియొకయింత యింతయగుఁ జేరి జలంబులు త్రాగఁబోయినం
జెలియొకత్రాయి లోపలకుఁ జిమ్మినఁ జాలును బూడిపోవఁగా
వెరవు లెఱుంగలే కిటులు వేఁదురులై భయమందనేల పెం
పఱుకుఁడు రండు వేగఁ బ్లవగాధిపులార పయోధి దాఁటఁగన్.

కర్పూ— ఓసుగ్రీవప్రతీహార! నీమాట లరణ్యరోదనములు ఈవానరయూథపతులు మాత్రము చెట్లు దిగరు.

ప్రతీ— (చేతితోఁజూచి) ఈచిల్లరమూఁక రాకపోయినను గొందఱు పనిచేయుచు న్నారు చూడుము—

గీ. అంసములు రెండుచేతుల నప్పళించి
సైన్యపతియగు నీలుండు సవదరించుఁ
గిలకిలధ్వని వినలేక నలువ యిడుమఁ
జెందు నిరుకేల నెనిమిది చెవులు మూయ.

గీ. ఆవులించిన పెలవులయంతరమున
అంపములు వోలె నిడుదకోఁలు గనఁబడఁ
దోఁకచేఁజుట్టి ధూమ్రుండు తోయరాశి
యలలఁ బడవై చుచున్నాఁడు మలయనగము.

గీ. మూఁడులోకము లిముడని మూర్తిగలుగు
నలత్రివిక్రము వలగొన్న యంతవాఁడు
వార్ధిఁగట్టుట వినీ జాంబవంతుఁడకట
ముదిమిపైఁ గోపగించుచు మూల్గుచుండె.

చ. అలసి కుమారుఁడంగదుఁ డయారె నఖంబులఁ బాకపాండురో
పలములు పచ్చకప్పురపుఁ బల్కులు చీలిచి తత్పరాగమున్
నలుగిడి మేని చెమ్మట గనంబడకుండఁగఁజేసికొంచుఁ గొం
డలు జలరాశిలోపలఁ దడాలున వైచుచునుండె నేర్పునన్.

గీ. తారకాపతి దయ నభ్యుదయముఁజెంది
కేసరాఢ్యత్వ మామోదభాసురత్వ
లంబతరవాలనాలతలను వహించి
పడసెఁ గుముదుండు కుముదరూపంబు బళిరె.

క. ద్వివిదుం డీషన్ముకుళితమవు దృష్టింజూడ సొందుఁ దశ్వీసుతుఁడు సైం
ధవపులినంబున మొసలికిఁ బవగొలిపెం గజముతోడఁ బాణియుగమునన్.

క. అంబుధి దాఁటెద దైత్యకులంబుం దునిమెదను గపిబలములారా మీ
రింబుగ మల్లోమసమూహంబుం బట్టుకొనుఁడంచు హనుమయు నవ్వన్.

గీ. తారగుబ్బలమీఁది పూతయును వేయి
తమ్మిపూదండలును గల తనయురంబుఁ
జూచుకొని యెంచుకొనుచుండెఁ జులుక సేయ
మీపయోరాశియని వానరేశ్వరుండు.

కర్పూ— సఖా! నీవు చెప్పినదంతయు నిజమే (చమత్కారముతోఁ గలయఁజూచి) విచిత్రముగఁ గవపీడక తిరుగుచుండు జలమనుజదంపతులచేతను నింద్యమానంబులగు శంఖినీయూధంబులచేతను మిగిలిన బడబాగ్నిజ్వాలలచేతను మిన్నంటుచు నినమండలంబునుదాఁకు తరంగములచేతను దాపాతిశయముచేఁ బగులు ముత్తెపుఁజిప్పలనుండి పైకెగయు ముక్తాఫలంబులచేతను నిట్టటుకదలు మత్స్యకచ్ఛపాది జలచరములచేతను బైకిఁ దేలియాడు మీనపృష్ఠంబులచేతను, మందేతరాక్రందనములొనర్చు మకరములచేతను సరీసృపచక్రంబులచేతను నెగురుచున్న పక్షవత్పర్వతంబులచేతను దటావటప్రవిష్టనష్టపన్నగములచేతను గిరివర ముచ్యమానదురవగాహమదప్రవాహములచేతను బాడబశాంతి నొనర్చి కొనుచు జలస్తంభనవిద్యచే డాగియున్న మునిగణంబులచేతను విముక్తోపరిగమనులగు విబుధసిద్ధసాధ్యవిద్యాధరాదులచేతను దీరతరుకులాయంబులు వదలి మింటికెగసి చూచుపక్షిగణములచేతను దూరముగ బాఱిపోయి యవలోకించు కపికుటుంబములచేతను గర్భవాసంబువదలి పాఱిపోవు దైత్యసుందరులచేతను మదనకాలావశిష్టాప్సరశ్చయమును గాంచుటచే నుతించు నిశాకరపారిజాతకౌస్తుభాదులచేతను విరాజితంబగు నీపారావారముం గనుంగొన సంతసంబును భీతియు నచ్చెరువుంగూడ గలుగుచున్నది.

మఱియును,

గీ. పొగయు మిణుగుర్లు మంటలు బూది నీల
మణులు మాణిక్యములు విద్రుమములు ముత్తె
ములును నైక్యంబుఁ జెందఁగ జలధివహ్ని
జలచరంబుల కానవాల్ తెలియదయ్యె.

ప్రతీ— (సవితర్కముగా) సఖా! ఇటు చూడుము.

గీ. హరనయనవహ్నియో ప్రళయానలంబో
లేక కాలాగ్నిరుద్రుఁడో గాక బాడ
బాగ్నియో యిది కాదుకాదకట తెలిసె
దాశరథిముక్త బాణాశ్రయాశకీల.

కావున నేదియో గొప్పపనిచేయుటకు సంరంభించి సుగ్రీవవిభీషణులతోఁ గలసియున్న రామునొద్దకే పోదమురా (అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు)

(ఇది విష్కంభకము)

(పిదప సుగ్రీవ విభీషణులును హనుమంతుడును గొలువ
రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాము— (బాణమెక్కు వెట్టి యాకసము వంకకుం జూచి యొదలవంచి నమస్కరించి)

చ. సగరునిచేతఁ ద్రవ్వఁబడి సాగరమై పిదపన్ భగీరథా
నుగయగు దివ్యగంగకు ననుంగు ప్రియుండగు వారిరాశిపై
కెగసె మదంబకాగ్ని యెడమీనికతంబునఁ బెద్దలార నా
కు గతి మఱొండులేక దయఁ గోరితిఁ గావునఁ దప్పసైపరే.

విభీ— సఖా సుగ్రీవ ! మన రామదేవునిచరిత్ర శశాంకశేఖరునిగూడ దాఁటునుజుమీ

గీ. ఉమకనుప్పయ్యె బడబాగ్నియును యుగాంత
వాయువులు గూడ జలహృతబలములయ్యె
దేనిలోపల నట్టివార్ధి నిదె రామ
బాణములు గ్రాఁచె నతిబాడబంబులగుచు.

సుగ్రీ— మిత్రమా ! విభీషణ ! యింతకుమున్ను వినియుఁ గనియుఁగూడ నెఱుంగని
రాముని విక్రమ మెవ్వరి నాశ్చర్యపఱుపదు. జలములుగూడ భగభగమండు
చున్నవి.

చ. ఒడలులు చుట్టచుట్టుకొనియుండె భయంబున సర్పదంపతుల్
సుడివడి నీరుగ్రుక్కుకొని సోలె మొగి శ్శౌకమూల నల్దెసల్
గడుకొనె వారిజంతువుల క్రాఁగిన మేనులపూతిగంధముల్
కడలి రఘుప్రవీరశితకాండపరంపర గ్రమ్ము వేఁడిమిన్.

హను— (అచ్చెరువుతో ముందుఁజూచి నమస్కరించి)

గీ. మదురునందలి బొమముడి వదలుమింక
బాణ ముపసంహరింపు చాపముననింక
పన్నగీగీతయశుఁ డదె వచ్చుచున్న
వాఁడు వారిధి దేవ ! సభార్యకముగ.

(అందఱును సంతోషముతోఁ జూచుచున్నారు)

రాము— అట్లైన నిదిగో ఆగ్నేయాస్త్ర ముపసంహరింపుచున్నాను.

(పిదప ఓషధులు శరీరమునిండఁ జుట్టుకొని బద్ధవ్రణపట్టుండగు
సముద్రుఁడునుభార్యలును ప్రవేశించుచున్నారు.)

గంగ— సఖి ! యమునా ! త్వరగానడుచుటకునైన శక్తిలేకయున్నాఁడు చూడుమా
మవనాథుఁడు.

గీ. ఆదికిటి భూమిఁ జుట్టిన యపుడు మంద
రాద్రి చిరముగఁ దఱిచిన యపుడుఁ గూడ
నుంతనొవ్వని యవయవాల్వావె రామ
బాణముల నొచ్చి దగ్ధభావంబుఁ జెందె.

(అని యందఱును యథోచితముగాఁ బరిక్రమించుచున్నారు)

సము— (దుఃఖముతో) సఖి ! హైమవతీ ! ప్రియురాలా కాళిందీ ! అపరాధినగు నేను రామచంద్రుని మొగమెట్లు చూతును.

గంగ— ఆరామచంద్రుఁడే యపరాధిగాని మీరుకారు. సగరభగీరథయశోరాసులగు తమకిట్టి యపకార మాచరించినాఁడు.

యము— అపరాధమింక నేది, తత్క్షణమే బయలు వెడలి వచ్చితిరిగదా.

సము— అట్లైన బాలనారాయణమూర్తియగు రామదేవు ననుసరింతము రండు.

(అని యందఱును బరిక్రమించుచున్నారు)

యము— దశరథనందన ! భగీరథకులపావన ! సగరభగీరథులవలె గౌరవించఁదగిన రత్నాకరుఁడు మీయెదుటికి వచ్చియున్నాఁడు

సము— (పూజాపురస్కారములతో సమీపించి)

మ. రమయుం జంద్రుఁడు హాలయున్ సుధయు స్వర్మాతంగముం బారిజా
తము చింతామణి మున్నుఁగాగల పదార్థవ్రాతముల్ మున్న నేఁ
దమస్వాధీనముచేసితిం జలముమాత్రంబింక నాకున్న వి
త్తము నీపంచిన పంపుసేయుటకునై దాసుండ శాసింపుమా

రాము— (గౌరవముతో) భగవంతుఁడా ! రత్నాకర ! నీకు నమస్కారము. సాగరుఁడవగు నిన్ను నేశాసింపఁదగినవాఁడను గాను. అవినయమో వినయమో యీయొక్క తప్పు క్షమింపుము.

ఋషి— భాగీరథీవల్లభునకుఁ దమయందు సర్వదా స్వభావసిద్ధమగు పక్షపాతమే

చ. అమృతము పుట్టినిల్లు దివిజాపగకుం గడువల్లభుండు వై
ద్యమణికి వంశకర్త హిమధామునకుం జనకుండటంచు సం
ద్రమునకుఁ గల్గుకీర్తి విదితంబు జగత్త్రితయంబునందు నం
దమర నుతించుచుంటి విపు డల్లుఁడ వీవు నిఁకేమిరాఘవా.

(రాముఁడును సముద్రుఁడును సిగ్గువడుచున్నారు.)

ఋషి— దేవా ! సముద్రుని యోగ్యత కిదియొక వర్ణనాపరిపాటియా ! నేనతని చరిత్రమును వర్ణింతును వినుము.

చ. మగలకు నాండ్రికుం బ్రియమానము బాపు సుధాతపంబు నే
ర్పుగఁ గిలికించితంబు విజిబోండ్లకు నేరుపు పాల సర్వదా
తగు నెలపాప్రియముం ద్రిదివధాముల కిచ్చెడు తీపిబువ్వ క
ల్మిగల త్రిలోకమాతయును లీలలుగావె పయోధి కారయన్.

సుగ్రీ— భగవంతుండగు యాదఃపతి మహిమ మట్టిదే.

గీ. స్త్రీలకెల్లను మేల్బంతి శీతగిరికు
మారి, యామెకుఁ దమ్ముండు మాటుఁగొనియె
నింద్రునకు జంకి మైనాకుఁ డీపయోధి
లోనిజంబాలమున ఱెక్కలు తెగకుండ.

గీ. పుడమిధరియించె శేషుఁడు పడగలందు
నితనిదాల్చెను దాఁబేలు పృష్ఠమందు
దాని భరియించె నీతఁ డుదరమునందు
పెద్దల మహిమ కింతని హద్దుగలదె.

సము— (స్నేహముతోఁ గూడిన యసూయతో.)

గీ. అగ్నిశిఖలను జిమ్ము నీయంబకములు
నాఁటఁగా నన్నుఁ దాడించునప్పు డకట
మఱచిపోతివె పడకింటి మాట దేవ ?
కమలకును నీకుఁ బ్రిలయాంతకాలమందు.

రాము— దేవా ! రత్నాకర ! నాయపరాధంబులెత్తి నన్ను లజ్జింపఁజేయకుము.

సము— (గంగాయమునల రామునకుం జూపి)

గీ. తమ్మిచూల్చేతికుండి నుదయముఁ జెంది
శివశిరోభూషయైన దీ చిగురుబోఁడి
ఆ కలికి మీకుఁ గూటస్థుడైన యుత్ప
లారి కూఁతురు మీయింటి యాడుబిడ్డ.

రాము— దేవి, హరశిరోవతంసమా, మందాకినీ ! తల్లీ మార్తాండ నందనీ. యముః
దాశరథి మీకు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

గంగాయమునలు— రవికులాలంకరణమా. రామచంద్రి ! నిరర్గళవిక్రమసంపన
డవు కమ్ము.

సము— దేవా ! ఏమిసెలవు?

రామ— నన్నే నియోగింపుము. ప్రకృతకార్యమునకుఁ గొంచెము దేవర సాహాయ్యము కోరుచున్నాను.

సము— విశేషములు వినఁదలఁచియున్నాను.

గంగా— ఏల పది మాటలు,

క. వేవే యారంభింపుము దేవా ! పోతంబురీతి దృఢముగ నెంతే
నీవార్ధిదాఁట శైలగ్రావంబులచేత నానకట్టం గట్టన్.

(అందఱును విస్మయపడుదురు)

సము— గంగాదేవి చెప్పినట్లే చేయుఁడు. చక్రవాళాద్రికి మధ్యంబందు నివసించి యుండు బడబాగ్ని కుత్తరముగా ననంతభోగిభోగశాయియగు భగవంతునికి దక్షిణముగానున్న యింద్రనీల శకలశ్యామలంబగు సలిలస్కంధము సేతుబంధ నమునకుం దగినచోటు.

రాము— (నవ్వి) దేవా ! ఱాళ్ళు నీళ్ళలోఁ దేలునా.

సము— విశ్వకర్మసూనుండును శత్రువనదావానలుండునగు మన నలునకు ఱాళ్ళు గూడఁ జేతఁదాఁకిన నీళ్ళలోఁ దేలునని మహామునులు వరమిచ్చిరి కదా.

(అందఱును మిగులనాశ్చర్యపడుచుండ తెరలోఁబెద్దకలకలము)

హను— (అలించి) ఇది సముద్రుని మాటవిని సంతోషముతో నొడలెఱుంగక యఱచు కపికులముల కలకలము.

సము— రామభద్ర ! హనుమంతుఁడీమలయాచలతటీవిటంకముపైనెక్కి సేతుబంధన మునకుం దగిన ప్రదేశమును జూచును గాక.

రాము— ధన్వంతరి జనకుం డానతిచ్చినట్లే యొనర్చెద (అనివినయముతో) భగవంతుఁడా ! రత్నాకర ! రాముని దుర్వినయమునంజేసి వ్రణములు గల శరీరము గలవాఁడవైతివి గావున నిజపాతాళనిలయంబునకుం దయచేయుము, చాల ననుగ్రహీతుండనైతి.

సము— సప్తమనారాయణావతారమగురామమూర్తీ ! చిత్తము (నిష్క్రమించును)

(తెరలో) గీ. రామునకుఁ గీర్తిహేతువు రావణునకు
ధూమకేతువు సేతువు తోయరాశి
వెలయుచున్నది దయఁజేసి వెడలుఁడయ్య
నాగనాయకకూర్మమీనంబులార!

గీ. సేతువును గట్టుచోటు త్యజించి బంధు
చయముతోఁ బోవుఁడో జలచరములార

లేకయున్నను సేతుకాలికములైన
యిడుమ లేనాటికిని బోవుచుఁడు నిజంబు.

సుగ్రీ— ఆంజనేయా! సేనాపతులందఱికిని బర్వతానయనమ్మునకై యానతిమ్ము.

హను— దేవా! చిత్తము (అని నాల్గుదెసలు పరికించి)

శా. కేళీలాలసులైన వానరులు సుగ్రీవాజ్ఞ నాలింపుఁడీ
మౌళిన్యస్తకరద్వయీకులగుచుం బాహాబలప్రౌఢి నెం
తో లీలం జలరాశిఁ గట్టుటకునై తోడ్తెండు భూభృచ్చయం
బాలస్యంబులు సేయఁగావలదు పొండయ్యా దిగంతాళికిన్.

సుగ్రీ— గీ. తెండు కపులార మీర లద్రితతి, యంది
పుచ్చుకొనుమయ్య యోవాలిపుత్ర నీవు
నలుఁడ నీచేతి నేర్పును బలముఁ జూపి
సేతుబంధనకృత్యంబు సేయుమయ్య (అందఱును విందురు)

హను— (నవ్వి) సముద్రుఁడు పాప మాపద్విలీనుఁడై యుండియు నిజదౌవారికుండగు శోణనదముద్వారమున జలచరమహాసత్వంబులన్నింటికి నుపదేశించుచున్నాఁడు.

సుగ్రీ— మిత్రమా! ఆంజనేయ! యిరువురు వానరవందులను బిలచికొనిరమ్ము. వారు సేతుబంధనవిధియంతయు రామునకు నివేదించుచుందురు.

హను— చిత్తము (వెళ్ళి యా యిరువురతోఁ బ్రవేశించి) ఓకపిత్థదధిత్థులారా: రామ చంద్రునితో నిచటివృత్తాంతములన్నియు నివేదించుచుండుఁడు.

వందులు— చిత్తము (అని రాముని సమీపించుచున్నారు)

కపిత్థ— దేవా! యిటుచూడుము. తీరమునందలి పర్వతములన్నియుం బెకలించి తలమీఁద నిడికొనివచ్చు వానరులతో నిసుముచల్లినను గ్రిందరాలదు. వారి కిం గల సేతుబంధనవిధిత్సయందలి యభిలాషయు వర్ణింపఁదరముగాదు.

రాము— ఏమీ! శాఖామృగముల పరాక్రమాతిశయము. ఏమీ! సముద్రుని వాత్స ల్యము. పర్వతంబులు మునుంగకుండఁ దేలుచున్నవి. ఈగొప్పకార్యము నకుఁ దోడుపడినాఁడు.

దధి— దేవా! తావకపరాక్రమాతిశయమునకుం గుసుమంబును సీతావిరహవిచ్ఛేద శుభకార్యంబునకు స్వస్త్యయనంబును రత్నాకరంబునకుఁ మొదటికళంకంబును నగు సేతుకందమునకు నలుఁడు మోటిక మొలపించినాఁడు.

కపి— దావాగ్ని చల్లార మృగేంద్రంబులు తల్లడిల్ల పంచవర్ణధాతుద్రవంబులు సన వింపఁ గపిబలములతో క్షణమాత్రము స్నేహముంజేసిన ధరాధరంబులు పతన

సముజ్జాతంబులగు బుడగలు తమ్మనుకరింప నలకరస్పర్శంబుచే మునుంగక సముద్రిమం దోడల పగిది నట్టిటు తేలియాడుచున్నవి.

దధి— మిత్రిమా ! నీవు చెప్పినదంతయు సత్యమే.

ఉ. అంబుధిహద్దుదాఁట బడబాగ్నికి విందిడి భోగిలోకమం
దుంబడి యాదిపోత్రి ముఖఘాతము కర్దమ మంటఁదేలుచుం
డెం బృధిపీధరంబులు వడి న్నలు హ స్తము తాఁకినంతమా
త్రింబున వానరప్రివరతండభుజాయుగపాతితంబులై.

(ఆలోచించి) గీ. కపిబలము త్రివ్వివైచిన గట్లుమింట
నరయ నివి చాలవా కట్టకనుచుఁ దోఁచు
వార్ధిలోఁ జూడ వేయవభాగమైనఁ
బూడ్చలేకున్న వహహ యప్పులను నిజము.

కపి— మిత్రిమా ! రామచంద్రినకుఁ జక్కఁగఁ దెలుపుచుంటివి.

హను— క. మును మందరగిరిమథనంబున నమృతముగ్రోలి మృత్యువుంగెల్చినవా
ర్మనుజులు ప్రితిగిరిపాతంబునకుం దన్మథనబుద్ధి పొందిరివేడ్కన్.

లక్ష్మ— (ఆశ్చర్యముతో) ఆర్యా ! కథలుఁగాఁ జెప్పఁబడిన జలజంతువుల నన్నిం
టిని బ్రిత్యక్షముగాఁ జూచుచుంటిమి

గీ. కమఠపృష్ఠాభపాతంబుఁగాంచి మరలఁ
బైకిఁదేలుచునున్నట్టి పర్వతంబు
మ్రింగె నొక తిమి దానిఁ దిమింగిళంబు
మ్రింగె నిఁకవేఱయున్నదే మేటివింత

రాము— వత్సా ! లక్ష్మణ మఱియుం దక్కువ వింతయే చూచితివి.

గీ. మ్రింగుఁ దిమియనుదానిఁ దిమింగిళంబు
దానిమ్రింగు నింకొక్కటి దానిమ్రింగు
నింకనొక్కటి నద్దాని నింకనొకటి
మ్రింగు దాని మఱొక్కటి మ్రింగుఁగాదె.

ఇదియే కాదు

ఆ. వె. నలుఁడు సేతుబంధనమునకై కూర్చిన కొండలెల్ల శఫరమండలంబు
తాఁకుచేతఁ గొన్ని తాఁబేటిపిల్లల తాఁకుచేతఁ గొన్ని తరలుచుండె.

దధి— గీ. గట్లు తేలుట జలరాశి కట్టఁబడుట
కూర్మమీనకులస్థులు కూలుచుంట

సానుమంతంబులెల్ల లోష్టంబు లగుట
సేతువిధి రావణక్షయహేతు వరయ.

సుగ్రీ— మన సేతుబంధనమున కొక యంతరాయముకూడఁ గలుగుచున్నది గదా

ఉ. కొండల నుండియే వెడలి కోట్లకొలందిగ నేర్లు తోయధిన్
నిండఁగఁ జేయుచుండ నవనీధరతండము లెన్ని తెచ్చినం
దండుగెకాని యెచ్చటఁ గనంబడవన్నియు నింత మేరలో
నుండ విఁకెట్లు కట్టఁబడునో జలరాశికిఁ గట్ట యక్కటా.

విభీ— మిత్రమా ! యిదియొక మహాద్భుతము చూడుము.

గీ. పర్వతము నీటిలోఁ బడవైచి యపా
వడిననీరంబు మరలి తా వచ్చునంత
లోన నాకోఁతి యది భూమిలోనఁగల్గు
కొండనుచు నెంచి పెకలించుచుండె నహహా!

మఱియును గీ. ఎచట బడబానలంబుండె నెచట వెన్నుఁ
డుండె నెచ్చోట దైతేయులుండి రెచట
పర్వతములుండె నచ్చోటు బైటఁబడుచు
నుండె నొక్కొకగిరి వైచుచున్నయపుడు.

సుగ్రీ— ఉ. వేలుపుఁబేర్మినింటఁ బ్రభవించిన యేన్గులు శీతరశ్మిచు
ట్టాలును లచ్చి బందుగులు డంబగు కౌస్తుభమింట నున్నర
త్నాలును జూచువారికిఁ గనంబడు నిక్కముగాఁగ నేఁడు వా
తూలభవుండు మేరుగిరి తోయధిలోఁ బడవైచునంతటన్,

రాము— వలదు, మేరుగిరి పెకలింపవలదు, ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దేవతలకు నదియే కదా నివాసము.

కపిత్థ— దేవా ! యివి సకలబృందారకబృందనివాసంబులును గుంకుమపంకవిలేపిత తరుణీగండసమచ్ఛాయంబులునగు బంగారుంగొండ తునకలు. ఇవి యర్ధనారీశ్వరవిషమచరణవిన్యాస ప్రతిబింబచుంబిత శిలాతల రమ్యంబులును హిమానిరంతపాతపాండురంబులునగు మంచుఁగొండ తునకలు. ఇవి కౌస్తుభమృగాంకమదిరాసుధారసశ్రీసురద్రుమసముత్పత్తిసాక్షీ భూతంబులగు కవ్వపుంగొండ తునకలు. ఇవి కుబేరమైత్రీకృతనివాసకృత్తివాసః పావన చరణవిన్యాసపావనంబులును జరఠమృగాంకఖండధవళంబులునగు వెండి కొండ తునకలు. ఇవి కాంచనకమలపత్రశోభిత మానసంబులును గంధహారిణ

నాభీసుగంధులునగు గంథమాదనగిరి ఖండంబులు, ఇవి లవలీలతామండి తంబులును ఖశితకేరళీకపోలరుచిరంబులునగు కాటుకకొండ తునకలు. ఇవి మార్తాండమండలమార్గనిరోధులును సిక్తశిఖరశిఖండి మండనంబులునగు వింధ్యపర్వతఖండంబులు ఇవి నానామణి సముత్పత్తి హేతుభూతంబులును లోపాముద్రాస్నానపవిత్రీకృతనదీప్రవాహపరిపూతంబులునగు రోహణాద్రి ఖండంబులు. ఇట్లనేకపర్వతంబులనుండి ప్లవంగపుంగవులచేఁ బెకలించి తేఁ బడిన ఖండంబులచేత నీలుండు సేతువును నిర్మించుచున్నాఁడు.

దధి— (తొందరగాఁ జూచి)

గీ. సేతు వంబుధిఁ బాదావశిష్టమయ్యె
నపుడె కపిసేన కిలకిలమనుచు లంక
సొగసు గంతులు వైచుచుఁ జూచుచుండె.
మేడలెక్కిరి పౌలదిండి మెలఁత లచట.

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము. అందఱును విందురు)

రామ— ఏమిది ? ప్రళయకాలకాలకంఠకంఠ హుంకారసమాకారమగు కలకలము ?

కపి— (ముందుచూచి) దేవా ! సేతుబంధమున కంతరాయము నాచరింపఁగ రావణుం డనిపినరక్కసులకును సుగ్రీవుఁడు ప్రేరేపించిన వానరులకును జరగు పెద్ద పోరునందలి కోలాహలము.

లక్ష్మ— బాగుబాగు లంకేశ్వరా ! నీ సాహసమునకును షాడ్గుణ్యమునకును దగిన పని యారంభించితివి.

సుగ్రీ— విభీ—దేవా ! రామచంద్ర ! కొంచె మగ్రభాగమునకు దయచేసి కూర్చుండ వలయును. వానరులకు రాక్షసులకును బెద్దయుద్ధము జరగుచున్నది.

రామ— మంచిది. (యట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

కపి— రాక్షసబలంబు బిట్టేఁచి క్రోఁతులంబట్టి మ్రింగుచుండ శిరంబులమీఁది పర్వ తంబులు పాఱవైచి మనవాండ్రు పలాయమానులైనను వానిచేతనే శిష్టంబగు సేతువు ముగిసినది. లంకాపురిలో యుద్ధపటహమును మ్రోయించు చున్నారు రాక్షసులు నవ్వుచున్నారు, కొండలు మోచి దిమ్మువట్టిన తలలమీఁద రక్కసులు గుద్దినగుద్దులచేఁ గపులు మఱింత దిమ్ముపట్టి పరుగెత్తుచున్నారు. కావున నో దేవా! గ్రక్కునఁ బ్రతిక ర్తవ్య మాలోచించుము.

లక్ష్మ— భద్రముఖ ! భయపడకుము. రావణుఁడుగాని యింద్రజిత్తుగాని రానిదే మన మాయుధముఁబట్ట నవసరములేదు.

దధి— (నవ్వుచు నొకవంకకుఁ జూచి)

గీ. ప్రాణమెడసిన కపులయు రాక్షసులయుఁ
దలలు మొండెమ్ము లొకటిగాఁ గలసికొనియెఁ
జేసెఁ గపిరాక్షసాత్మకసృష్టి తాత
నూతనంబంచు జనులు వినోదపడఁగ.

(మఱియొక వంకఁజూచి)

గీ. తెగిపడినయేన్గు తలతోన పగతుమూర్ధ
మైనరాత్రించరకబంధ మదుకుకొఱకుఁ
గలసికొన వింత మాయరక్కసులమేను
లన్న విభ్రాంతిపడిరి చోద్యముగ జనులు.

(ఇంక నొక్కప్రక్కకుఁజూచి)

క. పలువురు నవ్వుచు నృత్యంబులు వికటముగాఁగఁ జేయు పోలిక వచ్చెన్
తలమాత్రము తెగి నిట్టగ నిలువంబడి యున్న యామినీచర్యుల కిహీ।

కపి— దేవా: యిటు విలోకింపుము. అంతరిక్షమును దట్టమగు కుంకుమపూతఁగల దానిం జేయుచుఁ బుడమినుండి వెడలిన పరాగ మష్టమంబగు రక్తసముద్రము వలెఁ గన్పట్టుచున్నది.

గీ. సైన్యచరణాహతావనీజాత మైన
యా పరాగంబు లీల మిన్నవఘళింపఁ
గంచుతాళంబుతోఁ బోలు కాంతివచ్చె
నఖిలలోకప్రకాశకుఁడైన రవికి.

మఱియును—

చ. త్రిదశపదంబు దాఁక డివి రేఁగినధూళికి వేల్పుఁ బెద్దయున్
జదువుట మాని యచ్చెరువునం గనుగొం చిరుగేలఁ గన్నులె
న్మిదియును మూయలేక తన నీరజమందలి తేకు లొల్చి యొ
ప్పిదముగఁ గప్పుకోఁదగినవే కనులంచు మదిం దలంచెదన్.

కపి— (నవ్వి) పుంఖానుపుంఖముగా వచ్చు బాణములవేగముచేతను వికటంబులై యిట్టటుఁగదలు ధ్వజపటపటలంబుచేతను జూడవచ్చిన దేవతాసుందరులచే విడువంబడు పుష్పమాలికలచేతను గొంచెము తక్కువగాఁ జేయఁబడిన యీ పరాగము నిష్ఠురప్రహారకృత కబంధకంధరారంధ్రనిస్సరదసృగ్ధారలచేతను

గరికరవికీర్యమాణ జలాసార పరంపరలచేతను నిర్మూలముగ నుపశమింపఁ జేయఁబడినది.

దధి— ప్రశాంతపరాగంబగు రణాంగణంబున మరల యశోధనంబగు నాయోధనము మొదలిడిరి. (ఆలోచించి) యుద్ధమునఁ జచ్చుటయు వీరులగువారికి లాభకరమే అప్సరసలందఱు సహఁప్రథమికతో స్వయంగ్రహాలింగనము చేయుదురు.

క. తమ తెగిన శిరంబులు సమరముచూడఁగ మింట నచ్చరలతోడ విమా
నములపయినుండి వీరుల్ తమదొరలకు వందనంబులం జేతు రొగిన్.

సుగ్రీ— సర్వము దధిత్థుఁడు విన్నవించినట్లే యున్నది. వేయేల ! సమర మాశ్చర్యవితరణైకముష్టియోగమై యున్నది !

క. అమరులు పూవులు గురియఁగ సమరం బొనరించి తుదకుఁ జచ్చియు దివిపై
నమరులయి మరల ముంతురు తమవారల దివ్యపుష్పదామముల బళీ.

విభీ— ఈవైపునఁగూడఁ జూడఁదగినది చూడుఁడు.

చ. మడిసినవీరు లందఱు విమానచరత్వముఁజెంది క్రిందఁ గాఁ
బడు శవరంబు చూచి యనిపట్టున వేడుక గాఁగ వేలుపుం
బడఁతులతోడఁ గూడి భుజపాశములం గుసుమాంబకంబుల
న్వడివడి పోరుచుండిరి నవీనముగా సమరంబు గూర్చుచున్.

కపి— దట్టంబుగ నేలంబడియున్న కఠికరంకంబులను భయంకరంబుగ నఱచుచు నెత్తురు ద్రావు సృగాలంబులును రక్తమాంసమేదోభక్షణంబునకై యొండొరులతోఁ బోరాడు డాకినీగణంబులును నసృక్పానంబుచే మత్తిలి ఘోరంబుగఁ గిలకిలారవంబు గావించు పిశాచాంగనలును గల యీ సమరాంగణంబునం బ్రబలవానరబలసమాక్రాంతంబు లగు రాక్షససేనలు లంకాభిముఖముగాఁ బాఱిపోవుచున్నవి.

హను— (నవ్వి) దేవా ! మనము గెల్చితిమి ; ఎదిరిన రాక్షససైన్యము విముఖమై పోవుటయే యందులకు గుఱుతు.

రామ— యుద్ధమగుచున్నపుడు మరణాపమరణంబులు మొత్తముమీఁద జరగుచుండు; నంతమాత్రమున జయాపజయములు నిర్ణయించుట కనువుపడవు.

హను— దేవా ! అట్లుకాదు. ఎదిరియు విముఖమైన బలము మరల వేయేండ్లకైనను మార్తుర నెదుర్కొనుట యబద్ధము.

రామ— భద్రముఖా ! ఆంజనేయ ! ఈయెలగోలుమూఁక వెన్నిచ్చిననేమి విచ్చిననేమి చచ్చిననేమి ! వెండికొండ తనచేతులచే నిట్టటుఁ గదల్చిన దశకంఠుఁడు గాని

దేవేంద్రునిగూడ జయించిన మేఘనాదుఁడుగాని యనికి వచ్చి పాఱిపో
వలయు లేక చావవలయు (అని ముందుఁజూచి) దైత్యబల మప్పుడే
లంకాద్వారముఁ దూఱినది. (పైకిఁచూచి సంతోషముతో),

మ. అతఁ డెవ్వండొకో దేవయానమున?

హను— దైత్యస్వామి

లక్ష్మ— పౌలస్త్యుఁడా ?

అతివేగంబునఁ గత్తిఁదాల్పి మరి నత్యాసన్నునిన్ సైఁతుమే

రామ— క్షితిజం జూడుఁడు తత్ప్రియోక్తిరత నిస్పీ! తెండు నావిల్లు

సుగ్రీ— నీ

సతికిం దాఁకునొ యేమొ చూడ వలఁగు ల్శాంతింపుమా రాఘవా!

(తెరలో) గీ. ఓరి రాఘవ సీతనాయొద్దనున్న
దేది వాలిని గెల్చిన పీదుబలము
అనఁటికంబంబుఁ జీల్చినయట్లు చంద్ర
హాస మీసీతతలఁ ద్రుంచి యవనివైచు.

రామ— (వికటముగా నవ్వి) ఓరీరావణా! జనులందఱికిని హాసముఁబుట్టించు నీచం
ద్రహాస మొకమూల దాఁచికొనుము. శక్తిగలిగినను జంద్రబింబము నెవ్వఁడు
జాతిపలకపై నూఱునురా ?

లక్ష్మ— (దుఃఖముతో)

గీ. ఆర్యుఁ డమ్ముఁ బ్రయోగించునంతలోన
హనుమ నిజశక్తి చూపించునంతలోన
సీతతల చంద్రహాసము చేతఁ ద్రుంచి
కన్మొఱఁగె నప్పుడే దశకంఠుఁడకట!

రామ— (తొందరతో) సీతతలద్రుంచి రావణుఁడు క్రిందఁ బడవైచి పోయెనా!
క్రిందఁ బడనీకుము. స్తనతటపరిపీడనపరిచితస్పర్శంబును బ్రసారితకరయు
గళజనితంబు నగు నంజలిపుటంబునం బట్టుకొనియెద. (అట్లు చేసి) హా!
వైదేహి! నీతలమాత్రము మిగిలియుండెనా (సకరుణముగ నాలోచించి)

ఆ. వె. పడుచుతాఁచువంటి జడయును మారు ను
య్యేలలవంటి శ్రుతులు నించువిల్తు
తూపులనఁగఁబోలు చూపులు నిండు జా
బిల్లివంటి మోము బెడఁగు నవియె.

హాప్రియురాల! విదేహరాజనందని!

మ. నెలకింకం జిగివచ్చు లేళ్ళకనులుం దీర్ఘంబులౌ నింకఁ గో
కిలకుం బల్కులతీపి గల్గు నిఁక రక్తీభూతము ల్పల్లవం
బు లిఁకం దుర్గమమైన రావణుగృహంబుం జొచ్చితో యెట్టి యి
మ్ములలో నుంటివొ మాల దుర్విధిమొగంబుం జొచ్చితో జానకీ.

(సవిశేషకరుణముగ)

గీ. నాయెదుట సీతతలద్రుంచినాఁడు పంక్తి
ముఖుఁడు, కన్గొనుచుండఁ గన్మొఱఁగినాఁడు
నిష్ఫలములయ్యె మారుతి నీరరాశి
దాఁటుటయు నాదు సేతుబంధమ్ము నకట!

(అందఱును దుఃఖమభినయించుచున్నారు)

లక్ష్మ— (కోపముతో) ఓరీ! సమరకుంఠ! కుంఠ! దశకంఠ!

గీ. సీతమృతి నింధనంబుగఁజేసి నీవు
రవులుకొల్పిన మాశోకపవనకీల
లింకఁ జల్లార్చురా రాము నిషుగణంబు
నీకళత్రములేడ్పు కన్నీటిచేత.

రాము— (అవస్థకుం దగినట్లు కూర్చుండి) మిత్రమా సుగ్రీవ! వయస్య విభీషణా! రావణుని జంపుటకై వత్సలక్ష్మణునిచేఁ బ్రతిజ్ఞచేయింపఁ బడితిమి వింటిరా!

లక్ష్మ— ఏమిది యాశ్చర్యము! తెగిపోయియు సీతతల మాటలాడుచున్నది! సమీపమునందుండి విందము రండు.

(అందఱు నాశ్చర్యముతో దగ్గఱకుఁ బోయి విందురు.)

సీతతల— గీ. సూత్రధారచలద్దారు గాత్రమైన
యంత్రజానకికంఠంబునందు నొక్క
శారిక నమర్చి పన్నిరి జానకీస్వ
రూపమును రావణుని కాలయాపనకయి

క. నే నాశారిక మాయాజానకి తలనుండి వెడలి చనుదెంచితి నీ
తో నావృత్తాంతము నిజమైనది చెప్పితిని రాఘవాన్వయతిలకా.

క. జానకి మృతిగనె నని యీ వానరులును నీవునుం బవరపుం జేఁత
ల్మాన గలరంచు రావణుఁ డీనాటికఁ బన్నె నిక్కమిది దాశరథీ.

(విని యందఱును సంతోషమభినయింతురు)

రాము— శారికా! ప్రియకారిణివగునీకు శుభము. నీయిచ్చవచ్చినచోటికిఁ బొమ్ము. (అనినవ్వి) శౌర్యమునంద కాక మాయాచాతుర్యమునందును రావణుఁడు ప్రవీణుఁడే.

లక్ష్మ— ఆర్యా! కపియూథపతు లందఱు నేఁటిరాత్రి సువేలాచలసానువుల యందుండి సూర్యోదయమైనతోడనే లంకాదుర్గముం దాఁకుదురుగాక.

రాము— స్వభావకోపియగు రావణుఁడీరాత్రి మనల నెదుర్కొన రాకుండినఁగదా!

(నేపథ్యమునఁ బెద్దకలకలము. అందఱును విందురు)

లక్ష్మ— భైరవాకారుండగు శంకరుని ఫేట్కారమువలెఁ గరాళంబగు నీకలకల మెచ్చటిది?

విభీ— (ముందుఁజూచి) గీ. కరిముఖము క్రుద్ధసింహముఖంబునందు
హయముఖము క్రుద్ధకాసరాస్యంబునందు
జొనుపఁగలవీరుఁడు దశభుజుండు సింహ
నాదుఁడను దైత్యుఁడేతెంచినాఁడు వీఁడు.

రాము— సింహనాదుఁ డెవఁడు? ఎప్పుడును వినలేదు.

విభీ— దేవా! మందోదరి చిన్నకొడుకు. మేఘనాదునకుఁ దమ్ముఁడు.

రాము— వీఁడు దశభుజుఁడు కావున రావణునిలో సగమంశ మున్నదనుము

విభీ— ఆకారముచేతనే సగమంశము పరాక్రమమునందు రావణు నినుమడించువాఁడే.

ఉ. ఏపునఁ జంద్రశేఖరగిరీంద్రము కేలఁ గదల్చునాఁడు లం
కాపతిమేను జల్లెడగఁ గాసిలఁజేసిన నందిముఖ్యులన్
దూపుల బిట్టడంచి రణధూర్వహతం దనతండ్రి కెవ్వఁడ
య్యాపదఁ బాపె వానినయంబు స్మరించెద సింహనాదునిన్.

(యథానిర్దిష్టముగ సింహనాదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సింహ— (ముందుఁ జూచి) వానరసేనాధిపతులందఱును దాపసులవలె నెదుర్కొను చున్నారు.

రాము— ఆ కటికిచీఁకటివలె నున్నవాఁడేనా సింహనాదుఁడు?

విభీ— ఔను వాఁడే సింహనాదుఁడు.

కపి— దేవా! విస్ఫురిత భీమభుజదండంబులును విస్తీర్యమాణతారతరగళగర్జితంబులును ఛాయానిర్జితపరిపక్వపనసఫలంబులును బిశంగీకృతగగనాంగణంబులును నీల ప్రభానీలితదశదిగంతంబులును గిలకిలారవభరితదరీముఖంబులును నగు మన వానరబలంబులు హనుమత్ప్రేరేప సింహనాదున కభిముఖముగానడచుచున్నవి.

దధి— సింహనాదుని యైదుమొగంబులొక్కసారి సంక్షోభమును బొందినవి.

కపి— రెండుచేతు లప్పళించి పెద్దహుంకార మొనరించి సింహనాదుఁడు దేవతాసుందరులు చల్లుపుష్పములు క్రిందఁ బడకుండఁ బుడమినుండి పరాగంబు పైకెగరకుండ రవికిరణంబులైనఁ జొరకుండ బాణవర్షము కురిపించుచున్నాఁడు.

సింహ— (ముందుజూచి) ఓప్లవంగపశువులార!

గీ. నాకుఁ గలయుద్ధశక్తిసన్నాహములకు
మీర లెదిరించినంత నేమియగునొర
రాముఁ డొకవీరుఁడఁట తత్పరాక్రమంబు
చూడఁగావలె నాతఁడెచ్చోటఁ జెపుడ?

(మరలముందుఁగని) ఈవానరకీటకకోటులను జయించిన నేమిపరువు? (చేయిపైకెత్తి)

గీ. అనియొనర్చెద నొక్కపెట్టున ధనుస్సు
లేను ధరియించి, గెలువుఁడో యేనుచేతు
లార! సుగ్రీవమారుతి లక్ష్మణులను
రామునంగదుఁ; దక్కువారలను వలదు.

(మరల ముందుఁగాంచి పెద్దనవ్వునవ్వి) వానరయూథపతులందఱు తోఁకలెగనెత్తి పరువెత్తుచున్నారు. (బిగ్గరగా)

గీ. కష్టపడి కట్టుకొన్నట్టి కట్ట కలదు
త్వరగ వచ్చినదారి మీవాసములకుఁ
బొందు సుగ్రీవమైందకుముదకపీంద్ర
తనయనీలద్వివిదనలతారులార.

రామ— వత్స లక్ష్మణ! వీనిమాటలు బహుచిత్రములుగా నున్నవి!

లక్ష్మ— (గర్వముతో నెదుటికివచ్చి) ఓరీ వికృతాకార! దురాచారా! నరమాంసకబళనదక్ష! రాక్షసాపశద. చాలఁబ్రిల్లదములు పలుకుచున్నావేమిరా! ఎన్నఁడును వీఱులయంపపెట్టుఱుంగ నట్లున్నావు!

సింహ— (వినక వానరులఁ దఱుముచు ఓప్లవంగపశువులారా! "గీ. నాకుఁగల యుద్ధశక్తి" అను పద్యము చదువును)

రామ— సెబాసు సింహనాద! వీరవరిష్ఠుండగు దశకంఠుని సిగ్గుపఱచుచుంటివి.

సింహ— (అభిముఖముగా నిలచి)

గీ. రామ; ముం దస్మదీయశరప్రయోగ
విధికిఁ బాలైతివేని జీవింప వీవు
గాన ముందుగ నీ యాశుగంబు పఱపు
మోరి నీదెబ్బ రుచిచూడఁగోరియుంటి.

రామ— (ధైర్యముగా నిలువఁబడి చిఱునవ్వు నవ్వి) ఓరీ సింహనాద !

క. సీతను విడి చూపఱకుం గౌతుకముగఁ బుడమినుంచకయె నీమంత్రి
శ్రీతండ్రియు నీయన్నయు నీతమ్ములు నిన్ను ముం దనికిఁ బంపిరిసీ !

సింహ— ఓరీ ! రామ ! చాలగర్వింపకుము. ఇంతగర్వమునకుఁ గారణములేదు. నీ చరిత్రలు విన్నమాకును సిగ్గగుచున్నయది.

గీ. పడతి తాటక విప్రుండు భార్గవుండు
మృగము మారీచుఁడు వనమృగము వాలి
ఓరి నీవు జయించిన వీరుఁ డెవ్వఁ
డైనను మదించితేని విల్బూను మెదిరి.

లక్ష్మ— (నవ్వి) గీ. ఆఁడుదే యౌను దాటక యైన దాని
జంపుటకుఁ గారణము మౌనిపంపుసుమ్మ
మృగమనెడుమాట నిజమె మారీచుఁ డైన
రాజయినవానికెల్ల ధర్మంబు వేఁట.

బ్రాహ్మణుఁడగు పరశురాముని జయించుటకుఁ గారణము మావైతాళికుఁడే "అనిజంభునిజంపిన యింద్రుని" అని చెప్పియున్నాఁడు. ఇఁక వాలిని జంపుటకు సమాధాన మొక్కటి చెప్పవలసియున్నది.

రామ— లక్ష్మణా ! నీవూరకుండుము. దాని కుత్తరము నేను జెప్పెదను.

గీ. క్రోఁతి యని వాలిననకుము క్రొంపములుఁగు
నమలినం బగు నీతండ్రియశము గూడ
నాల్గువారాసులను ముంచి నాస్నేఁగాదె
చంకలో నొక్కిపట్టి నీజనకు నతఁడు.

సింహ— (క్రోధముతో) ఓరోరీ కుక్షత్రియ ! మాతండ్రి నాక్షేపించుచున్నావు ! ఇదిగో వాఁడియమ్ముల నీరూపు మాపుచున్నాను.

రామ— (విల్లెత్తి) ఓరీ రాక్షసపోత ! నేనుమాత్ర మూరకుందునా. లంకాపురీపరిసర గోపురములయందుండి చూచుచున్న పౌరజను లందఱు మనశరవిక్షేపములకు బెదరుదురు. కావున నావలికింబోయి యుద్ధము చేయుదమురా.

(అని యందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్ర
బాలరామాయణ నాటకమున సప్తమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

అష్టమాంకము

(పిదప సుముఖదుర్ముఖులను నిరువురు రాక్షసులు ప్రవేశింతురు.)

సుము— సఖా! దుర్ముఖ! మనరావణ మహారాజునకు గొప్పసహాయలోపము తటస్థించినది. కుమారదసింహనాదుడుగతించెఁగదా! అయినను శోకామర్షంబులపాలుగాక తులాద్యూతమనునది యొకటి పన్ని, యందును బరాభవముఁజెంది పందెముగా నిర్ణయించుకొనిన సీతాసమర్పణంబును లంకాధిపత్యపరిత్యాగంబును జేయఁడాయే.

దుర్ము— ఆర్యా! సుముఖా! స్వామినియగు త్రిజట మనల నిరువురను. "అంగదునకును నరాంతకునకును జరుగు యుద్ధములోని విశేషము లరసినాతోఁ జెప్పిన నేను సీతాదేవితో విన్నవింతును" అని నియోగించుటయే యెఱుఁగుదును గాని వారిపోరాటకుం దగిన కారణ మెఱుంగను, నీకుందెలిసినఁ జెప్పుము.

సుము— మనరాజు శుకసారణులను రాము నొద్దకుఁ బంపఁగా వారేగి, రామునితో మనము వానరబలమును రాక్షసబలమును వ్యర్థముగాఁ జంపుకొనుట భావ్యము గాదు. తులాద్యూతమువలన జయాపజయములు నిర్ణయించుకొందము. పందెమేమనఁగా—

గీ. అందు నీవాఁడు గెల్చిన నవనిజాత
నీకళత్రంబు లంకయు నీయధీన
మగుట, నావాఁడు గెల్చిన నవనిజాత
నాకళత్రం బయోధ్యయు నాదియగుట.,,

అని రావణుని మాటలుగా విన్నవించిరి.

దుర్ము— తరువాతఁ దరువాత.

సుము— తరువాత రామభద్రుండును బ్రహ్మకు ముమ్మనుమండగు రావణుఁడు చెప్పినట్లే జరుగ వచ్చును అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

దుర్ము— తరువాత తరువాత.

సుము— తరువాత సౌమిత్రి సుగ్రీవ విభీషణ జాంబవ దాంజనేయ ప్రభృతులంద ఱును వలదని నివారించినను రాముఁడు తనవైపున నంగదు నంకకారుఁగా నియమించెను. రావణుఁడును దనవైపున నరాంతకు నంకకారుఁగా నియ మించుకొనియె.

దుర్ము— తన భుజపరాక్రమ మెఱుంగకయే మనరాజు లంకాధిపత్యమంతయు నరాంత కుని వీపుమీద నుంచినాఁడేమి ?

సుము-తెలివితక్కువపనులుచేయుటయందు మనరాజుగారగ్రగణ్యులుగదా,యింతేకాదు.

గీ. సింహనాదుఁడెపుడు మడిసెనొ స్వశక్తి
యెపుడు వమ్మయి పోయెనో యప్పడె రామ
చంద్రునకు సీత నిచ్చుట సముచితంబు;
రాజమోహంబదుమి కాలరాత్రి మనకు.

దుర్ము— యువరాజు మేఘనాదుఁ డేమయ్యెనో.

సుము— ఏమయ్యెనా,

చ. నడి నిసి వేళ రాఘవుల నాగశరంబులఁ గట్టినాఁడు క
న్పడ కనిసేయు నేర్పరి నభంబున నుండియె నిత్యజైత్రమై
వెడలురథంబువాఁ డొరుల వేఁడక యగ్నినె కొల్చువాఁడు బి
ట్టడలి యడంగె రాఘవభయంబున నొక్కెడ మేఘనాదుఁడున్.

చ. జలనిధి చుట్టు నుంటఁ జొరశక్యము గానిది లంక, దేవతా
లలనల యూడిగంపుఁ బనులంగొను రావణుఁ డేలు దావిఁ గ్రోఁ
తులబలగంబుతో వెడలి తోయధి కడ్డముఁ గట్టి వాని దో
ర్బలమున గెల్చు మర్త్యుఁడఁట రాఘవుఁ డక్కట సిగ్గు సిగ్గుఱా.

దుర్ము— నిజము నిజము. చర్మేంద్రియములకు గోచరము గాని సంగతి యార్యులకుఁ బొడఁగట్టినది.

సుము— చాలుఁ జాలు. రాజవిరుద్ధము లగు మాటలు చెప్పకొనరాదు మనపనిమనము నెఱవేర్చుకొందము.

దుర్ము— త్రిజటమ్మగారు మనరాకకై యెదురు చూచుచున్నది. అచటికే పోదమురా (అని పరిక్రమింతురు.)

(పిదపఁ ద్రిజట ప్రవేశించును)

త్రిజ— (ఔత్సుక్యముతో ముందుఁజూచి) ఓహో! సుముఖదుర్ముఖులా! త్వరగా రండు, యుద్ధవృత్తాంతము చెప్పుడు.

సుము— స్వామిని త్రిజటా! లంకకుఁ దూఱుపువైపును సువేలాద్రికిఁ బడమటివైపును నగు రత్నాక్షవాటంబునఁజూపఱందఱును సమంబుగాఁ జూచుటకై క్రమక్రమోన్నతంబులగు మంచంబు లలంకరింపఁబడినవి. అందుఁ దూర్పువైపున సపరివారుండగు దశాననుండును బడమటివైపున సపరివారుండగు రాముండును గూరుచుండిరి. సద్దుచేయకుండ వానరబలంబునకై నీలుండును రాక్షసబలంబునకై ప్రహస్తుండును నియోగింపఁబడిరి. అందఱు నిట్లుండ దేవతాంగనలు విమానంబునుండి చూచుచుండ నంగదనరాంతకు లిరువురును గత్తులు చేఁతబూని రణరంగముం బ్రవేశించిరి. తరువాత.

గీ. మువ్వరుస రత్నకంకణముల ప్రకోష్ఠ
ములును గంధంపుమేనిపూఁతలుగలట్టి
యంగదనరాంతకులరూప మరయ ననిమి
షత్వమునుమెచ్చుకొనిరి యప్సరసలెల్ల.

త్రిజ— తరువాతఁ దరువాత.

సుము— తరువాత నీలప్రహస్తులు మంచంబులు దిగి బరాబరులుసేయుచు సేనలు మూయకుండ నడుము నెడము గలుగఁ జేయుచుండఁ బ్రత్యాలీఢపాదంబులతో నాయంకకారు లిరువురు నెదుర్కొని మండలాకారంబుగ రణాంగణంబునం దిరుగఁజొచ్చిరి

త్రిజ— తరువాతఁ దరువాత ?

దుర్ము— తరువాత వారిరువు రందముగా మరలి తిరుగుచు నుపరితాడనంబులు లాఘవంబుగాఁ దప్పించుకొనుచు నొండొరులం బిలచికొనుచు వీరాలాపంబులాడుకొనుచు దృష్టులువంచించుకొనుచు శస్త్రక్షతములగు శరీరంబులు రక్షించుకొనుచు, నొక చోటఁ గొట్టునటు లంకించి మఱియొకచోటఁగొట్టుకొనుచుఁ బెద్దలపేరు లుగ్గడించుకొనుచు బిట్టు చిత్రముగాఁ బోరిరి.

త్రిజ— తరువాతఁ దరువాత ?

సుము— తరువాత

ఆ. వాలినందనుండు ప్రహరించి నపుడెల్లఁ గీశసేన సేసెఁ గిలకిలంబు.
రావణాత్మజుండు ప్రహరించి నపుడెల్ల సోఁకుమూఁక చేయఁ జొచ్చె గోల.

త్రిజ— తరువాత దరువాత ?

సుము— తరువాత నాయంగదనరాంతకు లిరువురును,

క. సొగసుగ నడ నడచుట పొగసుగ వసుమతి నాక్రమించి చూచుటయును ము
న్నగు గతులన్నియుఁ గడు వేడ్కఁగ సూచికలయ్యె నంకకారులకెల్లన్,

త్రిజ— తరువాతఁ దరువాత ?

దుర్ము— ఇట్లునిష్ఠురంబుగఁ బోరుచుండ నరాంతకుండు తనకాల నంగదుని కాలికి సంకిలివైచి కేలంబట్టుకొనియున్న సమయంబున రోమాంచనిబిడరత్నాంగదుం డగు నంగదుం డతనిమెడపట్టునఁ గత్తితోఁ బొడువఁ బ్రళయకాలవాయువు చేఁ గూలిన పారిజాతద్రుమమువలె వాఁడు రజనీచరాంగనల కన్నీటితోఁ గూడ నేలంబడియె. వానరవీరులందఱు క్ష్వేళారావంబు లాచరించిరి. దశాననుని పదిమొగంబులును ముకుళించిన తమ్మిపూవుల చందంబు వహించె. రక్కసులుచూడకుండఁ గరతాళధ్వనులతో నచ్చరలందఱు నవ్వసాగిరి.

త్రిజ— హావత్స. నరాంతక. యెచటనుంటివి. మాఱుమాటాడవేమి ? దుర్ముఖా ? నరాంతకుఁడు కూలినపుడు దేవతల ముఖచ్ఛాయలెట్లున్నవిరా.

దుర్ము— శత్రుపక్షమునఁ బరాజయము తటస్థించి నప్పు డున్నట్లున్నవి. స్వామిని త్రిజటా ! ఆక్షత్రియకుమారుని యందు దేవతలకుంగల పక్షపాత మింతింత గాదు. అవును; ధర్మవిజయముగల వారియం దెవ్వరికి పక్షపాతముండదు?

మ. దనుజాచార్యుని యొంటికన్ను బుధసంతానంబు కందోయి భ
ర్గుని నేత్రిత్రియ మబ్జసూతి యిరునాల్గుం గన్నులుం గేకివా
హను పండ్రెండు విలోచనంబులును జంభారాతి వేగన్నులుం
గనె నుల్లాసముతోడ నంగదు భుజాగర్వంబు నింతింతలై.

త్రిజ— తరువాత నార్య దశకంఠుఁ డే మనియెను?

సుము— ప్రహస్తునితో నిట్లనియె

గీ. అవి నరాంతకుఁ డణఁగిపోయెను గదా య
టంచుసమరంబు మాన్పకుమయ్య తాత
వానరులకును గీర్వాణవైరులకును
జరుగుసామాన్యయుద్ధంబు జరుగనిమ్ము.

త్రిజ— అట్లేని మనరాజుగారు లజ్జాదేవి నావలకు సాగనంపినారు.

సుము— తరువాత విభీషణుఁడు చప్పట్లు గొట్ట రాముఁడు నవ్వఁ గుంభకర్ణుని లేపుటకును నికుంభిలానిర్గతుండగు నింద్రజిత్తును బిలుచుటకును శుకసారణులను బంపి మనరాజుగా రంతిపురిలోనికిం బోయిరి.

త్రిజ— అట్లేని మీరుతరువాత వృత్తాంతముఁ దెలిసికొనుండు నేనిపు సీతతోవిన్నవించెద.

(అవి అందఱును నిష్క్రమింతురు) ఇదిమిశ్రవిష్కంభము.

గీ. అఖిలదేవభయంకరమైన మామ
కీనదోర్మండలం బుండఁగానె లంక
కేల ప్రాకారలోపంబు హీనదశయుఁ
గలుగుఁ? గలిగిన నిదియ ప్రాకారమరయ.

(రాక్షసులనుద్దేశించి సాక్షేపముగా) ఓరీకరంకక. ఓరీకంకాళక. కుంభకర్ణుని లేపుఁడు మేఘనాదుని పిలువుఁడు

(కరంకకకంకాళకులెదుటికివత్తురు)

కరం— (జనాంతికముగా) ఓరీ కంకాళక ! రాజు కుంభకర్ణునిఁ బ్రబోధింపు మను చున్నాఁడు కాని యింకను తనయాత్మను బ్రబోధించుకొనలేదు. మనమెంత కష్టపడిలేపినను మరల రామునివలనఁ గుంభకర్ణుఁడు పెద్దనిద్దురపోకమానఁడు.

కంకా— కుంభకర్ణుఁడేకాఁడు; విభీషణుఁడు తక్కఁదక్కినవారందఱికిని నిదియేగతి.

కరం— అవును. (తనలో రావణునుద్దేశించి)

మ. అతిగర్వంబున మించు నీభుజము లేలా, కాల్పనా! పార్వతీ
పతికై కోసి శిరంబు లిచ్చిన భవద్వక్త్రంబులుం గత్తియుం
గతిలేదా! నిదురించువానికయి యాకాంక్షింతు వీవక్కటా?
యతఁడా! సాయమునీకు, విస్మృతశరవ్యాసంగుఁ డోరావణా.

రావ— ఓసుముఖ దుర్ముఖులారా ! మీరు మేఘనాదునకును, కనిష్ఠ తాపసక్షత్రియు నకుం జరుగుపోరునందలి విశేషంబు లెప్పటివప్పుడు తెలుపుచుండవలయు.

(దేవా చిత్తము అని వారిరువురు రెదుటికి వత్తురు)

సుము— (జనాంతికముగా) ఓయీ ! దుర్ముఖా ! ఆలక్ష్మణుని పరాక్రమంబును గొప్పదియె. ఏమన నికుంభిలానిర్గతుండగు మేఘనాదునకుఁ గూడ నిట్లు కబురు పంపించినాఁడఁట

ఉ. అమ్ములు తేరు విల్కవచ మబ్బెను నాకు నికుంభిలాప్రియో
గమ్మునఁ గాన జయ్యుఁడను గానని యెంచకు మిందజిత్తు! నీ
తమ్మను బాసి వ్యాకులితమైన మదిందగురామచంద్రు కో
పమ్మను బాపి యేన నినుఁ బంతముమీఱఁగ రూపుమాపెదన్.

దుర్ము— అగును, విరాధ ధ్వంసికిఁ గడగొట్టు తమ్ముఁడు గదా. చంద్రునితోడఁ బుట్టిన యమృతమునకుఁ జంద్రునికంటెఁ దక్కువ గుణములుండవు.

సుము— వీరగోష్ఠిప్రసంగములయం దిట్లు చెప్పికొనుచున్నారు.

మ. తలుపు ల్మూసిరి భీతి భోగవతిఁ బాతాళంబునం దేవకాం
తల యోష్ఠంబుల లేఁతనవ్వులకు సన్యాసంబు ప్రాప్తించె నే
యలఘుం డెక్కటిఁ బోరువేళ నతఁడాహా! మేఘనాదుండు శ
త్రులఁ దున్మాడ నికుంభిలాగుహఁ దపోరూఢిం బ్రవర్తించునే.

కరం— (పురోభాగమునకుం జూపునిగుడించి)

గీ. కంకణంబులచప్పుడు గాకయుండఁ దొత్తులై వేల్పుటాండ్రు కాళ్లొత్తుచుండఁ
గుంభకర్ణుఁడు వడి బుసకొట్టుకొనుచు నిదురవోవుచు నున్నాఁడు నిట్టవాడిచి.

కంకా— బాగుగ వర్ణించితివి. కుమార కుంభకర్ణుఁ డిప్పుడు నిద్రానంద మనుభ
వించుచున్నాఁడు.

రావ— నిక్కముగ తమ్ముఁడు భగవంతుండగు పద్మయోనికంటె మిన్నగాఁ దపముఁ
జేయు భంగి నిద్రానందములో నున్నాఁడు.

సుము— (రావణునిచెవిలోఁ జెవియొగ్గి)

క. రణభూమి విడిచి యైరావణమవ్వలికేగ నిందుఁ బంధించి ధను
ర్గుణమును మ్రోయించి భవత్ప్రియము గన్నట్టి కొడుకు పచ్చెంబోరన్.

గీ. ప్రళయరుద్రుని ఫేట్కారపటిమఁబోలు
మేఘనాదంబు వినుచు సౌమిత్రివచ్చె
నాఁడు మనలంకఁ గాల్చినప్రోఁడ బాహు
బలయుతుండగు హనుమ వార్వంబుగాఁగ.

దుర్ము— ఓహో! దేవ! నీవు మార్తాండపులస్త్యకులములు రెండును సందేహ డోలపై
నూఁచుచున్నావు.

గీ. కుడి మొగములైదు శ్రీరామ కుంభకర్ణు
లాచరించెడు యుద్ధంబు చూచుఁగాక
మేఘనాదునితోడ సౌమిత్రిసేయు
కలను గనుఁగాక నెడమమొగంబులైదు.

కంకా— అట్లేని మనము కుంభకర్ణుని లేపుదమురా,

కరం— లేపుటకుందగిన యుపాయ మేదియో నాకుం దోఁచదు.

కంకా— పదునెన్మిదికోలముల పాములును రావణుని సేవకై వచ్చి యున్నవికదా!
వానిలోఁ బెద్దపెద్ద పాములకు నియోగింపుము.

కరం— మంచియుపాయము దొరకినది, పాములు తమ మేనుల నతని మేనితో పెన
వైచుకొని లేపఁగలవు (అని కొంచెము బిగ్గరగా)

గీ. తక్షకుఁడు తొమ్మి సర్పశతంబుతోడఁ
జెవుల కర్కోటకుండు నాసికను వాసు
కియును గాళియసర్పంబు గ్రీవ నిట్లు
చుట్టుకొనుఁడయ్య కైకసీసూనునొడలు

రావ— ఈపాములు చుట్టికొనిన మాతమ్మునకుఁ దామరతూండ్లు చుట్టిన చందము. మంచును. ఇంతమాత్రమున లేమనా?

కంకా— సఖా కరంకక ! మన మనోరథములన్నియు వ్యర్థమనోరధములే, మహాఫణీ ద్రములతనిం గించి త్తైనం గదల్పలేకపోయినవి.

(పడమటివైపునఁ దెరలో)

గీ. మయుఁడు తాత వచించిన మాయలెల్ల
మాయమైపోయెనకట యీమర్త్యులయెడ
తంత్రినేర్పినదారుణాస్త్రంబు లింక
లిఁ బ్రియోగించునట్టి కాలంబువచ్చె.

రావ— వత్సా ! మేఘనాద ! యేల విచారపడెదవు. మాయలన్నియుఁ జేతగాని వానికిఁ గాని నీవంటి నిష్కారుణ వీరునకుఁ గావు.

మద్మ— కిలకిలమను కోఁతినెక్కి కేల విల్పూని మేఘనాదుని యెదురఁగనిష్ఠతాపసుఁ దేమోమో ప్రల్లదములు పలుకుచున్నాఁడు

కంకా— ఇఁకఁ గేళీవిమానమందలి రత్నాట్టాలకమునకుఁ దగ్గఱనుండు పర్వతంబులు మీఁదఁ బడవేయించి లేపుదము.

రావ— (నవ్వి) నీరి యూహ పిచ్చియూహ. ఆపర్వతంబులు కఠోరంబగు తమ్ముని దేహము సోకి దంతులవలె నెగురును గాని యావంతయుఁ బనిచేయలేవు.

కంకా— పర్వతంబులన్నియుఁ తాత్రిదునకు గుచ్చిన ముత్యములవలె నల్లల్లాడినవి. గావి కార్యకరములు కాకపోయినవి.

(పడమటివైపునఁ దెరలో)

చ. వదలుము మాయ కౌతుకము పాయక పోరుము. నిన్ను వేలుపుఁ
మ్మదితలు పెండ్లియాడుదురు; మున్నల మీఖరుఁ దన్న సేనతో
నెమరఁ దదీయరక్తమును నింపుగఁ ద్రావిన నాయలుంగు లీ
యదమున నీమరక్తమును నాగళముం గబలించుఁ గావుతన్.

రావ— ఔరా ! యీలక్ష్మణుఁడు కుమారమేఘనాదునకుం దగనికూఁతలు కూయుచు న్నాఁడు. కానిమ్ము నీవిం గుమారుఁడే శిక్షించుఁగాక.

(మరలఁ దెరలో) ఓరీ కనిష్ఠకుక్షత్రియతాపస.

గీ. బుద్ధిమంతుఁడవనుచు నీపొంత దార
నునిచిపోయిన దాని నింకొకఁడు వచ్చి
యెత్తుకొనిపోవఁ జవటవై యొత్తిగిలిన
చెనఁటి వనిచేయుపొంతె లజ్జింపవేల.

సుము— (నేపథ్యమువంకకుం జూచి) ఇంకను నుత్తరముఁ జెప్పకున్నాఁడేమో.

(తె ర లో)

ఓరీ బ్రహ్మరాక్షసుఁడా! నీకు వీరజనమర్యాదలు తెలియవు. అసాధ్యకార్యముల పట్ల శస్త్రధారణ విడంబనయగును గాని యిట్టిపట్ల నలంకారమేయగును.

రావ— ఏమీ! మనుష్యుల పొగరు. కుమార మేఘనాదునితోఁగూడ వీరవ్రతమందు యుక్తిప్రత్యుక్తులు చెప్పుచున్నారు.

కంకా— (మఱియొకవంకకుంజూచి) మిత్రమా! కరంకక! గురుగళద్దానవారి ప్రక్షాళితగండమండలంబులును గళకుహరకుహరనిరర్గళగులగులారావంబులు నగు దిక్కరులను కుంభకర్ణుని లేపుటకై నియోగింపుము.

కరం— మంచిది. ఓదిక్కరీంద్రములారా.

గీ. కొండచరియలలో వప్రతాండవంబు
సలుపునాఁటి భవద్దంతబలము నేఁడు
ద్విగుణముగఁజేసి లేపుఁడీ దేవవైరిఁ
కుంభకర్ణునిఁ బగరమార్కొనుట కొఱకు.

రావ— ఇది యుక్తమే. దిక్కరులనఁగా జంగమదుర్గములుగదా.

కరం— దేవా! యిది చూడఁదగినది.

గీ. దిగ్గజంబులు నాలుగుదిక్కులందు
తొమ్ముపై నెక్కి ద్వంద్వయుద్ధమ్ము సేయుఁ
గుంభకర్ణుండు కటకటా గుఱ్ఱువెట్టు
కొనుచు నిద్దురలేవఁడు కొంచెమైన.

కంకా— (నవ్వి) దిగ్గజంబులచేష్ట లన్నియు మనవానియెడలఁ జెవిటివానియెద్ద సంకూదినట్లాయెను.

ఇంద్రజిత్తు— (దక్షిణమువైపునఁ దెరలో) ఓరీ! దుర్ముఖ! లక్ష్మణ!

ఉ. రావణితోడఁ బోరుటకు రాముఁడు సుంత సమర్థుఁడంచు నే
నావల వింటి. నీ వతనియట్లుగ శౌర్యము చూపరాకురా

కేవల మన్నదమ్ముల కౌగిళ్ల ధనభాగము వచ్చుఁగాని మూ
ర్ఖా! విలువిద్య వచ్చునటరా! యనిలోపల నేపుచూపగన్.

లక్ష్మ— (తెరలో) ఓరీవాచాల! వృథాభిమాన! మేఘనాద.

గీ. తలలు తెగఁగోసికొని పురాంతకునిఁ దృప్తి
పఱచి లంకాధిపత్యంబుఁ బడసెఁ దండ్రి
యనుచు నీకేమి పరువురా? యరుణమణులు
గాక రవికాంతి స్ఫటికము ల్కరఁగు టెట్లు?

ఇంద్ర— (తెరలో) ఓరీ విరోచనకులపాంసనా! కేరళీతనయ! లక్ష్మణ! లంకా యువరాజును రణప్రియుఁడు నగు నింద్రజిత్తు నెఱుఁగకున్నావు. ఇదిగో నెఱుఁగఁ జేసెదను.

లక్ష్మ— (తెరలో) ఓరీ పులస్త్యకులకలంక, ఇద్దఱుతండ్రులకొడుక. రామచంద్ర సేవకుఁడగు సౌమిత్రి నెఱుఁగకున్నా విదిగో నెఱుఁగఁజేసెదను.

సుము— దేవ! లంకాధిపతీ! ఇంద్రజిత్తును సౌమిత్రియు నిట్లొకరినొక రాక్షేపించు కొనుచుండఁగానే—

ఆ. వె. కాఁడలేని నల్లగల్వ లాకాశవా
పికను నెఱుఁగఁ జేయు వేడ్కఁ గాండ్రు
కేరుచున్న సేన క్రీఁగంటిచూపులు
వేలకొలఁది నిండె విశిఖరాశి.

కంకా— కరంకక! కుంభకర్ణప్రబోధమునకై మమ్ముం గొందఱ నంపుము.

కరం— మీరేమి చేయఁగలరు, ఈశ్వరారాధనంబు దక్క మనకు వేఱుదిక్కు లేదు (అని పరమేశ్వరునుద్దేశించి)

గీ. నంది మద్దెలవాయింప నాగముఖుఁడు
చదువఁ జండిక యట్టహాసంబుచేయ
డమరుకపుమ్రోఁతతో నీవు డాయవచ్చి
రావణానుజులేపుమో దేవదేవ.

కంకా— (తనలో) ఆఁ! కుంభకర్ణుఁడు లేచిన వాళ్ళు నీళ్ళలోఁ దేలి సొరకాయలు మునిఁగిపోవును.

దుర్మ— (కుడివైపున) దేవా! లంకాపరమేశ్వర? మేఘనాద లక్ష్మణుల ననుసరించి వచ్చు రాక్షసవానరవీరులకుఁ బెద్దయుద్ధము జరుగుచున్నది.

సుము— దేవా! అతిభీషణముగా జరుగుచున్నది చూడుము.

గీ. చాపములు చక్రములును సేజాలుపూని
యల్లవీరులు చిత్తంబు లుల్లసిల్లఁ
బోర, మెయిమీఁదఁ బడు కత్తిపోటుతోడఁ
బడు సురస్త్రీల పూదండజడులుగూడ.

కంకా— (ఎడమవైపున దుఃఖముతో) దైవమా! యీ కుంభకర్ణుఁడెట్లు లేచునోగదా.

కరం— (ఆలోచించి) ఆఁ! తగిన యుపాయము దొరకినది

చ. బలిసిన గబ్బిగుబ్బ లెదపై బిగియారఁ గదించి వేగమో
వెలఁదుకలార! యీభువనవీరుని లేపుఁడు కుంభకర్ణు న
గ్గలమగుపైఁడికుండల చొకారముగప్పిన చంటివింటిపో
టులఁ బురుషాయితంబులఁ బటుత్వము చూపిన లేవకుండునే.

రావ— మాతమ్ముఁడు నిద్రలేచినట్లున్నాఁడే?

కరం— లేచుటయే కాదు. రాముని సమీపమునకుఁ గూడఁ బోవుచున్నాఁడు.

కంకా— పరిజనమువలన వృత్తాంతమంతయుఁ దెలిసికొని రాముని మీఁదికి యుద్ధము నకుఁ బోవుచుఁ గుంభకర్ణుఁడనుచున్న మాటలు వింటిరా—

గీ. వారిధికిఁ గట్టకట్టినవాఁడు రాముఁ
డంతనేర్పరి నింక నేయమ్మ కనును!
ఉన్నదేదో యనర్థ మిట్టిన్నఁడకట
నన్నకాలమునందు మాయన్నలేపె!

(ఆలోచించి తనలో) స్వభావభీషణుం డగురాక్షసేంద్రుఁ డీమాట విననేలేదు. విభీషణుని వృత్తాంత మీకుంభకర్ణున కేమైనఁ దెలిసియుండునా లేదా! (అని తెరవంకకుఁజూచి) మరలనేమియో కుంభకర్ణుని మాటలు వినఁబడుచున్నవి. (చెవియొగ్గి విని) దేవా దశాననమహారాజ! వినుము.

గీ. వలదు చాపంబు తూపులు వలదు వలదు
చక్రమును ముద్గరములు పట్టసములు వలదు
ఆఁకలియుఁ దీఱు నశియింతు రరులు గూడఁ
గోఁతిమూఁకను మ్రింగెద గుటుకుమనుచు.

అని యనుచున్నాఁడు.

రావ— సెబాసు వత్స! నిజముగా నాకుఁ దమ్ముఁడ వగుదువు.

దుర్ము— దేవా! కుమార మేఘనాదుని రథము వచ్చుచున్నది

సుము— (బాగుగ నిరూపించి)

గీ. అవని నంటనిదోటఁ జక్రారవంబు
లేక సిడమున జలదమాలికల ద్రుముచు
నగ్నిచూర్ణితకీశసైన్యంబు నగుచు
నీకొడుకుతేరు రాజిల్లు నాకసమున.

దుర్మ— వాయునందనుండగు హనుమంతుఁడును నీకొడుకు రథముతో నాక సంబున కెగసె.

సుము— ఒక్క హనుమంతుఁడే కాఁడు.

గీ. గుబ్బముల నాఁగఁజేసి యర్కుండు చూడఁ
దోల వైమానికులనెల్లఁ దోసికొనుచు
నంబుదాంతస్స్రితాంబుప్లుతాంగుఁ డగుచు
నెగసె సౌమిత్రి హనుమపై నెక్కిదివికి.

కరం— (ఎడమవైపున)

చ. అవని భరింపలేక కమఠాధిపుఁడుం గిటిరాజు దిగ్గజ
ప్రవరులు శేషుఁడుం దిగులుపాటువహింప ననూరుఁ డబ్జబాం
ధవునిరథంబు భీతిఁ ద్వరితంబుగఁ దోలఁగఁ గుంభకర్ణుఁ డీ
భువియును నాకసంబుఁ దనపూర్వశరీరము నిండవచ్చెడుఁగా.

(తెరలో) ఎవఁడురా యక్కడ ! దశాననమహారాజుతో—

గీ. శివునివిలు ముక్కలుగఁ జేసి సీతఁ బెండ్లి
యాడి వాలినిద్రుంచి రత్నాకరంబు
గట్టి సోఁకులఁ జంపించు ఖలునిఁ జంపి
వందనము లాచరింతు నీపాదములకు.

అని మీతమ్ముఁడు కుంభకర్ణుఁడు శపథము చేసె నని విన్నవింపుమురా.

రావ— సెబాసు తమ్ముఁడా ! సెబాసు కుంభకర్ణ ! నీవట్టివాఁడవే. లేనియెడల యుద్ధము లలో రావణుఁడు నిన్నెట్లు మెచ్చును.

సుము— (కుడివైపున) దేవా, చూడు మీకనిష్ఠక్షత్రియతాపసుని యుద్యోగము :

గీ. పాకశాసను నిల్లాలి పైఁటకొంగు
ధ్వజపటముచేసికొన్న నీతనయు నగ్ని
కేతనముమీఁదఁగూడ నిశాతబాణ
చయము పడుచుండె నౌర లక్ష్మణుని పొగరు.

(తెరవంకఁ జూచి) సెబాసు మేఘనాద! దశకంఠునియొద్ద ధనుర్వేదము చదివినవాఁడ వౌదువు. దేవా పులస్త్యనందన!

గీ. జలక మాడించె దేని నంజనయు దేని
వాయుదేవుండు మూర్కొనెఁ బ్రిమదమొదవ
వార్ధి దాఁటినయట్టి యావానరేంద్రు
నెత్తిపై నాఁటె నొకయమ్ము నీసుతుండు.

రావ— అట్లైనిలంకాద్రోహము చేసినందులకును నక్షకుమారుని జంపినందులకుం దగినశిక్ష కావించెను.

సుము— ఆహాహా! ఈమేఘనాదలక్ష్మణు లిరువురచేత—

గీ. కటికిచీఁకటి దిక్కులఁ గ్రమ్మఁజేయు
బాణములు నొండొకళ్ళపైఁ బఱపఁబడియు
నమ్ము లగుచుండె సురతోత్సవమునఁ జెవిటి
యాలుమగ లాడుకొను రహస్యములపగిది.

కంకా— (ఎడమవైపున) గణేశ్వరగళగర్జితంబును శంకరడమరుకకోలాహలంబును నాదిసూకరారవంబును నరకేసరినినాదంబును గూడ నతిక్రమించు నీరొద యేమయియుండునో?

కరం— (చెవులు మూసికొని) దేవా! నిజము. కంకాళకుఁ డన్నట్లేయున్నది

గీ. దిక్కరులు భీతిపడ సర్వదిశలు గూడ
శూలి జడ లూడ హరియు సుషుప్తి వీడ
నంది పొరలాడ రోదసులందు నిండి
యాక్రమించెడు నిది ధనురారవంబు.

రావ— వత్స కుంభకర్ణుఁడు సమీపింప జ్యేష్ఠతాపసుఁడు విల్లుమ్రోయించె నని యూహించెద.

సుము— (కుడివైపున) దేవా! గగనాంగణచారులగు మందోదరీసుమిత్రాకుమారుల చరిత్ర మిగులం జిత్రముగా నున్నది. ఇరువుర బాణములు సందులేక యాకసమున నిండియున్నతఱిని—

గీ. డాఁగి చూచిరి సిద్ధులు డంగులేక
సంచరించిరి యమృతభోజనులు సురలు
పతులమెయిపక్క నొదిగిరి పడఁతు లభ్య
సించిరి గణములు శరవిక్షేపవిద్య.

కంకా— (ఎడమవైపున) కుంభకర్ణుఁడు పరిజనము దీసికొనివచ్చిన యుద్ధసాధనము లను గ్రహింపకయే యేల బయలుదేరినాఁడో ?

కరం— అతఁ డనినమాట నీవు వినలేవా యేమి ?

("గీ. వలదు చాపంబు" అను పూర్వోక్తపద్యమునుం జదువుచున్నాఁడు)

రావ— సత్యము. కుంభకర్ణ ! నాకు నీవే తమ్ముఁడవు.

కంకా— ఇది యేమిటి ! కాటుకకొండవంటి పొగతోడను. మేరుశిఖరములవంటి మంటలతోడను సంధ్యాకాలరవిఖండములవంటి స్ఫులింగములతోడను లక్షల కొలఁది బాణములు మండుచు వచ్చుచున్నవి.

రావ— గీ. తొల్లి యొకవానరేంద్రుని తోఁకనుండి
వీఁడు మనవీఁడు గాల్చినవాఁడు గాన
నేఁడు శరణంచుఁ బ్రార్థించి నేరమునకు
నిష్కృతిగావించుకొనవచ్చె నిజము వహ్ని.

సుము— దేవా ! సౌమిత్రిని దహించుటకై కుమార మేఘనాదుఁడు ప్రయోగించిన యాగ్నేయాస్త్రమని యీపాదసేవకుఁ డూహించుచున్నాఁడు (అని వ్రేలితో జూపుచు) ఈపెనుమంటవలన.

గీ. ధాత తనగద్దియను నీటఁ దడుపుచుండెఁ
దారకలతోడ శశి మిన్ను దరలిపోయె
గంగ యమునయు నొకరి నొకళ్ళు కౌఁగి
లించుకొని రేగె వెనకయ్యె మంచుకొండకు.

గీ. పేరుకొనె క్షీరములు పాలవెల్లిలోన
రాల్కరిగిలె మంచుచెడి శైలరాజమునకు
రవియుఁ దపియించుచుండె గర్భములు పగిలి
కార్మొగుళ్ళును వడి వేఁడికండ్లు గుటిసె.

కంకా— (ఎడమవైపున) ఇట్లు శ్రీరాముఁడు విల్లు మ్రోయించినపిదప వానరు లంద ఱును దమాల తాల హింతాల సాలప్రముఖము లగు చెట్లు యుద్ధ సాధనంబు లుగఁ గైకొని వెడలిరి.

రావ— వీరల లెక్కయేమి? మనవానిముందఱ దోమ లగుదురా, చీమ లగుదురా?

దుర్ము— (కుడివైపున) ఇదియేమిటి ? పది దిక్కులు ముంచు సముద్రమువలె నన్ని వైపులఁ గాలువలుప్రవహించు కొండవలెఁ బెనువెల్లి యొకటివచ్చుచున్నది.

సుము- అగును గీ. త్రిదివసరసులు శాంతాగ్నిదీప్తిఁ జెంద
నగ్ని శౌచాంశుకముకంటె నధికమైన
కాంతితో నున్నచోట మేఘములకింత
తిండియగు ధారిపూరము దెసలునిండె.

రావ— ఇది మేఘములు లేనివర్షమా యేమి? (విమర్శించి) ఆఁ: తెలిసినది.

గీ. కేళకుళి యొాచు మనయింటికెలన నున్న
వాని నేనేట్లు గుఱిచేతు బాణములకు
జానకీవిరహాగ్నిని శాంతపఱప
వచ్చుచున్నాఁడు వరుణుఁడు వారిరాజు.

సుము— దేవా! కుమారుఁడు ప్రయోగించిన యాగ్నేయాస్త్రము చల్లార్ప లక్ష్మణుఁడు ప్రయోగించిన వారుణాస్త్రమని నేనూహించెదను.

కంకా— (ఎడమవైపున) దేవా! దశాననమహారాజ! తరువాతఁ గొన్ని క్రోఁతులు మన కుంభకర్ణుని గోటికొనలు తగిలి రోమములూడి పందులవలెఁ బాదములఁ బడుచు మంత్రింపఁ బడినవోయనఁ బిక్కలయందుఁ దగుల్కొనుచుఁ గట్టు బట్టలవలెఁ దొడలను మూయుచు నశ్వసైనికుల కత్తులవలెఁ బిఱుందులపై దొర్లుచు సుజనులవలె మధ్యస్థులగుచుఁ బేద కుటుంబములవలెఁ బ్రిక్కల నిలుచుచుఁ దరుణీస్తనములవలె తొమ్ములపై విస్తరిల్లుచు జడముడులవలెఁ బృష్ఠములపయి వ్రేలాడుచుఁ జిరకాలమునకు వచ్చిన బంధుగులవలె మెడలు గౌఁగిలించుకొనుచుఁ జెక్కులనుండి జాఱు జలబిందువుల వలె గడ్డముల నంటుచుఁ జుంబనరసికులవలె నధరము పీడించుచుఁ బరిమళమువలె ముకుపుటంబులలోఁ దూఱుచు మంచిమాటలవలెఁ జెవిలోఁ బ్రవేశించుచు నిద్రలవలెఁ గన్నులపై మూఁగుచుఁ దిలకములవలె నొసటఁ బ్రవేశించుచు నాదరింపఁ బడిన నీచులవలె నెత్తియెక్కుచు విటులవలెఁ గచగ్రహణ మాచరించుచున్నవి.

రావ— కుంభకర్ణుఁ డీప్లవంగయూథపతుల నేమిచేయుచున్నాఁడు?

కంకా— గొందఱిం జంపెను కొందఱికాళ్ళు విఱిచెను. మోచేతిపోటులచేఁ గొందఱిం గూల్చెను. కొందఱి యెముకలు పిండిచేసె. మఱికొందఱిం గుప్పిళ్ళఁ బిసికియు నఱచేతులం జఱచియు లెంపలు వాయించియు గుద్దియుఁ దన్నియుఁ బొడిచియు నొడిచియు రూపుమాపెను.

కరం— ఇదియంతయు నిజమే.

క. చేతులచేతం గుద్దుల చేతన్ మోకాళ్ళఁ గాళ్ళచేతను నస్త్ర
వ్రాతాయితావయవుఁడగు నీతమ్ముఁడు క్రోఁతిమూఁక నేలం గూల్చెన్.

సుము— (కుడివైపున నీటిబాధపోయిన ట్లభినయించి) లంకాపతీ! ఒక్కమాఱు శత్రుబలమును దనబలమును గూడ నశించు నేమోయని సౌమిత్రియే యా వారుణాస్త్ర ముపసంహరించినాఁడు.

గీ. బాగుగా మండదగ్ని యిప్పటికి ధూళి
కలుషితుం డగురవి యొడ లక్కడిగికొనియె
నడఁగెఁ జూత్కార మభవుఫాలాగ్నియందు
వారుణాస్త్రపువారి పొంగాఱిపోవ.

కర— (ఎడమవైపున) ఉంటియుండి నీతమ్ముఁ డొక్కతఱి కోపించి—

క. చెవులం గన్నుల నాసావివరముల నోటఁ గల కపిశ్రేష్ఠులఁ ద
ద్వివరములు మూసి హాహారవముల పాల్సేయుచాఁ డరాతులు మెచ్చన్.

ఓలంకాపతీ! పౌలస్త్య!

గీ. పులకరించిన పెనులోమములను బట్టు
కొనుచు వ్రేలాడుచుండి మీకుంభకర్ణుఁ
డొడలు విదళించినంతన పుడమి రాలి
యైదుకోట్ల వానరబల మడఁగిపోయె.

దుర్ము— (కుడివైపున భయముతో) ఏమిది! తైలమిశ్రితమగు కాటుకవలెఁ జీఁకటి చెట్టుమాడ్కిఁ గారుకమ్ము మొగిళ్ళపగిది నెమిలి మెడ మాదిరి నారాయణశరీరమురీతి యమమహిషదంష్ట్రలభంగి గజముఖదానకర్దమము పోలిక నాకసము నల్లనై భయంకరముగా నున్నది!

రావ— ఎవఁడురా యక్కడ? తమోవిరోధియగు సూర్యుఁ డెందున్నాఁడో తీసికొనిరండు. (అనియాలోచించి నవ్వును)

(తెరలో) గీ. జగ మరామంబుఁ జేసి లక్ష్మణునిఁ జంపి
వానరులఁగూడఁ గెడపి యాపైన వారి
గురువయిన నన్ను సైతము కూల్చు నీ కు
మారుఁడని సూర్యుఁడెచటికో పాఱిపోయె.

రావ— (మరల నవ్వి) ఇంక సూర్యుఁడు మేఘనాదుని యెదుటికి రాఁడు.

సుము— దేవ! నీ పదాతిలవమగు సుముఖుని యూహ వినుఁడు. రణాంగణచారులగు

రాక్షసుల నందఱిని గుఱ్ఱిడివారినిఁగాఁ జేయ సౌమిత్రి తామిస్రాస్త్రముం బ్రయోగించెను.

గీ. మగనికడ కేగునాండ్రు సంబరము చెంద
జక్కవ ల్విడిపోకకు జడియుచుండఁ
గనుల కవరోధ మగుచుఁ జీఁకటులు పూసె
మంటికిని మింటికిని నీలిమందురంగు

కంకా-(ఎడమవైపున) ఇట్లు ప్లవంగవర్గ మంతయుం గుంభకర్ణతనూకంవముచే మ్రగ్గ సేనానియగునీలుఁడు హతశేషులగు వానరులతోఁగూడఁ బలాయమానుఁ డుగాఁగ నొక్కసుగ్రీవుండుమాత్రి ముద్రీవుండై సువేలాచలమునుండి యొక ఱాయి పెఱికి కుంభకర్ణునిపై విసరెను.

రావ— (నవ్వి) ఇది తామరతూఁటిచే మదగజముం గొట్టుటవంటిది.

కరం— (రావణు నుద్దేశించి) సుగ్రీవుఁ డాఱాయి విసరెను. కానిపాపము—

గీ. ఆవిభీషణుఁడైన నీయనుఁగుదమ్మ
ముష్టితాఁకున నది ముక్కముక్కలయ్యెఁ
జెదరి నల్దెసలకుఁ బర్వు చిన్నిఱాళ్ళు
కపివరుల లక్షలకొలందిఁ గసిమసంగ.

రావ— మనకుంభకర్ణునివలన వీరలందఱికి నీరీతినే చావు మూఁడినది.

దుర్ము— (కుడివైపున) ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము. చంద్రికాంతములు ద్రవింపఁ గువల యంబులు వికసింపఁ గమలంబులు ముకుళింపఁ జకోరంబులు ద్రావఁ బొలయ లుకలుగల లలనలు పశ్చాత్తపింప మదనోన్మత్తులు భ్రమింప విరహిణీనయనం బులనుండి రెండింతలుగాఁ గన్నీరు స్రవింప మగలతోఁగూడిన మగువలు మూఁడింతలుగా సంతసింపఁ గుపితమానవతులకుఁ జేయు నమస్కారములు నాలుగింతలుగాఁగఁ జీఁకటిగొంగలగుచుఁ జంద్రబింబములు బయలుదేఱినవి.

రావ— ఓరీ సేవావిదగ్ధ! చంద్రః రావణసేవాసమయము నీవు బాగుగనెఱుఁగుదువురా.

(అని దుర్ముఖువంకఁ జూచి)

గీ. ఎల్లపుడుఁ బండువెన్నెల లెల్లదెసల
నిండియుండిన రాక్షసనేత దయకుఁ
బాత్రుఁడ నటంచు బెక్కురూపములు దాల్చి
నన్ను సేవింపఁగా వచ్చుచున్నవాఁడు,

సుము— దేవా ! యట్లుగాదు. తామిస్రాస్త్రమును హరించుటకై సౌమిత్రి ప్రయోగించిన చంద్రాస్త్రము.

కంకా— (ఎడమవైపున) దేవా ! తనవిసరినతాయి చూర్ణముచేసెనను కోపముతో మరల సుగ్రీవుఁడు—

గీ, కపిప్రపుంజెట్లరస మేఱుగా స్రవింప
ఫణులు చందననగములపట్టు వీడ
మలయనగమును రెండుచేతులను విసరి
దశముఖానుజునిం జంపఁదలఁచినాఁడు.

రావ— అన్నా ! మర్కటకీటకము పొగరు.

దుర్ము— (కుడివైపున) రాక్షసేశ్వరా ! తమ్ముం బట్టుకొన వచ్చుచున్నవని సూర్యచంద్రులు భయంపడఁ దలపుత్తెలు భువనంబు నిండినవి.

రావ— (ఆలోచించి)

గీ. తరతరమ్ముల సురలకుఁ దనకుఁగల్గు
నట్టి పగదీర్చుకొనఁగ సాహాయ్యకమ్మ
నన్ను వేఁడఁదలఁచి సబాంధవముగాఁగ
దుర్ముఖా ! వచ్చుచుండె విధుంతుదుండు

(ఆకాశమున) స్వర్భానూ ! భయంపడకుము. రావణుఁడు శరణన్నవాని రక్షించువాఁడె.

సుము— దేవా ! చంద్రాస్త్రముం బాధించుటకయి యువరాజు రాహుబాణమును వదలినాఁడు.

గీ. పుష్పకము లెక్కి వడివడిఁ బోవుసురలు
దారియిడ నరిష్టంబని దైవవిదులు
తలఁప వేవేలుగ్రహణము ల్వెలయునట్లు
చంద్రులనుమ్రింగె స్వర్భానుసంచయంబు.

కంకా— (కుడివైపున) ఇట్లు సుగ్రీవుండు పర్వతము వైవఁదలఁచి యున్నంతటిలో

గీ. కుంభకర్ణుండు తన చాపకోటివంచి
నారి దగిలించి వాయుబాణంబు విడిచె
మలయగిరితోడ వానరబలముతోడ
వానరేంద్రుండు వారాశిలోనఁ బడఁగ.

రావ— (హర్షక్రోధములతో) అట్టులేని బడబాగ్ని కాహుతి చేయఁబడినవాఁడె.

కరం— లేదు లేదు!

గీ. శరము విడచిన బిజము నీసహాజుఁ డొక్క
మూల ముడువనె లేదొకమూలఁ ద్రిదశు
లేద్వనేలేదు సుగ్రీవుఁ డెట్లువచ్చె
నో! రజోర్వికి వారాశినుండి వచ్చె.

రావ— (తనలో) బలములో నితఁడు వాలికన్నను నెక్కువవాఁడె కాఁబోలును. (ప్రకాశముగా) క్రోఁతిజాతికి గంతులు మాత్రమే చేతనైనవి.

దుర్మ— (ఎడమవైపున) లంకాపరమేశ్వరా! చూడుచూడుము; కౌస్తుభమణి లాంఛితంబు లగువక్షంబులయందు వ్రేలాడు వనమాలలయందలి మకరందంబును గ్రోలు తుమ్మెదలవలె నుండు పుట్టుమచ్చలతో నల్లగల్వలకాంతిగల విగ్రహంబులతో గరుత్మంతుల నెక్కిన నారాయణు లాకసంబున నిండియున్నారు.

రావ— (సమ్మదముతో)

క. తనయెదపైఁ బొదలు రమావనితను హరియింతు నన్నభయమున నాపే
వనుజేయఁ బెక్కుమూర్తులు కనిపింపఁగ వచ్చుచుండెఁ గమలాక్షుండున్.

(ఆకసమున) ఓరీనారాయణ! రావణుఁడు శరణన్నవారి పెండ్లముల నపహరింపఁడురా.

సుము— దేవా! నాతలఁపేమనఁగా, రాహుబాణసంహారమునకై సౌమిత్రి నారాయణాస్త్రముం బ్రయోగించినాఁడని.

గీ. పద్మయక్కున మీఱఁగఁ బాంచజన్య
రవము మిన్నంట నాల్గుకరంబు లలర
నీలమేఘాకృతులు నింగి నిండియుండె
రాహువులనెల్ల నడఁప గారణములగుచు.

కంకా— (ఎడమవైపున) ఇట్లు సముద్రమునుండి వెలువడి సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణుం దలపడి విల్లు లాగికొని యది నేలపైఁ బడవైచెను, నీతమ్ముండును గోపముచే గన్నులెఱ్ఱవడఁ జక్రములఁ బ్రయోగించియుఁ బట్టసముల విడిచియుఁ గవచధారుల శరీరములు సయితము భేదింపఁదగిన భుసుండులు వదలియు మేను పులకరింపఁ గత్తులు జడిపించియు సుగ్రీవు నెదుర్కొనియె. అతండును నాసాధనము లన్నియు వమ్ముచేసి నియుద్ధమ్మునకు మరలి బాహువు లప్పళించి కిలకిలారావముచే భూనభోంతరములు నిండించెను.

దేవతాసుందరులందఱు సందర్శనకుతూహలంబునం బరుగెత్తి వచ్చుచున్నారు. నిశాచరాంగనలు లంకాపురీప్రాకారశిఖరము లధిష్ఠించుచున్నారు. వానరులు చేతులలోని ఱాళ్ళు నేలపైచియు రక్కసు లాయుధములు ప్రక్కలం దిడుకొనియుఁ జూచుచున్నారు. ఇరువురుమ బరస్పరగ్రహణోపాయములకై చేతులాడించుచుఁ దలలూచుచు బుజము లప్ఫళించుచుఁ బరస్పరకక్షాబంధవినిహతహస్తులై కొంతసేపును నన్యోన్య హస్తాగ్రధృతకంధరులై కొంతకాలంబును బరస్పర జంఘాతాడనంబుల గొంతవఱకును డూత్కరించుచు మల్లయుద్ధమారంభించిరి. ఒక జుట్టుపట్టుకొనుటా, యొక గ్రుడ్డు పీకికొనుటా, యొక ముక్కుమీఁద గ్రుద్దుకొనుటా. యొక పండ్లూడగొట్టుకొనుటా యొక గోరులతోఁ జీరుకొనుటా, వారుచేయు పెక్కుపనులు వినోదముగా నున్నవి. పర్వతంబులు సైతము గండశైలములు గ్రక్కుచున్నవి. భూమి చీత్కరించుచు గిఱ్ఱునఁదిరుగుచున్నది. బరు వాఁప లేక కూర్మపతియుఁ దల వంకరగఁ ద్రిప్పుచున్నాఁడు. కావున నీసమయమున దేవర విల్లుధరించిపోవుటయే శ్రేయమని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

రావ— (నవ్వి) వెఱ్ఱివాఁడ! ఇది యొక ద్వంద్వయుద్ధమటరా? దీనికి నేఁ బోవలయునా!

దుర్ము— (కుడిప్రైపున) దేవా! యిది యేమి వింత? యాఁతకల్లు ద్రావి మత్తిల్లిన నర్తకివలె మత్తిల్లుచు ముదుసలియాండ్రను గూడ యువతులమ గాఁజేయు శక్తితోఁ బూవుందూపులు ధరించి విరహిణీకంఠంబులకుఁ బంచమరాగంబు గలుగఁ జేయుచు మృగాంక బాలమిత్రులును దూతీకృత కుమార సమీరులు నగు మన్మథులు వచ్చుచున్నారు;

రావ— (సంతసముతో)

గీ. లోకు లెందఱు గలరొ ముల్లోకములను
వారిమనములఁ బొడమిన పంచబాణు
లెల్లఁ గొలువఁగ మారుఁ డయ్యాశుభీతి
నన్ను శరణొందఁగా వచ్చుచున్నవాఁడు.

(ఆకాశమున) ఓరీ మకరధ్వజా: రావణానుగ్రహంబున నీకు మహాదేవుని వలన నయితము భయము గలుగదురా.

సుము— వైష్ణవాస్త్ర ముపసంహరించుటకై మందోదరీనందనుఁడు మన్మథాస్త్రముం బ్రయోగించెను,

గీ. సిడముల మొసళ్ళు పూవిండ్లు చేతులందు
మధుసహాధ్యాయమగు పంచమస్వరంబు
గలుగు మదనులు తెలిదీవికడకుఁ బంపి
రచ్యుతుల నిందిరాలోచనాంచలముల.

కంకా— (ఎడమవైపున) దేవా! కుంభకర్ణుఁడు సుగ్రీవుని సర్వాంగసంధులు విఱిచి యాకసంబునం గిఱగిఱఁద్రిప్పి నేలంబెట్టి కొట్టెను.

రావ— అట్లయిన మత్తుటేనుఁగు చేతంబడిన యనఁటిచెట్టువంటి యవస్థ వచ్చినది.

కరం— ఇంకొక చిత్రము జరగుచున్నది.

గీ. నేలఁ బడియున్న వానరానీకనాథుఁ
గక్షపంజరదాత్మ్యాహకల్పుఁజేసి
యనుజుఁడదె వచ్చుచుండె జయంబు నీకు
దేవతావైరి! లంకాపతీ! నిజంబు.

గీ. చంకనిఱికించుకొని నాల్గుజలధులందు
నన్నుముంచెఁ గదా వీని యన్న మున్ను
దాని కభిమానియైన నాతమ్ముఁ డిపుడు
కీశనాథునకుం బ్రతిక్రియ యొనర్చె.

కంకా— కుంభకర్ణకక్షాంతరగతుం డగు సుగ్రీవునిం జూచి రభసనదన్నూపురరశనాకేయూరులగుచు బృందారకవందిసుందరు లందఱునృత్యమారంభించుచున్నారు దేవా! చూడు చూడుము.

రావ— (సంతోషముతోఁ బరికించి)

ఉ. ఏల పులోమకన్యయు ధనేశుని కాంతలు చంద్రినాండ్రి జే
జేలవెలందులుం బలుగుఁజేఁతలు చేయుట వంపుఁ దౌలకుం
జాలు సపత్నులుం గొడుకుచానలు గొల్వఁగ వచ్చి దేవియే
మ్రోల నటించుఁగాతఁ గడుమోదమునం జలపాణిపద్మయై.

దుర్మ—(ఎడమవైపున) దేవా! యిదియేమి యబ్బురము. ఖట్వాంగములు ద్రిప్పుచు నట్టహాసములు చేయుచు డమరుకములు మ్రోగించుచు వేతాళము లెదుట నృత్యముసేయ దేవతాపురంధ్రులుభయమందఁ దలలమీఁది చంద్రఖండంబులఁ గదల్చు నాకాశగంగాతరంగంబులు ఘూర్ణిల్లఁ గోపంబునం బుస్సురని బుసకొట్టు పాపజందెంబులు వ్రేలాడఁ బ్రచండవేషధారు లగుచుఁ జండికాపతు లేతెంచుచున్నారు.

రావ— (సంతోషముతో)

గీ. తలలు తెగఁగోసికొనినయందులకుఁ దగిన
యట్టి వరమును నితని కీనైతి మున్ను
నేఁడొసంగెదనంచు ననేకమూర్తి
యగుచు ముక్కంటి ననుఁ బ్రోవనరుగుదెంచె.

సుము— దేవా, యట్లుకాదు. మన్మథాస్త్ర ముపసంహరించుటకై తృతీయ దాశరథి యీశ్వరాస్త్రముం బ్రయోగించె నని నాయూహ.

గీ. బాలశశిశేఖరులును గాకోలగళులుఁ
బన్నగాలంకృతులునైన భర్గు లకట
గడియలోపలఁ జిచ్చఱకంటిలోని
మంటలోపలఁ గలిపిరి మన్మథులను.

కరం— (కుడివైపున)

ఉ. ప్రేవులుతుప్రింపఁగాఁ గదలు పీలుఘటిల్లగఁ జంకదాఁటి వి
ద్రావితుఁడై నఖంబుల నురంబు పగిల్చి రదాళిచేత న
గ్రేవల నాసికంగఱచి లీలఁగ బర్విడె మింటివైపు సు
గ్రీవుఁడు నీసహోదరు నొగిం దన తోఁకనె నెత్తిమొత్తుచున్.

రావ— (దుఃఖముతో) ఔరా ప్రమాదము! వానరులు కపట ప్రచారు లనుమాట తలంపకయే తమ్ముఁడు పోరుచున్నాఁడు.

కంకా— ఈసుగ్రీవుఁడట్లు కుంభకర్ణుని వంచించి యంతలో గగనమార్గంబునం బ్రథమతాపసుని సన్నిధికేగెను.

కరం— కపిచక్రవర్తి యొనర్చిన చాపల్యమునకుం గోపించి మధ్యమ పౌలస్త్యుండును సమరసమారంభమే శరణముగాఁదలఁచి లంకాపురీ గోపురము వెడలఁగా సర్వసేనాపరివృతుండై స్వయముగా రాముఁడే యతని నెదుర్కొనియె.

కంకా— జాంబవన్మణిమన్మహాముఖ దుస్సహప్రభృతులగు నెలుఁగురాయ లొక్కప్రక్కను గయగవయగవాక్షకటాక్షప్రభృతులగు గోలాంగూలాధిపతు లొకవైపునను దధిముఖదరీముఖదుర్ముఖప్రభృతు లగువానరనాయకు లొకవంకను శరభకేసరకిశోరప్రముఖు లొకదండను నిండియుండ నెదుటికి వచ్చిన రాముంజూచి కుంభకర్ణుఁడు—

రావ— ఇదియే పిపీలికాపన్నగన్యాయము. ఏమిచేసెను?

కంకా— ముద్గరపరిఘాద్యాయుధములచే నచ్ఛభల్లకులంబును మూర్ఛనొందించి కొండ్రము చ్చులం బాఱందోలి వానరసేనలంబిండిచేసి రామున కభిముఖుండై మూర్ఛ దేఱిన వానరులచే నలుదిక్కుల నాక్రమింపఁబడుచుఁ గోపాంధకారమునం గన్నులు గానక ప్రక్కలనున్న పరిజనములతో నిబిడవలీముఖ కదళికేళి యందుం బ్రవర్తించెను.

(తెరలో) దేవా దాశరథీ! వానరసేనాసంరక్షణమునకై త్వరపడుము.

చ. బలరిపుకుంభికుంభములు వ్రయ్యలుచేసి కృతాంతుపోతుకొ
మ్ములు మొదలంట నూడిచిన ముద్గరముం ధరియించి రక్తముం
గొలుచుచుఁ గుంభకర్ణుఁ డడుగోఁ ద్రిదశాంగన లెల్ల నవ్వ శ
త్రులుఁ దనవారునంచు మది రోయక మ్రింగుచువచ్చె నక్కటా.

రావ— ఔరా! తమ్ముని యత్యుత్సాహ్యము నధ్యవసాయమును గొనియాడఁ దగినవి!

కరం— (కుడివైపున) దేవా! రాముఁడును దోర్బంధబంధూకృతచాపుఁడై కుంభ కర్ణుం దార్కొనె, కుంభకర్ణుండును ముద్గరముందాల్చి వెన్నిక నిలువంబడియె

రావ— ఎప్పుడును మాతమ్ముని సంగర మభంగురమైనదియే.

కంకా— అయ్యో! అయ్యో!

గీ. త్రిదివసతులకుఁ దిలకము ల్దిద్దుచేయి। యరులఁ దునుమాడఁ బైకెత్తినట్టిదియుండ
రామశరఖండితం బయి భూమిమీఁద। దొరలె మోచేతిదనుక ముద్గరముతోడ.

కర— ఒక్క చేయియేకాదు, భుజదండముగూడ ఖండింపఁ బడినది.

రావ— (కన్నీటితో)

గీ. కంకణీకృత దేవతాకరిరదంబు
మృతకవానరరక్తరంజితతలంబు
తమ్మకుట్టనిబాహుదండమ్ము వడియె
నకట నరపశుశరలూనమగుచు నవని. (అనిమూర్ఛవోవును)

కంకా— దేవా! యూరడిల్లుము. ఎడమచేతనే ముద్గరము పట్టుకొని నీ తమ్ముఁడు మరల రాము నెదుర్కొనుచున్నాఁడు.

రావ— (మూర్ఛదేఱి చూచును)

(తెరలో) గీ. దంతఘాతాధరము భయదభ్రుకుటియు
జ్వలితనయనంబు కోపకషాయగండ
మైన నీసోదరునితల యవనిఁ బడియె
నరవిముక్తార్ధచంద్రశరముచేత. (అందఱును క్షోభము నటింతురు)

(మరలఁ దెరలో)

చ. శరమునఁ గంధరంబు తెగి చచ్చియుఁ జావక కోరలన్భయం
కరమగు కుంభకర్ణు తలకాయ పొరింబొరి నిద్రిమత్తుతో
ధరఁబొరలాడుచుంటఁ గని దానిని వాయుకుమారుఁ డింక నె
వ్వరి నిది మ్రింగునో యనుచు వారిధిలోఁ బడవైచె రావణా.

రావ-హా! వత్స. కుంభకర్ణ! నావలన నీకెట్టిపాటువచ్చెనురా తమ్ముఁడా (అనియేడ్చును)

(తెరలో)

గీ. పుష్పకంబులు మరలించిపొండు సురలు। కపులు దైత్యులుపొండు సంగరము విడచి
రవిరథమ దూరమేగుము భువినిఁబడెడుఁ। గుంభకర్ణుని మొండెము కొండవోలె.

రావ— (శోకము నటించుచు)

ఉ. నేఁటికి శేషపన్నగము నీవొనరించిన యెగ్గు మర్వ దిం
తేటికి గౌరి సింగమును నిందుఁని దంతియుఁ బోలె పోరు నీ
పాటవమున్ సుమేరువునుబట్టి కదల్చిననాఁటి వేలుపుం
బోటుల పాట్లు నే మఱచిపోయెదనన్నను బోవు తమ్ముఁడా.

సుము— (ఎడమవైపున) దేవా! ఊరడిలుము. పెక్కుదుఃఖములు వచ్చినఁబక్కన నవ్వవలయునఁట. పుండుమీఁదఁ గారము రాచినట్లింకొక యాపదమూడినది. అచట లక్ష్మణుండును——

క. వింటం దూపిడి పురముల నంటించినవాని భైరవాకారుని ము
క్కంటిం దలంప నాతని కంటి సెగల్ మేఘనాదుఁ గడతేర్చెఁగటా.

రావ—హా పుత్ర! హాపుత్ర! (అని మూర్ఛపోవును అందఱును యథోచితమాచరింతురు.)

రావ— (కొంతసేపటికి మూర్ఛఁదేఱి)

చ. కెరలుచు వజ్రి ఙొమ్ముపయిఁ గేలిడి నిద్దుర వోవుఁగాక ని
ర్జరులును గాలిసంకెలలు జాఱి సుఖింతురుగాక దేవతా
తరువుల పూలు దేవతలె తాల్తురుగాక దశాస్యుచేత నె
వ్వరికిని దెల్పరాని దురవస్థకుఁ బాలయితయ్యె పుత్రికా!

(అని యెల్గెత్తి యేడ్చి) ఓకింకరులారా! నన్ను మందోదరీభవనంబునకుం గొంపొండు

(అని అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్రి
బాలరామాయణ నాటకమునం దష్టమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

నవమాంకము

(పిదప యమకింకరుఁడు ప్రవేశించును)

యమ— ఆహా! పూజ్యుండును బలాయవాహనుండును సకలప్రాణి భయంకరుండును నగు శార్ద్ధదేవుని విశ్వాతిశాయి యగు ప్రభావము!

గీ. సతతవికసితనీరజాసననివిష్టుఁ
డగుచుఁ దనయిచ్ఛ నీరేడుజగములను సృ
జించి మించినవాఁడు విరించి వేద
కర్త నిట్లూర్చెఁ బితృపతికతనఁ గాదె.

(పరిక్రమించి ప్రక్కకుంజూచి) ఔరా! వీరచూడామణియగు నక్తంచరేంద్రుని ప్రతాపము! గరుత్మంతుని రథముగాఁజేసి మాతలిసుతుండగు సునీతుఁడు సారథిగా యుద్ధరంగమునకుఁ దేరు రామునికొఱకుఁ బంపించితిననియు, నేఁడు రామరావణులకు ద్వంద్వయుద్ధము జరుగుననియుఁ. బుత్రదర్శనలాలసుండును మాకుఁ బరమమిత్రుండును నగు దశరథమహారాజుతోడను యుద్ధప్రచారము వినిపించు చారణమిథునముతోడను నేనాయుద్ధరంగమునకుఁ బోవుచుంటి ననియుఁ, జిత్రగుప్తుల పుస్తకములో లంకానివాసుల లెక్కఁదీయించి మాకుంబంపుము—

గీ. లంకలోనున్న రావణు లెంక లెంద
ఱెప్పు డెవ్వరిచే వధియింపఁ బడుదు,
రదియు, రామునిచేత లంకాధిపతికి
నెట్లు మృతియగునో దాని నెఱుఁగవలయు.

అనియుఁ బురుహూతుఁడు దనకుం బంపించినవార్త త్రిలోకనియామకుండగు యముండుకూడ నాతో నేకాంతముగాఁజెప్పి యాపని నెఱవేర్పు మనియె. నేనును జిత్రగుప్తుని కడకుంబోయి యాలెక్కలు దీయించి యవి పురుహూతున

కందఁజేయవలయు. (అని యాలోచించి) ఔరా! దశాననుండు పరాక్రమములో నందఱికిని మీఁదివాఁడే కదా; కాఁదేని—

గీ. దేని గనుఁగొన్న నిర్జరాధిపతియైన
వేయి కన్నులు ముకుళింపఁజేయు భీతి
నట్టియము కాలదండ మీయసురనాథు
కంఠములయందుమాత్రము కుంఠమగునె.

మఱియును- గీ. సకలజంతువులకు వినాశంబుఁ జేయు
దుండగుండగు యముఁడును దండమూని
వీని నెదిరించుటంగాదె విఱిగిపోయెఁ
బురుషభావంబుతోఁగూడఁ బోతుకొమ్ము.

(అని నలుదెసలు పరికించి) ఇదుగో! చిత్రగుప్తుఁడు (అని సమీపించును)

చిత్ర— (ప్రవేశించి)

గీ. వానరులచేత రాత్రిందివంబులందుఁ
జంపఁబడినట్టి దైత్యుల చావులెక్క-
లట్టివ్రాయఁగ ఖేదజడాంగుళీ క
ఠోరమయి చేతి తిమ్మెర తీఱదాయె.

యమ— (డాయంజని చెవిలో నేమోమో చెప్పును)

చిత్ర— స్వామియానతిప్రకారము చేయుదును (అని నలుదిక్కులుఁగలయంజూచి) ఈపార్శ్వముల బ్రచ్ఛన్నుఁడుగాని మత్తుఁడుగాని యెవ్వఁడును లేఁడుగదా! మంత్రము వెలియగును. (అని లెక్కలపుస్తకము వానిచేతికిచ్చి) సరిచూచు కొనవలయును. నీవు చదువుము.

యమ— (చదువును)

గీ. కృతయుగము చన్నపిదపను ద్రేతనాఁడు
గార్తికంబునఁ గృష్ణపక్షప్రథమది
నమున గట్టిరి వార్ధి గ్రావములచేత
రామభక్తులు కపులు దోర్బలముమీఱ.

గీ. కోప ధూమ్రాక్షుఁ గాటుకకొండఁబోలు
వాని ధూమ్రాక్షు విగతకంపను నకంప
నుని వధించెను మారుతతనయుఁ డధిక
రోషవివశుండు చెఱియొక గ్రుద్దుగ్రుద్ది

గీ. దీర్ఘభుజుఁడగు నీలుండు దీర్ఘనిద్ర
నొందఁజేసెఁ బ్రహస్తు రఘూద్వహుండు
కుంభకర్ణుని గాటుకకొండవంటి
వాని ఖండించె రెండవవారమందు.

గీ. అంతకుండయ్యెఁఘోర నరాంతకునకు
నంగదుండు భుజాలంకృతాంగదుండు
అంతకునిఁ జేర్చె హనుమ దేవాంతకత్రిశి
రసులఁ బిడికిలిచే గలదసులఁ జేసి.

గీ, ఋషభుఁడను వానరుఁడు వధియించెఁ బిదప
బార్శ్వములు చించి యలమహాపార్శ్వనాముఁ
జేసె నతికాయు నిష్కాయుఁ జితశ్రియుద్ధ
ఘనుఁడు సౌమిత్రి మూఁడవ దినమునందు.

గీ. కడఁగి కుంభనికుంభులఁ గౌంభకర్ణు
లను వధించిరి రవిమరుత్తనయు లవల
దామరసలోచనుఁడు ఖరాంతకబలుండు
రామభద్రుఁడు మకరాక్షుప్రాణముడిపె.

గీ. మేఘనాదునిఁ జంపె సౌమిత్రి నిహత
నాయకములైన నిశితాగ్రసాయకముల
నాలుగవనాఁడు వానరనాథుఁ డలుకఁ
గొని విరూపాక్షుని మహోదరుని వధించె.

గీ, రామచంద్రుఁడు నిశితాస్త్రలాఘవమునఁ
గడఁగి చంపఁగలఁడు దశకంఠు విహిత
సంగరోత్కంఠు నేఁడు నిజంబు నిజము
పరసతీహర్తలకు నిట్టి పాటులనఁగ.

ద్రి— సరిగానే యున్నది. నీవుచని వేగముగా నివి దేవేంద్రునకిచ్చి మరల మన స్వామితో నివేదింపుము. నేను గార్యశేషంబునకై పోయెద. (అనియిరువు రును నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది విష్కంభము.)

(పిదపఁ బురంచర దశరథులును చారణమిథునంబును బ్రవేశింతురు.)

చార— ఆర్యా! మాతలీ. సకలదానవేశ్వరపరాక్రమణంబును గౌతూహలోత్తానిత సకలలోక లోచనపక్ష్మంబును నైరావణలక్ష్మంబును గగనాంగణసంచరణ వేగతరళితమాణిక్యకింకిణీనినాదనిష్యందనంబునగు స్యందనంబు వేగ నడుపుము. సురాసుర సంగరప్రదేశంబు నతిక్రమించియున్న రామరావణసమరాంగణము లోచన గోచరం బగుచున్నది. (అందఱును రథవేగము నటింతురు)

దశ— భగవంతుఁడా! గీర్వాణనాథ! అనుగ్రహించి దృష్టులీవై పునకుం బఱుపుము.

క. లతతోడ న్వికసించిన యతసీగుచ్ఛమన రాముఁడదె చొచ్చె రణ
క్షితి ధన్వియగుచు లంకాపతియును విలు పూనివచ్చె వారిద మనఁగన్.

(ఆకసంబునఁ జెవియొగ్గి) రథసోల్లసితహృదయామోద ముద్రిం డగు రామభద్రిం దేమనియో యనుచున్నాఁడు.

మ. "అసురాధీశ్వర! సీతనిమ్ము నిను నే యాచించితి న్మానుమీ
యసదాచారము. మించలే దిపుడు కార్యంబైన, లేదేని రా
ర! సమాకృత్తఖరాదికంఠవిగళద్రక్తావిలంబైన నా
రసముం బూని దశాననంబులు ధరారంగంబునం గూల్చెదన్."

పురం— భూదేవేంద్ర! మీరామభద్రున కెన్ని యేండ్లున్నవి? ఇంతటి ప్రాయముంలోనే యేండ్లు గడచిన పెద్దలనవలసినమాట లభ్యస్తములయినవి.

దశ— (వినయముతో) దేవా! ఇది దేవర యనుగ్రహమే. ఇనుము ద్రవించుటకు సూదంటుఱాతి బలిమిగాక వేఱున్నదా. (మరల మింట చెవియొగ్గి) ఇవి రాక్షస రాజుమాటలు. "ఓరీ రాముఁడా! దోర్దండచండిమా హృతపరశురాముఁడ! నా పరాక్రమమును నీ పూర్వపురుషుఁడే సహింప లేకపోయెను. నీవన నెంత!

గీ. తావికై వచ్చుతుమ్మెద దంతిచెవుల
చేత దెబ్బలు దినులీలఁ జేతఁగాక
చెంపకాయలు దినియె నాచేత మును వ
రేణ్యగుణుఁడగు మీయనరణ్యనృపతి.

ఇంతియే కాదురా, ఓయనరణ్యకులకుమార!

మ. నను దాఁకె న్హరిచక్రముం గుపితకాంతాకుండలాఘాతమో
యన, నామూఁపునఁ గాలదండము మృణాలాకారమై యుండె, తా

మ్మనఁ గాంతాకుచహారమట్లు దొరలెంబో వజ్రిముం; దూపు లీ
వును నాపై నిగిడించెదేని నవి పూవుందూపు లౌ రాఘవా."

పురం— (ఆలోచించి) రామరావణుల వచనరచనయం దెంత హెచ్చు లొచ్చుగలదో చూడుము. గౌరవము బుద్ధిమత్తచే వచ్చునుగాని వయస్సుచేతరాదు.

చార— (చెవియొగ్గి) అమాటకు రాముఁ డిట్లనుచున్నాఁడు. (తెరలో) అట్లయిన ననంగబాణోపమానంబు లగు నాబాణంబులు సహింపు మివిగో విడుచుచున్నాను.

చారణి— (సంభ్రమముతో నమస్కరించి) దేవా! విశదకమల మనోహరంబు లగు నయనాంచలంబు లీవంకకుం బఱపుము. ప్రళయకేతుదండాకారం బగు బాణంబు కోదండదండంబునుండి మొదట విడిచినపిదపనే రామభద్రుని మొగంబునుండి మాటలు బైలుదేఱినవి. భగవానుఁడా! ఇంద్రాణీవల్లభ! ఈరాముని చరితవంటి చరిత వినియుఁ గనియుఁ గూడ నెఱుంగము. మందోదరీచుంబనవిలుప్తతిలకం బగు దశాననుఫాలఫలకంబున జయధ్వజదండంబుగా నొక్కబాణమును నాటెను.

చార— సుగేహినీ! నీవు బాగుగ గుర్తింపఁ గలవు సుమీ.

చ. ఎచటఁ దృతీయలోచనము నీశ్వరుఁ డర్థి వహించి యుండెనో
యెచట విశేషకంబుఁ బృథివీశ్వరు లందఱు తాల్చుచుందురో
యెచటఁ ద్రిభంగికాకృతివహింపఁగ జేయునొ క్రోధ మెరికే
నచటనె రాఘవేంద్రుఁ డొకయమ్మునఁ గొట్టెను రాక్షసేశ్వరున్.

చారణి— అయ్యో! అయ్యో! దశాననహతకుఁడు దళదిందీవరదళాభిరామంబగు రాముని పెన్నురంబునం గృతాంతదంష్ట్రికరాళంబగుశరంబు గ్రుచ్చెను,

దశ— ఎవఁడురా అక్కడ! పురందరమిత్రింబగు దశరథుఁ డెదుట మండఁగానే రావణుఁడు రామునిం బ్రహరించుచున్నాఁడఁట.

పురం— సఖా! దశరథ! ఇది ద్వంద్వయుద్ధము కదా! ఇరువురు పోరాడుచుండ మూఁడవవాఁడు చనుట క్షత్రియధర్మము కాదు,

దశ— పూజ్యుల మాట కడుగు దాఁటను గాని యిప్పుడు కర్తవ్యమేమి?

పురం— చేయఁదగిన పని రాఘవధురంధరుండగు మన రామచంద్రుఁడే చేయఁ గలండు.

చారణి— ఔరా! యీమొక్కలి రక్కసుని పొగరు.

గీ. జానకీదేవి నిదురించు శయ్యపైడి
లేటితోల్దాల్పు గ్రీవకవాటసమము
చిరపరిత్యక్తమౌక్తికసరమునైన
రాముసురమందు గుచ్చె నారాచ మకట.

దశ— దశకంఠా! మంచినేర్పరివిరా! ఒక్క యమ్ముచేతనే దశరథరాము లిరువుర హృదయములను వ్రచ్చితివి.

చార - (సంతోషముతో చంకలు దాటించుకొనుచు) దశరథమహారాజ.

క. మందోదరి వలిగుబ్బలయందలి కుంకుమముచేత నందంబయి చె
న్నొందు రిపు నెడఁదపయిఁ జొన్పెం దారుణమైనశరము నీకొడుకు బలా!

చారణి— (చమత్కారముతో) చెవి దాఁకఁ దాఁకు వింటి నడుమునుండి వెడలు తూపులు ముజ్జగంబులనిండ" రామరావణులొనరించు నిర్భరంబగు సమరంబుఁ జూడఁజూడ మన మువ్పొంగుచున్నది.

పురం— మిత్రిమా! మహీమహారాజ! మనరాముని ధనుర్విద్యాపాటవంబుం గనుం గొనినఁ ద్రిపురాంతకుండు నాతలఁపునకుం దగులుచున్నాఁడు చుమీ.

దశ— (ఆకసమునఁ జెవియొగ్గి) మిత్రిమా! పురందర! రామభద్రుని చరిత్రికు సంత సించితివని యీదశకంఠుఁడు నిన్నుఁగూడ నేమేమో మాటలుమిగులుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

మ. పతికిం బంధముఁబాపి బ్రోవు మనుచుం బౌలోమి కోశం దయా
మతి నే నిన్విడనాఁడునాఁటిగతి సంస్మర్తవ్యమోరీ! దివ
స్పతి! యేమీ! యిటుతప్పఁ బల్కితిని రక్షస్స్వామికిం బాణిసం
శ్రితధారాశితచంద్రిహాసునకు నిన్నీ యిట్లనం బోలునే.

ఓకపిలలోమశబాహూ! అహల్యాజార!

ఉ. రాముని పేరుచెక్కిన శరంబులు నాలుగు మింటి నంటఁగా
నేమని వేయి కందొవలు నింతలు చేసెదవోరి మూఢ! సు
త్రాముఁడ! నేఁడె రావణుఁడు రాము ననిం దెగటార్చు రేపు నీ
బాములు చూడు మడ్డపడువాఁ డెవఁడో నిను బందివెట్టెదన్.

దశ— (మరల నాకసమునఁ జెవియొగ్గి) ఆమాటలు విని రామచంద్రుఁ డుత్తరము చెప్పుచున్నాఁడు. దేవా! వీరిరువుర సల్లాపములును వినుము.

(తెరలో) ఓరీ! వాలిబాలమిత్రిమా! పౌలస్త్య! వీరధర్మ పరిభాషలు మీ వంటివారా ప్రవర్తింపఁ జేయువారు. ఇదియేమి, ఒకఁడు ప్రతిపక్షుఁడై యుం

డఁగా నింకొకనిపైఁ గోపగించెదేల? పోఁగల చేని నాతోనే పోరుము. ఇట్టి యసంబద్ధ ప్రలాపములాడు నిన్ను క్షత్రియుండగు రాముఁడే శిక్షింపవాఁడు.

రావ— (తెరలో) ఓరీ మానుషీపుత్ర! రాముఁడే క్షత్రియుఁడా. రావణుఁడు కాఁడు గదా? కానిమ్ము శిక్షించువాఁడెవ్వఁడో శిక్షింపఁబడువాఁడెవ్వఁడో చూతము.

రాము— (తెరలో) ఓరీ! అమానుషీపుత్ర! రాముఁడేక్షత్రియుఁడు, రావణుఁడుకాఁడు

చార— ఇట్లు వాక్యోపవాక్యములచేఁ దామసములు హెచ్చి రామరావణు లిరువురును శరవర్షములు గుఱిపించుకొనుచున్నారు.

చారణి— ఓ దేవతాపరమేశ్వరా! యుద్ధ మతిభీభత్సముగానున్నది. జెండాగుడ్డలు కూలుచున్నవి. ధురాబంధంబులు విఱిగిపోయియుఁ దాళ్ళుతెగియు సిడింబులు డుస్సియుఁ గూబరంబులు భగ్నంబులయ్యు తేరులొఱ్ఱుచున్నవి. ఇంద్రియంబులు చెడియుఁ జరణంబులు వికలంబులై పదాతులుమడియుచున్నారు విద్యాధరదంపతుల నడుచు దేవతామిథునంబుల గాయపఱచుచుఁ బన్నగ వివరంబులందూరుచు గంధర్వ వర్గంబుల గంధంబులడంచుచుఁ సిద్ధులందఱుమును శకుంతసంతానంబులకు బెదరుపుట్టించుచు వీరప్రతివీరప్రయుక్తంబులగు శరంబులు లెక్కలేక యెక్కడఁ జూచినను నిండియున్నవి.

చార— (లెస్సగనాలోచించి) విరించి విలోచనకులతిలకులకు ధనుర్విద్యాపాటవంబునం జాల హెచ్చుతగ్గు గలదు.

గీ. పదికరంబుల నొకసారి పంక్తిముఖుఁడు
పదిశరంబులు రాఘవుపైకిఁ బఱుప
శరము లీరేను రాఘవస్వామి యొక్క
చేత సంధించి వాని భంజించుచుండె.

మఱియు నో దేవతాచక్రవర్తీ! కామ్యమానకాంతాపరిగ్రహంబులగు వస్తువు లేవియైనను గాముకుల కానందజనకంబులే.

చ. ఉరమునఁ గౌఁగిలించుకొనుచుండె ధరాసుతచేతిగంధపుం
గురుతులుగల్గు రామనృపకుంజరు తూపులు పంక్తికంఠుఁ డ
ద్దిర! మరుశక్తి యక్కతన దేహము చెమ్మటపట్టి పుల్కరిం
చె రసవశత్వము న్విగతచేష్టలఁ జెప్పఁగనేల వానికిన్.

చార— అయ్యలారా! వినుఁడు విచికిత్సాక్రోధములతో రాముఁ డేమేమో యనుచున్నాఁడు.

రాము— (తెరలో) ఓరీ మూఢ రావణ! యీసమబాణవర్షముచేతనే రామువిదనాయి

తెలిసిన దనుకొనకుము. నిన్నుజంపుటకు మావిశ్వామిత్రభగవాను లుపదేశించిన దివ్యాస్త్రములు పెక్కులుగలవు.

చారణి— (సంభ్రమముతో) ఇదియేమి. ఆమూలఫలితస్ఫులింగజటిలజ్వాలావళీవిలీనతుహినసరణిసారణీపూర్యమాణమందాకినీచంద్రభాగాదినదీసార్థమంథరిత విస్తారంబును నుత్తరదిగంతరస్థంబును సకలకులశైలరాజంబుననగు హిమవంతమా ! లేక సంతతతనోత్తపనతరళశిలాజతునిష్యందనిర్భరదహ్యమానచరణచంక్రమ ణాక్రందితకరీంద్ర ఘీంకారంబును స్రోతస్సలిలప్లావితతటాంత పతత్త్రస్తర ప్రవృత్తశబ్దసందోహభరితగంభీరగురుగుహాకుహరమధ్యంబగు వింధ్యమా ? లేక సీమసీమాయమాన శ్రీఖండమండలీభ్రష్టభుజగభోగభ్రియమాణ తామ్రపర్ణోపవనవిచ్ఛిన్న నితంబడంబరాలంకృతదక్షిణమహీవలయంబగు మలయమా ? లేక దాహకుపితకుంభసంభవమహామునిగేహినీదత్త వివర్ణదృష్టిచ్ఛటాకలాపసంకుచిత చటులజాలుకోత్పీడపరిహ్రియమాణ మాణిక్యచక్రవాళవేల్లిత శిలాతల లతాభవనరభససంభావిత హంతవహోచ్ఛేద ముహూర్తసుఖసుప్తవిద్యాధర మిధునజనితమనోమోహనంబగు రోహణమా ?

పురం— అవియేవియునుగావు. పౌలస్త్యునిం జంపుటకై యస్త్రతంద్రుండగు రామచంద్రుఁడు ప్రయోగించిన యాగ్నేయాస్త్రము.

చ. బిరబిర విల్లుద్రిప్పుచును బీరము పొంపిరి వోవ రాక్షసే
శ్వరుపయి రాముఁ డేయు శరజాలము లాతని౯ దాఁకి మీఁదుగా
నఱిముఱి నెచ్చటంబడెనొ యచ్చట నొక్కొకబాడబంబు సా
గరమునఁ బుట్టజేయుగతిఁ గ్రాఁచుచునుండెఁ దదీయనీరమున్.

మఱియును,

గీ. పైడిమల పైడి ద్రవమయి పాఱఁదొడఁగె
మాడెఁ గల్పాగముల కుసుమవ్రజంబు
నిప్పుకలు గుఱిపించెను నీరదములు
రామనిర్ముక్తవహ్నిశరంబుచేత.

చార— (ఆకాశమునఁ జెవియొగ్గి) ఆర్యులారా ! యీ రావణుని పల్కులు వినుండు
(తెరలో) నీవు దివ్యాస్త్రములు ప్రయోగించిన నేను ప్రయోగింపలేనా !

గీ. హృదయతాపంబు బాష్పవాహినులు శ్వాస
ములను నాగ్నేయవారుణానిలశరముల

సీతకయి యోర్చుచుండిన జెట్టి నేమి
సేయునుర రామ ! నీదివ్యసాయకములు.

చారణి— పారిజాతవృక్షముల మొదలంటఁ బెఱికివైచుచుఁ గల్పవృక్షములనుమ్మూలిం చుచు సంతానసంతానంబులం బెల్లగించుచు మందారద్రుమంబులఁ గంధంబు లూడ్చుచు హరిచందనంబులం బాడొనర్చుచు నీరేఖ లోకంబులు కంపిల్ల జంఝూమారుతంబులు విసరుచున్నవి. దేవా ! విలోకింపుము.

పురం— రామనిర్ముక్తమగు నాగ్నేయాస్త్రము తనకుం దగినది కాదని దానిం బ్రజ్వలింపఁ జేయుటకై పౌలస్త్యుండు వాయవ్యాస్త్రముం బ్రయోగించెనని నే దలంచెద.

మ. అమరాగంబులఁ గూల్చుచుం ద్రిదివసద్యానంబులం ద్రోలుచున్
బ్రమదోద్యానములందు వర్తిలెడు జెండాకంబము ల్వ్రాల్చుచుఁ
గమనీయాగ్నిజబర్హిపింఛమును దూఁగం జేయుచున్ వచ్చె సం
ద్రమునం గల్గిన విద్రుమవ్రితతి నీరఁ ముంచుచుం బయ్యెదల్.

చారణి— దేవా ! పురందర ! ఇది యేమి ! మసృణరాజపట్టస్నిగ్ధముగ్ధంబగు నల్లని కాంతి గగనంబున కుల్లాభంబు గట్టుచున్నది. కలకలరవోత్కంఠ కంఠంబు లగు శితికంఠంబులు నృత్యంబుసేయుచున్నవి. నిబిడోల్లాసితవంశకరీరంబులను దులితకరీంద్రంబులు నగు జలధరంబులు గర్జిల్లుచున్నవి.

పురం— పవనోద్దీపితమగు నాగ్నేయాస్త్రముం జల్లార్పుటకై రామభద్రుండు జలధరా స్త్రముం బ్రయోగించె నని తలంచెద,

సీ. పలువితంబులగు రంగులు గల్గు శక్రచాపం బొకవంక శోభనువహింప
నీటిప్రబ్బలు మొల్వ నీరధారలు నేలఁ బడకుండఁ జాతకపక్షి గ్రోల
శక్రచాపమువంటి చాయలు కల్గు పింఛమ్ములు విప్పుచు నెమ్మి లాడ
రవనూని మెఱుఁగిడి సవరఁగాదువ్విన యాంధ్రకాంత శిరోరుహములపగిది

గీ. మొగలితీవల కెల్లెడ మొగ్గలొదవఁ
గడిమిపూవుల తావి లోకములు గప్ప
కమలములు రూపు మాయఁగఁ గదుపుగట్టి
గగనమున నిండెఁ బెనుకాఱు మొగులదండు.

గీ. పుడమికిని నింగికిని గల నిడివి కొల్చు
దండముల భాతిగా నీరధారలలర

ముజ్జగంబులు గూడ సముద్రి మధ్య
మందు నొకసారి మున్గుచున్నట్లు దోఁచె.

చారణి— దేవా! యిటు చూడుము. నీటియేన్గులు పరస్పరముం బోరాఁడఁ దరగలపై నాఁడుకొనుటకై జలాంతరమగ్న పర్వతంబుల యందలి పక్షులెగురుచుండ లక్ష్య మాణైరావతబాంధవంబును సముల్లసత్ప్రియాషశేషంబును దృశ్యమాన దేవద్రుమాలవాలంబును నవలోక్యమాననారాయణసూకరసముద్ధృత ధరణీ పృష్ఠనిలయస్థానంబును విస్తార్యమాణ కౌస్తుభసగోత్రమణికరంబిత పాతాళ జంబాలంబును నుచ్చలల్లక్ష్మీబాలవిలాసోద్దేశంబును ససంభ్రమభ్రమత్కచ్ఛ పాది డింభకవర్గంబును బ్రకటాయమానదామోదర నిద్రావిమర్దశయనీయశేష రమణీయంబును దిమి తిమింగిళతిమింగిళీశాది జలచరజంతుభీకరంబును నగు సముద్రసమూహంబు జగంబులు ముంచుచున్నది.

పురం— నిజముగా వారిదాస్త్రము తనకుం దగనిదని యెంచి తదుద్దీపనార్థంబుగాఁ బౌలస్త్యుం డుదన్వదస్త్రముం బ్రయోగించె నని తలంచెద.

ఉ. రక్కసులేడ్పు నేడ్పులకు వ్రస్సినశుక్తులలోని ముత్తెము
ల్గ్రక్కఁగ నౌర్వముం జలచరంబుల యాహుతి బట్టు మండఁగా
జెక్కులు గల్గుకొండలు చరింపఁగఁ బొంగెడు నెల్లలోకముల్
గ్రక్కున ముంచివేయఁగల కాలమునంబలె వార్ధులక్కటా.

చారణి— దేవా! దశశతాక్ష! చూడుము చూడుము! కలికాలనిర్వాపణక్షములును వార్ధిసప్తకపానప్రవీణులును నిర్వాణనగరరాజమార్గాయుతులును ధర్మ ద్రుమా రామభూతులును గ్రోధపాదప పరశుప్రాయులును నిబిడితజటాజూటబంధు లును గమండలుమండితహస్తులును బ్రకటితయోగపట్టాభిరాములును బ్రహ్మ సూత్రపవిత్రితభుజస్కంధులును భగవంతులు నగు నగస్త్యమహర్షులు లక్షల కొలంది వచ్చుచున్నారు.

పురం— ముజ్జగంబులు ముంచు కడలిపేరిఁటి పెనువెల్లి నుపశమింపఁ జేయుటకై రఘుకులధురంధరుం డగస్త్యోపదిష్టంబగు నగస్త్యాస్త్రముం బ్రయోగించెఁ గాఁబోలు.

మ. పతిభక్తిం బరిచర్యలం జలుపు లోపాముద్రలం గూడి ధౌ
తతరంబై తగు చీరతో ద్రుహిణసూత్రభ్రాజితాంసంబుతో
రతనంపుంగనికొండ నుండెడు తపోరాసు ల్మునుల్ కర్ణసూ
త్రితరుద్రాక్షమయాక్షమాలికులు వీరే వచ్చుచున్నారొగిన్.

చారణ— నముచిమంధనపరివృద్ధ మన్యుండవగు శతమన్యుఁడా ! ఇట్లు దివ్యాస్త్రముల చేతం దివ్యాస్త్రములనుపసంహరించుచు రక్షోలక్ష్మీవిరాముండగు రాముండొనరించినపని నివేదించుటకు నాకు నమ్మకము తోఁచకున్నది. మాటలు రాకున్నవి ! ఔరా దశాననునిపరితాపము. (ఆలోచించి ధైర్యముతెచ్చుకొని) దేవా ! నివేదించుచున్నాను. సావధానుఁడవై యాకర్ణింపుము.

సీ. ఏవేళఁ బల్కిన నీరేడు జగముల కానతి పల్కులే యానతిచ్చె
నే నాఁడు చూపిన నానారిపుత్రాస కృత్కోపకలితహుంకృతులె చూపె
నే చాయఁజూచిన వీచోఁపులిడు సురపరిమదల యానన్నాద్దములె చూచె
నే కాలము నుతింప నెల్లమార్తురఁదురించు శాతాసిఁ జందరిహాసమె నుతించె

గీ. నట్టి దశకంఠు మొగములయందు నొకటి
రామభల్లాగ్రిలూనమై భూమిమీఁదఁ
బడియె నంతఃపురస్త్రీల బాష్పధార
తోడ ; బందులు వేల్పుటింతులు జెలంగ.

పురం— ఓహోహో ! దశరథమహారాజ ! మనరామభద్రుఁ డతిదుష్కరమగుకార్య మొనర్చినాఁడు.

ఉ. ఏ తల చందరిహాసమున నీశ్వరు ముందర మున్ను ఛిన్నమై
భూతము లెల్ల విస్మయము బొందఁగఁ గీర్తి వహించి మించెనో
యా తల నేఁడు రాఘవశరాహతిచే స్మరణీయమై రణ
క్ష్మాతలమందు దొర్లుచు విచారము గల్గఁగఁజేసెఁ గంటివే.

దశ— రాక్షసరాజనఁగా వీఁడే రాక్షసరాజు, వీనిగాంభీర్యమే త్రిభువనశ్లాఘనీయము. ఇట్టి యవస్థయందును బ్రాచీనాహంకారము వదలలేదు కదా !

గీ. తెగి గళము నుండి పడు వీని మొగముఁజూడు
వింటిపైఁ దూపుపైఁ దృష్టివెట్టుచుండె
వనదల ననునయింప లంకాభిముఖము
నగుచు రాముని దూషించి నగుచునుండె.

చారణి— దేవా, పురందర ! మహారాజ, దశరథ ! ఇఁక దశాననుని నవాననుఁడన వచ్చును.

చార— ప్రియురాలా ! మంజువాదిని ! ఇప్పటికి నవాననుఁడేకాని యింకనొక్క త్రుటిలో నిరాననుఁ డని కూడ నందువు.

దశ— ప్రతిభాశాలియగు చారణుని వాక్యము విని చేల చెఱంగున ముడివైచికొంటిని.

చార— (మింటఁ జెవియొగ్గి) నవాననుతో రాముఁ డేమెమో యనుచున్నాఁడు.
(తెరలో) ఓరీరాక్షసీపుత్రి :

చ. మదమున గౌరికాళ్ళకు నమస్కృతి సేయఁగ సంశయించె నె
య్యది మును పాఁడుదంచు, నచలాత్మజపై ధృతిఁ గన్నువైచె నె
య్యది, తెగి నేలమీఁదఁబడె నయ్యది; నేఁటికి శాంతమయ్యె నా
మది సురబందు లెన్నఁ బరిమార్చెద నింక భవన్నవాస్యముల్.

చార— రాజా ! ఇప్పటికిని నవాననుఁ డుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడే.
(తెరలో) ఓరీ ! పిచ్చివాఁడ సహజభ్రాంతిగల చర్మదృష్టిగలవాఁడవు. ఏ తలరా నాది తెగిపోయినది ?

దశ— (ఆలోచించి నమస్కరించుచు) త్రిభువనైకవీరా ! సునాసీర ! రావణునిమాయ తలకాయఁ జూచి మఱింతకోపముతో రాముఁ డకాండచండంబులును నంతరితమార్తాండమండలంబులును నగు కాండముల వర్షము గుఱిపించు చున్నాఁడు చుమీ.

చారణి— దేవా ! చూడుము చూడుము. నిబద్ధభ్రుకుటీ కోటి కుటిల పట్టంబులును జరఠదంష్ట్రిదండనిష్ఠురదష్టాధరోష్ఠంబులును రభసనిస్సరద్దీర్ఘ హుంకారదారుణంబులును నగు లంకేశ్వరుని తలలు రామశరలూనంబులగుచు నల్దెసలంబడు చున్నవి.

దశ— (చమత్కారముతో) భయహేతువు సమసినను దత్సంస్కారము కొన్నాళ్ళ వఱకు వదలదు కాఁబోలును.

కం. ఏ యే దెసకున్ రాముని
సాయకములఁ దెగినతలలు చయ్యనఁ బడునో
యాయా దెసఁగల సుర ల
య్యో! యని కాల్కొలఁదిఁ బాఱుచుండిరి భీతిన్.

(వేగముగాఁ గన్గొని) ఔరా! రావణుని మాయావిత్వము.

క. ఎడతెగక రాముశరములు పడఁగొట్టుచునుండఁగానె బడిబడి మొలవం
దొడఁగె దశవదను శిరములు తడయక యిది యెచట మాయదారుణ మకటా.

మ. ఇనగోత్రుం డరివోయి నంపగమి మేనెల్లం బుధారాతికిం
బెనుగండు ల్వడ నల్క హెచ్చి ధృతగాంభీర్యంబుగాఁ బల్కునా
తని వాక్యంబుల నొక్కొకక్షరము కృత్తంబౌచుఁ బల్మాఱు పు
ట్టిన యొక్కొక్క మొగంబునన్ వెడలుచుండెం గంటివే వాసవా.

ర— (మింటఁ జెవియొగ్గి) అయ్యలారా! శతధాఛిన్నంబు లయ్యు మరల మొల చుచున్న దశానను మొగంబులం గసుంగొని విసిగి యను మన రాముని మాటలు వింటిరా, (తెరలో) ఓ ప్రతికూలదైవమా! స్మరాంధుండనై నే చేయుకార్యంబు సైతము విపర్యాసముజెందఁ జేయుచున్నావు.

ఉ. శత్రువు చచ్చినం గద విచారముపోకయు భార్యరాకయుఁ
జిత్రము వీని యాస్యములు ఛిన్నములయ్యును మొల్చుచుండె నే
మాత్రిమిఁ కేమి చేయగల? మాయలమారి దశాస్యుఁ; గేవలా
పాత్రుఁడ నింతకుం గులము పాఁడగుకాలము వచ్చె నక్కటా.

రావ— (తెరలో) ఓరీ! రామ! అళీకశిరఃఖండనాడంబరముచే స్వాత్మను నిందిం చుకొనుచున్నావు. అవంధ్యజన్మములగు రాక్షసపతి తలలు నీచే ఖండింపఁ బడునఁటరా.

రాము— (తెరలో) ఓరీ! పిశాచనాథ? నీ మాయావిలాసములు చూచుట యందలి ప్రీతిచే నూరకుంటిని గాని లేనిచో నీవెంతరా.

గీ. తెగియు నీతలలన్నియు మగుడమొలచు
చుంటయే నాకు వేడుక యోరిమూఢ!
ఎన్నిసారులు తెగఁగొట్టకున్న భార్య
నపహరించిన నీమీఁది యలుకతీఱు.

రావ— (తెరలో) ఓరీ క్షత్రియకీటమా, కాపటిక తాపస! మొట్ట మొదట శివధను రారోపణసమయమందు నే వరించిన సతిని బెండ్లాడిన నీవే యుపపతివైతివి గాని నేను గాను. కావున నీతలయే వ్రక్కలు చేయఁదగినదిరా!

రాము— (తెరలో) ఓరీ పిశాచా పశదా, నిశాచరనాథ!

ఉ. కోడలిపొందుసేయుటకుఁ గోరినవాఁడవు మూఢ! నీకిఁకం
గూడనిసేఁత యేది? రవిగోత్రమునం జనియించి నట్టి మా
వాఁడెవఁడేని సైఁపఁ డపవాదయుసైత; మకార్య మింకనే
వాఁడొనరించు? నిందులకు భాస్కరదేవుఁడె సాక్షి గావుతన్.

కావున నట్టియపవిత్రుఁ గూఁతలు గూయు నీనోరింకనైన శుద్ధమగునుగాక.

చార— (ఆలోచించి భయముతో) రాఘవుని కోదండ పాండిత్యమును నిరుపమాన మే. రావణుని పురుషకారమును సాటిలేనిదే. ఏలన.

గీ. దాశరథికృత్తమగు తనతలయె తాను
గేలఁగొనిరావణుం డవలీల విసరి

యతనివక్షంబు గుఱిచేసినంత రాముఁ
డబ్జకుట్మలతులితాక్షుఁడయ్యె దాన.

దశ— హా వత్స! రామభద్ర! ఈప్రహరణ మెంతటిదోయీ, దీనిచేతనే మూర్ఛ నొందితివి.

పురం— మిత్రమా! దశరథ! రామభద్రుని గుఱించి విచారింపకుము, ఇతఁ డెల్ల వీరులు విఱువలేని శివధనుస్సు విఱిచినవాఁడుగదా.

చార— దేవా! రాముని వచనము లాలింపుఁడు.

(తెరలో) ఓరీ. మాయావీ! మఱియొక యవయవముతోఁగూడ నీసారి నీతల ఖండించెద. దాని కేమాయ పన్నెదవో చూతము.

చార— కేవల మనుటయే కాదు; చేసి చూపించి మరల నేమో యనుచున్నాఁడు వినుండు.

(తెరలో) గీ. తెగియు విలుపూనెఁ బిడికిలి మగుడమొలచి
తెగియు బాణంబు వట్టె కేల్మగుడ మొలచి
తెగియు గుఱిచూచె వక్త్రంబు మగుడ మొలచి
వార్ధిగట్టుట యక్కటా వ్యర్థమయ్యె.

దశ— అన్నా! యీపిల్లవాఁడు ఛిద్యమానమాయాశిరఃప్రపంచవంచితశరలాఘవుం డై తెగినయవయవములన్నింటిని మరలమొలపించుచున్న యీ దశకంధరు నెట్లు జయింపఁగలుగునో తెలియకున్నాను.

పుర— కులాచలసందోహదహనంబునఁ గాలాగ్నిరుద్రుండు జయమందినట్లే.

చార— (సంభ్రమముతో) త్రిదశచక్రవర్తి! నీవు సెలవిచ్చినట్లే జరగినది.

క. దశదిశల మాయనెందఱు దశవదనులు చాపదండధరు లున్నారో
దశరథసుతులందఱు నాదశరథసుతుఁ డొక్కఁడయ్యుఁ దాఁకెంగనుమా.

దశ— నేఁటికిఁ బురందరప్రసాదము నాయందు ఫలించినది. యుద్ధమున మాపిల్లవాఁడు దశాననుని నతిక్రమించుచుండఁగాఁ జూచుచున్నాను.

చార— (ఆకసమునఁ జెవియొగ్గి.) ఇవిగో! రామునిమాటలు.

(తెరలో) అవుఁగాక. విశ్వామిత్రుఁ డుపదేశించిన మాయాహరాస్త్రముచే నీమాయావి మాయ నడంచెద,

చార— (బాగుగ నవలోకించి) దశరథమహారాజ! నేత్రములఁ దృప్తిపఱుపుము చూడఁదగినది చూడుము.

గీ. రామనిర్ముక్తమాయాశరంబుచేత
మాయ చూపుచునుండఁగ మాయమయ్యెఁ

దలలు సర్వంబు దెగి యొక్కతలయె మిగిలె
రావణుండొక్కఁడే యుండె రథమునందు.

(నాల్గు దిక్కులు గలయంజూచి) రావణభయశరణాగతసమగ్రనాకిమై పినాకియుఁ. త్రిభువన స్వస్త్యయననిమిత్తముద్రాహృత బ్రహ్మయై బ్రహ్మయు నిరంతరచింతానిశ్చేతనుండై ప్రచేతసుండును సంభావితజగన్నాశుండై కీనాశుండును సముపాలబ్ధవిధియై విధియు రిపుగ్రామనిధనదుండై ధనదుండును దూరోత్క్షిప్తరణుండై సమీరణుండును విగళితవసుండై విభావసుండును దురపత్యజనననిందితపులస్త్యుండై యగస్త్యుండును కళ్యాణధ్యాననిష్ఠుండై వశిష్ఠుండును సామపారాయణవికాసితమిత్రుండై విశ్వామిత్రుండును భయాలాపస్ఫురితాధరుండై విద్యాధరుండును నుండ భువనాభోగమంతయు నిర్వాణోద్యతచారణంబుగను హాహారవముఖరబృందారక బృందంబుగను జేయుచు ప్రాణములయందలి యాశవదలి రాక్షసేశ్వరుండు సమీపించి రాముని రథంబుతోఁ గూడ సందిటఁ బట్టి గిరగిర దిప్పుచున్నాఁడు.

దశ— (నమస్కరించి) భగవతులగు రఘుకులదేవతలారా! దశరథు ననుగ్రహింపుఁడు భగవంతుఁడా! ఇంద్ర! దంభోళింగాని యంభోధరలాంఛనంబగు చాపంబుగాని ధరింపుము. రామచంద్రుని రావణరాహువు మ్రింగుచున్నాఁడు. (అని మూర్ఛవోవును)

పురం— ప్రియవయస్యా! ఏల వ్యాకులపడెదవు. జలదమాల యెంతదాఁక మార్తాండమండలమును గప్పఁగలదు.

దశ— (నాల్గువంకలకుఁజూచి) ఓ సమరసుందరా! చూడుము. చూడుము.

గీ. తురగములతోడ సారధితోడ సిడము
తోడఁ జక్రయుగంబులతోడఁ గూడ
రామునిరథంబు నింగిపై రావణుండు
కటకటా! త్రిప్పుచుండె బొంగరముపగిది. (మూర్ఛవోవును)

పురం— ఔరా! యీరాక్షసరాజెంత భుజపరాక్రమములు గలవాఁడో

చార— సముద్రమును మకరాలయమని వర్ణించుటెందుకు?

(తెరలోఁ బెద్దకలకలము అయినతరువాత)

చ. దశదిశలేల నెవ్వనికి ధాత సృజించె దశాననంబులుం
దశయుగబాహుఁడై యెవఁ డుదాత్తులనందఱిఁ గొలువుచ్చె నా

దశముఖు నాజిలోఁ ద్రిదివధాముల చిత్తము లుల్లసిల్లఁగా
దశరథసూతి గూల్చె విదితంబుగఁ దాఁ బదివాఁడియమ్ములన్.

దశ— (విని) ఎవరయ్యా యీ మహానుభావులు ! శ్రవణామృతవృష్టిచే మమ్మూర కూరడించుచున్నారు.

చార— దేవా ! ఇవి యూరడింపుమాటలుగావు. లంకావైతాళికుఁడు విభీషణునకు ప్రియము నివేదించుచున్నాఁడు.

దశ— అట్లైన భగవంతుండగు సహస్రలోచనుండేల యీ ప్రియము నివేదింపఁ బడలేదు.

చార— దేవా ! వినుము.

గీ. భూమియంతయు నొకసారి బ్రుంగునట్లు
రాక్షసేంద్రుండు శ్రీరామురథముఁద్రిప్పఁ

దశ— (కొంచెములేచి) రావణునిచేత ద్రిప్పఁబడిన రథంబు క్రిందఁ బడకుండఁ బట్టుకొని పిల్లవాని నెవ్వరైన బ్రతికింతురా లేదా.

చార— (సంతోషముతో) దేవా ! ఎవ్వరును బ్రతికింపనక్కఱలేదు. మాట యానవాలుపట్టి.

దక్షిణమ వాని పదియవ తలయుఁగూడ
రాఘవుఁడు ద్రుంచె నొక్కశరంబుచేత.

పురం— (నవ్వి) నీయొద్ద శబ్దవేధిత్వము నేర్చుకొని నీకొడుకు నీకంటె నెక్కువ వాఁడాయెను. రాముని బాణమునుండి వెడలిన బ్రహ్మాస్త్రముచే మనకిట్టి భద్రముచేకూరినది,

దశ— ప్రియము ప్రియము. సంతోషము సంతోషము.

చారణి— అయ్యలారా. దేవతలందఱు దుందుభులు మ్రోఁగింపకున్నారు, కుమారునిపైఁ బుష్పవర్షము గుఱిపింపకున్నారు, కారణమేమి.

చార— కారణమా. వినుము.

గీ. ఒక్క మొక్క విభీషణుం డుండునట్లు
తుబవపొలదిండికొలమును దుంపదెంపి
మాయచేఁ బెక్కుసారులు మరలబ్రదుకు
పంక్తికంఠుని జంపినప్పటికి సురలు.

గీ. కేరి దుందుభి మ్రోఁత మ్రోఁగింపరైరి
ఎలమిఁ బువుసోనలును గుఱియింపరైరి

మరల జీవించునేమొకో మాయలాఁడు
రావణుండను భయమున రాజవదన.

(తెరలో)

మ. ధ్వజదండంబు శరాళిఁ దూంట్లువడ గృధ్రశ్రేణి నల్వంక మాం
సజిఘృక్షం దిరుగాడ సారథియు మూర్ఛం దేలి యాలంకకున్
నిజదోశ్శక్తికొలందిఁ దద్రథికు మొండెం బూతఁగాఁ దోలె దై
త్యజనస్వామి రథంబు వెంట రుధిధాత్వర్ధంబు లేపారఁగన్.

పురం— సఖుఁడా ! రామభద్రుని పురుషకార మనన్యసదృశాకారము.

చ. గుహఁ దల క్రౌంచశైలమునకుం బిలమొక్కటి గొట్టె శంభుఁడుం
దహనము పాలుచేసెఁ బురదానవునంచు వచింతురిగాని యా
తహతహ చూడ మోదశరథా ! పదిమోములు దుంచి రావణున్
నిహతునిఁ జేసెవీరగణనీయుఁడుకాఁడొకో! రాముఁడద్దిరా!

చార— (నవ్వి) దశాననుఁడు చచ్చెనని సంతోషించు వేల్పులమూఁక మన దాశరధులపైఁ బ్రసూనవర్షముఁ గురిపించుచున్నారు.

(తెరలో)

ఉ. యామికులార! పొందు నిలయంబుల కోసురలార! వేల్పురా
సామజరాజముం దనదు సాలకుఁదోలుము మావటీఁడ! యా
రామమునందు యుంచుఁడు సురద్రుమపుష్పములెల్ల నంతక
స్వామి భటుల్ దశాననుని వక్త్రముఁ గట్టిరి కోటకొమ్మకుఙ్,

చార— ఈ పురందరప్రతీహారుని వచనములచే దేవేంద్రుండును భూలోక దేవేంద్రుడగు దశరథమహారాజుం గూడ నదృష్టవంతులైరి. ఇంతయుద్ధముఁ జేసిన రాముని శరీరమావంతయుఁ గసిగందకున్నది

గీ. రణరసికురాంద్రు దేవతారమణులెల్ల
బుష్పవర్షముగురియఁ దమ్మునిబుజంబు
మీఁదఁ గేలిడి డిగె జిగిమీఱ మాగ
ధులు నుతింపఁగ రామభద్రుండు తేరు.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది .... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు నాంధ్ర
బాలరామాయణ నాటకమున నవమాంకము.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

బాలరామాయణము

దశమాంకము

(తరువాత నేడ్చుచు లంకప్రవేశించుచున్నది)

లంక— హా! దుర్వారతపోవిశేషపరితోషితనీరజాసనా! హా త్రిభువనైకమల్ల! దశకంఠ! హా! హేలాబందీకృతమహేంద్రా! మేఘనాద! హా! సమరసంరంభసుప్రసన్న! కుంభకర్ణ! యెచ్చట నుంటిరి. మాఱుమాటాడరేమి?

అలక— (త్వరగాఁ బ్రవేశించి ముందుఁ జూచి) ఇదిగో లంక! దశాననుఁడు కడతేఱెనని యేడ్చుచున్నది. (ఆలోచించి తనలో) ప్రభువులు దుర్గుణవంతులైనను భృత్యులయెడ నాదరము గల్గినవారైనచో గతించినపిదప వారిచే స్మరింపఁబడుదురుగదా! (ప్రకాశముగా) సఖీ! లంకా! నిఖిలవలీముఖబల బలాత్కారము విని నిఖిలనాకతలతిలకాయమానంబగు నమరావతియు మర్త్యమండలపురీసముజ్జయినియగు నుజ్జయినియు రసాతలభోగభంగీభూత యగు భోగవతియుఁదదనుచరంబగు సకలపురీచక్రంబును నీకుశల మరయుటకైనను బంపిరి. నేనును సఖీ స్నేహముచే వచ్చితిని.

గీ. కూలిపోలేదుగద దివ్యకుజచయంబు
కాలిపోలేదు గద సౌధగణము పూడ్చ
లేదుగద పరిఖాళి సాలాదులెల్లఁ
గూలలేదుగదా యేల కుందె దిపుడు.

లంక— (గద్గదస్వరముతో) సఖీ కైలాసోత్సంగవాసినీ! కుబేరపుణ్యరాశీ! దేవతానిలయా! అలకా! అన్నియును జరిగినవి. వాయుదేవునివలన నంజనాదేవి యందుఁ బుట్టిన వానరుఁడొకఁడు మకరధ్వజునకుఁ గులభవనంబును మలయవాయువునకు విశ్రామస్థానంబును హృదయంబున కానందకరంబును నెల్లపుడు వసంతున కునికిపట్టును బంచవిధకల్పద్రుమారామభరితంబును నగు నశోకవనము సుకుమారకామినీకరతలకోమలంబులగు కిసలయంబులతోడను లాటలలనాధరోష్ఠమంజిష్ఠంబులగు పుష్పగుచ్ఛంబులతోడను గూడి, బందీకృతలగు

దేవతాకాంతల చరణప్రహారదోహదములయందుం దగులుకొనిన లత్తుకచిన్నెలతోఁ గూడిన వృక్షములతోఁ గూడఁ దగులఁ బెట్టెనుగదా! నేఁడు పాతాళలోకంబు వఱకు వ్యాపించియున్న యగడిత గుట్టు బట్టబయలై యున్నది. మార్తాండునికయిన దాఁట రాని కనకప్రాకారంబు దలఁచుకొనఁదగినదాయెను: పాడయిపోయిన మణిభవనంబుల చొప్పు చూచిన దయలేని వానికైనను జాలిపుట్టకమానదు. హతశేషులగు రాక్షసుల కన్నీటి కాలువలచే సముద్రమే పొంగి లంకను ముంచుచున్నదా యనునట్లు తోఁచు చున్నది. యింతకంటె నొక్కమాటే యట్లు జరిగిన బాగుండును. సమాన సుఖదుఃఖ యగు చెలితో నేమని విన్నవించు కొందును. నాకుఁ గలిగిన యాపదలు తలఁచుకొనినఁ దీఱునవి కావు.

అలక— సఖి! లంకా! భీషణవిభీషణుండును ధర్మస్వభావుండును రాఘవానుగ్రహపాత్రుండు నగువిభీషణుండు నిన్నేలువాఁడై యుండ నీకేల చింత? పూర్వవృత్తాంతములన్నియు మఱచిపొమ్ము. బాష్పబిందువులు స్రవింపఁజేయుట మానుము. ముది యుమ్మెత్తమొగ్గ చిగురువలె నున్న దృష్టియందలి రక్తిమను మాన్పికొనుము. మాసిన కుసుంబారంగు గుడ్డపేలికవలెనున్న యధరోష్ఠము మరల నెప్పటికాంతిని బొందించుము. ప్రమాణాధికంబు అగు నిట్టూర్పులం దగ్గించుము.

లంక— కుబేరనగరి చెప్పినట్లే చేయుదును.

(తెరలో) గీ. ధాత్రి! వరుణాని! లక్ష్మి! రుద్రాణి! దివి! స
రస్వతీదేవి! సావిత్రి! రామరామ
శుద్ధికై నేఁడు వహ్నిలోఁ జొచ్చుచుండె
రండు దిక్పాలురును మీరు రామరామ!

లంక— (విని) విశుద్ధికిఁ గారణమేమి?

అలక— రాక్షసగృహవాసమఁట (ఆలోచించి నవ్వి)

గీ. రాక్షసుని యింటనున్నదీ రామయనుచు
రట్టుగట్టిరిగా రామరామ కకట!
కటికి చీఁకటి నలుప్రక్కఁ గవియుఁగాక
యల్లజాబిల్లి యెపుడైన నల్లవడునె.

లంక— అట్లేనిఁబోయి చూతమురా.

అలక— కుబేరుని యనుగ్రహమువలన దివ్యదృష్టిచే నేనిచ్చటనుండియే చూడఁగలను

లంక— అటులేని నాతోఁగూడఁ జెప్పుచుండుము.

అలక— ఇదిగో రాముని రాణి భగవంతుఁడగు వైశ్వానరునియందు శరీర మాహుతి చేయఁదలఁచి జాలిపుట్టించు కేంకారములతో లకుముకివలె నేడ్చుచు నగ్నిని స్తోత్రము చేయుచున్నది. విశుద్ధికిఁగూడఁ గారణము చెప్పుచున్నది.

లంక— ఏమని, చెప్పుము ?

అలక— ఆలకింపుము.

ఉ. ఎవ్వనిచేతిలోనఁ గల దెల్లసుపర్వులతిండి, చిత్తజుం
దెవ్వనిచేతనయ్యె మరుఁ, డెవ్వఁడు విప్రులకుం బలంబు, దా
నివ్వలి కించుకే గ్గదల దెవ్వనిచే జలరాశి, కాంతులం
దెవ్వఁడుమేటి వాని నుతియింపఁగ శక్యమె వీతిహోత్రునిన్.

మఱియును-గీ. చెలియు మిత్రుండు ప్రభువు దేశికుఁడు శిష్యుఁ
డందఱును నాకు రాముఁడే యౌనుగాన
నెన్నిజన్మములెత్తిన నెన్నఁడైన
నతనిఁ బతిగాఁగఁ జేయుమో హవ్యవాహ

(లంకవంకకుఁ జూచి) పిదపటి వృత్తాంతము వజ్రహృదయులైనవారు తప్ప వినఁదగినదియుఁ జూడఁ దగినదియుఁ గూడఁ గాదు.

లంక— అన్నా!! జనకనందిని యెంతమాటన్నది! వినినచో రావణునిభార్యల హృదయంబులు గూడఁ బగులక మానవు. గగనాంగణమునుండి వర్షముల వలె బాష్పబిందువులు పడుచున్నవి. తరువాత ?

అలక— తరువాత .

ఉ. ఎంతగమండునో జ్వలనుఁ డేమియొనర్చునొ సీత రాముఁడే
వింతగనుండునో భువనవీరుఁడు లక్ష్మణుఁ డేమిచేయునో
యంతయుఁ జూతమంచు జనులందఱు విస్మయమంది చూడ నా
వంతయు సందులేక దివినంతటఁ గప్పెను దేవయానముల్.

తరువాత— గీ. వహ్నిలోఁ జొచ్చుతఱినేని వన్నె చెడని
సీత నెమ్మోము గని సురస్త్రీలు పూల
సోనఁ గుఱిసిరి వెలహెచ్చెఁ జూచుచుండ
వేలుపుం జెట్లకడఁ బుష్పమాలికలకు.

తరువాత నంతర్హితలై చూచుచున్న యరుంధతీప్రభృతులగు పతివ్రతలందఱు నిట్లనిరి.

ఉ. రావణు నింట నున్నదను రట్టు తరింపఁగఁ జొచ్చుచున్న దో
పావక ! సాధ్వి సీత కులపావని నీపెనుమంట చల్లనై
పోవఁగదయ్య; యెచ్చటికిఁ బోయి పవిత్రుఁడ వౌదువయ్య యీ
దేవి బిసప్రికాండమృదుదేహముఁ గాల్చెదవేనిఁ జెప్పుమా.

లంక— అహో : దేవతలకుఁగూడ సీతయందలి పక్షపాతము ! అందఱును గుణముల యందాసక్తులగుదురుగాని శరీరములయందుఁ గారు.

అలక— ఆహాహా ! పతివ్రతామయం బగు తేజ మితరతేజములచేఁ దిరస్కరింపఁ దగినది కాదు. ఏలన—

గీ. శుద్ధికై, లోకులందఱుఁ జూడ, సీత
భర్తయెదుటనె వహ్నిలోఁ బడుచునుండ
మంచునకు మంటకును భేద మించుకేనిఁ
గానరాదు పతివ్రతాగౌరవమున.

అయ్యో ! అయ్యో ! ఎంతదయమాలినవాఁడో యీహుతాశనుఁడు.

గీ. అంద అగ్గింప సురలంద ఱౌననంగఁ
బుడమికానుపు చిచ్చులోఁ బడినయంత
మింటి కెగఁబ్రాఁకుచున్నట్టి మంటలందుఁ
గానఁబడకుండఁజేసె నీఖలుఁడు కంచె !

లంక— ఈదుర్మార్గుఁడు దయలేనివారిలో మొట్టమొదటివాఁడు. ఎట్టివాఁడును గాక పోయిన మారాజుగారి యశోకవన మింతలోఁ దగులఁబెట్టునా.

అలక— సఖి ! లంకా ! ఇట్లు కొన్ని కలకలధ్వనులు గతించిన పిదప—

గీ. పావకునికంటె హెచ్చగు భవ్యమహిమ
దనరు ననసూయ యిడినపూదండఁ గొనుచు
వెడలి చనుదెంచె జ్వలనంబుఁ బుడమికాన్పు
కాలిబొట్టనవ్రేలిపైఁ గనులు నిలిపి.

క. ధైర్యమున నగ్నిఁజొచ్చిన యార్యయగు ధరాకుమారి కాపాదశిరః
పర్యంతముఁ దప్తకనకవర్యంబగు దేహకాంతి వచ్చెం దానన్,

లంక— అగ్ని దుర్మార్గు డనుకొంటిమి గాని మంచివాఁడే. జనకతనయ యపవాద ముతోఁ గూడ శరీరమాలిన్యమును బాపెను.

అలక— సఖి, సర్వాంగ హిరణ్మయి ! లంకా:

గీ. శుద్ధులగువారి కొండేల శోధకంబు
శుద్ధమగువారికేల విశుద్ధియనఁగ
వహ్ని దద్దేహలావణ్య వారిచేత
శీతమైపోయె నప్పుడా సీతయెడల

(తెరలో)— గీ. అధిగత బ్రహ్మతత్త్వుఁడై మిథిలనేలు
జనకభూపాలమౌళి కే సాధ్వి బిడ్డ

లంక— ఆమెకేమి ?

తెరలో— యగ్నిలోఁబడి పరిశుద్ధయయ్యె నామె
రామునకు భార్య రఘువంశ రాజవధువు.

ఉ. వారిధిఁగట్టి రావణుని వర్గముతోఁ దునుమాడి వహ్నిలో
దారవిశుద్ధిగైకొని యుదారత మీఱ విభీషణాదులుం
జేర విమానమెక్కి దయచేయు నయోధ్యకు రామచంద్రుఁ డా
దారిఁగలట్టి చందములు తద్దయు జానకితోడఁ జెప్పుచున్

గీ. భరతునొద్దకు ముందుగాఁ బంపినారు
హనుమ నాతఁడు లంకాసురాంగనాచ
యంబు భయమునఁ గనుఁగొన నరుగుచుండె
రామపట్టాభిషేక కార్యములు జరప

కావున నో ప్లవంగయూధపతులారా ! గోలాంగూల సేనాధినాథులారా ! అచ్ఛభల్లచమూపాలకులారా ! మహారాజ సుగ్రీవుండు మీ కందఱకు నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు. వేగముగ సన్నద్ధపడుండు, త్రిభువనైక మంగళకలశంబగు రామచంద్రునితోఁగూడ నయోధ్యాపురంబునకుం బోవలయు.

అలక— సఖిలంకా ! మనముకూడఁ బోయి రామచంద్రదర్శనసుఖ మనుభవింతమా.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

(ఇది విష్కంభము.)

(పిదప సుగ్రీవవిభీషణులును సీతా త్రిజటలును రామలక్ష్మణులును విమానమెక్కి ప్రవేశించుచున్నారు)

రాము— (సీతవంకకుఁజూచి)

చ. హరునకు మిత్రుఁడైన యలకాధిపునొంచి హరించె రావణా
సురుఁడిది, వానిచావున యశోధనుఁడైన విభీషణుండు చె
చ్చెర మనకిచ్చె దీనిఁ గయిసేయుము పుష్పకరాజముం దలో
దరి! మది మోద ముప్పతిల దండము వెట్టుము ముందు దీనికిన్

సీత— (నమస్కరించుచున్నది)

రాము— (వెనుకకుఁ దిరిగిచూచి)

చ. రవికిరణంబు లేనగరి రాజిలు చంద్రిక వాడకుండ వే
కువ దశకంఠభీతి నదిగో నది చూపుడు వ్రేలిచాయఁ బం
క్తివదనుఁ దేలులంక ముఖనీరజ మింపుక త్రిప్పిచూడు మా
వివరముగుండ దీనికి విభీషణుఁడే యిఁకరాజు కోమలీ.

సీత— (చూచి) మున్ను గరుత్మంతుఁడు మేరుపునుండి తెచ్చిన పెద్దనేరేడు చెట్టు కొమ్మనుండి పుట్టిన దందు రీలంకాపురమేనా?

రాము— జానకీ! ఔను పురాణవిదులట్లు చెప్పుచున్నారు. (ఎదుటికి వ్రేలుచూపి)

చ. వ్రణములనుండి నెత్తురు లవారణఁగాఅ మహాస్త్రసాయకో
ల్బణసరణిం గచాకచి తలాతలిగాఁ గపిసేనతో రణాం
గణమున దైత్యసైనికులు గాటము పోరిరి నాఁడు చూడు మీ
రణభువి యందమున్ మనము రంజిలఁ గేతకపత్రలోచనీ

(మరియొకవైపు చూపించుచు)

మ. ఫణిపాశంబులఁ గట్టిరిచ్చట మముం బద్మాక్షి! యిచ్చోట ల
క్ష్మణుఁడుః మూర్ఛిల వారికై హనుమయున్ సంజీవినిం దెచ్చె ల
క్ష్మణుఁ డిచ్చోటనె యింద్రజిత్తునకు స్వర్గప్రాప్తి చేకూర్చె రా
వణు కంఠంబులు దుంచె నొక్కఁడిచటం బాకారి యగ్గింపఁగన్.

సీత— (నవ్వుచు) ఆ రావణుని దున్మినవారెవరో యార్యపుత్రులెఱుఁగుదురు.

రాము— (సిగ్గువడుచున్నాడు)

(అందఱును జిఱునవ్వు నవ్వుదురు)

సుగ్రీ— (జనకరాజనందని వంకకుంజూచి యుద్ధభూమిఁ జూపించుచు)

మ. జననీ చూడుము కుంభకర్ణుఁ డితఁ డీ చందంబునం గూలె నీ
తని మొండెంబిది యొండుసేతువు గతిం దార్కొన్నదీవార్ధి నీ
తని ముక్కుం దెగఁగోయఁగా వఱదలై తద్రక్తముల్ పాఱఁగాఁ
గని గూఢంబుగ నవ్వి, రెల్ల సుర లాకాశంబునన్ భీతులై.

సీత— ఆర్యపుత్రునిచే దేవతలుగూడ పరిహసన నృత్యము చేయింపఁబడిరి.

రాము— (కొంచెము నవ్వి పుష్పకముంజూచి) ఓహో విమానరాజమా! భూమి పైపైని నడచుట మాని కొంచెము క్రిందికిఁ జనుము. దూరమునందున్న దివ్య క్షేత్రములను జానకి చూచుటయం దభిలాష పడుచున్నది.

గీ. పుష్పకము మీఁది కెగఁబ్రాఁకి పోవుకొలఁది
నిడివిగా వి స్తరించువార్నిధులచేత
మ్రింగఁబడ్డదివోలె నీమేదినీవ
లయము గన్పట్టుచున్న దారయుము కలికి.

(సీత వంకకుం జూచి) మైథిలీ! సురచారణ విద్యాధర కిన్నర సంకులంబగు గగనంబుం దిలకింపుము

విద్యాధరుఁడొకఁడు— (ప్రవేశించి) దేవేంద్రుని యానతింజేసి రత్నశేఖరుఁడను విద్యాధరకుమారుఁడు దేవరవారి దివ్యచారిత్రమును బ్రకటించుచున్నాఁడు.

రాము— ఏమీ; దేవేంద్రునికి నాయందుంగల మహానుగ్రహము.

రత్న— (జానకిం గూర్చి) అమ్మా! జానకీ! యిటుచూడుము.

చ. జలనిధి గట్టిరంచు మది జంకక రావణుఁ డేమెకోసమై
తల లిరువై దు క్రిందఁబడుదాఁక రణంబొనరించె నట్టిదీ
లలన యొయార మెట్టిదొ విలాసములెట్టివొ యంచు నిన్నుఁ బా
ణులు బొమముళ్ళపైనిడి గనుంగొనుచుండిరి దేవదంపతుల్.

సీత— (పక్కకుఁదిరిగి తనలో)

చ. వెలదుల నర్మవాక్యములు వీనులకింపగునట్లు వించుని
శ్చలితపయోదఖండముల చాఁటున గోడలలోపలంబలెన్.
వెలఁదులతోడి కూడికల వింట యదేచ్ఛముగాఁ జరించువే
ల్పుల యనురాగముం గనిన లోకుల కుబ్బుఘటించు టబ్రమే

రాము— ప్రియురాలా! పుడమి కాన్పు! దట్టముగనున్న మేఘవ్యూహమును గూడ రెండు తట్లకుం జీల్చుచు నీపుష్పక మెంతవేగముగాఁ బోవుచున్నదో చూడుము

గీ. మత్తదంతి యటంచు నెమ్మదిఁదలంచి
వారిదముమీఁదఁ బువుదండఁ వైచితీవు
దాన నోమత్తకాశిని దానికిపుడు.
మెఱుఁగుతోఁ గూడికొనినట్టి మెఱుఁగువచ్చె.

గీ, కేళిమెయిఁ బుష్పకపుఁ గిటికీలనుండి
హారములు నీవు వైవ నో యంబుజాక్షి
ప్రతియొనర్పఁగ వోలె ధారాధరంబు
లుదక ధారలు కురియుచునుండెఁ గనుము

సీత— ఆర్యపుత్ర ! పూర్వపశ్చిమసముద్రముల నడుమఁబడమికిం గొలదండమువోలెఁ దెల్లనై యుత్తర దిక్కాంతయు వైశాల్యముచేనాక్రమించియున్న దీనిపేరేమి ?

రత్న— అమ్మా! వైదేహి ! దీనికై యార్యపుత్రునడుగనేల. ఈసీపాదదాసుఁడు సిద్ధముగా నున్నాఁడు. దీనిపేరు హిమవత్పర్వతమందురు.

సీత— ఇదియేనా, సమస్తదేవతలచే నమస్కరింపఁబడు నీశ్వరుని చరణారవిందముల ప్రతిబింబములచేఁ జిహ్నితంబయి గంగాప్రవాహపవిత్రితంబులగు వితంబ ములతోడ గజాననుని దంతప్రహారములచేఁ జూర్ణితంబులగు చఱియలతోడను ముక్కంటి తత్తడిదెక్కటాఁకులచే నలిగిననేలతోడను సప్తర్షులచేఁ బూజ కయి యుపయోగింపఁబడు పువ్వులచే నివ్వటిల్లు కల్పవృక్షములతోడను గౌరీ దేవికిఁ దండ్రియని చెప్పంబడు పర్వతము ?

రత్న— ఔను. ఆపర్వతరాజమే యిది.

చ. హరునకు మామగారు గిరులన్నిటికిం బతి మేనకామనో
హరుఁడు గజాననుం గనినయమ్మకుఁ దండ్రియు వేయునేల ని
వ్వరి వరిధాన్యముందినుచు వాసిగ స్వాశ్రమభూములం జరిం
తురు ముని లిందు గేస్తులయి తోయజబాణుని యాజ్ఞచొప్పునన్.

సీత— ఆర్యపుత్రి ! హరుఁ డీపర్వతమునందే కాదా యర్ధనారీశ్వరుఁడైనాఁడు.

రత్న— ఔను. ఓవసుంధరాపుత్రి !

చ. పరిణయమాడి మేనిసగపాలొసఁగెం గిరికన్య కిందు శం
కరుఁడు మహానురాగమున గౌరియుఁ గైకొనె వేల్పులందఱున్
వరుసగ మ్రొక్కుచుండఁ బిదపం దనవామకరంబునం దదా
దరమున నొండుకేల వడిఁ దాళమువేయుచు నవ్వెఁ బక్కనన్.

రాము— ఈసీహారగిరీంద్రము సర్వాద్భుతనిధానమని వేఱ చెప్పవలయునా ;

రత్న— దేవరవారు మంచిమాట సెలవిచ్చితిరి.

చ. గిరిసుత పెండ్లి యిచ్చట భగీరథపుత్రిక పుట్టువుం గజా
సురపతిచావు నిచ్చట నజుండొక శీర్షముఁ బాసె నిచ్చటం
దురగముఖుల్ వెలందుకలతోఁ దమపిన్నటనాఁటి పార్వతీ
వరుచరితంబుఁ జెప్పుదురు బాపురె ! యీగిరి నెన్నశక్యమే.

సీత— ఈహిమవత్పర్వతమందే చంద్రశేఖరుఁడు మకరధ్వజునిం దగులబెట్టెనని మా పెద్దలు చెప్పుచుందురు. అది యెచ్చటనో.

రత్న— మరకతమణిమరీచినిచయంబుచే నిర్మింపఁబడినదియుంబోలె గరీరవంశపీల

కాంతులచేఁ గప్పఁబడ్డదివోలె ననూరుసారథిరథతురంగమరోమపఙ్క్తులచేఁ బరి కల్పితమైనరీతి శితికంఠకంఠచ్ఛవిచే రచియింపఁబడ్డది వోలె నున్న యా యాశ్రమమే యీశ్వరుని యాశ్రమము.

మ. ఇదియే వమ్మరొ దేవదారువన మిందే వాసవుం డంపఁగా
మదనుం డిందుకలావతంసునిపయిం బాణంబు సంధించి యా
పదకుం బాలయినాఁడు తన్నయనభూవైశ్వానరజ్వాలచే
నెదుటం బార్వతిఁ జూడఁ బ్రోవుమని దేవేంద్రాద్రిదు లగ్గింపఁగన్.

సీత— పరమేశ్వరుని శరీరమందుం బ్రయోగించి బాణతైక్ష్ణ్యంబుఁ బరీక్షించిన యా మకరధ్వజుని యాశ్రమ మెక్కడనున్నది ?

రత్న— చ. ఇది మదనాశ్రమంబు రతియేచుమి యిచ్చటి చెట్లు, వెంచె నీ
మదకలకూజితాండజసమాజము నాయమ పెంచె సర్వదా
యిది రసరాజసంభరిత మిందువసంతులు నిందునుందు రి
ప్పదమున నుండు నెల్లపుడుఁ బంచమరాగము గూడ జానకీ.

సీత— (సంతోషముతో) పుంజీకృతంబగు నార్యపుత్రుని కీర్తిరాశి ననుసరించి ఘోరగగు ముక్కంటి యట్టహాసమునఁ బ్రళయాగ్నిచేఁ దోడుకొనిన పాల సముద్రమనఁ బ్రకాశించు నీకొండపేరేమి ?

రాము— రుద్రనివాసం బగు కైలాసం బనుకొనియెదను.

రత్న— తాటకాతాడనులగు దేవరవారు సెలవిచ్చినట్లె—

మ. ఇది కైలాసము వెండికొండ యుమతో నిందే గిరీశుండు స
మ్మద మొప్పారఁ గుబేరునందుఁ గలప్రేమం గాఁపురం బుండు మా
న్ను దశాస్యుండు భుజావలేపమునఁ గన్నుంగాన కీయద్రినే
కదలించెం గనుపట్టు నిప్పటికిఁ బ్రక్కం దన్నఖచ్ఛేదముల్.

ఈకైలాసపర్వతమునందే యొకపట్టణముగలదు.

చ. ఇది యలకాపురం బునికి యిందెపు డాహరుసంగడీని కీ
యది వెడవింటి చెయ్వులకు నాకర. మేల బహూక్తు లుత్సవ
ప్రదలగుచుందు రిందు దశవక్త్రుఁడు వచ్చిననాఁట నుండియు
న్గదురల నిండ్లలోన మొగసాలల వీథులఁ గొంత లందఱుౘ.

రాము— (ముందుఁజూచి) సర్వతటాకంబులను మించి సముద్రంబువలెఁ బ్రకాశించు చున్న యీచెఱువు పేరేమో ?

రత్న— కలహంసలకుత్పత్తిభవనంబును గనకారవిందంబుల కాకరంబును దేవదేవునకు విలాసదీర్ఘికయు గజాననుండు దిగికలంచుటచేతం బంకిలంబై తరంగంబులం బాసినదియు గగనమున సంచరించు చంద్రునియందలి లేడిచేం ద్రాగంబడు జలబిందువులు కలదియుం దీరంబున గూళ్ళువెట్టిన కుమారుని మయూరంబుచేత మెడసాచి నీళ్ళు గొనంబడునదియుం గిరిసుకర గాధాశ్రవణ భయంబునంజేసి యైరావతంబుచేత సేవింపంబడు శాద్వలోపకంఠము గలదియునై, తీరంబున హరవృషభంబును దేవదారువనాంతరంబున నాదివరాహంబును సలిల గర్భంబున నాదికమఠమత్స్యంబులును గలిగి మూండుకాలములయందు నరుంధతిచేం గోయంబడు పత్రపుష్పములచేం బవిత్రితంబులగు కమలినీలతలచే మానసంబునకు సంతోషంబు ముప్పిరిగొనం జేయు మానససరోవరము. (సీత వంకకుం జూచి)

చ. రమణిరొ చూడు మానససర స్సిది పార్వతి దీనిలోని ప
ద్మములను గోసి యీశ్వరుపదంబులం బూజయొనర్చు గంగ ని
ర్గమమిట నీశ్వరోక్షఖురఘట్టన పూతములైన దీని నీ
ళ్ళమలము లంచు సప్తఋషు లాదటం గొందురు సర్వవేళలన్.

సీత— రత్నశేఖరా! ఎల్లపుడు ఘుదిమిలేని వృక్షములచేం బ్రకాశించు నితంబంబులును మార్తాండుని రథచక్రంబునకుం దగులుకొను శిఖరంబులును గల యీ బర్వతము పేరేమి?

రత్న— తల్లీ జనకరాజనందనీ!

ఉ. వాసుకి త్రాడుం జేసి సురవైరుల వేల్పులం దగ్రిచ్చువారింగాం
జేసి పయఃపయోధికలశిం గిరియొక్కటి పెద్దకవ్వముం
జేసి మథించె వెన్నుండని చెప్పుదు రంతియ కాని చూడలే
దోసతి యల్లమందరశిలోచ్చయమే యిది వేడ్కం జూతుమా.

(రామునివంకంజూచి) దేవా! శత్రువులపై విషముగుర్మ్మరించునదియు మిత్రులపయి నమృతము చిలికించునదియు నగు నీకందోయి నిందుంబఱపి చూతుము.

గీ. పాలమున్నీరు దీనిలోపలనె సుధయు
శశియు మొదలుగ రత్నము ల్సంభవించె
నిందువ్రాడమిన సురతరు లిడినపూల
సరముచే లక్ష్మి వెన్ను నిచ్చట వరించె.

రామచంద్ర! యీవైపునం గూడం గనంబడుచున్నదానిం జూడుము—

గీ. పగలు రాతిరియని వేఱుపఱుపఁ దరణి
దేనిచుట్టును నిత్యంబుఁ దిరుగుచుండు
నా కనకశైలమిదియె పాకారి సురలఁ
గలసి క్రీడించు దీని మేఖలలయందు

రామ— ఓహో పుష్పకరాజమా! యింతకంటెను గొంచెము పైకిఁ బొమ్ము. వీరందఱు దివ్యక్షేత్రదర్శనకుతూహలంబున నింకను దృప్తిపడకున్నారు.

(అందఱును విమానవేగమును నటించుచున్నారు)

సీత— మొగలిపూవుపుప్పొడివలెం బక్వఘనసార పుంజమువలె ముక్తాఫలవిశదచ్ఛాయవలె నానందము గలుగఁజేయుచున్నది. ఇట్టివెన్నెల యెందుండి వచ్చుచున్నది?

రాము— చంద్రలోక సమీపమునకు వచ్చినామని తోఁచుచున్నది.

రత్న— ఔను. మారీచమారకుండు సెలవిచ్చినట్లె.

ఉ. చందనపంకలిప్తమగు చందము నింగికిఁ గల్గజేయునీ
యిందుని జూడుమా సురలయేనికదంతపుముక్కపోల్కిగాఁ
జందనగంధులెల్ల మరుజాబులు వేడ్కఁబఠింప దీపమై
యిం దుదయించుచుండె ఘృణులింపగు ముత్తెపుఁగోవలట్లుగన్.

(సీతవంకకుఁ జూచి)

చ. పొలఁతులమోముతోడ సరిపోల్పఁగఁ జాలినవాని దాక్షిణా
త్యల మృదుదంతకాంతులకు దాపగు కాంతులవానిఁ జూడు మో
లలనరో! పార్వతీపతివిలాసశిరోమణిఁ గామతంత్రదీ
క్షలకు గురున్మృగాంకుని వికర్తనవంశ్యుల కెల్లఁ జుట్టమున్.

(రామునివంకకుఁ జూచి) దేవా! ఇంతకుఁబైని భూము లస్మాదృశులు పోఁదగినవి కావు. అందు బహ్మలోకమున్నదని విందుము. అచ్చట బ్రహ్మర్షి పరివారముతోఁగూడి పరమేష్ఠిగరిష్ఠంబగు తపోనిష్ఠతో నుండునఁట.

రాము— (చమత్కారముగా)

చ. హరి ధరియించె తొమ్మునఁ బ్రియందన మేనిసగం బొసంగె శం
కరుఁడును భార్యకంచు మదిఁ గన్గొని పిన్నటనాఁటనుండి యీ
కరణి సరోజసంభవుఁడు కామినికిం దనమేన నైక్యముం
బొరయఁగఁ జేయఁగాఁ దలఁచి పూర్ణతపం బొనరించుచుండెడిన్.

(అందఱును నవ్వుదురు)

సీత— గంగనాంగణపుష్పమగు నో పుష్పకమా! దయయుంచి మరల నంబురాశితీరం

బునకుం దిగుము. జలనిధియానపాత్రంబును నార్యపుత్రపరితాపప్రిత్రమ మార్గంబునగు సేతుబంధము చూడవలయునని యున్నది.

?త్న— దేవా! రామభద్రా! నీకు జయమగు. నేను బోవుచున్నాను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

త్రిజట— (సీతవంకం గనుంగొని) వరుణదేవునియింటి మోసలయందలి పీలమణికుట్టిమంబువలెఁ బాతాళతిమిరచక్రవాళంబునకు నిర్గమనమార్గంబునుంబోలె భువనమహామహీరుహంబున కాలవాలంబురీతి దిశావిలాసినులకు గోష్ఠిస్థానముపగిది గగనాభోగంబునకు నద్దముచాయనున్న యీ మహోదధిని బ్రియసఖి చేరలఁ గొల్వఁజాలు నేత్రంబులచే విలోకించుఁగాక.

లక్ష్మ— వధూనికా!

గీ. తవ్వె సగరుండు గంగయన్ తరుణినొసఁగె
ముదమున భగీరథుండు రాముండు కట్టె
మాపలయు భర్తదియు దివ్యమహిమయైన
సాగరం బిది చూడుమో చంద్రవదన.

సీత— లక్ష్మీలతాకందలికి మొదటి దుంపయు హరచూడాచంద్రువ కుదయాచలంబును నైరావణంబునకుఁ గట్టుకట్టయుఁ బీయూషంబునకుఁ గంశంబు వగు భగవంతుఁడగు సుదన్వంతునకు నమస్కరించెదము.

రాము- చ. అనయముఁ దీపిబువ్వ తినునట్టి సుపర్వులకున్న విత్యయో
వనము వెలందిమిన్నలకు వారుణిచేయు వికారచేష్టలన్
బ్రిణయపుటల్కఁబాపి పతిపై యనురాగము పుట్టఁజేయు చం
ద్రుని గనుఁగొన్న నందఱకుఁ దోయధిసారము తేటతెల్లమో

లక్ష్మ— చ. అమృతములబ్బియు న్విభుఁడు నప్పరస ల్మదిరారసంబు జ
న్మము గనె నెందు. వహ్నియును మండు యదీయపయస్సమిత్తులన్
బ్రిమదముమీఱ నా జలధి భర్తయనుజ్ఞ వహించె సేతుబం
ధమను మిషంబునం గిరులు తజ్జలపీఠికఁ దేలియాడఁగన్.

సుగ్రీ— దేవీ! భగవంతుండగు భాగీరథీవల్లభుని మహిమము త్రిభువనజయపతాక మగుచున్నది చూడుము —

ఉ. కాంతల మేలుబంతి యగు గౌరికిఁ దమ్ముఁడు మంచుఁగొండకు
న్వంతతియైన పర్వతము శక్రుఁడు ఱెక్కలు ద్రుంచువంచు లో
నెంతయు భీతచిత్తమయి యీ జలరాశిమహోదరంబునన్
సంతసమొంద డాఁగెను రసాతలపంకమునందు మైథిలీ.

విభీ- చ. గజముఖుఁ డీసరస్వదుదకంబుల స్నానము చేయ దానగం
ధజమగు నీసుచేత జలజంతులు పైకొన నేకదంతుఁడుం
గజిబిజిగాఁగఁ దద్భటులు కట్టలమోఁదుచుఁ బట్టితెచ్చి య
క్కజముగ శంభునొద్దనిడఁగా విడిపించు నతండు ప్రేముడిన్.

సీత— (తిర్యగ్గమనమభినయించుచు) అఖండితాఖండలకోదండమండలప్రతిరూపంబగు
నీమండలము పేరేమియో ?

విభీ- చ. సుదతులకెందు మౌక్తికపు సొంపులు పెక్కు లభించు దేనిలో
నిది మణిభూమియైన యవనీధరరాజము కాంతలందు సొం
పుదొలఁకు నెచ్చటం గరికిపోఁచల వంటిది దానిఁ జూడుమా
యుదధియగ ర్తగాఁ జెలఁగుచున్నది సింహళదేశమంగనా.

మఱియును- గీ. అమృతము లభించు జనులవాక్యములయందు
రత్నములు పుట్టుచుండు పర్వతములందు
ముత్యములుగల్గుచుండు సముద్రమందు
ద్వీపముల సింహళముఁ బోలు దీవి గలదె.

సీత— భగవంతుఁడగునగస్త్యమహాముని యీ రోహణపర్వతముచెంతనేగదాయున్నది.

రాము— రోహణపర్వతము చెంతనున్న యిది లోపాముద్రాభర్తయగు నమ్మహాను
భావుని యాశ్రమము అయ్యనఘుధర్మాశ్రమపథము ముందుఁగనఁబడఁగలదు.

సుగ్రీ— దేవా ! రఘుకులతిలక ! ఇంతలోనె —

గీ. ముత్యములుపుట్టుచుండు భూములనుదాఁటి
వచ్చినారము కాటుకవంటినలుపు
గలిగి సాంద్రతమాలవృక్షములచేత
దిగ్విభాగంబు తెలియనిదేశమునకు

రాము— (సీతవంకకుఁ జూచి)

గీ. పృథ్వికెల్లను మాల్యమై వెదురుపొదల
దట్టమగునిది మాల్యవంతంబు తరుణి
కనులుమూయుచుఁదెఱచుచు గలఁతనిద్ర
నీఁగుచుండు మతంగమునీంద్రుఁ డిందు.

సీత— ఇచ్చటనేగదా మీరు వర్షాకాలమందు నివసించినది ?

రాము— ఔను. వైదేహీ !

ఉ. చీఁకటిచెట్లదండ వికసించిన మల్లెలు నిండ ఘాంస లం
వాఁకనెయుండఁ గేకులమనంబులు పండ వెదుళ్ళమొుల్కలుం

బ్రాఁకుచు నాల్గువంకల నరణ్యము నిండఁగ నేగుదెంచె నే
నీకడ నుండ వర్షఋతు వింతిరో ! దిక్కులుగానకుండఁగన్.
ముందుకుఁ జూపించుచు)

గీ. ఈ మయూరకుమారుఁడో యింతి కొండ
చఱియలోనుండి మెడయెత్తి సఖియుఁ దాను
దాండవంబొనరించుమనుండెఁ జూడు
మనుపమస్నేహమయముగ మనలఁ గనుచు

సీత— ఓ మయూరపుత్రికా ! యిటురమ్మి, ఎగిరి యీ విమానశిఖరంబుపై కెక్కుము.
రాము— ఈ జానకి యతిసుప్రసన్నురాలు గదా !
సుగ్రీ— (సీతవంకఁజూచి)

గీ. తమలపుందీవగమి పూగతరుల నిండ
మిరియపుందీఁగ లెల్లెడ మెఱయఁగా మ
లయగిరీంద్రంబు తనరు నేలాలతాలీ
కడలిపైఁ బ్రాఁకఁ జందనాగముల వీఁక.

సీత— కామమిధునంబునకు విచారకారణంబును గామినీమానగ్రంధి విప్పఁగులనేర్పు
గలదియు నగు మలయవాయువు విసరుచున్నది.
రాము— దేవి ! బాగుగఁ దెలిసికొంటివి.

ఉ. ఉయ్యేలలందుఁ గామినుల నూఁచుచు నొజ్జల యొద్దనున్న రా
జియ్యల మేనిచెమ్మటల సేదలడంచుచుఁ దీవకల్కులం
దొయ్యనఁ జూలు నిల్పుచు రతోత్సవఖేదము వాపుచుండు నీ
పయ్యెర లీగిరీశ్వరముపైని జనించినవే తలోదరీ.

ఇంతియకాదు. మఱియు నిటుఁ జూడుము.

గీ. కాంచురత్నంబులను మౌక్తికముల ననుచుఁ
గడలిదేవేరులందెల్ల గౌరవమునఁ
దనరునది తామ్రపర్ణి యోతలిరుబోఁడి
యీగిరీంద్రము చఱియలందే జనించె.

ఈ పర్వతమునకు సౌభాగ్యకారణ మిది యొక్కటియే కాదు.

గీ. తామ్రపర్ణి జనించె ముక్తాఫలముల
కునికిపట్టగునదియునటుండ నిందుఁ

గంచెలకునైనఁ జందనాగములకంప
నారికేళరసంబుపానంబునకును.

(ముందుఁజూచి) సుందరీ! భూమినందనీ! యీపర్ణకుంజూచి దృష్టి పావనముగావించుకొనుము.

శా. దంతోలూఖలు కందభక్షకులు పత్రప్రాశను ల్ఫేనపు
ల్దాంతస్వాంతులునుం గుటీచకులునుం దత్కాలపక్వాశనుల్
చెంతంగ్రాలఁగఁ బీతవారిధితపస్వి శ్రేష్ఠుఁ డీపర్వత
ప్రాంతంబందున నుండె భార్యయగు లోపాముద్ర సేవింపఁగన్.

(చేయెత్తి)

క. పొగడ్రాగుచు నీముని నిష్ఠగఁ దప మొనరించుచుండె సప్తాశ్వనియం
దెగుఁజూపునిలిపి, నీవా గగనముపైఁ జనకు పుష్పకమ! నీదయగున్.

(కొంచెము దూరము నడిపించి) ఓ దేవయానరాజమా!

గీ. శివునిమందిర మిది ప్రదక్షిణముగాఁగఁ
బోయి క్షణమాత్ర మందు నిల్వుము మునీంద్ర
లచటనున్నారు వారిపాదాబ్జములకు
వందనముసేయుగతి సుంత వంగిపొమ్ము.

సీత— ఆర్యపుత్ర! హుతవహునియందు హోమము చేయువారును బుణ్యశ్లోకుల కథలు వివరించువారును వేదంబులు చదువుకొను వారును ధర్మశాస్త్రంబు లుపదేశించువారును సమాధిమార్గంబులం జూపించువారును నతిథివర్గంబులను సేవించువారునునై యీపర్ణశాలాంతరముననున్న జడదారులంజూచిన నస్మాదృశులకుఁ గూడ సంసారగ్రంధి విడిపోవుచున్నది.

రాము— ఒనర్చిన నిట్టి తపమే యొనర్పవలయును. (ముందుఁ జూచి)

మ. సుమములర్పాజకుఁ బూచె నీలతిక లిచ్చో వీరికై వ్యోమమా
ర్గమునం గోణము లారవైచిరి మృగత్రాసంబుచే వీరు వృ
క్షములం భిక్షములెత్తుచుండిరి ఫలేచ్ఛ న్వీరు కంచుండి రా
చమనార్థంబుగ రిక్తపాత్రల మృగాచాంతంబులన్ వీరొగిన్.

(అంతటనుగాంచి) తరుణీ! యీకుంభసంభవుని యాశ్రమవృక్షములఁ జూచి నేత్రపారణముఁ గావించుకొనుము.

గీ. చదివిచదివి వటువులు విశ్రాంతిఁ జెంద
నిత్య మెలమి లోపాముద్ర నీరువోయ

వృద్ధిచెందిన యిచ్చటివృక్షచయము
తప్ప కతిథులకై సర్వదాఫలించు.

లక్ష్మ— ఈభూములన్నియుఁ దపస్విసంకీర్ణములే.

రాము— ఓ విమానరాజమా! ఎచ్చటనే నొకచోటనిలువుము. నే నగ్నిమారుతసంభవుండగు ముని నొకసారి చూచివచ్చెదను.

(అందఱును విమానము దిగుచున్నారు)

సుగ్రీ— } దేవా! త్వరపడుము. ఈమైత్రావరుణుఁడు ముల్లువెలఁగచెట్టుక్రింద భగవ
విభీ— } తియగులోపాముద్రితోఁగూడ మనల నెదురు చూచుచున్నాఁడు.

(పిదప అగస్త్యుఁడును లోపాముద్రియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

అగ— భగవతి! ధర్మతనయా! లోపాముద్రి!

గీ. ప్రేమమయులయి త్రిదశు లర్చింప వార్ధి
గట్టి రాత్రించరులనెల్లఁ గసిమసంగి
తరుణితోడ వైమానికత్వంబుఁగొనఁగఁ
గాంచితిమి నేఁడు సంపూర్ణకాము రాము.

రాము— (సమీపించి రెండుకాళ్ళు పట్టుకొని)—

గీ. తెల్లుపూవులఁబోలు శరీరకాంతి
కలుగు మునిచంద్ర! పావకానిలకుమార!
కుంభసంభవ! భాస్కరకులుఁడు రాము
ప్రణతి కైకొమ్ము మిత్రావరుణకుమార!

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు)

అగ— గీ. దేవ! నిన్నేమి యాశీర్వదించువాఁడఁ
జల్పితివి ముజ్జగంబు నిష్కంటకమ్ముఁ
జేయవలసిన దొకటి యాశీర్వదింతుఁ
గొడుకులిర్వురిఁ గనుఁగొతఁ బుడమికొన్ను.

రాము— రఘువంశము మిగుల ననుగ్రహింపఁ బడినది.

లోపా— గీ. రార నావత్స యొద్దకు రామచంద్ర!
శిరముమూర్కొని నేను నాశీర్వదింతు
నాయనా దశకంఠు బాణంబులెట్లు
సైఁచితివి వానితలలెట్లు చదిపితీవు!

రాము— (సిగ్గుపడుచు) తల్లీ! లోపాముద్రా! మహానుభావురాలవైనను స్త్రీస్వభావ సులభంబుగ మాటలాడుచున్నావు.

లోపా— (రాముని తల మూర్కొని)

గీ. ఆనకట్టకునై కొండలన్ని త్రవ్వి
తనుచు నీయత్త కోపగించినదొ యేమొ
నాల్గువారిధు లాచమనంబుఁ జేసి
నట్టి మావారితోఁ జెప్పవైతి కుఱ్ఱ!

అగ— ఓసుతపస్వినీ! లోపాముద్రా! వసిష్ఠుఁ డుంచిన రాజ్యాభిషేకముహూర్తము సమీపించినది కావున రామునకు సెలవిమ్ము.

లోపా— వత్స రామభద్రా! సగరభగీరథులను మఱపించి రాజ్యమేలుము.

(అందఱును లేచి విమానమెక్కుట నభినయించుచున్నారు)

సీత— పుణ్యవశమున నేఁటికి మాయమ్మను జూచితిని (అని భూమివంకకుఁజూచుచున్నది)

రాము— భూమిమాత్రమే కాదు. అందు ద్రావిడదేశములోనికి వచ్చితిమి.

ఉ. ఆకులు పోఁకటం గపుర మాఱని ముత్తలు నేలకాయలున్
జోక యొనర్చు వీడియము సొంపును గల్గిన యట్టిదేశ మిం
దే కుసుమాయుధుండు వసియించును గేళిగృహంబుగాఁ జెవిం
దాఁకెడు నీదునేత్రముల దైర్ఘ్యము సార్థముగాఁగఁ జూడుమా.

మఱియును-గీ. కులుకుఁ గ్రీఁగంటిచూపులే ములికిగములు
గాఁగ ముక్కంటినైనను గాసిపెట్టు
ద్రావిడకాంతల బొమముడి దర్పకునకుఁ
గాముకులనొంచు రెండవకార్ముకంబు.

సుగ్రీ— (దక్షిణపువైపుఁ జూపించుచు) దేవా! సప్తగోదావరి తీరంబున నున్న భగవంతుండగు భీమేశ్వరస్వామికి నమస్కరింపుము.

రాము— (చేతులు జోడించి)

గీ. ప్రణతి యొనరింతు మేటి సర్పములచేతఁ
జుట్టుకోఁబడి పెంపొందినట్టిధవళ
పలితకాయంబు జడలనుపల్లవములు
గలుగు హరహరిచందనక్ష్మాజమునకు.

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు.)

రాము— చ. అనుదిన మెందుఁ జేర్మిఁ ద్రివిధాభినయంబుల ముద్దులొల్క వా
మనయనలెల్లఁ గేలిమెయి మన్మథనాటక మాడుచుందురి మం
తనమునఁ జూడుమా తెలుఁగునాఁడిది గౌతమి యేడుపాయలై
వననిధిలోపలం గలసె భామిని నీకుడికంటిచాయలన్.

మఱియును-గీ. హరుని సెగకంటిచే దగ్ధమైన పంచ
శరుని బ్రదికింపఁజాలు నోషధుల నూనె
తెలుఁగునాఁటి నెలంతల కులుకుఁజూపు
లమలశారదపూర్ణహిమాంశువదన.

విభీ— ఉభయతటములయందును దట్టముగఁ గొబ్బెరచెట్లును లోఁకచెట్లు నుమికొని
యున్న యీధునీలలామమే కావేరి.

రాము— దేవీ! కడలిదేవేరి యగు నీకావేరికి నమస్కరింపుము.

శా. కావేరీనది, వేణియై పుడమి సింగారించెఁ దాంబూలపుం
దీవల్ప్రాఁకిన పోఁకమోకగమి విర్ధించె నాశ్లేషవి
ద్యాపై శర్యము ప్రాచికిమ్మరతెఁ గర్ణాటీవితంబావిలం
బై విస్తారితదీయనాభిగుహలం దావర్తికంబై సఖీ

మఱియును-గీ. వలుదవలిగుబ్బచందోయి లలితజఘన
భాగములు గల్గు కర్ణాటవామనయన
లెచట దృష్టిఁబ్రయోగింతు రచటికేగుఁ
దుంటవింటివజీరు ముందుఁబరువెత్తి.

సుగ్రీ— భరతాగ్రజ! ఇదిగో మహారాష్ట్రదేశము.

రాము— (చూచి ఆనందించుచు సీతవంకఁ జూచి)

మ. త్రిదివం బేగఁగ మంచిదారి నిగమశ్రీ సప్తమాంగంబు నై
షధఖండంబునకంటె స్వాదువు సువాహారూపనేత్రంబు స
త్కవి కావ్యంబు రచించు నెందు రసవత్కాంతంబు మాధుర్యమై
భవయుక్తంబుగ దీనినామము విదర్భంబండ్రు సుభ్రూమణీ.

మఱియును-గీ. సురతరసౌభాగ్యవిద్యల సొగసు లెఱిఁగి
నట్టి కుంతలకాంతల కందఱకును
నిరతమును విభ్రమంబులు నేర్పుకొనఁగ
శిష్యుఁడై కింకరుండగుఁ జిత్తభవుఁడు.

సీత— ఈదేశమందేకదా, యస్మత్పురాణశ్వశురపత్నియగు నిందుమతీదేవి జన్మించినది?

త్రిజ-వింధ్యమహీధరంబునం బుట్టి యాదిక్కుగాఁ బ్రవహించుచున్న యీనది పేరేమో?
సీత— నర్మదానది.
త్రిజ— ఎన్నాళ్ళకుఁ జూచితి నీనర్మదానదిని ?
సీత— ఆర్యసుమంత్రుండు మమ్మడవికిఁ బంపి యిచ్చటనుండియే మరలిపోయినాఁడు
రాము— (ప్రక్కకుఁ దిరిగి సీతతో)

గీ. జల్లులాటలయందు హస్తతలయంత్ర
గలితజలధార నీపయిఁ గదియకుండఁ
దరుణి గుబ్బలపైనున్న తామరాకు
గొడుగుగాఁ బట్టుకొంటివి గుర్తుగలదె ?

మఱియును—

గీ. ఒకరికొక్కరు దప్పపరుంటి మిచటఁ
యిసుమతిన్నెలఁ బొలయల్క నింతి మనము
కూర్చె వలిగాలి యొజ్జయై కులుకుఁ దెలుపు
కౌఁగిలింతల నిది జ్ఞాపకంబు గలదె.

విభీ— (ఎడమప్రక్కకు వ్రేలు చూపుచు) విశ్వంభరాశిరశ్శేఖరాయమానంబగు లాట
దేశంబిదియే.

రాము— (సీతతో)

ఉ. వేలుపుబాసకియ్యది నివేశము విద్యలనేర్తు రిచ్చటన్
స్త్రీలును, భాషచూడఁ బరుషీకృతవర్ణము చిన్నమాటలన్
గ్రాలెడు, మంచిప్రాకృతపుగద్య పఠించుచునుందు రిచ్చటన్.
బాలురు చూడుమా యిది యపారము లాటపదంబు కోమలీ.

మఱియును—

గీ. లాటకాంతల గురిచేసి పోటుబంటు
మరుఁడు సంధించుశరములు మరలివచ్చి
వారి సౌందర్య మరసి వివశతఁగన్న
యించువిల్కాని దన్ని వేధించుచుండు.

సుగ్రీ— ఇది యుజ్జయినీపురము. భగవంతుం డగుమహాకాలనాథుని మందిరము.
రాము— (దోసిలొగ్గి)

గీ. మరుఁడు విడిచిన కేతకమార్గణంబు
మేనిపైఁబడి వక్రమై నూన మేమ .

హానుభావునిత్తలచంద్రుఁడనుమిషమునఁ
దనరు నాయీశ్వరుఁ దలంతు నమదినంబు.

(సీతవంకకుం గనుంగొని)

మ. చటువాక్యంబుల కాటపాటలకుఁ జంచత్ప్రీతిఁ గ్రీగంటఁ జూ
చుటకుం జిక్కనిమందయానముల మెచ్చుల్గాల్కఁ గూర్చుంటకున్
జటులాంగంబుల మారసంగరమునం జండత్వముం జూప వె
చ్చటివోప్రియాంధ్రుసు జాల రుజ్జయినిలో జన్మించుపోప్రియాంధ్రికన్.

మఱియును—

గీ. సిందుజాబిల్లి కాయువెన్నెలఁ తినఁగఁ
దెలివియును చేటయుఁ జకోరములకె కలదు
మదనసంగరమందలి మర్మములును
దెలిపితేట లవంతికాంతలకె కలవు.

సీత— గీ. వానకాలమునం దెందు వఱలుపంతి
కంటకింపగుదీతిగాఁ గానిపించు?

త్రిజ— మాలవదేశమునందు.

సీత— కనుల కానందసుఖములు గలుగఁజేయు
మాలవంబిదియేసుమి మధురవాణి.

రాము— గీ. సుజనులెల్ల శృంగారులు సొగసుకాండ్రు
గల్గునీమాళవంబునఁ గమలపాణి
వానకాలములందు డాబాలనెక్కి
కూడియుందురు స్త్రీలతోఁ గోడెగాండ్రు.

సీత— వసుంధరాపురంధ్రి జడపాయవలె, వింటనుండి ద్రవించు పంకమువలె వింధ్య
నీలకంఠికవలెఁ గాలిందీనది ముందు చెలువారుచున్నది.

రాము— ఉ. కాళియపన్నగంబునకుఁ గాఁపురమైన ధునీలలామ గం
గాళి కళిందపుత్రి యమునానదిఁ గన్గొను మేఱువెన్వియుం
బోలవు దీని, దీనికి యముం డనుజుం డరుణుండు తండ్రితోఁ
జూలగు దీనికిం గనకబోధకముల్ జనియించుతాపియున్.

సీత— (నమస్కరించుచున్నది)

లక్ష్మ— ఆర్యా! భగవతియగు నయోధ్య మిగుల దూరమునలేదు. అప్పుడే పాంచాల
దేశములోనికి వచ్చినాము.

రాము— (సీతతో)

గీ. దేవి! కనుఁగొమ్మ పాంచాలదేశములను
మనకుఁ బడమట గంగాయమునల నడుమ
లౌకికములగు నర్మోక్తులకును బోలెఁ
గావ్యములకిందుఁ గనఁబడు గౌరవంబు.

అదియునుంగాక—

గీ. కామకల లఱువదినాల్గుఁ గఱతురనుచు
ఖ్యాతిఁగాంచిన పాంచాలకాంతలయెడ
వస్త్రసన్న్యాస మొనరించు నంగజుండు
కులుకుఁ గ్రీఁగంటి సోగచూపులకు జడిసి.

లక్ష్మ— ఇదిగో! మందాకినిచేఁ జుట్టువారియున్న మహోదయపురంబునకు వచ్చితిమి

రాము— గీ. ప్రబలసౌధములందము పగలుకలవి
గానికోటయుఁ గలది యీ గాధిపురము
బెళుకుబేడిసమీల శోభలు హరించు
కులుకుఁజూపులఁ జూడుమో కోమలాంగి.

అదియునుంగాక—

గీ. తాతముత్తాతతాతలతరములందుఁ
బరమపూతములని నుతింపఁబడు రెండు
అబ్జలోచన! యీకాన్యకుబ్జపురము
హరశిరఃకృతభూషణంబగు స్రవంతి.

మఱియును—

ఉ. చీరలకట్టుఁ బల్కుబడి చిత్రము విద్యలనేర్పు వేణిసిం
గారమలంకృతుల్సొగసుగా ధరియించుట యందచందము
ల్దారుణిఁ గాన్యకుబ్జపురధామల భామలయొద్ద నోపఖీ
నేరుచుకోవలె న్సకలనీరజనేత్రలు వేయు నేటికిన్.

లక్ష్మ— (విమానవేగమభినయించుచు) ఆర్య! దివ్యనదులగు గంగాయమునల సంగ
మము నొద్దకు వచ్చితిమి.

రాము— (సీతతో)

గీ. మఱ్ఱిచెట్టిది శ్యామనామంబు తరుణి
మనుజగంగ యిదే శంభుమౌళిపతిత

దీని పేరు ప్రియాగ. యిందేకలిగెను
గంగతో సూర్యపుత్రికి సంగమంబు.

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు)

లక్ష్మ— ఆర్య! ఇదియే భగవంతుండగు విశ్వనాథునకు నివాసమగు కాశి.

రాము— మ. ఇది వారాణసి యన్నపూర్ణయును విశ్వేశుండు నిందే వసిం
చుదు. రిందుంగల వారలెల్ల సుకృతుల్సామైథిలీ! సర్వదా
హృది సేవింతురు విశ్వనాథు, మరణంబే మోక్ష మిచ్చోట య
మ్మదనద్వేషి యొనర్చు తారకమహామంత్రోపదేశంబునన్.

సీత— దశకంఠసూదనా! వారాణసీసంకీర్తనముచేత నా పుట్టిల్లగు మిథిలానగరము సామీప్యమున నున్నదని తలంచెదను.

రాము—ఓ విమానరాజమా! వేగ సీతకు జనకరాజధానియగు మిథిలాపురింగనఁబఱచుము.

లక్ష్మ— ఇదిగో వచ్చితిమి!

సీత— భగవతి, మిథిలానగరి! గురుజనమునకును నీకునుగూడనమస్కరించుచున్నాను.

రాము- చ. జనకుని రాజధాని యిది జానకి! దాంతుడుఁ యాజ్ఞవల్క్యుఁడుం
డు నిచట సూర్యశిష్యుఁడు కనుంగొనుమా భవదీయజన్మభూ
మి నిమికులీను లేలుదురు మిన్నను మన్నను నుండుదాఁక దీ
ని, నిచటఁ బెండ్లియాడితిని నిన్నుఁ బురారిధనుర్విదారినై.

విభీ— ఇచ్చటనే క్షత్రియాంతకుండగు పరశురామునకుఁ బరాభవము కలిగినది.

సుగ్రీ— ఈభార్గవుఁడేనా—

గీ. పీనమును దాగి సంతృప్తిఁ బూనుపగిదిఁ। జంద్రికల జల్కమాడిన చందమునను
సోదికౌసల్యకనని క్షత్రియులనెల్ల। యేడుమూఁడులమార్లు జయించినాఁడు.

రాము— (సిగ్గుపడుచున్నాఁడు)

సీత— లంఘితసాగరుండగు హనుమంతునికంటె నాదృష్టికి శీఘ్రగమనముగలదు. ఇచ్చటినుండియే యయోధ్యాపట్టణముం జూచుచున్నాను.

(అంతట హనుమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

హను— (నమస్కరించి) దేవా! నావలన వృత్తాంతమంతయు విని వసిష్ఠుఁడు భరత శత్రుఘ్నులతోడను సకలప్రకృతిమండలముతోడను భవదీయ పట్టాభిషేక సంభారములంగూర్చుకొని సిద్ధముగా నున్నాఁడు.

(అందఱు నాదరముతో వినుచున్నారు)

రాము— (ముందుచూచి నమస్కరించి)

గీ. అమరపురి యందమును గెలుపందఁ జాలు । రవికులీనులు పాలించు రాజధాని
చందురునిబోలు తెల్లని జలముగలుగు । సరయు నీపురిచుట్టు నెసంగుచుండె.

(అందఱును నమస్కరించుచున్నారు)

రాము— (ముందుచూచి) విమానరాజమా! వసిష్ఠాదులు నాకై యెదురుచూచుచున్నారు. కావున రాచనగరిలోదిగియెదము, సెలవిమ్ము.

(అందఱును విమానముం దిగుచున్నారు)

(పిదప వసిష్ఠుఁడును భరత శత్రుఘ్నులును బ్రవేశించుచున్నారు)

వసి— నాయనా, భరత! శత్రుఘ్న!

మ. శివశిష్యుం ద్రుహిణప్రపౌత్రు నితఁ డేచేట్పాటులొందించె న
య్యవి రెండుం దలపోయఁగా నగవు నత్యాశ్చర్యముం బుట్టుఁ బు
ణ్యవిశేషంబున నేఁ డెదుర్కొనుట సంప్రాప్తించె శ్రీరామ నీ
రవివంశం బిఁక శ్వేతమానమగు నిర్యన్మూర్తులం గీర్తులన్.

(అందఱును బరిక్రమించుచున్నారు)

రాము— (వినయముతో సమీపించి పాదములు స్పృశించి)

గీ. గురువులెవ్వార లిక్ష్వాకుకులమునకు వ । రిష్టులెవ్వారు దివి సప్తఋషులయందు
వారికిప్పు డరుంధతీవల్లభులకుఁ । బ్రణతియొనరించుచున్నాఁడు రాముఁడితఁడు.

వసి—" గీ. దేవ నిన్నేమియాశీర్వదించువాఁడ" (అను పూర్వోక్తపద్యముం జదువుచున్నాఁడు)

రాము— ఋషివచనములకుఁ గర్తలు వేఱైనను నైక్యము కలుగుచుండును. తఃవసిష్ఠుండు గూడ మున్నగస్త్యుండాశీర్వదించినట్లు యాశీర్వదించెను.

సీత— (నమస్కరించుచున్నది)

వసి—జనకరాజపుత్రి! రామునియాశీర్వచనమే నీకు నాశీర్వచనము ఇదియునుంగాక

గీ. ఇంతదను కీయరుంధతియే పతివ్ర
తావ్రతము చేయుచున్నది తరుణులందు
ఆవ్రతముచేయ నీవు నోయనుఁగుబిడ్డ
పంచుకొంటివి భాగంబు వరమూపగిది.

లక్ష్మ— ఇక్ష్వాకుకులగురూ! వసిష్ఠ! లక్ష్మణుఁడు మ్రొక్కుచున్నాఁడు.

వసి— వత్స లక్ష్మణ! ఇంద్రజిత్తుని జయించిన నిన్నేమని యాశీర్వదింతును?

భర—ఆర్య! రావణవిద్రావణ! ఇదిగో నీతమ్ముఁడు భరతుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రాము— (చేతులుసాచి) తమ్ముఁడా యిటురమ్ము.

గీ. కుఱ్ఱ నిను గౌఁగిలించితి కుతుక మొదవ
వేగ నాకిమ్ము నీవు నీకౌఁగిలింత
సోదరులమేనుసోఁకిన సోదరునకుఁ
జంద్రికయుఁగూడ సుంత వెచ్చగనె యుండు.

భర— (సీతకు నమస్కరించుచున్నాఁడు)

సీత— నీముఖారవిందము నెత్తుము. నీదృష్టి యానందమందపరిస్యందయగుఁగాక.

శత్రు— పాదసేవకుఁడు శత్రుఘ్నుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

రాము— (లేవఁదీసి) పుణ్యమున మారెండవ లక్ష్మణునిఁ జూచితిని.

శత్రు— (సీతకు నమస్కరించుచున్నాఁడు.)

సీత— వత్స శత్రుఘ్న! చిరకాలము జీవించుము. మీయమ్మలెచ్చటనున్నారు?

శత్రు— మంగళద్రవ్యములు చేతఁబూని యంతఃపురద్వారమున నిల్చియున్నారు.

లక్ష్మ— (భరతునకు నమస్కరించుచున్నాఁడు)

భర— గీ. మించువేడుక నను గౌఁగిలించుమయ్య
లక్ష్మణా! లేచి. నీవ సలక్షణుఁడవు
ఆర్యసేవాపవిత్రము లైననీదు
గాత్రములు నన్ను సుఖపెట్టుఁగాత మిపుడు.

శత్రు— (లక్ష్మణుని గౌఁగిలించుకొని) నిర్విఘ్నముగ రామసేవచేయుట కొనసాగించుకొన్న నీయందు నాకు స్నేహము రెండింతలగుచున్నది.

రాము— భగవంతుఁడా! వసిష్ఠ! ఇతఁడు సూర్యపుత్రుఁడును గిష్కింధాపురాధిపతియునగు సుగ్రీవుఁడు. ఇతఁడు లంకాధిపతి తమ్ముండును బ్రస్తుతము లంకాపరమేశ్వరుఁడు నగు విభీషణుఁడు. వీరిరువురును నమస్కరించుచున్నారు

వసి— రామచంద్ర! భవదీయకీర్తిలత కీయిరువురే కాయమాన స్తంభంబులు.

రాము— భరత. వీరును సీతకు మఱఁదులే కావునఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

(భరత శత్రుఘ్న సుగ్రీవ విభీషణులు పరస్పరముఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నారు).

వసి— (అందఱివంకఁగని)

మ. దశకంఠుం బరిమార్చె రాఘవుఁడు. సీతాదేవి సాధ్వీమహా
ధ్వశఁగాంచెన్ శుచియందు. లక్ష్మణుఁడు గాదా యింద్రజిత్తుం జయిం
చె. శిబాసీభరతుండు పాదుకలచేఁ జేయించె రాజ్యంబు, స
ద్యశమున్ బొందుట కేమిలోపమిఁక సప్తాశ్వాన్వయం బింతయున్.

(రాముని వంకఁ జూచి) వత్స దాశరథీ రామభద్ర! ప్రశస్తమగు ముహూర్త మాసన్నం బై యున్నది. కావునఁ బితౄర్జితంబగు సింహాసనం బలంకరింపుము.

రాము— (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

(వసిష్ఠుఁడు తప్ప తక్కిన యందఱు సాష్టాంగ నమస్కృతులు చేయుచున్నారు)

(తెరలో మంగళగీతములు పాడుచున్నారు)

(ఆకాశమందు)

క. చిరకాలము ధనదుఁడు శంకరునిం బ్రీణితించి పుష్పకం బార్జించెన్
దరణికులః నేఁటికిది నీపరమయ్యె నొసంగు మర్థపతి కదిమరలన్.

వసి— వత్స రామభద్ర! ధన్యుండవు. సాక్షాత్కుబేరుఁడు నిన్ను యాచించుచున్నాఁడు.

రాము— విమానరాజమా! భగవంతుం డగు కుబేరుఁడు ప్రార్థించుచున్నాఁడు. వానికి మరల నిన్నిచ్చెదను. (పైకిఁ జూచి) అనినంతనే యీవిమానము కుబేరుని యొద్దకుఁబోయినదే!

వసి— రామచంద్ర! నీకింక నేమిప్రియం బొనరించువాఁడను.

ఉ. కోపములేదు శంకరునకుం దనచాపముభగ్నమైన సం
తాపము లేదు వార్ధి కెడఁదం దనకడ్డము గట్టిరంచు ని
ర్వాపితుఁడయ్యె మన్మఁడని వారిజగర్భున కీసులేదు సం
ప్రాపితుఁడయ్యెఁ బుష్పకవిమానము నేఁటికి యక్షనాథుఁడున్.

అయినను నిట్లగుఁగాత!

ఉ. పండితు లెల్ల సంసరణబంధముఁ బాపెడు కావ్యబంధము
ల్నిండగు నర్థమున్ లలితనీతులు సూక్తులఁ గూర్చి చేయుతన్
బండువు గాఁగ సజ్జనులు బ్రహ్మకు మాఱుగఁ గావ్యమూర్తి నె
న్నండును బాయకుండుత మనంబులఁ బండినభక్తి పెంపునన్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

— గద్య —

ఇది శ్రీకింకవీంద్రఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాలకళానిధి బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరవిరచితంబగు నాంధ్ర బాల రామాయణనాటకంబున సర్వంబును దశమాంకము.